

MART RAUD

KIRVES
JA KUU

MART RAUD • KIRVES JA KUU

MART RAUD

KIRVES
JA KUU

ROMAAN

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS • TALLINN 1958

Kaane kujundanud
F. Sannamees

dk

RAAMATUKOGU
TARTU

N

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
46754

T E D R E M Ä N G

Nüüd nähti kevade täit võimust juba ka Taadermaa madalatel maadel.

Kividest kühmulistel nurmedel paistis esimeste haljaste rohulaikude heledat kirjalõnga ja soos ning karjamaa käärudes küürutavate kasekõnnide ladvad olid muutnud oma pruuni jume juba nõnda rohekaks, et varsti võis ka seal puhkeda hiirekõrvade rõõska haljendust.

Tund oli üle keskpäeva ja päike nihkunud juba veidi lääne poole, aga lõokesed keerutasid oma keerukaid silledusi kõrgemale ning kauem kui kunagi varem, ja kuldno-kadki Taadermaa vanade õuevahtrate otsas ei olnud veel väsinud vilistades tiibu rabeldamast ja nokka naksutamast. Hoog vihma, mis oli sadanud soojas vaiksuses öös, oli andnud kevadele järsu käsu ärkamisega kiirustada. Villpehmed tuuled veeresid üle Taadermaa poripõhjaste nurmede, kus sügavasti maas magavad kivikarjad ja sammalhallid lattaiad märgivad piiri, kus lõpevad inimese ja adra jäljed ning algab Verijõe lai soo ja suur, võõrastesse valdadesse ulatuv laas selle taga.

Taadermaa talus oli lõunatund. Hobused, rangid kaela jäetud, närisid tallis heina ja varss nuhkis õues ümber vedruäkke, mis oli tööks lagedale tõmmatud. Veel täna õhtupoolikul pidi selle sitked terasküüned tahenenud mullas talve roostest haljaks veetama, sest kui kevad hakkab ehtima metsa, siis kutsub ja käsutab ka põld peremeest armu andmata.

Taadermaa peremees Tiit Potaarik pikutas vankris õlgedel. Viimased viis kevadet — nähtud tal neid juba üle kuuekümne — oli ta harjunud tuima rahuga täitma oma põllu kutseid ja kevade käske. Ta oli juba unustanud need ammused ajad, millal siin kaks meest vihistasid rooska ja kaks paari hobuseid kivide vahel mulda muredaks vedasid. Aastast aastasse oli siin künniring kitsamaks jäänud. Ja nüüd

olid juba pooled Taadermaa põldudest, kõik kaugemad ja madalamad tükid, kevadelgi vait nagu Verijõe jäljetu soo. Sööt ei kutsu ega käse, sest seda ei künna ega külita. Kui seal ometi midagi kasvab, siis küllap kari sealt saagi kokku närib.

Tiit Potaarik ei olnud enam aastaid tundnud töös seda võitluspinget, mis kord halastamatult sundis teda ennast ja sundis taga sundima ka teisi. Tema võitlus Taadermaal oli lõppenud ja sellest ei olnud jäänud järele muud kui põldudele mõnisada sülda umbe vajuvaid kraave ja mõningaid suuri kivivirnu, küll aga visa kiusujutt, et Tiit olevat tööga ära tapnud kõik oma naised ja lapsed peale nende, kes veel hingega põgenema pääsenud.

Tiit oli otsustanud, et kui nii raskete heitluste eest ei anta paremat tasu, siis ta pigem teeb rahu oma Taadermaaga. Ta oli otsustanud, et katku söödi sitke kamar kaugemate nurmede porise suu, mis ei mõista muud kui kisedada künnikutseid ja töökäske. Ja sellest otsustusest saadik Taadermaa künniring hakkaski iga aastaga järjest kodu ligemale tõmbuma. Tiit võis ju korraga vaid üht atra hoida. Ja ühe adra jälgedes võrsus küll sedavõrd vilja, et jätkus leiba talle ja karjatalitajale, kaeru kahele hobusele ja para viisi ivaröömi muilegi elajaile.

Mis siin rohkemaga oleks tehtud, kui Tiidu naised ja lapsed ei olnud mõistnud muud, kui häda vaakudes põgeneda või surra? Koguni kolmega oli ta ühte heitnud ja kaks nendest oli ta saanud sigimagi. Kadriga, oma esimese naisega, kelle Tiit tõi Taadermaale varsti pärast oma isa mehhist surma, sai ta ühtjärgi neli last. Kõik nad paistsid igapidi kordaläinult ilma tulevat, aga ei jäänud pidama. Kolm surid nagu nende emagi ja üks, see esimene, pages siis oma vanatüdrukust tädi mehkelduste abil kodust välja ja läks maailma hulguseks...

Nende tulemistele ja minemistele päevil oli Tiit veel noor mees, aga ta oli andnud enda juba täiesti töö orjaks, sest eelmiste põlvede pingutustest hoolimata oldi küla kõrge mail mail Taadermaast kõigiti ees ja iga pilk võorastele nurmedele lõi kui piitsaga vastu silmi. Tiit oma perega pidi murdma kõigest jõust, et visa edasimineku jäljed Taadermaa poris kinni ei vajuks.

Ega see Tiit olnud, kes sundis oma naise ja lapsi tööle seni, kui nad surid või põgenesid. See oli Taadermaa, kes andis kõik need kõvad käsud. Tiit oli ainult see, kes kõige

selgemini kuulis maa sundimist, ja üks tema siis pidanud seda edasi ütleva ka teistele. Ja mis ta võis parata, et Kadri, kes kasvanud kõrgeil ja kuivadel maadel, oli ühes oma järglastega nõnda lõtva tõugu, et nad Taadermaa röskeis ududes langesid maha kui sääsed kuumas suitsus.

Varsti pärast oma esimese naise Kadri surma võttis Tiit Epu. Aga seegi ei olnud visama hingega. Oma kehvaõitu kodu kasinal leival oli ta näinud kolmkümmend suve, oli kõigiti tugev ja teokas naine, kui Tiit andis Taadermaa aida tema lukutada. Neli aastat rühkis Epp ustavalt Tiidu kõrval, aga pärast seda, kui ta oli sünnitanud kaks poega, esimese kolmeaastaseks eluks, teise kohe surnult, sai ta suured valud kõhtu; ja kasvaja, mis arst ütles närvivat ta sisikonda, viis ka tema paari aastaga hauda. Oma teist naist sajuse oktoobri poris surnuaiale vedades oli Tiit vaid veidi üle kuuekümne. Ja järgmise kevade viimase reeteega ta sõitis õpetaja õnnistust saama abieluks Anuga, kes Epu haiguse ajal oli olnud Taadermaal teenijaks ja kellega Tiit juba oma teise naise tõvevaevastel elupäevadel oli pidanud salajast patuliitu.

Anust olid Tiidul kõige sandimad mälestused — see oli õel ja kaval naine. Teenijapõlves oli ta küll olnud üsna töökas ja virk, oli olnud ka Tiidu vastu hoolitsev ja hea, aga varsti pärast laulatust ja veel seda, kui Tiit naeru ja hurjutusega oli ajanud nurja ta soovi saada Taadermaa oma nimele, pööras ta neile kiiduväärt omadustele järsku teise otsa ja hakkas keerutama kõiksugust lolli kavalust, et murda Tiitu oma meelevalla alla. Lapsi Anu ei saanud ja seda sitkem oli kius, mis kestis nende vahel seni, kui naise õel suu kord kiire heinatöö ajal tõusnud tülihoos heitis Tiidule näkku külast kuulnud teotuse, nagu oleks Tiit kõik oma endised naised ja lapsed tööga ära tapnud. Need tige-dad sõnad jooksid kaugele üle Tiidu kannatuse piiri. Käre-da raginaga murdis ta tänava-aiast kätte pool kuuseiteivast ja see toetas tema vastust säärase eduga, et mõne silmapilgu pärast ei olnud Anust Taadermaal muud kui pikad jäljed väravatee tolmus.

Sest saadik valitses Taadermaal rahu — kuigi röömutu, süngevõitu sundrahu. Sitke söödikamaraga kaetud nurme-dest oli saanud lai eraldusvöö küla teiste talude ja Tiidu põldude vahele. Soo ja söödi vahel õiendas Tiit kõik oma õiendused ja kunagi ei viinud ükski künnivagu ega äestus-ring teda naabrite tööjärjele nõnda ligidale, et oleks tulnud

anda jõudu ja vahetada küsimusi-vastuseid ilmast, tööst ja elust. Tiit seda ei tahtnud. Ja mis külal Taadermaaga või Taadermaal külaga oleks olnudki seletamist! Tiit nägi niigi, et külas elati teisiti kui Taadermaal, et seal aeg-ajalt värske kraavimulla mustad jooned roomasid üle hallide sooniitude, et seal nuiad ja kirvesilmad tümpusid palke uute hoonete seina tagudes ning sooadrad vedasid siin-seal kehva kamarat viljakaks kultuurmaaks. Ja küllap külaski oli silni nägemas, et Taadermaal juba maha jäetud rohkem kui pooled põldudest, et seal toed olid aetud lauda nurga alla ja laastukatustele laotatud õlekubusid...

Mis nad tahtsid, need mehed ja naised külast, kes — olgu linnas laadal või vallamajas rahvahääletusel — vee-retasid aina silmamune ja õiendasid kaelu Tiidu poole, arglevais küsimustes midagi võõrast — hirmu Tiidu raskete rusikate pärast, häbi oma õelast uudishimust või valehale-dust Taadermaa armetusest?

Kindlasti ei kiskunud Taadermaa elumuudatuste põhjuste teadadatahtmine neile sõnu suhu ja silmi pärani — see pidi neil kõigil nõndagi selge olema. Aga närida taheti. Taheti küüsi südamesse ajada sellele, kes kõik oma elupäevad raskete sammudega ja sõnadega oli käinud neist mööda, neile otsa vaadanud uhkelt ja umbusklikult.

Aga närigu, kel suu sügeleb! Tiidu südant see ei veristanud. Tema elu oli nüüd ka küla hammaste all nagu kalk raudkivi, mille küljest ei saadud enam kildugi kätte. Nüüd oli Tiit üksi oma elu isand ja rohkem kui kunagi varem ta nimelt nüüd võis teha, mis tahtis. Kui ta tahtis, võis magada vankris õlgedel nagu praegu, lastes varsal pehmete mokkaladega mugida oma paljaid mullaseid varbaid. Ja kui ta tahtis, võis panna hobused vedru ette ja lasta kartulimaa õhtuks kohedaks. Ja kui ta kunagi ehk tundiski igavust, nagu külas vist arvati teda tundvat alati, siis keegi ei saanud teda keelata lahutamast meelt saagivaritsemise toreda põnevusega ja mõnulemast õhtulauas, kus liud värsket liha täis. Võis ju Tiit kunastahes võtta västra ja minna Verijõe le varitsemata havide või säinaste laiu turje. Võis kunastahes panna oma vanale eestlaetavale paugud sisse ja minna sohu laskma parte, tetri või rabakanu. Ja neilt retkilt tulles võis ta väsinuna magada poole päevani — keegi ei saanud keelata, ei küla ega Taadermaa.

Tiidu mõttekäik oli liikunud seni laisalt, peaaegu unesegaselt, aga Verijõe kalade ja laane lindude meenumine vir-

gutas ta siinsamas ergemaks. Jõe paremad kalakäärud ja võsased lagedad laanes viirastusid nüüd vaheldumisi ta silmis ja kujutus saagist tõi sülje suhu. Täna lõunaks oli ta söönud mõrkjaskõrbenud tanguputru ja veidi venima hapnenud piima; kiita ei võinud ka eilseid ja üleilseid sööma-aegu, sest Manjka, plika Petserimaalt, kelle Tiit alles hiljuti oli kaubelnud endale suvetüdrukaks, sai küll kõigegea enam-vähem palgaväärselt valmis, aga suupärast süüa teha ta ei mõistnud. Tüdruk oli olnud talus juba nädalapäevad ja niisama kaua ei olnud Tiit ühestki söömaajast tundnud õiget maigumõnu. Seda rahutumaks kala- ja linnumõtted ta meele nüüd tegid.

Tiit arutas endamisi, et kui teder nüüd üldse veel mängib, siis viimseid päevi. Kala saab alati ja kui nüüd homme minna, siis ikka linnujahile . . . Täna laupäev — soe ja sume sajujärgne ilm — küllap säärase ajaga on lindudelgi kiimad kihevil. Homme — pühapäeva hommik . . . kui minna, ega päris ilma ikka ei jääks. Küllap Tiidu käsi on veel kindel küllalt ja silm seevõrd selge sihtima, et muudkui tule ära, mis ette juhtub! Ja lindu, kui saab mõne kätte, ei jätaks ta kindlasti mitte Manjkale kes teab kuidas petseri moodi raisku kärsutada, vaid ta ise hariks saagi nii sulgedest kui soolikaist ja ise ta hautaks sellest väheses leemes paraja soolaga ja väikesekslõigatud kartulitega mõnusa pühapäevaroa . . .

Tiit nüüd kohe neelas sülje suust ja kargas vankrist maha — jahileminek oli otsustatud.

Oleks küll olnud juba aeg hobused ette rakendada ja põlule minna, aga ta otsustas viita veel pool tundi selleks, et laadida püss hommikuks valmis, sest õhtul võib vedrutus ja hobuste talitus võtta aega hämarani ja hommikul peab juba esimese aovalgega varitsuskohal olema.

Tagakambrisse püssi laadima minnes nägi Tiit, et Manjka küüris siin põrandat. Ja näe — sedagi tööd tegi uus tüdruk nõnda veidralt isemoodi, nagu seda Taadermaal ei oldud veel kunagi nähtud. Ta oli ülearu ohtrasti, kindlasti mitu ämbrit vett maha valanud ja nüüd, puuhalg kõrgemaks ja kuivemaks põlvede all, nühkis ta varreta luuakontsuga põrandat. Pahema tuju korral oleks see maja määndav komet Tiidu kindlasti kurjustama ajanud, aga nüüd ta vaid mühatas korraks tuseselt ja, palja jalu nagu ta oli, läks oma kapi juurde, mille ülemisel riivil seisid reas püssirohu, haavlite ja tongide puukaelteta nahkkotid.

«Manjka, homme on peremehel värsked tedred . . .» ütles Tiit seinalt püssi võttes.

«Ted-red? . . .»

Manjka higisena õhetavast näost paistis, et ta ei saanud aru sellest sõnast, aga küllap ta mõistis, et peremehe ütle-mises, mis küll seegi kord kostis nagu ainagi isanda sõna orjale, oli siiski midagi heatujulist, peaaegu naljatavat. Ja see julgustas kohe vabamaks väikese heledapäise Manjka, kes, oma näljase koduküla muretuist lustidest tulnud, oli kõik need päevad, mis tal teenitud Taadermaa Tiitu, elanud peaaegu alatise hirmu paine all.

«Ted-red?» julges Manjka nüüd seda võõrast sõna korra-tagi ja heita oma veidi kissakatest sinisilmadest pilgu pere-mehele otse näkku.

Tiit ei rutanud seletusega. Ta oli laadimisvarda mõle-masse rauda lasknud ja näinud, et teises rauas oligi pauk veel sees. See pani Tiidu mõtlema, kas laeng veel kõlbab või ehk on liiga vana? Ta ei olnud enam ammu jahile saa-nud. Tuli meelde, et viimati ta oli käinud laskmas nurm-kanu, oli läinud neid üles ajama tihedast tuisust, mis tagasi tulles oli muutunud märjaks lobjakusajuks, ja ta arvas, et kui laeng on püssis sellest päevast saadik, siis võib hõlp-sasti olla, et see on niiskunud ega lähegi lahti. Või oli see lumelörtsine püüjaht siiski varem kui viimane jäneste vah-timine selgel külmal kevadtalve ööl, milleks Tiit mäletas end olevat täis laadinud mõlemad rauad ja tühjaks lasknud ainult teise?

Ses asjas selgust otsides jäi Tiidu mõte kõikuma selge, kuuvalge talveöö ja lobjakusajuse videviku — ühe rammusa jänese ja kahe nurmkana vahel. Aga ta mälu ei suutnud määrata, kummalt jahikäigult see laeng oli püssi jäänud. Tundus nagu tõenäolisem, et see on seal jänesevaritsusest saadik, aga püssi ligemalt uurides ta nägi, et tongi vaskkest oli üsna rohelisteks hallitanud ja lendrite vahel punetas roostetriipe. Jätta või panna uus?

Tiit vaatas nagu nõu küsides Manjka poole. Aga mis tema võis teada sellest ajast! Oleks ta kauem Taadermaal olnud, siis ju võinuks talt küsida, kas mäletab, mis pere-mees tõi viimati, jänese või püüd. Aga Manjka ei olnud ju näinud üht ega teisi.

Tiidu pilk jäi siiski tükiks ajaks tüdrukule, kes veelgi ei jätkanud põranda küürimist, vaid jutu järge oodates vahtis peremehe otsa. Tiit märkas, et Manjka oli täna nagu teist

nägu, kui oli olnud seni. Seekord tal ei olnudki silmis neid kartlikult karglevaid pilke, mis sageli olid vihastanud Tiitu, kuna säärane põhjusetu argus võis vahest äratada mõtte, et kas seegi pole juba kuulnud küla juttu, nagu oleks Taa-dermaal aina tööga inimesi tapetud... Nüüd, nende julgema silmadega, oli Manjka päris kena vaadata.

Põranda küürimine oli tüdruku ümmara näo õige õhetama kuumutanud ja ta hele juus oli silmil kenasti segamini. Nõnda ta seisis Tiidu ees, põlved puuhalul ja vana luuakonts kätele toeks. Kerge sitsjaki kaelaauk avas ta valged rinnad nähtavale ja tugevasti ning lähestikku mahatoetatud käsivarred litsusid nende kumerused üle päevituspiiri peaaegu kaelani.

«Nojah, tedred... Sa tetri ei tea või? Ne ponimajet või?» küsis Tiit.

«Tedred?» venitas Manjka veel kord seda tundmatut sõna ja tema silmad läksid selle tähendust arvata püüdes nii kissi, et peened kibrad, mis ulatusid launurgast teise, tulid nähtavale ta madalal ninaõrrelgi.

Manjka olek ajas Tiidu erutavalt õheville, aga näkku ega üldse nähtavale ei ilmunud ta rahutusest vähimatki märki. Ainult ise ta tundis seda ja tal oleks olnud hea olla, kui ainult poleks tundnud, et ta juba liiga kaua seisab sedaviisi — püss püsti peos ja silmad pärani kápuli pesusaastas õhetava Manjka poole. Silmapilgus tundus aja nappust ja see ajas mõtted seda ägedamalt kihama. Ta oli juba peaaegu unustanud vana laengu püssi vasakus rauas ja rohelisteks roostetanud tongi lendril. Ta mõte oli asja juurest ära kistud ja keerles kui kuiv laast soojas tuulekeerises.

Kas läheb veel lahti või ei lähe? See küsimus oli püssirauast nihkunud temasse endasse. Ta ei püüdnud enam selgusele jõuda, millal ta oli käinud püü- ja millal jänesejahil, vaid mõtles kogu oma aastate koormale, mõtles päevadele, mis veel elada jäänud. Olgu et üle kuuekümnelt... Aga midagi maksab ka see raudne tervis, mis on kandnud ta tugevat keha sündimisest siiani... Ja midagi tähendab seegi huvi elu vastu, mis praegu tal püssilaadimist nõnda pikale venitab...

Manjka jätkas põranda küürimist, olles järjega nüüd seina poole. Tüdruku õhetav nägu ning kissakad silmad jäid tema õõtsuva keha varju. Ainult sääred paistsid kareda seeliku alt, sääred ja valged põlveõndlad.

Tiit oleks tahtnud Manjkale siiski tedred ära seletada, aga nüüd, kus tüdruk vastust ootamata oli jälle oma töö kallale asunud, nagu ei kõlvanud enam hakata. Ent mis häda sellest oligi. Eks ta homme näe, kui ehk juhtub mõne kätte saama. Ei, Tiidul polnud mingit erilist vajadust alustada Manjkaga lahkemat juttu kui seni. See, mis oli temas liikvele löönud, oli tema oma asi ja kuulus ainult talle endale. Ainult talle endale kuulus ka rõõm, mida nagu vargsi valgus südamesse järjest kindlamaks selguvast äratundmisest, et ei ole aastad veel murda suutnud tema elutahtmist ja jõudu. Talve igavas üksinduses nägi Tiit harva muud inimselti peale Siimu, oma poolkurdi sauniku, juba üsna surmaküpse rauga, ja oma mehest vaid veidi kõbusama Malle, kes käis talvel talus karja talitamas. Ja siis tuli Tiidul endalgi tunne, et surm seisab juba seljataga. Mõnelgi jõudetunnil üle valgete lumehangede äknast välja vahtides või õhtuti tattnina vaevases valguses mõrravõrku kududes hakkas tal siis rindu matma vastik aimus viimse tunni paratamatu lähenemise pärast. Tihti nagu torgati pähe mõte, et kas ta näebki enam maa vabanemist lumest, kas purikakoe aegu ongi temast enam uute võrkude vette viijat . . .

Aga nüüd oli kevad ammu käes — koekala Verijõe suurvetest söödud ja saadud mitu head satsi ja juba põllulgi mõned päevad mulda tallatud. Taadermaa uus ärkamine oli äratanud uuesti tööle ja tegudele ka Tiidu — ta oli kaugel sellest, et mõtelda surmast. Aga tore oli tunda, kuidas tema vaikne, kuid sitke elu on ikkagi veel tema oma nagu kõik muugi, mis Taadermaa õues ja väljul elab või on elamata.

Surmamõtete taganemine tõi tema südamesse muhedat rahu. Aga veel mõnusamat rahutust soetas sinna elumõtete asemeletulek.

Erutavaid aimusi ja kärsituid kavatsusi kippus pähe, kui Tiit hakkas uuesti Manjkat silmitsema. Ja mida kauem ta vahtis luuakontsu kohal õõtsuvat tüdrukut, ta seeliku alt paistvaid poripritsmetes sääri ja valgeid õndlaid, seda kindlamaks sai tema õnnis usk. Ja järsku Tiit sirgus nagu pikemaks. Ta pigistas püssitoru kõvemini kätte, tundes nüüd lõpliku selgusega, et ta elab veel täit elu. See äratundmine lõi nagu õhku vapustav välg ta senise enesetunde raugestavasse läpatisse. Milleks muretseda Taadermaa tuleviku pärast ja norutada surma ootuses, kui ihus pole tunda ühtki häda ja silmarõõm liigutab veel verd! Miks tõmbuda

endasse kui tõuk tuppe ja hoida mõtted ainult seespool Taadermaa piirikive, kui ei ole hoopiski mitte kindel, et järsku, kui tuleb tuju, ei võida võtta veel neljaski naine!

Ja mees, kes tüdrukut vahtides tunneb nõnda, nagu tundis Tiit praegu Manjkat silmitsedes, võib kindlasti saada veel lapsigi... Kui see peaks sündima sedaviisi, siis — Tiit hakkas peagu hingeldama selle mõtte ärevusest — siis ta ju saaks elada nagu kaks elu ühtjärgi... Saaks hakata uuesti ja kogu hooga, kuigi juba on õpitud harjuma kõleda tühjusega taga ja eel, kuigi mõne uneta öötunni pimedas on mõteldud juba mõndagi vastikut mõtet, et tuleks kirjad käima panna ja kuulata järele, kus vedeleb Vidrik, Tiidu ainus elav järglane...

Jäagu nüüd jäljetult seegi mõte!

Taadermaa Tiit ei tarvitse ei kirjas ega kõnes kummarada oma poega, kes juba nolgina põgenes isatalust, läks minema ööpimeduse peidus, nagu oleks teda siin tappa tahetud...

Jäagu, kes läheb sedaviisi, et teemoongi paunas varasatutud — päts leiba ja napp võid. Ja kui Vidrikul hiljem ei ole Taadermaad tarvis olnud, ei siis Taadermaa vaja ka Vidrikut...

Tiit tõstis püssi ja tõmbas kuke roostetanud tongilt vinna. Ei maksa niisama jätta seda vana kahtlast laengut, mõtles ta, parem juba proovida — kui läheb, siis läheb.

«Manjka,» hüüdis ta tüdrukule, kes oli küürimise järjega juba lävel.

«Nuuuh?» pöördus põrandapesija nägu õlale, veelgi õhetavam kui ennist.

«Homme lõunaks on värsked tedred. Tedred...»

«Tedred?» kordas tüdruk veel kord seda sõna.

«Tedred jah. Manjka tetri ne panimaajet või? Vot, ma räägin — metsas, hommikul... suured linnud maas. Nagu kuked... kuuritsa...»

Nüüd tõstis Tiit peopesad lapiti suule:

«Kudru-kudru-kutrurr... siuhh, siuhh. Siis lendu!.. Letaajet — vurr... Ja peremees...»

Tiit viskas püssi põske, hoidis otsa ahjupealse kohal lae nurka ja tõmbas triklist.

Läks ikka lahti see laeng. Ahjult lendas paks pilv tolmu, laest lemmendas lupja ja pauk kinnises ruumis lõi Tiidule endalegi nii kõvasti kõrvu, et ta vaevalt kuulis hirmukisa, millega Manjka lasu lajatades õue jooksis.

«Vot tebe tedred!» hüüdis Tiit talle läbi naeru järele ja hakkas püssi laadima.

Parajat jagu püssirohtu peopessa tempides kuulis ta Manjkat köögis vett joovat ja siis üksi omaette vene keeli midagi pomisema hakkavat. Ja kui ta kalendrist rebitud veebruari ja märtsi lehed oli junni mütsutanud ja neid vardaga rohutropiks kõvasti kinni hakkas taguma, siis ulatus talle kõrvu ka veel Altmaja Malle hädaldus:

«Issake, mis siin nüüd oli? Kas kull jälle kanade kallal või?»

Ja Manjka vadistas edasi vene keeli, nagu võiks Mall sellest midagi aru saada. Aga Tiit ei lasknud end segada. Hoolega laadis ta uued laengud mõlemasse rauda.

Püss laetud, läks Tiit talli juurde ja rakendas hobused vedru ette. Põllul pidi piits jahinõust tekkinud viivituse tasa tegema. Tihti laksas selle mullane rihm ühe raudja ruuna terava selja ja mõne silaka sai varsaga märagi. Mingit tulist ruttu tal küll ei olnud — töö paistis päris parajagi sammuga õhtuks aegsasti valmis saavat — aga tuju oli sihuke, et nõudis jälgadele nobedamat astumist. Ja pani häält tõstma.

«Hõssa, no, nõõ-näh!» karjus ta hobustele nii kõvasti, nagu seda Taadermaa maadel enam kaua ei oldud kuulnud.

— — —

Taadermaa Tiidu puhkus selle eleva laupäevaõhtu ja tedrejahiks määratud pühapäevahommiku vahel oli põgus ja rahutu. Ainult hetketi suutis uni ta kõrvus katta vana seinakella tiksumise, ainult mõneks viivuks uinus ta täide unne, tundmata lutikate kibedat närimist ja mõtete rahutut ringihulkumist. Kolm korda tõmbas ta tikutule kellale, enne kui selle murdunud tunniosuti jõudis ühe ja kahe vahele. Siis ta tõusis, riietus, murdis sahrvis tüki leiba, võttis püssi ja läks. Oli veel üsna öö, taevas igas ilmakaares ühtlases tumesinises jumes ja tähed sirasid alles täies selguses.

Püss kõvasti kaenla alla surutud, läks Tiit väravast välja ja siirdus kähku mööda aiaääri riigimetsa sooveersete lankide poole. Õhtul oli ta küll kavatsenud minna oma karjamaa metsakäärdu, mille sookaskede ja hanepajude madalas rädis oli kõige lähem tetrede mänguväli. Aga nüüd oli ta ärganud ja viitsinud teele asuda küllalt vara selleks, et jõuda kaugemalegi. Ja milleks tappa linde omal maal, kui

õigeks ajaks jõuab veel riigi raiesmikku, mille puhmad ja puud on Tiidul niisama hästi tuntud kui oma karjamaal ning kust lumelaost saadik on hommikuti kuulnud tedrekukkede kähedat kudrutamist. Ja keelatud maal on pealegi veel palju põnevam saaki varitseda. Kui riigimetsast saab linnu kätte, siis saagist kohe nagu kaks rõõmu, lind lastud ja metsavaht petetud.

Varsti oligi Tiit juba väljaspool Taadermaa rajasid ja järjest heledamaks tõmbuva idataeva taustal hakkas paistma riigimetsa kuuselatvade sakilist tumemusta seina. Et kohale jõuda, pidi Tiit veel minema üle mätliku metsaheinamaa ja siis läbi soise soonetsi, mille jahe roostevesi kastis ta jalad üle pastlarihmade märjaks. Jõudnud metsa, paistsid taevalaigud tumedate puude vahel juba nõnda heledatena, et Tiit hakkas astuma pikemaid samme. Ta tundis hästi metsa, kus ta juba siis, kui see kuulus veel mõisahärrale, oli hulkunud salaküti teraste silmadega palju ringe. Ja ka täna jõudis ta, sammugi kõrvale eksimata, soo äärde just seal, kus noorte kuuskede tihe padrik metsa äärest kitsa kiiluna välja ulatas. See oli parim tee hiilimiseks sinna, kus siitkandi tedred tavatsevad oma armumängu kudrutada. Püss laadipidi käes, toruotsad ettepoole, laskus Tiit nüüd kuuskede tihnikus külmale ning märjale, sambla all veel jäätanud maale ja hakkas roomama lageda poole. Tihnik oli siin nii tihe, et läbisegi põimunud okste rägast ei paistnud tüvede ja väikeste, surnukslõmmutatud kuuskede vahele vähimatki taevakuma laiku. Ja valvas varitseja nihutas end ses pimeduses edasi väga pikkamisi, et mitte heidutada linde kuivade okste raksumisega.

«Kudru-kudru-kutrurr...» kähistas järsku ühe vana tedrekuke kõri nagu märguks muile, kes kohe vastasidki hommiku esimesele häälotsusele.

See ajas Tiidu kütivere kuumalt kihama. Kuuldes, et linnud on juba ärkvel, tahtis ta võimalikult rutem lageda veerde välja jõuda. Aga ühtlasi oli nüüd seda rohkem põhjust hoiduda roomates murdmast mõnd raagu. Mõni väike röksak siiski käis ja juba kostiski eemalt tedrekukkede valvas ssiuhh — ssiuhh..., mis tarretas Tiidu paigale tükiks ajaks, enne kui ta uuesti õige ettevaatlikult sõandas end kápuli edasi kiskuda.

Kaua kestis ta hiiliv roomamine. Siis aga ometi hakkas kuusetihniku tüvestikust paistma aohelendust, mis varitsejale ilmutas, et ta hakkab juba lagedale jõudma. Seda valv-

sam ta pidi nüüd olema. Tiit teadis küll, et siin soises metsakäärus on tänavu põmmutatud juba mõnigi pauk ja tedred erguks hirmutatud. Iga oksaraks võib nad laande peletada. Aga seda ei juhtunud. Tiit mõistis liikuda hääletult kui vari ja pikka ning ettevaatlikult käsi-jalgu maha toetades jõudis ta varsti sinna, kus lõppes noore kuusiku kiil ja umbes kolm lamava mehe pikkust viimastest kuuskedest edasi haljendas lai ning tihe kadakapuhmaste rühm.

«Kudru-kudru-kutrurr,» kostis kustki kaugemalt.

Tiit arvas olevat nüüd paraja silmapilgu, et kuuskede alt kadakaisse pugeda. Aga sedamaid kui ta tõusis jalule, ehmus üsna ta lähedalt lendu tedrekana, kes teispool kadakaid oli vaikselt oodanud oma kannustajat. Kui lind parinal tõusis, rabas Tiit küll püssi palgesse, aga juba see kadus kuuselatvade varju. Vurinat, mis kostsid veel mitmelt poolt mujaltki, ilmutasid kohkunud ja kohmetunud kütile, et ta oli peletanud tühjaks kogu mänguvälja.

Nõnda järsk pettumus keset varitsemispõnevust pani Tiidu lausa lõõtsutama. Püss ripakil peos ja rind meelehärmist änges, seisis ta tükk aega kuusetihniku ja kadakapuhmaste vahel. Raske oli tänasest hommikust veel saagirõõmu loota. Ilm oli juba üsna valge — kui ta nüüd hakkaks minema oma karjamaa mängumaile, siis ta vaevalt jõuaks päralt enne päikese tõusu ja nii suure valgega kohale tulles peletaks ta kindlasti linnud ka sealt lendu.

Aga . . . ehk tulevad tagasi, kui nüüd siiski siin pugeda kadakate varju ja jääda ootama nii hääletult, et linnud kaua ei kuuleks siit kõige vähematki kippu ega kõppu? Nõnda Tiit tegigi. Ta laskus uuesti kõhuli, pistis pea kibe-daist torkeist hoolimata kadakaisse ja vedas kogu oma keha teravate puhmaste peitu. Vastu lagedat ajas näo põõsast välja, sirutas püssi kõrge kulu varjus paraviisi ette ja tõmbas kuked vinna. Kõrvad nagu silmadki pinevil, jäi ta nii ootama tetrede tagasitulekut. Taevast ida pool helenes järjest selgemaks. Aotäht hakkas kustuma ja peagi langes sootaguselt taevarannalt koidu punast jume vaevalt liikuvaile kuuselatvadele, metsavahelise lageda-kääru kergelt kõhisevasse kullu ja ka Tiidu sasiskarvase pea peale, mis kadakapuhmaste koiduveerel seisis liikumata nagu magav rebane.

Tiidul ei olnud millegagi mõõta aega, mis tal oli juba kulunud siin kadakate peidus, aga tetrede tagasituleku

lootus hakkas juba peagu kaduma. Keel kuivas avasui hingates ja samblaalune jää pani kõhu külmetama. Asjatu näis olevat kogu ta ootus. Koit küll äratas metsa, iga silmapilk andis väikeste laululindude ühislööritus uusi hääli juurde, aga midagi lastavat ei tulnud ega tulnud nähtavale. Kui vahel mõne kuuse ladvas laterdaski raskemaid tiibu, siis ometi ei tõusnud sealt muud kui mõni laisalt lennata loivav vares või edevalt hända heilutav harakas. Ei mõtust ega tetre. Ainult mõni kõrgelt ja kaugelt lendav mehik.

Verijõe lähimas käärus krääksus parte. Riigimetsa kaugemalt raiesmikelt kostis tetredegi elavat kudrutamist, aga Tiidu haavlite ulatusse nad ei tulnud. Tiit oli tühja valvama üsna tülpinud, pidi juba tõusma, et hakata täis püsiga ja tühja käega kodu poole minema. Aga ometi — just enne kui ta jõudis külmal maal kangestunud liikmed sirgu ajada, kostis kõrgelt tuttavalt erutavat vurinat. Üks vana suur tedrekukk lendas üle lageda metsast teise. Laskmiseks läks lind liialt kõrgelt, aga siiski ergutas see lend Tiidu varitsushuvi seevõrd, et ta vaid korraks nihutas oma tuimaks vajunud konte ja jäi kannatlikult edasi valvama. Kui aga sellele üksikule lennule jällegi järgnes vaid väikelindude vidistust mõne varese laia kraaksatusega ja mehikute kru-kruudega eemal metsas, siis pistis Tiit oma valvuse uueks ergutuseks peopesad habemesse ja laskis kuuldavale toredat tedrekutru.

Aga tedred ei tulnud kutsudeski tagasi. Nende ootamine tundus Tiidule juba üsna lootusetu olevat, sest koidupunast oli juba iga silmapilk selgumas päikese-tera.

Aga otse sel silmapilgul, kui päikese ere serv tõusis nähtavale sootaguste metsade sirge viiru tagant, just siis, kui selle teravad kiired esimest korda Tiidule otse silma löid, tulid tagantpoolt tugev lennurvurin ja kaks tetre, suur kukk oma kanakaasaga, laskusid Tiidu nähtaval lagedasse kullu. Aga laskmiseks olid nad ometi liiga kaugel...

Siiski... nad näisid kulukõrtsesse takerduvaid jalul järjest lähenevat. Näis, et see paar oli teineteist leidnud kuski kaugemal mänguväljal ja paarituseks soo poole lennates märganud siin vaikse, tülrikaist kukkedest mahajäetud koha, päikesepaistelise ja tuulevarjulise metsakääru. Kukk keerles kana ümber kohevil sulil, tõusis ajuti mätastele, et tasa sihku lastes veenduda ümbruse ohutuses. Ja mida enam kordi ta nõnda ringi vaadates nägi, et läheduses ei ole

teisi kukki, seda vapramaks ja vilkamaks muutusid tema kepsukeerud madalate mätaste vahel edvistava kana ümber.

Hinge pidades varitses Tiit lähenevat saaki. Ta käed liikusid vahepeal hooletusse jäetud püssi külge — vasem laadi hoidma, parem päästikule. Ärev süda tagus nõnda tugevasti, et avali suust võis kurgu kaudu kuulda vere solksatusi, ja kui linnud jäid vahel hetkeks Tiidu pilgupingutuse eest kuluste mätaste või hanepajude varju, siis tundis Tiit neid vahtides oma lõualuudes tugevat värisemist ja ta pidi oma teravad hambakontsud valusasti habemes huulde vajutama, et ülearust ärevust tagasi suruda. Sest iga silmapilk võisid linnud laskeulatusel uuesti nähtavale ilmuda ja siis ei tohtinud väriseda ei käsi ega lõualuu.

Linnud tulidki jälle nähtavale ja komberdasid ohtu aimamata Tiidu poole. Tiidu püssilaadi hoidva käe sõrmed korraks pingutusid ja samas nihkusid torud tetrede poole. Ta terav pilk jooksis nüüd kohe raudade vahelt üle sihikirbu tedrekuke kohevaile tiibadele, vahemaa ei olnud enam kuigi kaugel ja sõrm oli juba surumas päästikut. Aga enne kui ta jõudis lasta, kadus kana mätaste varju ja kukk, kael õieli, jooksis talle järele. Tiidul oli juba korraks käinudki pähe sihuke lootus, et saab ehk sama lasuga tabada mõlemad linnud. Ja nüüd järsku see oligi selgelt võimalik, pea-aegu kindel... Kana komberdas kulupuhma varjust jälle lagedale ja niipea kui ta ilmus nähtavale — kõige parajamas laskekauguses — kargas kukk talle nokaga harja, lõi nagu varjuks laotatud tiiva all küüned selga ja surus kana oma keha alla. Tiidul tulid seda nähes silmad kuumavat ärevust täis. Ja ka päike oli otse vastu, aga siiski nägi ta selgesti liikumatut püssikirpu kirglikult väriseval linnupaaril, kui ta tõmbas lahti mõlema raua laengud korraga...

Vägev pauk põmahtas varahommiku vaiksesse kaugustesse ja Tiit kargas sedamaid jalule, jooksis läbi püssirohuuitsu ja nägi, et ta oli tabanud hästi. Nii kukk kui ka kana olid mätaste vahel maas. Tiit võttis nad jalgupidi kätte, viskas püssi rihmapidi õlale ja siis teise käega kobas surevate lindude sooje kehi, mis hetke eest olid värisenud hoopis teisiti kui nüüd hinge heites. Ta tõstis siis saagi nagu raskust proovides kõrgele — jäi vaatama, kuis nokad, mis äsja kõhistanud armukudrutust, tilgutasi hallidele kulukõrtele tumepunasena tarduvat verd.

Kaugelt kostis suure koera tumedat haukumist. Kust? Vist metsavahi maja poolt... Tiidul tuli meelde, et ta on riigimetsas ja, läbemata lähemalt vaadata tetrede suripaika, pööras ta metsa ja hakkas kiiresti kodu poole minema.

Taadermaa magas veel täies öörahus. Kui Tiit väravast õue astus, ei olnud seal veel kedagi peale kanakarja jalul, kuigi päike oli juba kõrgel küllalt, et lauda juures talitama hakata. Saunarahvalgi oli uks alles kinni ja Manjka muidugi magas veel.

Tiit isegi tahtis nüüd magada, aga enne pidi ta tüdruku üles ajama. Võttiski juba peeled pihku, et redeliga põrutada vastu luugiläve nagu harilikult, aga siis ta jättis selle nõu ja tõstis nagu aru pidades märjas pastlas jala redelipulgale. Miks nüüd sedaviisi müristada, kui on pühapäeva hommik... Nüüd ju kõlbaks hästi ise üles minna ja äratada tüdruk viisakamalt — katsuda vähe käsivarrest... panna peo korraks põlvedele. Tedredki võiks võtta kaasa, sest üks jäänud selle sõna seletamine eile pisut pooleli. Passiks hästi — kohe, kui tüdruk teeb silmad valla, näitaks linde ja ütleks nagu eilse jutu järjelt:

«Vaata, Manjka, vot tebe tedred...»

Nõnda keegi ometi näeks tema toredat saaki. Ja samas Manjka asemel ta võiks ehk magadagi oma hommiku-une. Vähe ehk üheski enne kui üksi, sest ega aeg veel nõnda hiline ka ei ole, et Manjka peaks kohe lauta jooksuma, kui uni veel magus ja ase soe.

Tiit võttis jalad märgadest pastlaist-rättidest valla ja alles siis, kangunud tedred käes ja püss õlal, läks nagisevat redelit mööda talli peale ja tõmbas luugi tasakesi lahti.

Aga see oli ränk ootamatus, mis ta siin nägi. Tüdruk ei maganud üksi. See, kelle rasket norskamist Tiit oli kuulnud juba poolel redelil, ei olnudki Manjka, vaid hoopis võõras mehelõust, mille laia suud ja väikesi punakaid vurre Tiit kindlasti ei olnud näinud kunagi varem. See võis olla mõni lähikonnas teeniv petserlane. Ja Manjka magas ta juures — keha õige kasinalt kaetud ja nägu täis kuuma õhetust nagu õhtul põrandat küürides. Küllap oli temagi aidanud tühjendada seda pudelit, mis nüüd ilma punnita vedeles nende päitsis heintel.

Tiidu üllatus hakkas kohe rängaks vihaks käärima. Ta pani tedred luugi kõrval leiduvasse tühja kasti, kuna kavatses kõike muud, kui näidata oma jahisaaki neile kaaba-

kaile, kes ta lakas öö otsa lakuvad viina ja — nüüd astus Tiit talli peale ja nägi, et heintesse asetatud telliskivil oli suur hunnik paberossiotsi — lakuvad viina ja suitsetavad! Sellest tähelepanekust sai Tiidu viha uut ning õiglast hoogu. Jumala õnn, et talu veel maha põletamata... Tõprad sää-
rased!

«Hei, kurat, kus su kõlblus on, lita sihuke!» karjus ta kogu oma kõri jõuga, tõugates jalaga tüdruku paljaid põlvi.

Manjka tõstis pea ja avas silmad. Nähes peremeest nõnda kohutavalt vihase näoga ja püssiga käes, haaras ta otsekuu surmahirmus kisades oma poisil rinnust kinni. Selle raske norskamist Tiidu esimene käratus ei olnud veel seganudki.

«Ivan... Ivan...» kisendas tüdruk, sõnad nutuga segi.

Järsk lartsahtus kõris katkestas nüüd poisi norskamise ja ta sulges suu ja avas silmad.

«Peremees... no, peremees...» otsis ta unesegaselt lepitust oma kasinast ja kangekeelsest sõnavarast.

Tiit taandus ettevaatuse pärast luugilävele ja kobas jala redelipulgale, jättes nähtavale ainult oma vihast välkuvad silmad ja tühjade püssitorude tumma ähvarduse. Siit ta nüüd kisas täie julgusega:

«Käed üles, masuurikas! Käed üles, ma ütlen!»

Aga vene poiss ei näinud Tiidu kurja käsklust kuulavatki.

«Peremees, no, peremees... Tule siia!» kordas oma lepituskatset.

«Või tulgu ma siia!» karjus Tiit. «Tulgu ma sinna ja toogu oma kõri sulle, röövlinäole, pihku...»

Manjka vadistas oma magatajale vahetpidamata midagi, kord vaiksemalt, kord valjemalt.

«Hei, Siim,» hõikas Tiit nüüd saunarahva magava maja poole. «Hei, Siim, too ohjad! Peremehel vaja vargaid siduda. Ohjad, Siim!»

Aga nüüd lõi poisilgi viha verre.

«Kes, kurat, sul siin varastab?!»

Ta ilme muutus ähvardavaks, käed tõmbusid rusikasse ja kuna Manjka valju hirmukiljatusega põgenes heinavirna varju, haaras poiss aseme päitsist tühja pudeli ja tõstis käe. Kuid Tiit ei olnud laisk. Kohe virutas ta lakaluugi kinni ja tugev raudkramp loksatas aasa.

«Või kohe tapma... oma majas pudeliga pähe virutama...»

See üks ning sama mõte keeras end nüüd mitmeti Tiidu peas. Ja teades, et enne muud tuleb püss täis laadida, ruttas ta kähku redelist alla, avas toataba, otsis kapist rohu ja haavlikotid.

Aga ainult rohulaengud oli jõudnud ta rauda lasta, kui äkki kostis õuest tugev raksatus. Olgugi et püssist nii pooleldi laetuna ei olnud veel tõsist abi, haaras ta selle kätte ja jooksis lävele. Ja siin oli kohe selge, mis juhtunud: luuk talli otsas ripendas ühel hingel — see oli seestpoolt jõuga lahti löödud — ja poiss ühes tüdrukuga ladusid tulist jooksu üle äsja kobedaks vedrutatud mulla metsa poole. Enne, kui nad kadusid kuuskede varju, jõudis Tiit märgata, et Manjkal oli käe otsas ka oma kasin riidepamp, mida ta ikka oli hoidnud talli peal aseme päitsis. Küllap sellest tuli arvata, et tüdruk ei kavatsegi enam tagasi tulla.

Üksi seisis Tiit keset Taadermaa õue. Kasina kõrvakuulmisega saunarahvaski ei olnud ärganud sellest varahommikusest riiukärast. Aga nüüd Tiit pidi minema neid äratama. Ta pidi Malle mäele kutsuma, sest tal endal ei olnud sugugi tuju ega tahtmist lehma lüpsma hakata.

Tiidul ei olnud põrmugi meelejärgi minna Altmaja Malle endale appi kutsuma, aga teha see tuli. Tal ei olnud sel nii hästi alanud pühapäeva hommikul kuigi mõnus teada, et talu on jälle tüdrukuta, aga sedaviisi see nüüd oli. Ta meel oli raskelt tusane ja kui Tommi, Taadermaa karjapeni, kes veel vanas eas oli õppinud rumala kombe öösiti metsades hulkuda, tanumast häbelikult üles sörkis ja söandas tulla peremehe tedreveriseid põlvi nuhkima, siis sai ta püssipäraga kubemesse säärase hoobi, et otse surmahädase kisaga jooksis oma kuudikusse.

Hetk hiljem koputas Tiit Altmaja aknale. Ja kui pragunenud ruudus tuli nähtavale sasikarvane eidepea, siis ta ütles oma soovi küll õige kõvasti, aga nii maheda tooniga, et pidi lepitama kõik sõimu ja sajatused, kõik kahtlused ja ähvardused, mis päev enne Manjka tallu toomist mäe poolt oli üle popsirahva pehkinud kapsaaiä kargitud Altmaja vanade poolkurtidesse kõrvadesse. Naeratadagi katsus Tiit, kui ta nüüd läbi akna hüüdis:

«Mall, sa ole hea inimene, tule lüpsa mul lehmad ära.»

«Kas tüdruk jäänud külapeale luuslanki lööma? Pole veel ööd hulkumast tagasi või?» küsis Mall ja lükkas akna valla.

«Läks nii, et pikad jäljed mullal. Muud midagi.»

«Või ära!» tõusis vanainimeses põnev huvi asja vastu.

«Ära,» ütles Tiit ja nihutas kätteununenud püssi hõlma varju.

«Või ta nüüd päris heast peast nõnda äkki liduma pistis, tuli ehk midagi ütlemist?»

«No ütlemist jah. Kuidas sa ütlemata saad, kui veab poisid talli peale... lakk lainetab liikvast... täis teised kui tina, ja siis veel rapsivad tuld, suitsetavad. Aga sa, Mall, nüüd jah, ole hea inimene ja lüpsa lehmad. Võta omale ka piima jaoks kardne kaasa.»

«Ole terve lubamast. Küll ma juba loomad toimetan, kui asjad nõnda, et virtin jälle plehus.»

Malle jutt oli veel palju pikem, aga Tiidul ei olnud rohkemat vaja, ta pööras selja ja püssi hõlma all hoides läks toa poole, et heita siiski väheks jätkama poolelijäänud und.

LEITUD LUUD

Vähem väsimuse pärast kui vihaste mõtete kihamise peletuseks tahtis Tiit nüüd jääda paariks tunniks magama, et siis selgema peaga aru pidada, mis muutunud olukorras ette võtta. Aga oota mis ootad, uni ei tule. Kambri umbne õhk ühes kiuslike mõtete raske rõhuga keertas teda küljelt küljele, aga mida kauem ta voodis väänles, seda selgemaks sai, et vähkre või põhk asemekotis pihuks, magama siiski ei saa jääda enne, kui asjad on jälle korda pandud. Mis puhkust või rahu sa sedaviisi saad, kui suletudki silmis mätaste vahel komberdav tedrekukk muudkui muutub laia suuga poisi vihaseks lõustaks ja kõrvus lummutav kudrutus Manjka kilavaks hädakisaks! Nõnda ei saa unustada veres käärivat viha, veel vähem magama jääda.

Ei võinud olla muud õigemast nõu kui tõusta ja teetseda. Tiit arvas, et kui nüüd varsti rakendada ruun vankri ette, siis ta jõuaks küll veel linna keskpäevaks, millal tavaliselt Põlluseltsi hoovis on koos kõige suurem parv rändavaid töötahtjaid. Ja nende hulgast võiks kohe uue tüdruku vankripärra võtta. Hea meelega ta küll ei tahaks enam Peterseri kandi rahvast, aga kust neid muid nüüd enam võtta. Oma ringist keegi juba Taadermaale ei tuleks ja üsna umbes ei mõista kustki kaugemalt ka kuulama hakata. Ja Tiit uskus, et küllap ta saab venelasegagi valmis. Peaasi: mitte lakka lasta, vaid tuppa taba taha magama! Ning igas asjas oma kindel sõna ja kõva käsk!

Kell oli seitsme paiku, kui Tiit liikvele tõusis. Mall oli lehmad lüpsnud, piima kaevu lasknud ja ka hobustele oli ta käskimata märganud juua ja heinu anda.

Tiit sikutas vankri kuuri alt lagedale, tõmbas natuke määret telgedele ja läks siis aidast ruunale kaeru tooma. Teotsemine suigutas varsti ta viha ja lükkas hommikused riiuraginad nagu mitme päeva taha. Seegi oli nagu märk

kaugest minevikust, kui ta aida otsast vana uibu oksa tõmmatud nõõrilt leidis pitsidega särgi ja kaks roosat siidlinti, mis olid Manjka jaod, pühapäevaseks ehtimiseks siia kuivama riputatud. Külma rahuga korjas Tiit need hilbud kokku, mütsutas nutsu ja pistis taskusse, — ära silma alt lipendamast.

Ja kui ta käis ruunale teemoonaks talli pealt heinu toomas, siis tõi ta sealt ka tedred alla.

Linnateele asumisega oli veel aega ja seni kui ruun kaeru krõmpsutas, rakkus Tiit linnud sulgedest puhtaks, haris kered tühjaks, hõõrus veidi soola sisse ja riputas need nõnda puhastatult sahvris naela otsa. See tehtud, jagas ta Altmaja Mallele veel rea korraldusi koduhoiuks, lubas hiljemalt viie paiku uue virtinaga tagasi olla ja läks.

Kõige vastumeelsem osa kogu kaheksateist-kilomeetrilisest linnateest oli see, mis viis läbi oma küla õuede ja hoonete vahelt. Seda mitte vaid sellepärast, et tee oli siin sügavalt rööplik ja kohati veel porinegi, paiguti täidetud jämedate põllukividega, mis pildusid rattaid ja murdsid aisu, nii et valud hakkasid kõhtu käima. Veel vastumeelsem oli see tee sellepärast, et siin nagu alati, ja täna pühapäeva tõttu veel eriti, Tiidu läbi sõites aina jooksis vastu lahkeid õuemulkudeavajaid ja jutualustajaid — lahkeid vaid selleks, et küsida, pärida, usutada. Sealgi, kus väravad või mulgulatid ei olnud otse teel ees, õiendati üle õuetarade uudishimulikke nägusid ja Tiit muudkui pidi kuulma küsimusi — nagu võõraste käte kobamisi oma taskuis. Alati vähem või rohkem nagu lahkemaks pingutades kui see tahtis olla, juhtis Tiit kerglaste vastustega küsijate uudishimulikke urgitsusi endast mööda. Seda valvsamalt, et mõneski õues tundus juba teatavat hommikusi sündmusi Taadermaa tallilakas. Võib-olla, et Altmaja Mall oli juba jõudnud teha mõne ringi küla veere. Ja kui mitte seda — eks täie häälejõuga kärgitud sõnad kosta hommikuse vaikusega juba isegi kas või küla teise otsa...

«Hommikust, Taadermaa. Näeb aga sind nüüd kah harva kui imet!» alustas naaber, kes oli kaevul vett võtmas ja Tiidu tulekut nähes koogu siderne seadmisesest viivitust leidis. «Kuidas sa nüüd elad kah?»

«Või sa küsid elamist! Küsi parem, kunas sa sured.»

«Mis sul's on? Tervis kisub kehvaks või?»

«Ära kohe räägi! Selge asi, et muld muudkui sikutab säärest — ikka oma poole...»

See nüüd jäi vahtima näoga, millest oli selgesti näha, et ta ei mõistnud naabri juttu uskuda ega uskumata olla. Küsis midagi veelgi, kuid Tiidu rattarehvid kolistasid juba suuri kive mööda ja sõitjal oli hõlpus olla kuulmata, mida ta ei tahtnud kuulda. Aga kui rattad olid kividest üle ja nahisesid jälle hääletult sügavais muldroopais, siis varsti oli ka tee veeres uus värav ja väraval uus uudishimutsemine.

«No tere kah. Kuhu siis Taadermaa nüüd sõidab seda viisi... pühapäeval päeval?»

Säärased küsimused, nagu näha, ei olnudki ainult vanade eite ja taatide asi: seekord oli pärijaks lillepeenart korraldav peretütar.

«Kosja ikka, kosja,» kostis Tiit.

«No võta mind!»

«Ei taha,» vastas Tiit. «Mina olen harjunud naisi matma ja selle jaoks oled sa liiga noor. Elad mu viimati üle ja siis segi kõik mu elukord ja -järg.»

«Ei tea midagi, kas elan üle. Kui paned mulle õige kõva küüdi taha, eks siis varsti jälle kondid sirged ja matused käes...»

«Ilus tüdruk, aga keel kui siul!»

Tiit, et oma sõnu viimaseks jätta, nihvas ruunale kibedalt rooska.

«Tere, Tiit. Kirikusse nagu hiljavõitu...»

«Aga kõrtsi päris paras aeg!»

Jäid kinni sellegi moori mokad.

Ent varsti jälle:

«Tere hommikust, Taadermaa! Kuule, ega sul tüdrukut vaja ei ole? Siin üks vene Mann hommikul jooksis ringi ja otsis kohta.»

«Mis ma tüdrukuga teen, kui praegu lähen perenaist koju tooma. Las tuleb tuleval aastal, kui söödid üles võetud ja rohkem töörahvast vaja.»

«Või söödid... Kes need sul üles võtab?»

«Ader...»

Nüüd jäi küla juba seljataha ja vanker tõusis tehtud teele, kus ratas kergelt ja kõrinal jooksis tasasel kruusasillutisel. Siin ei olnud Tiidul inimestega rohkem asja, kui ainult korraks noogutada mõnele vastutulijale, kes oli tuttav ja tõstis sõrme teretuseks kübara äärde. Ja mis kilomeeter kodust kaugemal, seda vähem nähti teel tuttavaidki. Ja seda ükskõiksemalt silmitses Tiit teeäärseid maid, mis ei olnud

enam lähedaste naabrite, vaid ainult kaugemalt teatud või hoopis võõraste talude omad.

Päike kerkis jõudsasti ja küttis tuulevaikse ilma päris suviselt soojaks. Ruun tegi ühtlaselt tasast sõrki ja sõit kippus Tiitu suigutama. Liikus küll mõtteidki, aeglaselt nagu kunagi pikal teel, aga ei hommikused sündmused ega ka sõit läbi küla seganud Tiidu rahu nüüd enam seegivõrd, et oleks une silmast ära hoidnud. Tihti käis kehas järsk nõksak ja lõug lonksatas rinnale. Alles linnalähedane kivi-tee raputas ta vähe virgemaks, ja kui metsatukkade vahelt tõusid nähtavale tuttavad tornid, äigas Tiit silmad selgeks ja hakkas mõttes arutama tingimusi, mis uue tüdruku pal- kamisel tuleks võtta kauba aluseks.

Pühapäevane linn oli Tiidule kuidagi võõras. Tänavaid ei valitsenud talumeeste rautatud rataste vali mürin nagu turu- või ekspordisigade kokkutoomise päevil. Tiidu vanker oli ainus tegemas kola autode vaikse jooksu ja kummireh- videga voorimehetroskade sõidu sekka, millest munakivi- sillutiselgi ei kuulnud palju muud kui ainult hobuse laiska kabjaplaksatust. Ka kõnniteedel ei olnud näha raskeis saa- bastes maamehi ega teetolmuste mantlitega perenaisi suurte kompsudega käe otsas. Lonkis või ruttas ainult ede- valt heledat linnarahvast. Tatsutas maani mustas mamsleid, ühes käes seelikuvolt, teises kuldristiga lauluraamat või kõvera varrega päevavari.

Kui Tiidu vanker sissesõidutänavaga jämedalt munakivi- sillutiselt oli juba jõudnud südalinna siledaile tsemaki ja bimaki proovijuppidele, tuli tal otsustada, kas ajada hobune Põlluseltsi või selle lähedase vana ja kuulsa kõrtsi hoovi. Asja igakülgselt arutlenud, langetas ta varsti otsuse vii- mase kasuks, sest Tiidule oli alati tundunud, et kogu linn on üksainus suur rahapüüniste rägastik, kus inimene, kellel taskud pole hoopis tühjad, peab liikuma valvsa ettevaatu- sega. Põlluseltsis nimelt — tehku loom kuuri alla kuitahes suure hunniku selget sõnnikut — tuli hobusekoha eest anda kümme senti, aga kõrtsihoovis ei võetud mingit maksu vist selles heas lootuses, et seal peatuvad peremehed seda helde- malt pilluvad oma niklit baariletile. Aga Tiidu suhtes oli see arvestus ekslik. Tema oli selleks küllalt arukas ja kül- lalt tugev kiusatusi tõrjuma, et mitte hakata maitsma kal- list kõrtsiviina. Kui ta vahel otsemsaamise mõttes läsksi hoovist tänavale läbi kõrtsiruumi ja mööda minnes heitis pilgu letile, siis see harva tegi talle suuremat rahakulu, kui

et nähtavale seatud suitsuangerjad mõnikord tuletasid meelde, et peab ostma tagavaraks mõne sendi eest õngekonkse või unnanööri.

Ja tänagi ei suutnud kõrts Tiitu kiusata. Ta sidus ruuna kuuri alla, jõi kaevul janu suust ära ja kõndis kohe Põllu-
tseltsi hoovi «orjaturgu» vaatama.

Eemalt otsustades ei olnud ilmajäämist kartagi, kuna hoovi pühasõnnis sekeldas ja käratses suur kari sisserrännanud töötahtjaid. Võis ju küll arvata, et ses jõugus on omajagu ka neid, kes juba kohtadel, aga pühapäevast priiust kasutades tulnud siia omasugustega kokku saama ja juttu vadistama. Aga küllap seal pidi olema hea hulk ka neid, kellel leivaisa alles leidmata. Ja tahtjaid peale Tiidu ei olnud näha rohkem kui kümnekond peremeest-perenaist, kelledest mõned pealegi näisid kauplevat poisse ja karjaseid.

Ükskõikse aeglusega astus Tiit selle sumiseva parve poole. Ta tegi näo, nagu ootaks kedagi või vaataks kaubategemisi niisama ajakuluks, sest ta ei tahtnud, et talle otsekohe oleks juurde joostud. Ta tahtis esiti eemalt ja endamisi silmitseda kaupa ja vaadata välja mõne tõsisema näoga ja toekama kondiga tüdruku.

Agas vaevalt oli ta pilgu peatanud ühel võrdlemisi pikakasvulisel, õunümmarguse näoga tüdrukul, kes, otsustades pambu järgi, mida ta kandis kaenlas, oli veel kohata, kui Tiit äkki oma lähedal kuulis tuttavat häält. Pöördudes sinna poole nägi ta kohmetudes, et see oli Manjka, kes kauples ühe paksu perenaiega palga pärast. Ainult hetkeks välgatas Tiidule pähe mõte, et parem oleks tüdrukust eemale hoiduda. Siis aga tuli talle meelde, et Manjka särk ja kaks roosat siidlinti olid tal veel taskus, ja sedamaid ta leidis, et julge juurdeminek ses olukorras on kõige õigem nõu. Ta võttis hõlbus pihku, astus kaubategijate juurde ja, ulatades riidenutsu tüdrukule, ütles uhke ning üleoleva rahuga:

«Manjka, pasaalusta... Säh! Tvoi tavaar... Mina veel korjaku kaltse su, kuradi jooksiku, järelt...»

Manjkal jäi jutuvada kohe katki ja järsku tõusnud tigidus venitas ta silmamunad suureks ning valgeks. Ta vahitis hetke sõnatult ja liikumatult. Siis äkki rahmas pakutava riidenutsu Tiidu käest. Ja see käes, tõstis valjult venekeelset hädavada, mis kohe ajas ärevalt kihama ja vihaselt sumiseva kogu poiste ja tüdrukute parve, nagu oleks orgiga pistetud vapsiku pessa.

Tiit pigistas kõvemini pihku piitsa, mida ta sest saadik, kui tal üks vankrist ära varastati, linnas käies alati käes kandis. Ja otsekui vaistlikult taandus ta mõne sammu värava ning hoovis edasi-tagasi kõndiva politseiniku poole, kes oli juba peatunudki, et venelaste ägedust silmas pidada. Manjka aga kuuldi aina jätkavat ässitust, millest Tiit oma jaapanisõjaaegse vene keele mõistmisega peagu midagi aru ei saanud. Manjka võis olla ehk eriti vihane sellepärastki, et tema kaup nüüd Tiidu vaheletuleku tõttu näis jäävat pooleli, kuna võõras perenaine eemaldus tast otsekohe. Ja tüdruk muudkui lõugutas ja vehkis käsi oma kaaslaste ähvardavalt kihava karja poole. Tiit, nähes, et politseinik võttis juba kumminuia puusalt pihku, esialgu küll ei mõtelnudki põgenemisele, aga kui ta nägi kustki eemalt teiste hulka jooksvat ka seda poissi, kes täna tallilakas oli juba tõstnudki käe pudeliga, siis ta pööras kähku kannad ja jooksis värava poole.

Raske sillutiskivi, millega teda visati, ei jõudnud talle järele — veeres vaid kolinal kannule. Ka pudel, mis järgnes sellele, ei tabanud Tiitu, vaid lendas tühja kaela vurisedes umbes jala võrra kõrva äärest mööda ja purunes kõlinal väravaesise kividel.

Millega pilluti veel, seda Tiit enam ei näinud. Ta ainult kuulis, et samal hetkel, kui ta värava kinni lõi, pörkas vastu planku midagi rasket — vist jälle kivi, ja midagi kõlisevat — puss või maanteelt leitud hobuseraud . . .

— — —

Veidi hiljem hulkus Tiit tühjavõitu tänavail valusalt näriva alandustundega, millesse aeg-ajalt segunes mõnevõrra hirmugi. Teravate valutorgetena tuikas peas mõte, et ta oli pidanud petserlaste eest põgenema! Tüdruk, kes alles eile oli olnud tema käsualune, oli ässitanud omasuguste karja talle kallale ja ta pidi jooksuma värava taha paku nagu poisike . . .

Ja tüdruk orjaturult jäi saamata.

Meel kippus kibedaks. Kui nüüd õhtu eel niisama tühjalt küla kaudu kodupoole sõita — arutas Tiit endamisi — küllap siis mõnigi nendest, kes tema linna sõites üle tarade ja väravate kaelu õiendasid, on jõudnud Altmaja Malle käest kuulda, et Tiit läks linna uut tüdrukut otsima. Ja kui ta üksi tagasi sõidab, siis hakkab küla veel samal päeval

kindlasti kõmama kesteab kui rumalatest teotustest. Keda sa keelad näpuga näitamast, et näe, Taadermaa teenistusolude kuri kuulsus on juba nõnda kaugel, et ei leita enam petserlastki majja! Ja võib-olla mõteldakse välja veel hullematki. Seegi pole võimatu, et ta hale põgenemine orjaturult torgitakse ajalehe loride hulka ja veetakse sedaviisi naabritele lõksutada . . .

Tiit ei teadnud sellest mitmeharulisest kimbatusest muud pääsu, kui et ta peab kindlasti veel täna leidma uue tüdruku. Aga kas oli see ta võimuses? Põlluseltsi hoovi ta ei võinud milgi tingimusel enam minna, sest seal oleks ta kindlasti lausa vanatestamentlikul kombel kividega surnuks visatud. Kuigi julge ei olnud tänavailgi liikuda. Lõppes ju orjaturg Põlluseltsi hoovis varsti pärast keskpäeva, ja kui see kari linna laiali kõnnib, siis, kartis Tiit, võib hõlpsasti mõni jõuk sealt talle vastu juhtuda. Ja kui ta ära tuntakse, siis on kindel, et kivid jälle lendaksid ja ehk välguksid väitsedki. Hästi see ei lõpeks, sest mis sa piitsaga pussi vastu ikka teed!

Tiit leidis, et kõigest hoolimata peab ta oma kahtlast seisukorda kindlustama tasa ning targu. Enne muud ta tungis tagaukse kaudu sisse ühte kõrvalise tänava habemeajamisärrri ja laskis seal on välimuse muudatuseks näo punahallidest karvadest puhtaks ajada ja vurrudki nudiks kärpida. Ka juuksed laskis ta lühendada seevõrd, et need ei tolgendaks kaabu alt välja. See tehtud, oli tal endalgi raske end peeglis tunda. Ja ta noorendatud nägu sobis hästi hommikul tehtud kosjanaljaga.

Pärast nii põhjalikku pügamist oli hoopis julgem liikuda uulitsail. Tiit võis nüüd keskendada kõik mõtted selle äpardusrikka päeva kõige tähtsamasse punkti — kust leida uus tüdruk. Heas usus heasse õnne ei kartnud ta isegi võõraselt linnainimestelt nõu küsida.

«Kas ei juhtu mõni tuttav teada olema, kes tahaks maale teenima tulla?»

Sama küsimusega pöördus ta voorimeeste poole, kes ootasid troska pukis konutades sõitjaid, ja peatas mitmeid vanemaid lihtsamais rõivais naisi, kes tulid talle vastu. Aga kellelgi polnud kedagi teadupärast. Kõik nagu ühest suust juhatasid teda Põlluseltsi hoovi orjaturule. Kui jutt oli seal maal, siis Tiit ainult mühatas korraks ja liikus jälle edasi.

Olles ehk juba tund aega asjata tänavaid tallanud, otsustas Tiit proovida uut viisi. Ta jättis südalinna, läks värvi-

vabriku pikast mäest alla ja hakkas katsuma õnne järve-äärse aguli madalate majade vahel. Siin ta ei peatanud inimesi tänaval, vaid hakkas käima kohe hoovist hoovi, kus ütles oma küsimuse esimesele vastutulijale sel moel, nagu oleks teda juhata tud nimelt siia — kui ta mitte pole ehk majaga eksinud.

Ag a seegi viis ei paistnud kuigi lootusrikas olevat. Ta oli avanud juba umbes paarkümmend hoovivärvavat, aga iga pool arvati, et juhataja või otsija ise peab majaga eksinud olema. Nii mitmeski hoovis leidis õige jutukaid eiti ja taate, kes sein a-äärseil pinkidel soojendasid päikese paistel oma vanu liikmeid või isekeskis vadistasid kaevul, aga Tiidul ei olnud aega jääda kuulama seletusi nendest, kes siin küll olnud, kuid juba ammu leidnud peremehe. Kohe, kui ta kuulis, et praegu siin ei ole sihukest, kellega jalamaid võiks hakata kaupa tegema, keeras ta seletajale selja, et hetke pärast olla jälle järgmises hoovis.

Tiidu kärsitusse pähe ei mahtunud nüüd muid mõtteid ega muud huvi kui leida kohe korralik tüdruk — mitte homme ega ülehomme, vaid kindlasti veel täna! Midagi ta ei teadnud selgemini kui seda, et üksi ta ei taha ega või külavahelt läbi sõita. Ja kuna tüdruku leidmine nii umbes otsides näis olevat veel rohkem õnneasi kui õhtul jõkke pandud unna otsast hommikul rammusat angerjat võtta, siis kogu see ringkäik võõrastes hoovides tekitas temas lausa kalapüügi või linnujahi põnevust. Aga kui ta ikka ja jälle pidi minema kellegagi kaubale pääsemata edasi, hakkas lootus longu jääma. Ja kippus tärkama uusi mõtteid — kas ei tuleks proovida kuidagi teisiti . . . ehk nõnda, et sõita linnast siiski tühjalt välja ja koduteel hakata tegema asja teeäärsetesse taludesse, püüda tüdrukutega jutule saada ja palk lihtsalt üle pakkuda . . . Ent seegi polnud kuigi kindel ja ohutu plaan. Oli väga tõenäolik, et neis linnalähedastes taludes, kuhu ta läheks õnne proovima, võisid teenimas olla nimelt needsamad poisid ja tüdrukud, kelle eest ta täna oli pidanud kord juba põgenema. Ja tüdruku leidmise asemel võivad kivid kuklasse karata . . .

Ei leidnud Tiit paremat teed kui jätkata oma rännakut hoovist hoovi. Uus link ta käe all loksatas ja uus värv kägises valla. Kitsas hoovimaja, kuuride ja väikese aia vahel, nagu oli olnud mujalgi. Ent ei eiti kaevul ega taate pinkidel. Noor tüdruk korjas siin tuules laperdavalt pesu korvi.

«Jõudu, noorik,» ütles Tiit. «Siin, juhatati, pidi olema vist tüdrukuid, aga ei tea, kas olen õiges paigas...»

«Jõudu tarvis,» vastas pesukorjaja. «Päris preilideta see maja just ei ole, aga või siis nõnda kena kevadega kodus konutatakse. Kes ta pidi olema?»

«Või's mina tean, kes... Mul oli inimest vaja ja no siia kanti õpati.»

«Maale teenima või?»

«No teenima jah. Kes nüüd sedasi päris umbes kosja ikka tuleb!»

«Kui maale teenima, siis neist, keda kodus pole, vist küll asja ei saa. Need ikka päris preilid. Üks käib kino kassas, teine on habemeajaja ja kolmas on perenaise tütar.»

«Ah et ise oletegi perenaise tütar?» küsis Tiit mõnevõrra aupaklikumalt.

«Kus sellega!» naeris tüdruk. «Mina midagi. Tema ikka preili nagu need teisedki ja praegu pole neist kedagi kodus.»

«Aga kuidas siis sellega, kes kodus on?»

«Kellega?»

«No mis te ise asjast arvate?»

«Mina see õige nüüd küll ei ole,» naeris tüdruk kokkupanavat palakat lõuaga kurgu all kinni hoides. «Mind küll keegi teile pakkuda ega juhatada ei teadnud.»

«Mis sellest,» ütles Tiit taibates, et siin maksab edasi kõnelda. «Minul ei ole muust õigest midagi, ainult et inimest on hädasti tarvis ja siia poole juhatati. Mul on tõsine nõu, mõtelge kohe järele.»

Tiit istus pumba ääres kaevu kattele ja tal oli hea meel, et siin kohe keelduma ei tõtatud, vaid võeti asja, nagu paistis, üsna tõsiselt. Tüdruk näis päris asjalikult mõtlevat. Ja ka Tiidul endal läksid need sõnatud silmapilgud asja ette, kuna ta sai nüüd terasemalt vaadata tüdrukut, kellega ta varsti võis alata kaubategu. Ta asjalikult hindav pilk käis pesukorjaja täidlasel kehal üles ja alla ja ei olnud raske uskuda, et jõust ja käte kärmusest sel tüdrukul Taadermaa talituse toimetades küll puudus ei tuleks. Ta paljal, tublisti päevitunud käsivartel, kui need sirutusid kõrgeilt nõöridelt pesupulki võtma, liikles õige punnakaid lihasekimpe. Kindlalt ning kiiresti käis tal praegu käsil olev õiendus, mõlemad käed ja hambadki ametis. Ainult näo pärast oli seda tüdrukut pisut raske mõelda Taadermaa talitajaks ja Tiidu abiliseks heinateol. Nägu oli tal tõesti rohkem linnainimese

kui maatüdruku oma — nagu ülearu puhas ja ülearu arukaski. Seniajani ei olnud Tiidul veel ühtki põetud peaga tüdrukut olnud. Neil kõigil oli olnud kas junn kuklas või palmikud pihal. Aga sellel olid juuksed kaelast saadik maha lõigatud ja veel käharakski keerutatud.

«Ega mul kaua kah aega ei ole,» ütles Tiit, kui oli tüdrukut silmitsedes piibu täis ja tule peale saanud.

«Või ma teid kinni hoian! Ise ju andsite mulle mõtlemis-aega,» ütles tüdruk ja viskas pesunööride harulise tugipuu imekspandava osavusega kaugele kuuri ja plangu nurka püsti.

«Andsin küll. Miks ma ei andnud... Aga kuidas mina tean, kas te mõtletegi,» imes Tiit kiunuvat piipu.

«Minu arust on jutt meil alles liiga poolik, et tõsisemalt mõtlema hakata. Kaugel teie talu on?»

Tiit ise oli just tahtnud küsima hakata, aga nüüd tal tuli vastata.

«Mis sest kaugusest! Või meil vaja jala minna. Mul hobune linnas. Aga maad on ikka hea laks. Vana aru järgi umbes viisteist versta. Kilomeetreid paar peale.»

«Koht suur või?»

«Oli teist ikka jah... ilmatu landam. Aga viimasel ajal, peab ütleva, on ta märksa väiksemaks jäänud.»

«Muist rendile antud?»

«Rendil ei ole midagi. Aga, näe, asjad on sedaviisi, et naised ja lapsed surid mul järgemööda kõik maha. Jäin üsna üksi kohta pidama ja kui suurema võõra perega sekeldamisest isu täis sai, hakkasin adraga ikka kitsamaid ringe laskma. Nüüd on mul oma põllumaast üks jagu vilja all ja kaks sedapalju söödis. Ja söödile ei ole meil miskit asja, seal kõnnib ainult kari.»

Tiit kuulis oma sõnadest, et ta kõneleb tüdrukuga juba nagu oma inimesega. Kas ta siis ei kahtlegi enam, et asi on kindel? Jah... kui ta ennist hoovist hoovi kõndides oli tundnud end nagu kalal või jahil, siis praegu oli sedaviisi, et kui see tüdruk jääb tal Taadermaale viimata, siis oleks nagu lastud lind lendaks ära või otsa hakanud havi rabeleks enda unna otsast lahti just enne lootsikusse tõmbamist. Ja nagu kartes, et see võibki nõnda lõppeda, lisas Tiit eriti tõsise rõhuga:

«Ma olen üksi omas talus. Ja kui keegi mulle nüüd tõesti ausal kombel appi tuleks, nagu oma inimene seal käed tööle külge paneks, siis ma tõesti ei unustaks niisugust asja...»

«Aga miks te siis nõnda elate? Kui palju neid inimesi, kes ahastavad maa järele, ja teie magatate põldu söödi all!»

Nii... ikka ei lastud Tiidul veel küsima hakata, vaid ta jäeti veelgi vastuse andja osasse. Pärnis põhjalikult nõuti aru, mis mees ta on. Ja ta ei salanud seda.

«Keda võorast, kuram, ma pean siis paluma oma maid kündma?» küsis Tiit vastu siira ägedusega. «Ja kui mul kord juba kedagi ei ole, kellele oma kohta pärandada, milleks ma siis sikutan ja rassin rohkem kui just seevõrra, et mu oma ihu saab ülal peetud. Elan, nagu tahan ja mis mõtleb maailm, see ei liiguta mind niigi palju kui tuul kivi... Minu Taadermaa ja teiste talude vahel on laiad söödid ja üle nende ei kosta midagi, mis küla kõnelda kõhistab. Teispool, karjamaa all, on ilmatu lai Verijõe soo. Söödi ja soo vahel elan mina, nagu ise tahan. Mis mu kohast saab pärast mind, sellest ma ei hakka enne aru pidama, kui tunnen, et surm tulema hakkab. Siis peab midagi arvama sest asjast, sest tuli ju talu ei võta. Hooned võtaks, aga mis sa maaga teed... Seda näeb siis, kui aeg tuleb. Praegu ei ole mul surmaga veel midagi pistmist. Tahan elada. Ja elan, nagu tahan.»

Tiit oma ägedas pihtimishoos pilutas silmi ja näis läbi oma piibusuitsu vaatavat ainult kitsas agulias haljendama hakkavate õunapuude latvadesse, aga poole pilguga ta uuris tüdruku ilmet ja tal ei jäänud märkamata, et tema sõnad tõsist mõju avaldasid. Nõnda see pidigi olema. Lubatud ei olnud midagi, aga siiski oli mõista antud, et tule, tee tööd ja vaata, kellele see talu viimaks jääb; kuhu sind kutsutakse. Seda oli tarvis, et mitte tühjalt tagasi sõita. Ja kui tüdruk talle nüüd kohmetu tõsidusega otsa vaatas ja omalt poolt ikkagi veel midagi ei lausunud, siis lisas Tiit nagu oma tagamõtte jälgede kaotamiseks:

«Ei maksa sellepärast nõnda tõsiseks jääda. See mul niisama, et olgu südamele ära öeldud... Kõva eluga inimesel läheb jutt vahest ülearu hoogu. Aga mis ma siin peaks seletama oma kohta ja asja, kui pole veel poolt sõnagi lausunud, et kas tahetakse tulla või ei mõeldagi...»

«Kui ma õigust ütlen,» vastas tüdruk tõsiselt ja asjalikult, «siis pärnis võimatu see küll ei ole, et ma selleks suveks tallu teenima lähen. Oma vana emaga ma siin elan ja olen. Tema on reedeti ja laupäeviti saunas ametis. Mina jälle õmblen ja käin vahest päeviti aednikkude juures. Aga sihukese juhusliku teenistusega on ju nõnda, et mis see vastu

lööb, kui iga pala eest pane raha poeletile. Seepärast olen mõtelnudki, et läheksin küll, kui aga leiaksin sobiva koha. Jääks ehk sügiseks natuke moonajärke ette või midagi...»

«No siis teeme kauba kindlaks,» kiirustas Tiit.

«Teeme, kui lepime,» vastas tüdruk.

«Ja mina... kas tead... peaksin sulle küll olema niisugune sobiv koht,» püüdis Tiit oma õnnestumise rõõmu varjata, et see liiga silma ei paistaks. «Mina, jah, kõnelen oma asjad ära nõnda, nagu nad on. Et inimene teaks. Vaata, talu mul kõige paremas korras ei ole, aga palka maksta ma jõuan. Mis kõneldud ja teenitud, võin igal ajal peo peale panna. Karja on kaheksa udarat, seitse lüpsavad, üks on aher. Kärssu pole rohkem kui kaks — ainult et enda jaoks oleks liha tünnis. Ja seep see talitus ongi. Kui mul töö juurde kõvemat abi vaja, siis lüpsab saunanaine ja sina tuled minuga.»

«Ega mina tööd ei karda,» ütles tüdruk enesekindlalt.

«Seda ma usun...» koputas Tiit tühjaks põlenud piipu. «Aga kas töö sind kardab kah? Kassa talukohas midagi teha mõistad kah?»

«Ärgu peremees seda kartku!» kinnitas tüdruk. «Maast madalast on seda nähtud ja tehtud. Päris kindel, et ma millegagi hätta ei jää, olgu jala või hobusega...»

«Mis siis muud kui palk selgeks ja asi sirge.»

Tüdruk ei tõrkunud vastu, vaid keris nõõri kimpu, võttis pesukorvi ja juhatas peremehe tuppa. Trepist üles minnes arvas Tiit seal ees leidvat tüdruku ema, keda jutu sees oli nimetatud, aga ei olnud kedagi kolmandat ses väga puhtas ja korralikus pööningutoas, kus ta pandi istuma uuevõitu luhtpõhjaga toolile. Kauplemine ei kestnud kaua. Tiit lisas oma endistele seletustele siin veel sedagi, et ta täna hommikul oli Manjka minema kihutanud, et mitte lasta oma hooneid maha põletada, luges üles endise tüdruku palga ja oli suuremat vaidlemata nõus kõige selle vähesega, mis uus juurde küsis. Ja parajasti enne seda, kui tüdruku ema jõudis palvemajast koju, kirjutas Taadermaa uus teenija Tiidu poolt paberile pandud palgakirjale nime alla. Ta kirjutas väledasti, kerge käega ja selgete tähtedega: Linda Koval.

«Või Linda!» ütles Tiit pilusilmi allakirjutatud töölepingut uurides ja jõudis vaevalt kaks viiekroonist käsirahaks lauale panna, kui tüdruku ema tuppa astus. See kuulas vana naise kohta haruldase rahuga ära, mis Linda talle

rääkis vahepeal tehtud kaubast, ja siis tütrele issanda õnnistust soovides ta ütles:

«Nähku, kel vaimulikku nägemist, ja kuulgu, kel vaimulikku kuulmist! Minul paneb küll kohe südame värisema, kui näen, et õnnistegija püha vägi seisab sul nõnda ligi ja lähedal. Ammu see oli, kui ma heitsin enda ta ette maha ja palusin Lindakesele kindlamat tööjärge ja elupõlve! Pole poolt tundigi tagasi, kui mu süda selle asja pärast taeva poole õhkas, ja näe, juba ongi tehtud...»

«Kui sa alles poole tunni eest õhkasid, siis õhkasid tagant järele. Meie siin peremehega õiendame juba paar tundi, ütles Linda ja hakkas oma asju pakkima.

Emä pigistas neid tütre sõnu kuuldes suu kõvasti kinni.

Tiit muigas, pani piibu põlema ja läks linna hobuse järele.

— — —

Rühkides kärmeil sammel värvivabriku pikast, jämedate munakividega sillutatud mäest üles, oli Tiidul sihuke hoog sees, et jalad ei tahtnud nagu järele jõuda. Kõvasti kõlksusid ta uute veesaabaste rautatud kannad kividel, aga poolel mäel pidi ta siiski tasandama oma sammude kärmet rühti. Vanad jalad, harjumata käima kiiremini kui koormat või atra vedav hobune, jäid kõvus saapais ja kivisel teel äkki raskeks nagu pehmes soos. Vähe aeglasemalt edasi astudes rahustas Tiit oma liigset kärsitust mõttega, et küllap nad aegsasti, päris valge valus veel külavahele jõuavad.

Aeglasemalt astudes jäi muudele mõtetele rohkem ruumi ja Tiit tundis end väga rahul olevat tänase päevaga, mis oma sündmusterikkuse tõttu tundus nädalapikkusena. Uue teenija — asjaliku kõnega, toeka kondiga ja igapidi nägusa olemisega tüdruku leidmise rõõm tasandas jõudsasti alandust ja viha, mis oli hommikust saadik kiusanud ta hinge. Tal oli koguni hea meel, et nõnda hõlpsasti oli saanud lahti Manjkast, kelle vead talle nüüd tagantjärele igast meeletuletusest kibeda teravusega vastu torkasid. Ja tal ei olnud sugugi kahju kõigest sellest, mida uus tüdruk oli mõistnud palga kõrgenduseks välja tingida. Kaup on maha kirjutatud, inimene on saanud, mis ta on tahtnud, ja... ehk nüüd veel nähakse õige rõõmsatujulist talitamist Taadermaa poolsurnud õues...

Jootnud hobuse, lubas Tiit endalegi suutäie viina ja pudeli õlut. Söömata nagu ta oli, ajas see varsti vere õige

elama ja kui siis rattad juba mürisesid alla aguli poole, hakkas ta rappuvas vankris tundma end järjest vägevamana ning võimsamana. Sellega sündmuse käik oli viimaks ikkagi lahendunud tema tahtmist inööda! Inimesed, kes tulid talle vastu, olid vaesed, rumalad või edevad kergatsid... Ja majad kahel pool uulitsat — armetu, omatahtetu elukese kitsad kongid. Nagu see Linda kodugi — pitslina kummutil... mirt ja kummipuu... lillad klaasmunad aknal ja seinad lillalise paberiga, aga kojast kapis — paar sinist silku ja pool naela kuiva leiba! — «... mis see vastu lööb, kui iga pala eest pane selge raha poeletile...» Ja vanaeit tuleb palvemajast, siidrätt peas ja Jeesuke suus — ise saunanaine... Tütrel juuksekarvad käharad ja sinised klaasterad niidiga kaelas, aga... «läheksin küll tallu teenima, kui aga leiaksin sobiva koha...».

Trrr! — sikutas Tiit ohje, kuna ruun ei tahtnud järsul pärimäel hästi peatuda, aga peremehel oli natuke asja sellele preilile, kes tuli talle vastu — edev kui mardisant oma roosa päevavarjuga, tulipunaseks maalitud mokkaldega ja lumivalge kärvasse koerarakatsiga läikiva nahkrihma otsas.

Hobune toetas vankrile jalad vastu ja Tiit viipas käega, viipas tõsiselt, asjalikult. Vastutulija ligemale ei astunud, aga seisma jäi siiski, kuigi ehk vähem Tiidu käeviipe kui sellepärast, et ta valgel penil oli posti juures asja.

«Kuule, preilike, sa paistad õige ula inimene olevat. Teeme kaupa — mul karjast vaja.»

«Mi-is?» küsis preili tooniga, nagu seda tarvitavad poegadega pääsukesed õues kõndivat kassi sõimates.

«Ei saa aru või? Ma ütlen, et sa paistad ilma ametita inimene olevat, ütlen, et tule mulle karja. Ühes selle kutsikaga võid tulla, oma koera ma lõin täna püssipäraga maha, sest ta ei liputanud mulle saba, kui hommikul vastu tuli.»

«Tule, Tuti, see mats on hull!» tõmbas solvunud linna-preili koera rihmapidi järele ja läks.

Tiit keeras näo õlale ja kähistas pika puhu sügavalt võidurõõmsat naeru. Laksas siis ohjajaruga ruuna liikvele ja kuulas mõnuga, kuidas vankrirataste mürin taas jooksis tühjade tänavate umbsesse vaikusesse, otsekui kogu linnale kuulutades sõitja tuju ja tunnete vägevust.

Raatusest kõmas neli tumedat tunnilööki, kui Tiit, kast ja paar pampu vankripäras ning Linda ise istumas ta pahemal käel, nihutas hobuse tuldud teed kojusõiduks tagasi linna poole.

«Ei oleks uskunud, et sa nõnda kähku oma kompsud kokku saad,» hüüdis Tiit läbi vankrimüra.

«Mis sääli ikka,» vastas Linda. «Eks peremehel ole ikka vahest linnaskäimist — saab järele, kui midagi veel tarvis tuleb.»

«No miks ei saa. Käimist ikka . . .»

See oli kogu nende jutt siinse kivitee kolinas. Vaikides sõideti kogu see vastumägine tee, kus vanker raputas keskelt aukuvajunud istmekotil Tiidu ja Linda puusad kõvasti kokku ja järsemad jõnksud löid õladki ühte.

Kas see oli tõesti sellest paarist suutäiest viinast ja pudeolist õllest, et Tiit pidi tundma, kuidas mingi imelik soojuslaine tema kehas ringi käis? Või olid need samad tunded, mis üllatasid teda eile püssi laadides ja põrandat küüriva Manjka põlveõndlaid vahtides? Tont seda teab. Aga vägisi kippus tal eeloleva suve kohta erutavaid aimusi mõttesse tulema.

Kuid ühtlasi tõusis Tiidus valvele mingi karm käskija, kes ütles hoiatava häälega, et tüdrukut, kes vankris raputusest kõikus tema kõrval, on tarvis Taadermaale, aga mitte Tiidule endale, ta on palgatud lehmade ja sigade pärast, aga mitte oma lõbuks ja silmarõõmuks. Kiusatusi on täis kõik poeaknad ja kõrtsiletid — neist peab mõistma mööda käia, kui tahad elada. Kui lased end võrgutada, siis — elu näitab seda igal sammul — lähed nagu kala mõrda, astud nagu rebane raudadesse. Jah, tuleb olla ettevaatlik, sest säärane kiusatus, nagu see praegu soojendas tema külge, hõõgas läbi kuue ja pükste nagu köetud ahi, võib Tiidule, kui ta end vaos ei hoi, rohkem maksma minna, kui on väärt kogu ta varandus, liikuv ja liikumatu, see võib võtta kogu elamise alused, rahu ja jõu elada oma tahtmist mööda.

Ja kes teab, kas istmekott ongi nii väga auku vajunud. Võib olla, et tüdruk juba heidab õnge, surub end meelega Tiidu puusa vastu ega katsugi end eemale nihutada . . .

Aga seda kahtlust, mis Tiidu mõtted juba üsna tigidalt turri ajas, ei olnud kuigi kauaks. Kui mägi oli üles sõidetud ja vanker veeres jälle tasasemal teel, ütles Linda:

«Ase on õige ära vajunud. Peaks seda korraks kohendama.»

Sellest Tiidul jätkuski lepituseks ja endine muhe olek tuli tagasi. Pärast neid siiraid sõnu ei olnud enam võimalik uskuda, et tüdruk teda meelega puseb oma puusaga. Ja varsti liikusid ta mõtted jälle soojemas suunas. Kas ei oleks kohane pakkuda uuele inimesele väikest kaubaliiku, et ta rõõmsama meelega tuleks oma uuele kohale? Ju mõnikord võib ka nõnda olla, et hea töötaju tasub ilusasti ära teenrile tehtud meelega.

«Kus me siis kinni peame oma istmeaset kohendama? Samas võiks ehk teha väikesed liigud... nii uue elujärje hakatuseks...»

«Peremehel liigud ju vist tehtud ongi. Hingeõhk tundub et... nagu teist lõhna...»

«See niisama... Hobust tuues viskasin väikesed särtsud. Liigud käivad ikka koos. Kas Seasaares või?»

«No kõrtsi ma küll ei tule!» naeris Linda seda Tiidu nõu nagu hoopis võimatut asja.

«Aga kas sa hobust hoiad, kui minul on vaja sinna sisse minna?» küsis Tiit peremehelikult kindla sõnaga.

«Käsk on käsk. Sõna kuulma ja käsku täitma peremees vist ju palkaski...»

Kõrtsi ette jõudes peatas Tiit hobuse ja viskas ohjad tüdrukule. Linda võttis need vastu mõnevõrra kohmetult, kuna ta ei teadnud, kas tema käskija, see söödis nurmedega peremehekänd, ei ole mitte joodik, kelle tulekut, kes teab kui purjus, ta peab siin nüüd ootama ehk tundide viisi. Aga Tiit jäi ära ainult silmapilguks. Kui ta tagasi tuli ja enne vankrisse ronimist hakkas istmekoti alust õlgedega keskelt kõrgemaks täitma, siis Linda nägi, et ta lahtiste hõlmade vahelt vilkus põuetaskusse peidetud kümmelipudeli panderollitud kael.

Linnaäärse teedelahkme kvassiputka ees tegi Tiit veel teisegi peatuse. Visanud jällegi ohjad Linda sülle ja karanud vankrist maha, kummardus ta putkaluugile ja hakkas silmitsema nähtavale seatud kaupa. Pistis siis pöidlaga naela otsas rippuva vorstirõnga poole ja ütles:

«Pane see paberisse.»

Siis tõukas pika prantssaia poole:

«See kah.»

Ja võttis veel ühe mõdupudeli:

«Tõmba valla.»

Pudel lahti tõmmatud, läks Tiit tüdrukut kostitama.

«Sul ehk janu?»

«Aitäh, kuumaga kulub ära. Ja liik pealegi,» ütles Linda, aga ei joonud rohkem kui ainult ühe klaasi. Tiit pidi üksi tühjendama peagu kogu pudeli.

— — —

Vanker veeres juba linnalähedaste suurtalude põldude vahel. Siledaks hõoveldatud kruusateel rattad ei kolisenud enam nagu linna kividel, vaid jooksid tasa, juttu segamata. Ruun, nagu kunagi kodu poole minnes, sörkis üsna laheda sammuga ja iga sõitjaile selja taha jäänud kilomeetripostiga jäi pühapäeva-õhtupoolikune maantee ka jalakäijaist järjest tühjemaks. Ei olnud nähtaval ühtki muud hobusemeest. Ainult mõni lärmakate lustlejate kähedalt röögatav auto jooksis sõitjaist vahetevahel eest või takka tulles mööda. Nende vastu oli aga Taadermaa ruun nõnda ükskõikne, et ei kikitanud kõrvugi ja Tiit võis käte vabastamiseks ohjad julgesti põlvede vahele pigistada.

Nüüd, millal linnast ei olnud enam märkigi ja kaarjate käänakutega keerlev tee oli viinud sõitjad juba täide maa rahusse, oli Tiidul käsi vaja vabaks saada kõigepealt selleks, et toppida piip täis. See tehtud, võttis ta põuetaskust kümmelipudeli, millel ta juba kõrtsis oli lasknud korgi seevõrra üles kergitada, et see parajasti küünte vahele hakkas.

«Kõrtsi Linda ei tule... Aga no siin?» ütles ta nõnda lahke sõnaga, et endalgi oli võõras kuulda.

«Mis ta siingi targem! Ilm isegi soe, kui veel viina võtta, uinutab ehk kaelapidi ratta alla,» naeratas tüdruk, mõtted nagu kuski hoopis mujal.

Tiit kuulatas seda ükskõikselt lausunud vastust otse ammulisuisse huviga — nagu vaataks uue hobuse sõidusammu või uuriks vastse väitse lõikejälge. Ja ta oli rahul. Mis sellest, et kulmud kitsaks kärbitud, juuksed lõigatud ja käharad... Olgu kord Taadermaal ka sihuke, kui ta muidu peab asjaliku inimese tahemat tooni, mida kuuldes Tiidul ei olnud raske uskuda ka seda, et tüdruku usul oma töövõimesse võib tõesti põhi all olla.

«Ei kuku sa mul midagi ratta alla... Lööme käed konksu, kui muidu ei usu olla,» ulatas Tiit pudeli, kuna ta oli kindel, et Linda sõnad ei tähendanud sugugi mitte lõplikku keeldumist.

«Kas peremees siis on enda peale nõnda kindel?» küsis Linda pudelit võttes.

«No kuram, kindel küll,» vastas Tiit vapralt. «Olgu muud mis on, aga viinaga olen teinud, mis mina olen tahtnud. Mitte ilmaski teisipidi!»

«Olgu siis — tervist! ... kui pole karta, et üsna hobuse hooleks jääme.»

«Tervist!» kinnitas Tiit ja sama püüdis huviga, kui ta ennist kuulas vastust pakkumisele, vahtis ta nüüd Linda esimest lonksu ja pidi tunnistama, et see oli niisama mehiselt asjalik kui ta sõnadki: niikui pudeli püsti viskas, kuuldigi selle kaelast kohe rõõmsat kulinat ja viin vähenes ligemale sildi ülemise ääreni.

«Viska veel, või sa siis enam tahad võtta, kui pudel minu habemes ka juba ära käinud!» sundis Tiit, mäletamata, et ta nägu ei olegi enam kuigi karvane.

Aga Linda oli niisama kindel kui linnas mõduga: nüüd aita ja muud midagi! Ent saia ja vorsti ta võttis sundimata. Murdis ja sõi päris isukalt.

Tiidu sõõmud ei olnud Linda omast küll ohtramad, aga ta võttis neid mitu ja kuna vähe järge oli allgi, siis need ei jäänud mõjuta. Hääl valjenes. Piitsa vihinad sundisid ruuna sörgi nobedaks traaviks ja iga väiksemgi rattamüks nihutas Tiidu puusa Linda omale jälle ligemale.

«Või ikka leidsin kätte su, kuramuse. Andis küll otsida hullu moodi, aga näe, ikka kätte leidsin!» ütles ta suurus-tavalt ja murdis tüdruku sülest saia ning vorsti.

«Kuule nüüd juttu, või nagu mind ta oleks otsinudki,» naeris tüdruk saia täis suuga. «Kes teab, kes see oli, keda sulle juhatati ja keda sa nii hoolega otsisid ...»

«Juhatati! Sa ikka usud ka või?»

«Ju sa ise ütlesid.»

«Palju, mis ma ütlesin! Aga nüüd, näe, nüüd ütlen ära, et keegi kurat pole mind kuskile juhatanud. Või kui ongi, siis ei mujale kui Põlluseltsi, uut petserlast jälle nuhtluseks kaela saama. Usu või ära usu, aga üsna umbes ma hakkasin seda nuhkimist. Hoovist hooyi ja muud midagi. See juhatamine oli niisama ... ainult jutu seeme.»

«Või päris umbes!» imestas tüdruk tõsiselt.

«Päris umbes jah. Ajasin sind sindrit seal Kelmiküla kolgastes taga nagu angerjat mööda porist jõepõhja. Aga näe — ära tõin ...»

Jutu katkestas vastutulev luukoorem, mille ees vilets valge hobusekronu lonkis laisalt ning omapäi, kuna mees koorma otsas näis olevat tukkuma jäänud.

«Hei, saks, palju sa lina kaalust küsid?» röögatas Tiit koorma kohal võõrale luuamehele. Aga ta ei saanudki mahti vaadata tagasi, kas see ärkas ta hõikest või ei, sest Linda naeris nii südamest heledat naeru, et Tiit ei tihanud silmi ta näolt ära pöörata.

Kasin kilomeeter kodu poole sõidetud — heatujulises jutus nagu kogu tee — kargas Linda järsku vankrist maha.

«Mis nüüd?» jõudis Tiit küsida. Aga Linda juba jooksiski tagasi. Ta oli leidnud teelt luua, täiesti uue ja hea, kolme võruga luua, mille suikuv mees oli kaotanud oma koor- mast.

«No olen mina ikka saanud tüdruku, mis tüdruk,» kiitis Tiit leidjat. «Juba enne kui koju jõuabki, hakkab talule varandust kokku kandma...»

«Mis tast maha jätta. Eks luuda ole majas ikka vaja,» ütles Linda.

«Taadermaal iseäranis,» pomises Tiit poolendamisi, «sest seal seda riista... kes teab, kas ongi...»

Aga Lindal oli luuda juba praegugi vaja. Ta asetas selle istmekotile enda ja peremehe vahele, et oleks, millega jär- jest ligemale kippuvat vanameest veidi vastu toetada.

Vankrirattad veeresid üle uute kilomeetrite ja sõitjate jutt tegi aina uusi ringe. Aga puusi lahutav luud nagu hakkas jahutama Tiidu tujuküllast kõnehoogu. Ja kuna Lindagi näis meelsamini endamisi silmitsevat tee ääres avanevat võõrast ümbrust, siis mõnigi tükike teed sõideti üsna sõnatult.

Madalduv päike lähendas õhtut. Sõitjate veider, poolpõiki langev vari oli veninud juba ammu üle teekalda põldudele, kui ruun ohja juhtimata pöördus maanteelt kitsamale ja kõrvalisemale teele. Linda mõistis selles näha päralejõud- mise märki ja seda huvitatumalt hakkas ta vahtima kumma- legi poole kõrvale ja iseäranis otse ette. Siin oli tee ääres veel võrdlemisi kõrge maa, põllud näisid olevat head ja talud jõukad. Aga mida kaugemale ruun astus, seda mada- lamaks ja soisemaks vajus kogu ümbrus. Ja kui uus tee- käänak tõmbas rattad väntsutavaisse rohtmaa roobastesse, siis peatus oma uut kodu otsiva tüdruku ettepingutatud pilk varsti üle küla nähtaval üksikul talul, kust ei paistnud olevat enam mingit edasipääsu, kuna selle taga avanes soo,

mida läbistas paiguti veel üle kallaste tõusnud jõgi. Ja soo taga sinas vaatepiiriga ühte sulav mets.

«Kas seesama ongi?» küsis tüdruk tõsiselt ning vaikselt, tõstes käe selle üksiku talu poole.

«Seesama jah . . . Ju ma ütlesin: küla ja soo vahel,» vastas Tiit otsekui häbelikult, sest see vähe maad, mis ruunal oli jäänud veel ronida, ei suutnud enam varjata Taadermaa asukoha armetust.

KASS KAEVUS

Esimene argipäev pärast seda Taadermaa Tiidu põnevat Pühapäeva ei koitnud selgena ja päikesepaistelisenä. Kui Tiidu silmad lahti läksid, oli tagakambris veel õige hämar. Esimesel silmapilgul arvas ta oma pohmelusest pisut raske peaga, et päike on veel tõusmata. Aga kui ta pisut kergitas sügavale põhkpatja vajunud pead, siis kuulis kohe, et ilm on öösel sajule muutunud. Ruudud rabised tihedas vihmas ja räästarenn ladistas sulinal vett toobrisse.

Tiit laskis pea tagasi vajuda, sest tal ei olnud nüüd kuhugi rutata. Ta oli küll juba nädala lõpul mitmed töökavatsused tänasele veeretanud, aga kõik, mis mõteldud, nõudis kuiva ilma. Nüüd oli aga selge, et põllule minekust ei tule praegu midagi.

Kell eeskambris ragistas löögivasara vinna, mis tähendas, et viie minuti pärast järgneb tunni-kuulutus. Selle ivakese aega otsustas Tiit veel päris muretult veidi valutada tuikava pea padjale jätta. Küllap see neli lööb, arvas ta. Või löögu viiski. Sajuse ilma ja uue tüdruku esimese tööpäeva kohta ei oleks suur hiljaksjäämine seegi, kui ta viiest läheks äratama Lindat, juhatama teda lauta ja lüpsile.

Vaevalt said Tiidu silmad veel korraks õige raskeks vajuda, kui kell eeskambris lööma hakkas. Neli... viis... Aga kui viiendale veel kuueski otsa kõmas, kargas Tiit kähku asemelt, tõmbas püksid päitsilt jalga ja läks ruttu eeskambrisse.

Aga kohkunult peatus ta lävel — tüdruku ase oli tühi. Ei seal olnud Lindat ega neid laiu lumivalgeid palakaidki, mis ta õhtul võttis oma pambust ja laotas voodisse...

Niikauaks teda siis oligi... See mõte võttis Tiidu jalad nõrgaks. Kohmetuil sammel kõndis ta köögi kaudu õue, aga kadunud ei olnud ka siin. Ei olnud teda lauda juures, ei

kaevul ega kuskil mujal. Väravale vaatama minnes nägi Tiit, et kõrgete kontsadega kingade jäljed läksid läbi märja teemulla küla poole.

Oli ehk varas... tekkis nüüd Tiidus kiuslik kahtlus. Ärevalt jooksis ta vaatama, mis viidud. Aga hobused tallis kuuldi alles olevat... aida üks oli ka lukus... ja samuti kambris polnud ei kapp ega laualaadik lahti murtud. Ja midagi mõtelda mõistmata läks Tiit tagasi õue. Otsida ei olnud mõtet, hüüda veel vähem, sest jäljed, mis väravast välja läksid, ei jätnud mingit kahtlust, et Taadermaa oli jällegi tüdrukuta.

Sajust hoolimata istus Tiit, särgiväel ja palja päi, nagu ta oli, tallipealse redeli alumisele pulgale ja jäi süngemeelselt vahtima küla poole, nagu oleks loota, et põgenik siiski veel võib aru pähe võtta ja tagasi tulla. Raske masendustunne, mis ängistas vanamehe rahutut rinda, oli närivam vihast, mis haaras ta eile hommikul, kui ta seisis selle redeli ülemisel pulgal, vahtides Manjkat oma magatajaga, ja kibedam alandusest, mis pani ta ihu üleni värisema siis, kui Põlluseltsi hoovist välja kihutati...

Taadermaalt oli ennegi mindud, siit oli tüdrukuid, karjaseid ja poisse poolelt ajalt jalga lasknud ja oma viimasele naiselegi oli Tiit teibaga tee kätte näidanud. Aga ei olnud siin nähtud veel nõnda õrnakest, kes ei julge proovida ühtki päeva, vaid põgeneb juba esimese hommiku eest. Ja oli siit mindud mis oligi, aga nõnda vargsi, ilma Tiidu sõimu saatmata, ei olnud neist väravaist pääsenud veel keegi — ei keegi peale Vidriku, oma lihase poja... Ja kui läks see, siis hoopis mitte nõnda rabavalt ootamata, nagu oli läinud nüüd Linda. Oli ju poiss pärast seda, kui ta tädi pärast Kadri surma käis teda siin võrgutamas, nädalate viisi manguda ja nutta turtsunud, et lastagu ja lastagu teda Tallinna, tädi kasupojaks. Ja kui siis ühel ilusal hommikul poisi ase oli tühi ja teda ei leitud kustki, oli hõlpsasti selge, et Tallinnast on reisurahad talle kuidagi kätte toimetatud ja Vidrik on öösel jaama ja sealt oma uuele eluteele põgenenud.

Aga Linda...

Rumal tüdruk! mõtles Tiit peaaegu nukra kahjatsusega. Ei kellestki teisest, aga temast oli Tiit veel eile õhtul enne und mõtelnud, et seda tüdrukut, kui tast vähegi töötegitjat, tuleb pidada paremini, kui on peetud seniseid. Et kui ta ehk jääb siis talvekski, oleks aasta ringi selgem elu majas.

Seda ja veel rohkem oli Tiit temast mõtelnud head, aga näe, läks ega jätnud jumalagagi...

Äkki haaras järsk kääks Tiidu mahalongunud pilgu oma varvastelt väravale. See oli Linda, kes tuli. Tal oli mantel seljas, kingad paljaste jalgade otsas, kuklasse sõlmitud rätik peas ja ämbrid hõlpmetega õlal.

«Kust sa tuled?» küsis Tiit, mõistmata, mis mõtelda säärasest veidrustest.

«Küllast vett toomast,» ütles tüdruk ja pilgukski peatamata läks kööki.

«Tohoo kurat, või sellele saksale Taadermaa vesi ka enam ei kõlba... või kohe külla narri tegema...» pomises Tiit tüdrukule järele minnes. Ja mõttes ta aina veel jätkas oma tusatsemist: — «Seisma ka ei mõisteta jääda, kui peremees kõneleb... Minnakse müh-müh... nagu vihast vimmane... Juba esimese päeva hommikul...»

Peatunud köögis läve kõrval, ei lausunud Tiit kohe sõnagi, sest ta tundis, et kui ta nüüd ütleb midagi, siis tuleb see kindlasti liiga kurja tooniga, ja pealegi oli päris loomulik, et Linda peaks nüüd küsimata jätkama oma kuulmatu veidruste seletust.

Aga tüdruk ei lausunud midagi. Muudkui kolistas tagakattas midagi loputada ega pööranud silmi läve poole ka siis, kui Tiit seal seistes oli paar korda päris kuuldavalt kõhatanud... Sedaviisi jällegi ei lastud Tiidul olla hea, nagu ta oleks tahtnud olla — sunniti teda ennast ses asjas alustama arupärimist ja seda tehes ta lihtsalt ei suutnud moonutada lahkeks oma sõnu:

«No kaua ma siin ootan?!»

«Mida?» tõstis nüüd Linda oma mitte ainult tõsise, vaid ka tusase pilgu.

«Et sa räägiks, mis sihuke kuradima komet tähendab, et Taadermaa tüdruk käib külas vett kerjamas. Oma kaev on kuiv või?... Või ei kõlba siit-talu vesi linnapreilile?...»

«Ei kõlba jah. Tee, mis tahad, aga mitte ei kõlba.»

«Mis tal siis häda on?» tõmbus Tiidu toon tüdruku kindla sõna ees taltsamaks. Linda jälle nagu küsija ärrituseks viivitas vastusega. Kolistas tükk aega kattas virutatavaid nõusid, enne kui ütles:

«Kass on kaevus.»

Tiit tundis selgesti, kuidas õigus nende sõnadega järsku Linda poole üle läks. Talle tuli meelde, et ta vähemalt paar nädalat pole enam näinud oma vana Intsu, ja kui see

tõesti sest saadik peaks olema ligunenud kaevus, siis muidugi karv juba lahti ja ... ei ole imestada midagi, et Lindal, linnainimesel, sihuke vesi söömaks-joomaks vastu hakkab ...

«Vaata raibet ...» urahtas ta endamisi.

«Raibet pole enam vaadata kuskil. See tuli mul kohe esimese võtmisega ämbrisse ... Ja ma vaatasin ta juba ära ja matsin maha kah.»

«Mihuke ta oli?» küsis Tiit, olles istunud lävepakule südame tahestuseks piipu toppima.

«Mädand,» nähvas Linda ja kükitas pliidisuu ette tuld tegema.

«Ei noh ...» Tiit ei mõistnud enam vihastada ... «Kas sa ka aru ei saa, et ma ju küsin ikka karva.»

«Ah karva,» peitis Linda muige hagude varju. «Palju tal seda enam seljas oli. Aga paistis, et on olnud vist punastvalget kirja loom ... ilmatu volak.»

«No siis on meie oma Ints jah,» ütles Tiit mõtlikult ja tõmbas nagu kadunu mälestuseks hästi suure suitsu. Ja ta jäi lävele istuma — nagu ootama, et ta tasase tooni muutus üsna lahkeiks ja leplikeks sõnuks kuidagi ka Linda suust vastu kostaks. Aga näis, nagu poleks tüdrukul vähimatki vajadust oma kiusakust lõdvemale lasta. Ja mis veelgi imeликum — tal ei paistnud olevat vajadust Tiidult ka talituste kohta nõu küsida. Näis arvavat, et nüüdsest on ainult temal mõtelda ja otsustada, mis siin tuleb teha või tegemata jätta.

«Kus sa magasid?» küsis Tiit järsku ja jälle veidi rangevalt, et tuletada tüdrukule meelde, kes selles majas on peremees.

«Talli peal ... Seal, kus torm luugi ühele hingele ripendama murdnud,» kostis Linda leebimata.

«Kust sina seda tead, et just torm ... Ehk oli välk ...» pomises Tiit endamisi. Ja jätkas siis valjemalt: «Mis su poolelt öölt siis lakka ajas? Öhtul ju heitsid kambrisse ... Ma ju näitasin kätte, kus su ase on.»

«Ma mäletan seda isegi, et ma öhtul kambrisse heitsin, aga kindel, et kui ma oleksin hommikuni sinna jäänud, siis poleks minust muud järel kui luukere,» muutus tüdruk nüüd siiski juba jutukamaks, aga sõnade toon jäi tal ikka õige söakaks. «Sa ütled enda ikka selle talu peremehe olevat, aga mulle paistab, et sa oled siin võhivõõras inimene, veel võõram kui mina. Mina tean, aga sina, paistab, ei ole

kuulnudki, et seal eeskambri voodis ja seinte vahel on miljon lutikat, kellel üks inimene ööga nalja asi ära süüa.»

«Või lutikad...» kohmetus Tiit jällegi. «Kuramusi kohe õige palju või?»

«Või mina tean, kust maalt siin talus see paras jagu lõpeb ja palju algab. Aga nii kui ma heitsin, ei olnud veel silmagi kinni saanud, tundsin varsti, et kogu ihu kiheleb nagu nõgestes. Tõmban tuld ja vaatan: voodi puha elab neist elukaist. Jumala õige, et kui liitri oleks ära noppinud, poleks saanud arugi, et võetud on. Padi nagu palukametsa mätas...»

«No-jah, see ka veel, et Petseri tüdruk kambrigi pidi raisku ajama,» urises Tiit, kuigi ta hästi mäletas, et Manjka kohe pärast esimest ööd — küllap vist sama häda pärast — oli viinud oma aseme tallilakka.

«Aga mis seal nüüd muud parata, kui... peab harima,» püüdis Tiit jutu algatust oma kätte võtta.

«Küllap siin juba harimist on, sellest pole muretki! Aga nüüd katsu, et sa kaevu kohe tühjaks kisud. Roni viimati ise sisse või vaata, kuidas sa saad, aga seda ma ütlen, et toopigi ei tohi seda solki sisse jääda.»

Eilne päev ja tänane hommik olid Tiidu ootamatustega juba üsna ära harjutanud, aga kui ta oma tüdruk nüüd äkki hakkas teda kamandama nagu karjapoissi, ütles sedaviisi, nagu talle polnud julgenud ütelda veel ükski oma laulatatud nainegi, siis see siiski oli pisut üle kannatuse kuulda. Ta tundis, et on viimane aeg ohje selle upsaka tüdruku käest tagasi oma kätte haarata ning teha selge vahe, kes siin talus on käskija, kes käskude täitja.

«Linda vist arvab, et ma ta endale kupjaks palkasin,» katsus ta siiski veel kurjata korda majja saada.

«Minul pole vaja kellegi kubjas olla, aga igavesti ma versta tagant vett vinnama ka ei hakka.»

«Pole vajagi! Küll ma kaevu juba kuivaks kisun, aga sina mõtle seda, et kell hakkab juba seitse saama ja lehmad on sihukesed loomad, et neid ikka lüpstakse ka vahest.»

«Igas kandis omad kombes. Ei teadnud arvatagi, et neid siin iga paari tunni tagant kistakse... Ma mõtlesin, et kolm korda päevas aitab,» vastas Linda tõsise näoga. Ja Tiidul oli jälle järg käest ära.

«Sul siis lauda juures kah juba käidud?» küsis ta tüki aja pärast alistuvalt.

«No käidud jah... Kes siis seitsme ajal enam karja

talitab!» Linda valas külast toodud toiduvee puhtaks küüritud patta, ulatas tühja ämbri Tiidu kätte ning käsutas:

«Võta aga nüüd pang, pista kooku ja kisu kaev tühjaks. Sa peaksid ise nägema — maja on sihukeses korras, et vedelemise aega ei ole siin kellelgi.»

«Sajab . . . ma tõmban kuue peale . . .»

See oli kõik, mis Tiit nüüd leidis oma kamandajale vastu lausuda. Läks siis tagakambrisse, ajas vana töökuue selga, tõmbas kaabuloti sügavale pähe, võttis köögist pliidiservalt tühja ämbri ja läks kaevule. Kinnitanud ämbri kooku, hakkas ta vett vinnama. Vastumeelselt kiskusid ta käed kooku alla ja üles, alla ja üles . . . Mis huvi võib pakkuda töö, mida tehes ei jää järele vähimatki jälge. Võta ämber täis, vinna üles ja vala maha, aga kook ei hakka ega hakka põhja puutama, sest Taadermaa madala õue kaev on sügav ning eriti kevadisel ajal väga veerikas.

Kui võimatu see oleks Tiidule paistnud eile, kui keegi oleks mõistnud talle seda ette ütelda, et tal tuleb uus nädal alata tööd tehes mitte oma otsuse järgi, vaid võõra inimese, oma uue tüdruku käsul . . . Ta teadis päris kindlasti, et oma aruga oleks ta õiendanud selle asja hoopis hõlpsamini. Kass ei võinud ju kuidagi kauem kaevus olla kui ehk kõige rohkem kaks nädalat, ja selle natukese ajaga ta külmas vees nii hullusti ikka hapnema ei läinud, et suur hulk vett nüüd enam kuskile ei kõlba. Kui karv ehk liguneski veidi lahti, siis see ju ujub peal ja tuleks ära paari pangetäiega. Aga — nii imelik kui see oli — Tiit ei saanud oma tühjatoimetust siiski pooleli jätta, vaid muudkui vinnas ja valas. Endamisi mõteldes ei saanud ta olla tunnistamata, et ta oli juba mitu korda oma uuele tüdrukule alla jäänud ja seepärast kartis väga, et kui ta nüüd kaevu tühjenduse jätab katki, võib tüdruk teda siiski kesteab mis kombel seda jätkama sundida. Ja siis . . . siis ta oleks meelsamini juba kassi asemel kaevus, kui rakete najal kooku kiskumas . . .

Vägisi tükkis pähe vastakaid mõtteid, kuid siiski tuli tunnistada, et Linda paistis olevat sihuke tüdruk, keda tühja asja pärast väravast välja sõimata oleks suur rumalus. Sest kust need paremadki võtta . . . Ja kui teda veel veidi taltsutada, siis ei oleks paremat vajagi. Ainult et täna on veel vara sellega alustada. Olgu tal siis pealegi õigus vähe mokki mossitada, kui öösel lutikad käisid nii kurjasti kallas, kass oli kaevus ja külast tuli vett tuua. Mossitagu veel hommegi . . . või kogu see nädal, sest ega põhjust selleks

puudu, kui tüdruk näib kangesti tahtvat puhtust ning korda, aga Tiit on Taadermaad juba mitu aastat pidanud naiseta, talviti Altmaja Malle ja suviti suvetüdruku varal. Eks säärase eluga soetu sodi ja sigine lutikaidki...

Aga veelgi ei lastud Tiidul oma mõttekäike rahule taltsutada. Vaevalt sai ta nüüd hakata piipu tahtma, kui nägi Lindat toa juurest lauda poole tulevat, seasõõgitann käe otsas. See pani uuesti Tiidu südame selges vihas põlema. Või seda ta, sinder, arvab kah ise teadvat, mida või kui palju sigadele ette antakse! Kindlasti on see liig mis liig, kui peremehelt ka niisugust asja ei küsita! Ja Tiit otsustas oma esimest taltsutuskärgatust mitte enam edasi lükata.

Aga kui Linda toa juurest tuli, oli Tiidul pang paraviisi põhjas. Olles otsustanud nüüd kohe kärgatada, hakkas ta ämbrit küll rutuga üles vinnama, aga tüdruk läks üle õue nii laheda sammuga, et kui Tiit valas vett, oli ta juba laudas sigadega kamandamas. Ent olgu! Ega see ütlemata jää, mis peremehel talle ütelda... Sedaviisi paremgi, sest kui Tiit nüüd praegu oleks tõstnud häält, oleks võinud ta sõnadesse kergesti karata liiga tigidat kurjust. Aga nüüd — Tiit tõmbas kaevuvinna tõllakile ja kooku käes hoides hakkas oma kurjustust valmis mõtlema. «Et mis sa õige mõtled... arvad, et sa Taadermaa talu ära ostsid või, kui eile kaubakirjale käe alla panid... Tohoh, pea oma õigustest ikka vähe aru kah ja hoia meeles, et need on minu sead ja mina ütlen, mis neile ette antakse...»

Sedaviisi olid kõik sõnad küll Tiidul suus valmis, aga ütlemisega jäi ta siiski hiljaks, sest Linda, kui tuli laudast, oli ise kohe kärmas juttu alustama:

«Ei tea, kuidaviisi neid sigu siin seniajani on söödetud! Ainult nahk ja harjased luude varjuks...»

Need sõnad lausus Linda umbes sama etteheitvalt pahura tooniga, nagu Tiit kavatses omigi valmis mõteldud ütlemisi, aga kuna tal nüüd algatus oli jälle käest ära rabatud, ei mõistnud ta enam midagi ja vastus Linda etteheidetele sadas ta suust nagu kogemata:

«Nojah... see Manjka mait! Eks ma ole teda õpetanud küll, aga või sa siis saad inimesel ühtesoodu kannul kõndida...» See oli üteldud nii leplikult, et Linda, kui Tiit jälle hakkas kooku alla kiskuma, tuli korraks kaevule ja kumardus rakkeile põhja vaatama.

«Vett vist sees küllalt veel?» arvas ta.

«Pole enam suurt midagi, pang juba käib põhja,» teatas Tiit. «Võiks ehk juba jätta...»

«Jätta?! Ära räägi! Kevadine maa ju märg, muudkui nõrutab, ja kui sa nüüd jäta, siis hakka pärast nagu otsast.»

Linda läks ja Tiit jätkas vee vinnamist. Ta töötas üsna usinasti veel umbes pool tundi. Siis tundis, et sadu on kuue turjal juba läbi löönud, ja tal ei olnud enam sugugi tahtmist kaevul koogutada. Kuigi pang veel praegugi ei käinud põhja, siiski ta otsustas nüüd kindlasti lõpetada oma ammu juba mõttetuks muutunud töö. Laskis koogu lahti ja läks talli piipu panema. Tuppa ta ei tahtnud kohe minna, sest seal oleks kindlasti küsitud otse näkku, kas kaev nüüd tühi. Tüki aja pärast, arvas Tiit, oleks palju hõlpsam ütelda, et tühi jah. Mingu siis vaatama, kui tahab, ja nähku pealegi, et kaevus vett küll. Peaks seda ei kogune, kui kevadine maa ju märg — muudkui nõrutab.

— — —

Kui Tiit viimaks siiski sõandas minna kambrisse, ei tulnudki tal kaevutühjendusest kohe aru anda, sest Linda kuuldi talitavat sahvris. Nähes, et kell juba üle kaheksa, tõusis Tiidul isu. Kõõgis aga ei olnud toiduvalmistamisest veel lõhnagi.

Selles asjas otsustas Tiit mitte Linda nõuküsimisi ootama jääda, vaid läks ise talle juhatust andma. Ta läks sahvrisse ja ütles:

«Kes tööd teeb, peab vahel ikka sööma kah. Keskhommikust Taadermaal süüakse kell kaheksa ja praegu on kõva veerand juba üle, nii et ei maksa enam viivitada selle asjaga.»

«Ja mis siin siis süüakse?» küsis Linda.

Tiit, tundes end esimest korda peremehena oma uue tüdruku ees, hakkas kohe Lindale täpseid toidukorraldusi jagama. Märgatava uhkustundega alustas ta oma seletust sellega, et keskhommikuti kuulub Taadermaa lauale rüübat-siks kohv, nagu see olnud siin majas kombeks juba tema õndsas isa vanadest päevadest saadik. Kohvi valmistamiseks tema naised olevat tarvitanud üks üht ja teine teist kunsti, kõik nad olevat omamoodi seganud kõrvetatud vilja ja sigureid ning Anu, see viimane, olevat sellele kõigele lisaks veel leivaahjus pruunistanud mingisuguseid tainapätsikesi.

Tiit isegi, pärast lahtisaamist oma viimasest naisest, olevat valmistanud seda igahommikust leivale rüübatavat niiviisi, et jahvatanud kohviveskiga pannidel kõrvetatud teri, aga siis ta olevat leidnud hoopis lihtsama ja sugugi mitte halvema kohvivalmistamise viisi. Õieti see olnud häda, mis teinud ta targemaks: kord ta pannud masinakollu pisut pehmeks niiskunud sigureid, mis pigistanud võlli nii kõvasti kinni, et paks raudne vänt röksatanud ta käes pooleks kui kuiv raag. Ja siis, kuna kõrvetatud terade jahvatamiseks ei olnud äkki enam riista, Tiit tulnudki mõttele, et kas niisama hästi ei või kohvi jaoks kõrvetada toorest jahu. Esialgu ta teinud seda küll ainult katseks ja ajutiseks hädaabinõuks nõnda, et pannud kuiva, tulisesse patta paar peotäit rukki-, nisu- ja odrajahu ning, kui need lusikaga segades olid kõrbenud ühtlaselt pruuniks, valanud vee särinal peale. Aga kui nõnda vähese vaevaga valmistatud kohv saanud ometi õige mõnusalt maheda maiguga, siis jätnudki Tiit veski vända sepale viimata ja seitsaadik Taadermaal joodavat ainult sel kombel valmistatud kohvi.

«No see on nüüd küll sihuke töö, mida mina ei mõista,» naeris Linda Tiidu täitsa asjalikkusega antud seletusele ja valas keedupoti veest tühjaks. «Vähemalt esimese korra peab küll peremees ise õiendama selle asja.»

Tiidul ei olnud selle vastu midagi. Ta läks sahvrisse, kust tuli varsti tagasi, kummaski käes eri sorti jahu. Ootas, kuni poti põhi tuel oli auranud kuivaks, siis viskas jahud potti, tõi kähku veel kolmandagi peotäie ja haaras varnast kulunud kahaga puulusika, millega hakkas ägedalt segama juba suitsema tõmbuvat iva. Olles sedaviisi tükk aega hõõrunud potipõhja, hüüdis äkki nagu hädaga:

«Nüüd vett!»

Linda valas vett, nii et palav pott paugahtas, ja, nagu muigel, jäi siis jälgima Tiidu tuletetegemist ja leemesegamist. Aga kui kohv viimaks oli laual, pidi ta peremehe pärimiste peale tunnistama, et see kõlbab juua küll, kui sõele kõrbenud sõklad lusikaga pealt ära riisuda ja oodata, kuni paks põhja vajub.

«Ega sa enim pole sihukest kohvi joonud?» usutles Tiit nagu rohkem kiidu õngitsemiseks.

«Ega ei ole küll... täitsa esimene kord,» vastas Linda läbi muigevine.

Ja siis nad närisid võileiba ja liha ning rüüpsid kõrbe- maigulist kohvi, kuni said söönuks. Hulk aega oli kulunud

ja Linda juba hakkas tühje nõusid riita korjama, kui Tiit jätkas kaua katkenult seisnud jutujärge.

«Jaah...» ohkas ta piipu urgitsedes. «Mis viga esimest korda elus sihukest kohvi juua! Aga kas sa seda tead kah, mis mina, eaga inimene, täna tegin elus esimest korda...»

«Ei tea,» kostis Linda. «Mis sul siis oli nõnda uudiseks?»

«Mina, kas tead...» ütles Tiit nagu mingist suurest murest rõhutatud, «mina täitsin täna esimest korda elus oma tüdruku käsku...»

Hetkeks jäi Linda vaatama mõistmatuna; siis puhkes südamest naerma ja küsis:

«Sa vist mõtled kaevu tühjendamist?»

«No seda jah,» kinnitas Tiit piipu kobades.

«Ei maksa sihukest väikest asja nõnda südamesse võtta,» jätkas Linda, «sest kaevu kuivaks kiskumine pole kaugeltki kõik, mis mul täna on sulle teha anda. Tallipealse luugi peaks kohe ära parandama. Sadu on õhtust ja teeb märjaks kõik need viimased heinariismed, mis seal luugi ette kokku aetud. Ja sead on künal pool küljelauda näljaga ära näri- nud, see tuleks ka kohe korda teha...»

««Peaks parandama» ja «tuleks teha» on iseasi. Ega see pole nii hull kui «mine tee!»»

Linda jätkates talitusi käis Tiit veel paar ringi kambreis ja, kuna sadu ei lakanud, leidis ta isegi, et tänane lõunavahe on paras kulutada talliluukide, seakünade ja muu säärase kordapanekuks. Ta otsis riistad ja läks, hakkas kohmitsema.

Soe, kääriva maa ja tärkava rohu lõhnu hautav kevadsadu oli muutunud nii pihupeeneks, et lahtise kuuri katuse alt välja vaadates see paistis langeva uduna. Ilm oli igas kaares ühtviisi hall. Küla pool ei eraldanud silm ühegi naabritalu hooneid ega suitsu ja sooski oli langeva pihuvihma ning sellele vastu tõusva udu hahetus nõnda läbipääsmatu, et kogu kaugus allpool karjamaa-aeda paistis ainsa suure tühimikuna, põhjatuna ja ääretuna.

Kõrra-kõrra-kõrra... käias Tiit kuuris kirvest. Tal oli juba ammu siia hunnik äkkepulgapuid valmis toodud ja ta otsustas enne muud need teravaks lüüa, et jätkuks tööd kogu lõunavaheks ja et ei tarvitseks alustada sellest, mis Linda tal teha käskis.

Teritus võttis aega, sest Tiit ajas käiavänta sama aeglase rahuga, nagu ta viimaseil aastail tavatses teha kõiki tege-

missi. Ja kirves vist oligi Manjka käes jälle kive ja raudnaelu näinud — teras valendas suuri hambaid.

Kõrra-kõrra-kõrra . . .

Parema käega vänta veeretades ja pahemaga kirvest kergelt kuival käiarattal hoides Tiit aina välgutas silmi maja poole. Teda huvitas näha-kuulda, kas virtin võtab endale ka söögitundi. Ja kas ta tuleb ka peremehelt küsima, mis talle täna tööks antakse. Aga aeg kulus ja ei seda ega teist. Linda käis küll kaevul vett viimas, aga ei tulnud Tiidult tööd küsima, ja söögitundi ta kuuldavasti ka ei pidanud, kuna köögist ja sahvrist kostis ühtsoodu nõude kolinat ja muid kobistusi. Mida kauem see kestis, seda raskemaks läks Tiidul arvata, kuidas tavaline söögijärgne koristus uuel tüdrukul ometi võib kesta nii kaua. Ja kui kolinad kambri pool ei lõppenud ega lõppenud, lõi Tiit kirve paku, et minna vaatama. Pealegi tuli talle meelde, et võis juba olla õige aeg tedred tüdrukule lõuna valmistamiseks kätte anda. Et tehku nendest roog, nagu mõistab . . .

Ta ei jõudnud oma uudishimuga kaugemale kui köögi lävele. Ukse avanud, jäi ta siin seisma ja jahmus tükiks ajaks sõnatult vaatama seda, mis paistis köögist lahtiste uste kaudu kambrisse ja sahvrisse. Kogu see vanade riiete virn, mis juba aastaid kellegi sopotamata sahvris varjulisemas nurgas seisnud, oli nüüd pillutud köögi põrandale — segi kui Soodom. Kõik nõud ja riistad olid kantud kambri põrandale laagrisse ja keset täiesti tühjaks tehtud sahvrit seisis Linda, kes tagus oma maanteelt leitud luuda varre otsa ega märganudki peremehe tulekut.

«Mis siin siis nüüd tehakse?» püüdis Tiit küsida võimalikult vähema vihaga, aga ta värahtavas hääles oli siiski vist seevõrd tigidust kuuldaval, et ka vastus visati norivalt õel:

«Mis siin ikka tehakse! Katsun kõigepealt selle peldiku sahvriks harida.»

«Või kohe sihukesed sõnad . . .» urises Tiit nagu hoovõtuks.

«Mis sa siin siis ütelda mõistad!» tampsis Linda luuavart. «Eks sa näe ise, mis siit välja tuleb! Või peab see nimelt nõnda olemagi, et toidukambri riulite all haiseb kaheksa katkilõhutud kaussi kesteab mis jätistega, nurgas mädaneb ilmatu kaltsukuhi, hallitust ja hiirepesi täis . . .»

Linda sõnadevool kostis nii südikalt, et Tiit, rahuga harjunud nagu ta nüüd oli, pidas targemaks oma tooni leplikumaks leevitada.

«Ah need...» soris ta jalaga kööki loobitud riideid. «Need on siin suuremjagu minu naiste kõrdid... jakid ja sihukesed... Peab ütlema, et nad kõik ju olid mul niivõrd kangust täis, et ega teine seda endale ümber ei pannud, mis üks juba lauda juures oli ära luhverdanud.»

Tiit vaatas ja rahunes. Olles siis tedred Lindale lõunalihaks kätte andnud, läks tagasi kuuri ja jätkas tööd. Kihelevad mõtted hargnesid mitmesse kanti, aga veel ta ei langetanud otsust. Mõtles mõndagi mõrudat tüdruku omavolilisest vaprust, tuletas meelde ta pehme puusa soojust, mida ta oli tundnud linnateel, ja püüdis arvata, mis ta neist lindudest oskab teha... Aga järjekindla visadusega ta tõrjus tagasi rahutust, mis neist mõttest kippus südamesse siginema. Sest ta tundis selgesti, et kõik, mis siin sündinud ja sündimas, on ja jääb ometi ainult tema oma tahtmise valvata ja vaol hoida. Purelgu Linda, mis mõistab! Tiit oma pika eluea kestes on kolme laulatatud naise kiusud kammitsasse pannud ja hulga noori hobuseid, tække ja märasid, aiste vahele harjutanud. Ja ärgu olgu kartustki, et ta selle tüdruku sõnade ja tegude tormakust ohjeldada ei suuda, kui seda kord tõesti peaks tarvis tulema.

— — —

Lõuna eel sadu lakkas, aga soe ilm jäi püsima. Kerged tuulehood, mis hakkasid taevaranda heledamaks kiskuma, puhusid otse lõunast ja Tiit, tallilaka lävel luuki parandades, võis hakata välistele töödele mõtlema. Ent otsekui vägisi ja peaaegu tema enda teadmata juhtis Linda neidki kaalutlusi, sest Tiit, endamisi arutelles, mis kohe pärast lõunat ette võtta, pidas kõik plaanid sellelt vaatekohalt, et leida tööks midagi niisugust, millega saaks tüdruku jõu korraks täiele proovile panna. Selleks Tiit mõtles kividele, mis ta kord suures töötujus kaevanud lahti, tuletas meelde lauda uuteks taladeks mõeldud palke, mis veelgi vedelesid karjamaal, aga viimaks siiski määras ta õhtupoolikuseks tööks sõnnikuveo, kuna see oli tal olnudki nende päevade töökavas. Tulgu Linda aga jah laudas lagedale! Seal sõimi kergitades saab näha ta jaksu, sõnnikut tõstes käte vastu pidavust ja võib proovida sedagi, kas ta mõistab koorma telge murdmata laudast välja juhtida...

Värv kääksatas — Altmaja Mall tuli küla poolt. Ta jäi õues ringi vahtima, nagu otsiks kedagi, ja Tiit ei viivitanud endast märku andmast:

«Kas jõudsid juba küla läbi lõksutada, et said nii aegsasti õhtule?» küsis ta tusatsevalt.

Mall, nagu löödud, tõmbus kepi najal küüru, ütles õnnelt ning alandlikult:

«Miks sa, peremeheke, mind kohe esmaspäeval esimeseks pead pistma paha sõnaga? Ja mis mul sinu arust võis külas lõksutamist olla...»

«Kas see siis veel vähe su suuvärgile ametit annab, kui Taadermaal kass kaevus. Kass kaevus ja karv juba lahti...» urises Tiit, hakates taguma laka luugi uude põõnapuusse veel viimast naela.

Mall aga ei läbenud oodata, kuni nael puus, vaid läks otse redeli alla, ja pingutades häält üle haamrihoopide, hakkas murdma peremehe ülekohtust kahtlustust:

«Tule või kirvega kallale, aga tõeks see jääb, et urad huupi! Kui hommikul kodust välja läksin, polnud ma veel kassist kuulnud kõssugi. Ja kui tagasiteel tuligi küla vahel üle aia ütlemist, et meil Intsuke otsa saanud, siis ei kõnelnud mina seda külale, vaid küla mulle. Mis külal viga kõnelda, kui tüdruk käinud juba vöörast vett toomas!»

«Mis asi siis sind jooksu ajas?» küsis Tiit redelist alla tulema hakates.

«Asi ajas jah!» taandus Mall. «Hull, kes huupi laob sihukse ilmaga. Vallamajas käisin. Isikumaksu käisin maha mangumas. Ja peremehe jalavaeva vähendasin kah veel...»

Viimased sõnad pöörsid Tiidu majja minemast tagasi.

«Kuidas sa siis seda?» küsis ta kahtlevalt.

«Näe, mis ma sulle tõin,» ulatas Mall Tiidule põuest kirja. «Anti ja õeldi, et see olevat seal seisnud juba nädalapäevad. Ja kes teab, mis tähtsad sõnumed sees...»

Kiri! Tiit võttis selle vastu äreva huviga ja, kuulmata Malle üha jätkuvat juttu, sirutas käe õieli, et kirjatähed prililita silmale parajas kauguses loetavaks selguksid. Ja ta nägi, et niihästi «Tiit Potaarik» kui ka «Taadermaa talu» olid aadressis niisama selged kui vallagi nimetus. Ei võinud olla kahtlust, et kiri tõesti temale kuulus. Ainult kellelt see võis olla, seda Tiit ei mõistnud uneski arvata. Ja ta huvi kirja vastu oli nõnda suur, et tagakambrisse seda lugema tõtates ta nagu polekski näinud Lindat, kes maja künnisel uhtus keeva veega oma voodit. Ja ta ei peatunud köögiski, kus koorekastmes särisevad tedred levitasid pidulikku praelõhna.

Tagakambris avas Tiit kohe oma kapi, võttis rahakoti vahelt prillid ninale ja rebis kirja lahti.

Rohekal paberilehel, mille Tiidu kanged sõrmed laotasid vastu akna valgust, ei olnud talle kuigi palju ütlemist — ainult kümmekond harva rida. Aga see sõnakasin kiri tõmbas siiski Tiidu silmad nagu südamegi nii kõvasti pingule, et käsi vägisi kippus värisema ja ta pilk pidi püüdma karglevaid kirjatähti nagu lennult.

Tere, Vana!

Sügisel saab sellest vist juba kakskümmend aastat, kui meie teed läksid lahku, ja kogu selle aja kestes ei ole ma kuulnud Sinust peagu midagi. Kui tädi veel elas, siis tema ikka teatas mulle, millal Taadermaal jälle pulmi, ristseid või matuseid peetud. Aga tema surmaga on katkenud ka need sidemed ja vahest tundub nagu veider, et kogu Taadermaa on jäänud mulle nii kaugemale, nagu poleks seda enam olemaski.

Kui ma mõnikord olen tundnud väga suurt väsimust ja igatsenud rahu, rahu, rahu, siis olen vahest tulnud imelikule mõttele, et võiks ehk korraks Taadermaale suvitama tulla. Kui viitsid, siis kirjuta mõne sõnaga, mis sa arvad sellest asjast.

Tervit. Vidrik.

Kiri loetud, jäi Tiit tükiks ajaks liikumatult istuma. Ainult korraks tundus tal kurk nagu umbe tõmbuvat ja ta pidi mitu korda kuivalt kõhatama, et edasi hingata. Nii... Tiit ei olnud kunagi kahelnud, et viimaks tuleb ta ikkagi tagasi. Härra, kuulus kunstnik... kõik maailma maad läbi rännatud, aga ikkagi — Taadermaale tagasi... Kuidas talle nüüd vastata? Ja kuidas temaga olla, kui ta tuleb? Need ei olnud sugugi kerged küsimused. Tiit pidi veel kord õige sügavalt kõhatama.

Aga olles kuulnud oma kõhatust puhtaks haritud tagakambris kuidagi võõralt vastu kajavat, tärkas tas kohe huvi ringi vaadata, kuidas Linda suurkoristus oli juba käinud üle eluruumidegi. Kapipealsest kolist ei ripendanud enam midagi üle äärte alla ja igast nurgast levis nuustiku niiskete jälgedega pühadelikku lõhna.

Kui nüüd Taadermaal muu poolest oleks olnud kõik vana viisi, siis Tiit oleks ehk kohe praegu kauem mõtelnud neile

vähestele kirjaridadele, mis olid toonud tähtsa teate, et tal tarvitseb ainult tahta, tarvitseb ainult mõne sõnaga antud aadressil läkitada nõusolek ja ta saaks näha oma ainsat elavat, juba täismehes aastais poega, keda ta kordagi ei olnud näinud pärast seda, kui see nolgiealise veidrikuna kodust kargu läks. Aga et praegu oli majas muudki uudist, mida ei olnud vaja mõtelda, vaid võis kohe silmaga näha, siis tal ei olnud raske seekord otsustamata jätta, kuidas ja kuna ta vastab kirjale, mille toonis juba esimesel lugemisel tundus nagu pahura naabri kahjurõõmsat silmakõritust.

Imelik asi — Linda oleks nagu aimanud peatset külalise tulekut, et ta siin kohe nii hoolega harima hakkas. Nüüd sai ka Tiit aru, et sellel tööl ei puudu mõte. Ta ei olnud küll niisugune mees, kes kohe tõttab oma paremat kuube selga vahetama, kui külaline õue astub, vaid tahtis alati olla, nagu ta on, tahtis elada ja elas ilma kõige vähemagi silmakirjaliku edevusega. Aga seekord — hea siiski, et Linda-taoline tüdruk oli majja saadud. Hea siiski, et ta siin nii hoolega rahmeldab ja majale kabadama näo annab. Olgu kõigi teistega siin maailmas, kuidas on, nähtagu ja mõeldagu, mis keegi soovib, aga Vidrik ei pea leidma mingit märki, et siin elatakse viletsamalt ja vastumeelsemalt kui varem. Tulgu. Taadermaa on alles omal kohal. Ja Tiit Potaarik elab veel.

Ta pani kirja laualaadikusse ja hakkas uurima kambreid, kus Linda kogu lõunavahe oli vehelnud oma leitud luuaga. Ja töö, tuli tunnistada, oli tehtud põhjalik. Isegi põrandad, kuigi Manjka neid alles laupäeval pesta ladistas, olid uuesti üle küüritud — nõnda valgeks nühitud, et ... tulgu suvitajad suurest maailmast kas või täna.

Eeskambris oli veelgi rohkem uudist. Enne muud äratas siin Tiidu tähelepanu terav petrooleumilõhn, mida haistes ta esiti arvas, et küllap tüdruk on oma kolamisega lõhkunud ära mõne lambi, aga järele vaadates ta nägi maja mõlemad valguseallikad terved olevat ja pealegi õige särava nühitud. Edasi haisu ajades jõudis Tiit Linda voodi juurde, kus selgus kohe, et siin ongi raisatud kallist lambiõli. Kogu sein leemendas. Ja pragude vahele oli topitud õlis leotatud takku. Ka voodi oli uhutud üle petrooleumiga ja siis oli seda valatud veel nelja katkisse savikaussi, mis olid asetatud kõigi voodijalgade alla — nähtavasti selleks, et lutikaid mitte põrandalt asemesse lasta.

«Paistab, et sul kambrates ka kõik asjad uude korda seatud,» ütles Tiit, kui Linda tuli juba lõunanõusid lauale tooma. «Aga riistad ja värgid, mis mul olid siin oma käe järele ära pandud... kes neid nüüd enam leiab! Või tead sa kohe anda, kui mul midagi vaja on ja otsin?»

«Küllap ma seda, mis minu pandud, juhatada tean. Pool vikatit ja muu rauakola, mis sul vedeles siin kapi all, on kastiga kuuris. Peale selle oli seal veel hunnik kassi jugaraid ja karbitäis vihmausse, mis olid kuivanud kõvaks kui traadijupid. Kui sul neid vaja on, siis mine otsi kapsaaiast!» ütles Linda ja pöördus tagasi kööki.

«Hambad aga kohe teravad, kui mina ka sõna lausun...» uras Tiit pool-endamisi ja taandus tagakambrisse, kus hakkas uuesti uurima poja kirja.

— — —

Lõunatuule soojad hood olid õhtupoolikuks udu laiali ajanud ja selgena sinendav taevas tõotas jälle head tööilma. Tiit, hästi maitsnud tedrepraad tunnise lõunauinakuga luusse lastud, läks õue, et nisumaale vägi peale viia ja ühtlasi Linda käte ramm proovile panna. Sellest otsusest Tiit ei pidanud võimalikuks taganeda. Mitte hiljem, vaid nimelt täna peab tüdruk Taadermaal esimest korda tõsise tööga kokku saama ja nägema, et mitte tema ei ole selles majas see, kes otsustab, mida teha ja mida tegemata jätta. Tiit oli küll otsustanud külida suvinisu ainult pool vakamaad, aga kui sellest ei peaks jätkuma, et Lindat sõnnikuveoga tuttavaks teha, siis ta võib külida ka rohkem, terve vakamaa või veel üle sellegi — seemet ja sõnnikut jätkub.

«Linda, hei!» hüüdis ta üle vaikse õue ja jäi huviga ootama, kas tüdruku unekissis silmnägu tuleb nüüd nähtavale lauda- või tallilakast.

«Hei, hei!» hõigati vastu koguni laudast. Vastu hüüti, aga välja ei tuldud... Tiit läks vaatama ja nägi, et Linda — küllap hoopis heitmatagi lõunauinakule — kraapis seal hobusekammiga lehmade sõnnikukorbasesid külgi.

«Laudas on mul sõnnikut küll, mis sa lehmadest krat-sid,» ütles Tiit ja tõmbas pöidlaga. «Pistame nüüd hobused ette!»

Vankrid lagedale tõmmatud, juhatas Tiit Lindale ruuna riistad kätte ja, ise mära rakendades, jäi altkulmu piiluma, kas tüdruk tõesti saab hobuse aiste vahele või jääb hätta

selle asjaga. Aga juba rangide kaelaajamisest ja leide saba alla tõmbamisest oli näha, et Linda tundis seda tööd. Ilmse vilumusega kinnitas ta aisad roomadega loogale ja rinnust kinni tõmmates tõstis jalagi vapralt vastu rangipuud ega hoolinud sellest ühtigi, kui kõrgele ta reis sedaviisi seeliku tõstis.

Tiit nägi küll, et Linda rakendas hobuse ette täie asjatundmisega, aga siiski ta läks veel roomi ja rinnust oma käega järele proovima.

«Paistab jah, et sa oled ennegi hobust rakendanud...» ütles ta oma tagasihoidliku tunnustuse.

Lindale aga heitsid need sõnad kibeda muigevina näkku. Esiti näis, et ta ei kavatsengi vastata, aga siis, mõlema ohjharu räätsad kinni pandud, ütles ta ükskõikse üleolekuga:

«Mina, kas tead, lõõn ikka hobusele rauad ka alla, kui tarvis tuleb.»

«Või kohe nõnda vahva...» ühmatas Tiit. «Ei oleks mõistnud arvatagi, et sedaviisi üsna umbes mööda Kelmiküla kolkaid kolades võib leida nii kange tüdruku!»

Linda heitis peremehele altkulmu kurja pilgu ja huult haaranud hambadki ei suutnud kinni hoida teravat vastu-
lööki õrritusele, mis kostis Kelmiküla kolgaste nimetusest.

«Ja mina jälle ei oleks mõistnud seda arvata,» puistas ta ägedalt, «et sihuke poriauk ja risuhunnik, nagu see su Taadermaa, võib inimese nii rumalat uhkust täis toppida, et kõik muu maailm on ainult kolkad ja Kelmiküla. Ei usta enam sedagi, et teine inimene võiks mõista hobusele rangid kaela ja looga peale panna. Ma ütlen sulle otse, et sa, Vana, pead oma sõnad veidike viisakamaks harjutama, kui sa tahad, et ma ikka jäängi rookima seda risupesa. Mina tulin sulle tööinimeseks, aga mitte tõgada ja tonkida! Ja veel ma ütlen sulle, et see on huupi ajaraisk, kui sa igat mu käelii-
tust järele nuhid. Ma mõistan küll tööd teha, olgu talus või mujal. Ei ole ma sugugi mõni Kelmiküla kolgaste lipakas, nagu sa ehk arvad... Talulapsena olen sündinud ja maast madalast maatööd näinud ja teinud. Kuni kaheküm-
nenda eluaastani...»

Linda jutuhoog katkes järsku. Hambad uuesti haarasid alahuulde ja ei lasknud seda enam niipea lahti.

Tiit vaatas talle kohmetult otsa, sest liiga kiiresti oli tüdruku sõnadevool temagi mõtteid pillutanud sinna ja tänna. Kuuldes oma teenijat teotavat Taadermaad ja üpris upsakalt kamandavat peremehele viisakusekäske, oli viha

jälle korraks kihvatanud, aga samas see unus iseenesest ning nüüd vaatas Tiit peaaegu kaastundlikult tüdruku õhetavasse näkku, kus võis märgata põsenukkide kerget värelust ja laugude kärmast karglust märjana läikivail silmateradel.

«Linda!» ütles ta viimaks ja kõhatas, sest kurk oli jälle nagu kitsas.

«Noh?» küsis Linda ja pöördus sügama ruuna kurgualust, sest kulunud vaikushetked olid kiskunud ta laualused nõnda niiskeks, et võis karta pisara väljaveeremist.

«Sa siis oled ikka päris tõesti kohe talurahva tõugu või?» küsis Tiit tasa ja nii mahedalt kui mõistis.

«Tõust ma ei tea midagi,» vastas Linda rohkem nagu ruunale kui peremehele. «Lehmad käivad tõu järgi. Inimene on inimene. Aga seda ma tean küll, et olen sündinud ja üles kasvanud talus.»

«Aga nüüd te elasite seal linnas ju vist ainult emaga. Kus su isa siis on?» jätkas Tiit pärimist.

«Isa on surnud,» ütles Linda nagu värskes leinas. «Sügisel saab kaks aastat, kui ta suri.»

«Aga no kuhu jäi siis teie talu? ...»

«See talu jäämine ta ära tappiski ... Selle röövis onu ära, isa vend ...»

«Küll sihuke asi, peab ütlema, võib teha valusat viha inimese südames ...» ütles Tiit seda mõtet mõteldes.

«Või see valu meil nägemata! Isa murdus sellest päris maha, ema hakkas baptistiks ja mina ... — Ega see minustki niisama mööda läinud! Jättis ikka jäljed. Eluks ajaks nagu märkis ära ...»

«Kuidas see seda?» Jutt oli võtnud nõnda tõsise ja huvitava pöörde, et Tiit ei pidanud paljuks kallist tööaega raisata.

«Nõõ!» Linda aga laksas ohjajaruga ruuna ja laskis vankri mürinal lauta.

Tiit ei tahtnud küsimust korrata ja nad asusid tööle. Nad tõstsid sõimed vastamisi avatud uste kohalt veidi kõrvale ja hakkasid sõnnikut vankrisse pilduma. Kavatsatud võistlusest ja Linda jõu proovilepanekust ta enam ei mõtelnudki, sest juba esimest koormat tõstes oli ta näinud, et Linda teeb ka seda tööd päris vilunult. Ei olnud mõtet end eriti pingutada selleks, et näidata tüdrukule oma üleolekut. Korrapäraselt vahetusid reisirid laudast nurmele ja nurmelt lauta. Nisumaa ei olnud kaugel ja mõni silmapilk tuli alati oodata Tiidul Linda ja Lindal Tiidu koorma täissaa-

mist ning ärasõitu. Neil ootamishetkil Tiit vaatas mõnuga Linda osavat ja jõulist jagusaamist sõnnikust. Alati oli tal lahtine, hästi hargnev järg ees ja suurema vaevata loopis ta koormasse hargitäisi, laiu kui kasukaid. Kui koorem täis, haaras ta sõime nurgalt ohjad ja juhtis vankri kindlalt ning mingi äparduseta välja lauda kitsast uksest, mis mõlemal pool jättis teljeotsadele ainult paar tolli ruumi. Ja kui Tiit nüüd koormat nurmele ajades või tühjalt tagasi sõites siiski aina keerutas määrale ohjaotsi, siis mitte selleks, et tüdrukule oma väledust näidata, vaid selleks, et saada mõni silmapilk kauem vahtida Linda jõulises tööpinges liikuvat keha.

Ja jälle hakkas Tiidu südames sügelema õige ärevaid tundeid, märksa sitkemaid ja sügavamale juurduvaid kui eilse värvivabriku mäest üles sõites, millal nende vahel ei olnud muud kui ainult kogemata kokkuvajunud puusade leiget hõõgumist. Nüüd Tiit — olgu päris lahtiste silmadega vahtides või ainult mõttes Lindat mõlgutades — tundis, et see tüdruk kohe majja tulles on saanud nagu elu teljeks Taadermaal, et ta kohe oma esimeste sõnadega on võtnud Tiidu üle säärase võimuse ning meelevalla, et Tiit enam ei tahagi sellest päris lahti saada. Ei taha. Ja kui tahaks, siis vaevalt suudakski.

Tiit oli tüdruku seletusist endale kõrva korjanud, et aastaid tal ei ole veel rohkem kui ainult kakskümmend kaks.

Kakskümmend kaks ja kuuskümmend kaks...

Kas Taadermaa väärtus peaks suutma täita selle suure vahe?...

Vaevalt — kahtles Tiit õõnsa tundega südame all. Sest Linda, nagu juba nähtud, võis olla küll liiga uhke ja liiga püstipäine selleks, et Tiidul maksaks hellitada lootusi. Mis võis siin aidata Taadermaa, mida Linda nüüdsama oli sõimanud poriauguks ja risuhunnikuks...

Aga Tiidu mõttet ei jäänud Lindast maha ka siis, kui lootus südamest tagasi tõmbus. Hobustki pidi Tiit kiirustama endiselt, et võida pisutki kauem näha Lindat, kuni ta oma koorma jälle täis saab ja laudast välja sõidab. Ja mida kauem Tiit tüdrukut vahtis, seda selgemaks talle sai, et Taadermaa elus on sellest esmaspäevast saadik sündinud suur muudatus. On tulnud majja inimene, kes teeb tööd taas selle vana vaprussega, mis Tiidul endalgi oli juba peaaegu ununenud, ja kes kohe esimesest päevast on saanud

meelevalla Tiidu tahtmiste üle ja võtnud ta mõttedki hulkuma vaid oma jälile.

Tiit sõitis tühja vankriga laudalävele ja, peatanud hobuse, jooksis nagu suure rutuga Linda juurde, kes nagu ikka tõstis alles viimaseid hargitāisi koormaharja.

«Vii sina nüüd oma koorem viimaseks!» ütles ta tüdrukule. «Päike hakkab juba metsa minema ja sul ju veel talitused talitada.»

«Olgu,» lõi Linda hargi püsti ja tahtis võtta ohjad.

«Ära siis kohe jookse... Ega midagi ei põle!» haaras Tiit tüdruku randmest ja tõmbas ta sõime otsale enda kõrvale istuma. «Pearne veel pisut plaani...»

Linda vaatas vanamehele karmivõitu pilguga otse silma.

«Mis sa tahad?»

«Ega muud...» lõõtsutas Tiit. «Tahtsin ainult küsida, kas sa oled nõus talvekski Taadermaale jääma?...»

«Nüüd sa küsid seda?!» imestas Linda. «Meil on ju nii selged kaubakirjad maha tehtud, et selgem ei saa olla ükski kiri.»

«Kiri on kiri...» hingeldas Tiit, «aga mina tahan seda teada kohe praegu, sest kui sa jääd, siis ma viiksin mõne koorma sõnnikut veel...»

Linda leidis selle jutu liiga segase olevat ja tõmbas vanamehest kohkunult eemale, nihkus ruttu selle laiade sarvedega lehma poole, kes oma kareda keelega lakkus ta põlve.

«Mis juttu sa nüüd ometi ajad? Mis on sõnnikul sellega asja, mis mina sügisel teen, jään või lähen?...»

«Ei-noh... jutt on selge,» kinnitas Tiit. «Ma mõtlen, et kui me talvel kahekesi jääme, siis teeks natuke rohkem nisu maha... Seemet ja sõnnikut mul on...»

«Soe mis soe!» pahvas Linda nüüd nii järsku ning valjusti naerma, et Tiit kohe nagu kohkudes laskis lahti ta käe. Veel väravast väljagi kuuldi jätkuvat Linda heledat lõkerdust ja Tiit ei mõistnud seda kuuldes muud, kui tõmbas mära suitsmeidpidi lauta ning hakkas tõstma uut koormat.

Suure hämarani vedas ta sõnnikut nisumaale, ja kui viimaks lõpetas, võis olla seal hunnikuid umbes poolteist vakaamad, kolm korda rohkem kui kavatsetud.

HALJA OKSAGA HAGA

Kui koitis järgmise pühapäeva pilvetu-selge kevadhommik, ärkas Tiit märksa varem, kui oli tõusnud tavaliselt tööpäevitigi. Võib-olla sellepärast, et laupäevaõhtuse sauna käre leil oli hautanud ta ihu õige elevaks, võib-olla sellepärast, et õhtul enne magamaminekut oli vilksatanud mõte hommikul korraks proovida, mis kala õngest arvab. Vaevalt oli esimene aovalge helestanud akna, kui Tiit avas silmad ja tundis enda nõnda selge olevat, et ei hakanudki enam ootama uut und. Kobas vooditulbal rippuva kuue taskust piibu ja hakkas suitsu pahvima.

Ja peagi tõusis tas rahutu teotsemistahe. Seni, kui kahas veel särises tubakat, mõnules ta kujutlusist, kuidas väike käsivõrk tõmbab rabalaukast kogred ämbrisse sulpsu lööma, kuidas siis õngekork Verijõe sügavamate haudade vaikselt veepinnal söödakala vilkaist vingerdustest jõnksub ja keerleb, kuni ablas havi tõmbab selle järsku ning jõuliselt vee alla ja õngerity, konksu saadud saagi rabelusest judisedes, hakkab kala lootsikusse kiskuma. Niipea kui piip sai tühjaks, tõusis Tiit ja tõmbas sooriided ülle, pastlad jalga ja kalakoti kaela. Linda eeskambris magas veel ja Tiit, heitnud ta paljaks sirutunud käsivartele põgusa pilgu, avas kööki viiva ukse õige tasa, et mitte enneaegu segada tüdruku hästi teenitud puhkust.

Õues ilma vaadates nägi Tiit, et päike oli veel üsna sügaval soo taga, kuigi kõrge koit üleni selgesse taevasse juba õige heledat valgust laotas. Oli paras aeg minema hakata. Ämbri söödakalade kandmiseks võttis ta kaevukoogult. Siis läks aidalakka, kus seisid õnged ja kogrevõrk, mis sel kevadel olid veel hoopis vette kastmata. Kõik riistad olid siiski korras. Tiit võttis kaks õnge, teise väiksema, et purikat oodates võiks ka ussiga proovida. Seega oli kõik korras. Ainult usside leidmiseks pidi veel kuski aia ääres labidaga

mulda liigutama ja nende panipaigaks tuli leida mingi karp või topsik.

Tiit lootis selleks midagi sobivat leida õuetagusest kivi-aialt. Aga enne, kui ta jõudis sinna, haaras ta pilgu mingi tulipunane ese, mis vedeles värava kõrval maas ja millest Tiit kuidagi ei mõistnud arvata, mis see võiks olla või kuidas sinna saanud. Linda vist midagi kaotanud, arvas ta ja läks seda vaatama. Karp see oligi. Tiit võttis selle üles, et vaadata ligemalt. Karp — tulipunane ja kuldsete kirjadega. Raputades tundus see tühi olevat.

Väljastpoolt oleks Tiit vaevalt mõistnud seda arvata paberossikarbiks, aga avatuna oli asi selge: karbis oli hõbehaljast tinapaberit ja sellel näputäis helekollast tubakapuru, mis, kui Tiit pistis nina karpi, lõhnas väga vängelt ning magusalt. See tegi Tiidu mõtted rahutuks. Ta oli juba päris kindel, et see karp ei ole Linda oma, vaid peab olema öösel visatud siia värava kõrvale, sest Tiidule tuli kindlasti meelde, et ta ise oli eile õhtul käinud õueväravat vääri panemas, ja ta uskus kindlasti, et kui see tulipunane karp oleks olnud juba siis siin maas, poleks see võinud tal märkamata jääda. Mida kauem Tiit uuris karbi punast kuld-kirjadega kaant, seda võõramana see talle paistis. Kindlasti ei olnud ta säärast näinud ei kellegi käes ega isegi poeriulil mitte. Ja korraga Taadermaa õuel — öösi tekkinud, nagu oleks taevast maha kukkunud.

Kindlasti pidi öösel mõni hulgas olema Taadermaal käinud, sest läbikäiku kuhugi mujale ei ole siit kellelgi. Aga kes? Halbade aimustega hakkas Tiit õues ringi vaatama, kuni ta pilk, peatunud kõigil ustel, jäi seisma pööninguluugil, mis oli suletud, kuigi see õhtul kindlasti oli lahti jäänud... Öö oli olnud täiesti tuuletu — kes muu võis panna luugi kinni kui karbikaotaja...

Kui Tiit hiljuti ajalehest, millesse putkaeit oli pakkinud vorsti ja saiad, poleks lugenud lugu häbematult julgeist vargaist, kes mitmes talus lausa päise päeva ajal olid tunginud majja, oleks ta ehk kohe üles läinud ja järele vaadanud, kas pööningul pole praegugi keegi redus, aga nüüd ta läks esiti kambrisse, võttis püssi, oma ustava sõbra kõigi kahtluste puhul, ja alles selle julgustusel hakkas ta hiilima redelist üles. Väga ettevaatlikult, vähemagi naginata tõstis ta pastlais jalgu pulgalt pulgale. Olles nii jõudnud luugi taha, ei söandanud ta siiski seda kohe avada, vaid surus esiti kõrva praole ja jäi kuulutama, kas midagi ei kosta.

Kostis... Pööningult kostis raskelt magava inimese norskamist. See oli nõnda selgesti kuulda, et ei olnud mingit kahtlust: keegi on öösel pugunud pööningule ja nüüd magab seal... või teeb nagu magaks... Aga Tiit ei võtnud luugipraolt kõrva ära, vaid kuulatas edasi, sest kõhedus südames ei lasknud tal avada luuki ega ka alla abi kutsuma minna. Kaua seisis ta seal sedaviisi, palg luugil ja kõrva- auk praol, kuuldes aina ühtlast, raskelt korisevat norskamist.

Alles siis, kui nähtavale tõusev päike heitis maja otsale ja kogu õuele esimese sülemi selget päevavalgust ja samal hetkel Altmaja Siim tuli oma sauna lävele suitsu tegema, sai Tiit julgust pigistada küüned pöönapiuusse ja tõmmata luuk praokile, misjuures ta ise hoidus nii madalale, et luuk ei lööks talle pähe, kui see seespoolt järsku oleks pärani virutatud. Sõrm vinna tõmmatud püssipäästikul, jäi ta nüüd kuulatama poekile tõmmatud luugi all, aga pööningult ei kostnud ikkagi muud kui ainult magaja sama ühtlaselt rasket norskamist.

Tiidul õnnestus luuk kääksuta ja kolinata päris lahti tõmmata ning kui magaja ka siis kuuldi norisevat veel endiselt raskes unes, õiendas ta silmad üle heinapuruse lävepuu, et vaadata pööningule, kuhu päike heleda valgusega sisse paistis. Tiit nägi kohe, et pööningul ei olnud rohkem kui ainult üks mees. See magas korstna kõrval kaltsuhunnikus, mis Linda esmaspäeval oma koristuse tuhinas oli sahvrist ja tubadest siia kokku tassinud. Võõra mehe nägu Tiit ei näinud, aga nüüd, kus oli selge, et pööningul oli ainult üks magav mees, ei kartnud ta enam üle luugiläve üles ronida ja ligemalt vaatama minna. Jõudnud korstna juurde, heitis Tiit pilgu võõra jumetu-valgesse, lihavavõitu näkku, mille unesonnune ilme oli nõnda loid ning jõuetu, et karta ei olnud siin midagi. Juba ta ahmas rinna õhku täis, et omavoliline öömajaline võimalikult vägevamini ärkvele kärkida, aga... samas jäid järsku kurku kinni kõik kavatsatud kurjad sõnad, kuna mingi kaugelt, kuid selgelt esile tõusev aimus kohmetas ära Tiidu mõtted kui ka keelepaelad... Käega korstnale toetudes kummardus ta terasemalt vaatama magajat ja mida kauem ta pilk nõnda pinevil seisis, seda kindlamaks selgus aimus, et... oleks nagu nähtud seda nägu... Kustki mälu kaugeilt tagamailt nihkus ja nihkus ligemale selle lodeva näo ilme. Kahtlemata oli Tiidule midagi tuttavat neis lihavais palgeis, mis õige järsult

kaardusid väikse jõuetu lõua külge, samuti hõredais, pea-aegu ihuvärvi valkjais juustes, mis madalalt kõrva äärest olid kistud katma lagipea lagedust. Midagi tuttavat oli isegi mehe magamisviisis, ta sügavalt korisevas sissehingamises ninast ja õhu popsuvas väljalükkes suletud huulte vahelt. Tuttav tundus see pehme ümmargune ninagi ja silmad... need küll ei paistnud magava mehe näos, aga Tiit oli kindel, et kui selle näo silmad nüüd äkki avaneksid, siis need võiksid olla ainult väheldased ning niiskelt läiklevad — hallid.

Kui Tiidu pilk oli korraks peatunud ka mehe kätel, ta luudeta ja soonteta, pehmeil paksudel sõrmedel, siis korraga kõik tutvusaimused liitusid ammu oodatud võrdluskujuks: valge luitunud nahk tumenes küll tugevasti päikese pargitud ihuks, ilme lodev loidus vahetus kiususegaseks murevineks, aga välised vormid jäid üldjoones endiseks ja Tiit nägi — Kadrit, oma esimest, nüüd juba ammu mullarahus magavat naist. Sellest nägemusest oli vaid samm hiljuti saabunud kirjani Vidrikult, kadunud pojalt.

Tema'p see oligi — kindlasti...

— — —

Sellest oli juba terve nädal möödunud, kui oli saabunud ta upsakavõitu kiri, aga Tiit ei olnud paraja vastuse saatmiseks veel aega ega sobivaid sõnu leidnud. Ja nüüd Vidrik juba oligi siin. Olgu! Sest ega Tiit ometi ei kavatsenud teda tulemast keelata. Ainult teisiti oli ta kujutlenud poja saabumist. Ta oli olnud kindel, et palju raha peab olema mehel, kes kakskümmend aastat on iseseisvalt elanud oma elu, rännanud läbi mitmed võõrad maad ja suured linnad, ilma et oleks korrakski tulnud vaatama oma vana isa ja sootagust sünnikodu. Tiit ei teadnud kuigi palju sellest ametist, mis ta ainus ellujäänud järglane oli suutnud ära õppida pärast vargset plehkupanekut kodust, aga seda ta teadis ometi, et Vidrik Potaarik maalib pilte, mida rahvas raha eest käib vaatamas, et ajalehtki on kirjutanud temast segast, aga nagu tõsist ja tähtsat juttu, nimetades Vidrikut kunstnikuks... Ja säärane mees, oli Tiit arvanud, kui tuleb vaatama «neetud Taadermaad» ja oma hinge-põhjast põlatud isa, oleks võinud olla ikka niivõrd toredust täis, et sõita sisse päise päeva ajal, kui on nägijaid... oleks võinud müristada kohe autoga — vähemalt nii kaugele, kui tee laseb...

Aga kust ja mil kombel oli Vidrik nüüd tulnud, et ta öösel päralt jõudis? Arvatavasti jaamast, otse rongilt. Ja kindlasti mitte suurteed mööda, vaid läbi metsade ja sooveerte otse, nagu see oli selgesti näha mehe kingadest, mis vedelesid siin kaltsude kõrval maas, üleni koos pigimusta rabaporiga.

Miks Vidrik tuli nimelt nõnda ja mitte teisiti, seda ei mõistnud Tiit kindlasti ära arvata, aga aegapidi hakkasid selleski asjas aimused liikuma. Eks viimaks vanane vihavimmad ja kõdune kiusudki... mõtles ta. Ja küllap nüüd, pärast kahekümneaastast jonni, võis tal hakata äkki kange kiire kodu poole... Või — kes ta südame tahtmisi teab... Võib-olla hakkas aastaid arvama ning tuli mõttele, et vanamees võib ehk juba surema hakata ja Taadermaal pärijat tarvis. Küllap see porimülgas raha kujul kõlbaks kunsti-härralegi — ega taskut ei määriks... Võib olla, et sellepärast rännatigi läbi öö ja soo — taheti näidata häid mõtteid ja kanget kojuigatsust...

No kui nii... siis on härra küll eksinud väga rängasti! mõtles Tiit ning muigevine ta näol tõmbus tummaks irvituseks. Kindel nagu kätt toetav korstnamüür tundus ta mõte, et kui Vidrik tuli siit endale hulkumisrahasid õngitsema, siis mingi tagasi kas või tänapäev... Kui kõik Tiidu naised ja lapsed on pidanud Taadermaad orjamast lahkuma, ilma et nad oleksid siit kaasa saanud rohkem kui sületäie laudu, ja kui Tiit ise, kõige suurem ori, kes on matnud Taadermaa hundikurku kogu oma elu, peab minema samal kombel, siis tõesti mitte ei tohi olla säärast mõtetki, et siia võiks tulla oma ahneid taskuid täitma see, kes juba poisikesena on põgenenud siit varga viisi, kakskümmend aastat hulkunud maailmas ja kogu selle aja kestes ei suuga kirjasõnaga pole tuletanud meelde ei isa ega oma kodu...

Tiidu südamekõvadusest on palju kõneldud — nii tõtt kui valet, nii omade kui võõraste hulgas. Aga nüüd — selles asjas on Tiit küll kõva, tõesti. Ja Vidriku kojutulek — öösel ning läbi soo — ei kõiguta tema mõtet jõhviväärtki. Võivad olla kuitahes osavad poisid muudki valehaleduse vigurid, aga Tiidu südant ei tee need pehmemaks, ei jäta jälge niigi palju kui vihm kivile...

Nüüd Tiit märkas, et Vidriku näol liikus närvlikke tõmbusi, nagu segaksid nii lähedal mõeldavad mõtted tema und. Suletud silmalaud tuksatasid mitu korda, nagu kõditaks

keegi kõrrega tal ripsmeid. Ja suugi pigistus kõvemini kinni.

Tiit ei tahtnud, et Vidrik praegu ärkaks. Ta tõmbus magajast veidi eemale korstna varju, kus ta ka püssi käest ära pani. See vähemalt oli nüüd täiesti ülearune. Magagu mees oma uni täis, sest küllap jutud jõutakse ära kõnelda. Purikaid õngitsema minna hakkas aeg juba niikuinii hili-seks jääma.

— — —

Tiit istus magajast veidi eemal vanale kolikastile, et koondada mõtteid vaikseks arupidamiseks. Ta tahtis leida selgust kõiges, millest võiks tulla kõnelemist, kui Vidrik nüüd ärkab ja tuleb teda teretama. Ta tahtis selgusele jõuda, missuguse pilguga vaadata otsa oma peagu juba unustatud pojale. Aga mis ta ka mõtles ja mõlgutas, mis ta pingutaski oma mälu üle kümnete aastate tagasi — neile aegadele, kui Kadri veel elas ja ka Vidrik polnud veel kodust kargu pagenud — ometi oli väga raske selgusele jõuda, mis oleks tal õige magajast mõtelda ja ärkajale ütelda. See mõtete ummik kiusas teda seda enam, et ta ei olnud niisuguse asjaga harjunud. Ta ise, tema oma elu oli talle alati selge olnud. Oli juba elatud nõnda, et peab selge olema. Võis küll ette tulla, et mõni asi käis tema kätele üle jõu — oli ju Taadermaa nurmedel veel praegugi palju ränki kive, millele sülitisi kallale asuda ei olnud mõtetki. Aga otsust nõudvate asjade hulgas polnud kunagi säärast, millest ta mõte poleks jagu saanud. Vahel võis ju küll tulla õige raskeidki tunde, aga Tiidu mõtteselgust ei olnud need kunagi tumestada suutnud. Olgu surmaga või eluga silm silma vastu seistes — ikka oli ta selgesti näinud oma teed ja sihti ning selgesti tundnud, kuidas ja kuhu vaadata.

Aga praegu ei olnudki küsimus ainult temast endast. Nüüd — tundus — oli osa tema elust teises inimeses, kes praegu küll veel magas, aga iga silmapilk võis avada silmad ning kõnelema hakata. Ja Tiit ei võinud midagi parata, et iga viivuga, mis ta siin istus ja ootas, ikka rohkem ja rohkem hakkas minema sassi ta esimeste mõtete sirge joon. Esimese otsuse, kurja kui pauk püssist, oli ju Tiit teinud vaadeldes Vidrikut kui võõrast meest. Aga kui magaja näost hakkas paistma järjest tuttavamaid jooni, läksid tal mõtted laiali ammumöödunud kevadettesse ja suvedesse, läksid laiali ja takerdusid sitkesse umbsõlme. Ja Tiit tundis

end õigete otsuste järele tõtates nagu kusagil hoopis võõras ümbruses, vajuval ning õõtsuval sookamaral.

Ta ei võinud midagi selle kindla tõsiasja vastu, et Vidrik oli tema lihane poeg. Olgu mehel, kes siin kaltsukuhilas jätkas oma norskamist, kuitahes võõras nägu, olgu kuitahes võõrad ka tema mõtted, eluviisid ja amet, mida ta peab, aga see kõik on pärit ikkagi samast algusest — samast sajusest oktoobriööst, millal Tiit mitu tundi seisis kambri lävel räästa all ja raske ärevusega vahtis läbi pimeduse sauna aknal vilkuva tule poole, kust kostis Kadri oigamist ja aietamist, kuni Altmaja Mall lõhates mäele jooksis ja ütles: «Peremees tuli» . . .

Tiit oli ikka uskunud ja uskus praegugi, et Vidrikust oleks võinud küll saada Taadermaa peremees, kui ta ainult oleks koju jäänud. Oma esimesil eluaastail oli ta küll veidrik ja viril, ei kannatanud karmima sõna ütlemist ega käega katsumist, aga eks see olnud sellest, et Kadri aina hoidis teda oma seelikuhännas ja iga kord, kui Tiit hakkas poisiga kõnelema rohkem mehekeeli, haaras ta sülle ja jooksis minema nagu hukatuse eest. Aga edu oli märgata juba üsna peatselt, sest kui Vidrik hakkas karjas mäima, oli Tiidul rohkem võimalusi ütelda poisile mõni toekam isasõna, ilma et Kadri oma haletsemisega oleks saanud vahele joosta. Kord, kui Vidrik ise lobbis lobistades oli karja hoolitusse jätnud ja lasknud lambad noorde otra, ajas ta Tiidule vitsavalu vastu võideldes koguni küüned näkku! Kindlasti oleks temast ajapikku mees saanud, liiatigi kui Kadri varsti suri ja poisi kasvatus jäi üksipäinis Tiidu hoolde. Aga eks siis pidid matused majja tooma Kadri õe, selle väriseva häälega ja haleda jutuga vanatüdruku, kes poisi kallal mehkeldas ja susistas seni, kuni varastas ta kodust välja.

Need kakskümmend aastat, mis sel magaval mehel kodupaos elatud, olid Tiidu ja Vidriku vahel nagu päratu Verijõe soo Taadermaa ja nende kargete võõra valla talude vahel, mis seal kuski taevaranna hallis vinas küll pidid olema, aga kust Tiit ei olnud näinud korstna suitsu ega kuulnud koera haukumist.

Kogu selle pika aja kestes ei olnud Tiit kordagi näinud Vidrikut, ei olnud võinud talle ütelda ainustki head ega kurja sõna. Ta oli võinud ainult endamisi vihastada ja visalt kipitavat südant harjutada mõttega, et tal enam ei olegi poega. Midagi ei teadnud Tiit tema elust, ei kuulnud

muud kui seda, mis naised mõnikord linnas käies või laadal kaugemaid sugulasi kohates olid kuulnud ja siis seletasid ka Tiidule. Nad kõnelesid Vidrikust kuulu järgi ja umbes nagu kunagi vöörast inimesest. Hiljem jäid harvemaks ka need sosistused, aga hoopis unustada ei lastud Tiidul Vidrikut siiski, sest hulga aastate pärast hakkasid ajalehed jätkama tädide teateid. Tädid nimelt teadsid varsti pärast poisi pagu, et ta olevat pandud õppima pildimaalimise ametit, ning hiljem kinnitasid ka ajalehed seda juttu. Mitmel korral toodi Tiidule näha niisuguseid numbreid, kus teistega koos või üksikult kõneldi midagi kunstnik Vidrik Potaarikust ja tema tehtud piltidest, milledega, niipalju kui Tiit sai aru sellest asjast, igakord hoopiski mitte kõige paremini rahul ei oldud . . .

Ja kui siis viimaks ometi sündis — sellest võis olla nüüd juba ligemale kümme aastat — et Tiidu ja ta kadunud poja vahel sai võimalikuks mingi kuulujuttudest pisut ligem kokkusaamine, siis see sündiski Vidriku maalitud piltide kaudu. Tol ajal oli Tiit maailma asjust veel seevõrd huvitatud, et ta ise luges ajalehte, nimelt oma maakonnalinna väikest, ülepäeviti ilmuvat ajalehte. Ja ühel sügisel ta leidis sellest õige tähtsaks puhutud uudise, et meie linnas on lahti kunstinäitus, kus kahekümne viie sendi eest võib näha pilte, mis maalinud omast maakonnast pärit olevad kunstnikud, teiste hulgas ka Vidrik Potaarik . . . Paar päeva pärast selle uudise lugemist tegi Tiit linna asja, kuigi aeg teede poolest oli õige halb. Oma kavatsusest minna vaatama pildinäitust ei kõnelnud ta kellelegi, sest see ei olnudki tema arust nii väga tähtis, pigem niisama sügisese igava aja kuluks ettevõetud käik . . . Aga hiljem pidi Tiit vähemalt endale tunnistama, et see oli siiski rohkem, kui ta oli osanud arvata. Minnes ta ei mõistnud loota selle näituse nägemisest muud targemat kui ainult seda, mismoodi Vidriku tehtud töö ka paistab. Kui tal linnateel ja ehk enne seda koduski oli mingeid ettekujutusi sellest pildinäitusest, siis need olid väga lähedased laadakaupmeeste pudulaudadele. Tiit oli arvanud umbes nii, et seal koolimajas, kus ajaleht oli juhatanud näituse olevat, on rida laudu ja igal laual riit pilte — arvatavasti Kristusest, sõdadest ja ilusaist tüdrukust. Ja ta oli mõtelnud, et kui sissemineku rahale teise kahekümneviiese veel kõrvale ohverdab, et küllap siis võib mõne neist rulli keerata ja taskussegi panna. Aga nõnda see ei olnud. Teissugune oli näitus ja teissugused olid pil-

did, mis seal näidati. Ja teissugused olid tagasiteel ka tema oma tunded ja mõtted. Nagu teravate servadega kivi liikus ta südames mälestus ühest Vidriku pildist, millel tema ise, Tiit, oli maalitud raiuma jämedat surnud leparoigast, mis riidas oli halja võsu välja ajanud.

Astudes sisse avarasse koolisaali, mille ukstel olid selged näitusekirjad, nägi ta, et kõik seinad olid riputatud täis suuremaid ja väiksemaid, raamitud ja raamimata värvilamakaid. Nende hulgast ta ei mõistnud kuidagi hakata otsima Vidriku omi ja kui ruumi, kus algul ei olnud kedagi, tuli üks pikk, sasipäine mehevibalik kahe edevalt keerutleva tüdrukuga, siis ta kohe julgesti küsis, et kus siin on Vidrik Potaariku tehtud pildid. Ta nägi küll, et tüdrukuile kippus miskipärast naer näkku — kunas säärased üldse mõistavad lõkerdamata olla! — aga ta ei hoolinud sellest midagi, vaid läks asjalikus rahus pika poisi järel saali otsaseinale riputatud piltide juurde. Seal tema juhataja, kes näis tundvat kõiki neid asju peast, keerutas oma halja nupuga keppi kuue-seitsme pildi kohal. «Need siin on Potaariku teosed,» ütles ta. Aga Tiit sai vaevalt heita pilgu üle kõigi näidatud piltide, vaevalt jõudis ta neist veidratest värviviguritest leida viltu väänatud linnamaju, kimbu kullerkuppe ja sireleid viiuliga ja paljaste rindadega istuva naise, kui ta pilk juhtus ja jäigi sellele, mil raiuti võrsuma hakanud haga...

See pilt, heledas, kullaga kirjatud raamis, kujutas haohunnikut, mille taga õitses vana, haruline õunapuu. Haohunniku ees oli raiepakk ning selle juures suure, punase habemega mees ja väike, pakukõrgune poisike. Läbemata silmitseda pildi muid üksikasju kiindus Tiidu pilk haoraiuja näkku, sest ta sai kohe aru, et see pidi olema ta ise — nähtud ja tehtud umbes sellest east, millal Vidrik oli veel kodus, Kadri elas ja Tiit kandiski säärast ruuget täishabet, mis ulatas tal, nagu pildilgi, ligemale poole rinnani. Algul vaatles Tiit oma maalitud nägu päris õiglase isarõõmuga, kuna see oli tema arust üsna osavasti tehtud, aga kui ta hakkas vaatama ka kõike muud, mis pilt jutustas, siis varises tema rahulolemine raskelt kokku ja piinav vaevatunne hakkas pigistama südamesooni. Kõike unustades puuris ta silmad läiklevasse lõuendisse ja mida kauem ta vahtis, seda selgemaks talle sai, mida Vidrik seda maalides oli tahtnud maailma inimestele oma isast ütelda...

Väike poiss, kes seisis raiepaku kõrval, pidi muidugi Vidrik olema.

Laps vahtis rõõmsalt naeratades haljast võrset, mis oli kasvanud pakule tõmmatud hao külge ja millest ta mõlema käega oli kinni haaranud.

Ta ei vaadanudki isa poole, kes pildil hagu raius. Ja isa, piibukahast tõusev tubakaving silmis, vaatas niisama vähe poja poole, hoidis vaid pahema käega roigast pakul ja paremaga pea kohal hoobivalmis kirvest, mille tera oli langes otse lapse kätele...

Arritusest lämbudes vahtis Tiit oma poja maalitud pilti ja ta tundis end seisvat halastamatult ülekohtuse hukkamõistva otsuse ees, mis on valmis tehtud ja maailmale teatavaks kuulutatud, ilma et tal endal oma õiguse kaitseks oleks võimaldatud sõna võtta või tunnistajaid kutsuda.

Ei tea, kui kaua Tiit oleks vahtinud seda pilti, kui võõras mehevibalik oma tüdrukulõkarditega poleks tulnud otse ta kõrvale. Kui need isekeskis sosistades hakkasid vahtima vaheldumisi teda ja Vidriku maalitud haoraiujat ning siis järsku naerma turtsatasid, keeras ta ringi ja läks minema.

Aga pilt jäi talle otsekui silmi kinni ja tänapäevani polnud ta suutnud seda unustada. Sageli oli see talle päris tahtmata meelde pistetud. Igatahes mitte harvem, kui tal oli tulnud raiuda hagu...

Ja kui palju Tiit ka ei olnud pidanud mõtlema sellest pildist — otsus oli jäänud ikka samaks, nagu ta selle tegi tol ammusel näitusel käimise päeval, kui ta õhtu pimedas läbi tuulise saju sõitis linnast kodu poole.

Vidrik oli maalinud häbematult võltsi pildi oma isast...

Tiit mäletas küll — see oli tal tõesti näitusel meelde tulnud — et Vidrik kord väikese poisina oli tõesti ajanud käed külge riidas võrsuma hakanud leparoikale, mida ta parajasti riida ees raius... Aga kas ta oli siis Vidrikul kirvega käed maha lõonud!... Või neid sihtinudki... Ei, ta oli ainult võtnud paraja pajunübliku ja sellega silatanud poisil paar nähkamat üle tuharate, et ta mõistaks olla ettevaatlikum ja hoida end eemale, kui kirvega raiutakse. Ja tookord see oli niisama jäänudki. Vidrik nagu ikka oli tõinates nägupidi Kadri seelikusse jooksnud ja keegi ei olnud sellest enam sõnagi kõnelnud. Raske oli mõelda ja mõista, kuidas võis Vidrik seda tühist juhtumit nõnda kaua meeles kanda, et veel täies meheas maalis sellest pildi, mis äärest ääreni oli täis vihkamist oma isa vastu.

Maaligu... ja vihaku! Tiit aga tundis kohe ja tundis tänaseni, et see võltis viha ei suuda talle midagi teha. Kui

ta südamel oli olnudki raske sellest pildist, siis mitte süütundest ega kahjatsusest enese pärast. Raske oli vaid teada, et Vidrik on jäänud mehenagi tema vastu nii sõgedalt ülekohtuseks, et — ehk isegi uskudes — võib oma pintsliiga ammused lapsevitsad teravaks kirveks valetada...

— — —

Alt hakkas kostma ukse lõmpsatusi ja lüpsinõude kolinat. Linda kuuldi talituse järjega jälle kõõgis olevat. Ja see tõi Tiidu mõttet ammuseid mälestusi mõlgutamast tagasi. Ta tõusis istukilt põlvile, et vaadata, kas Vidrik nüüd viimaks ei ärka. Aga ei — ainult korraks ta kibrutas nina, nagu salvaks seal kirp või kõnniks kärbes, ja jätkas kohe jälle rahulikku ning rasket und, nagu oleks tal mitme öö võlg tasa magada.

Tiit arvas, et on kõige õigem ta praegu siia põõnama jätta ja minna Lindale ütleva, et keetku mune ja küpsetagu liha, kuna kohvilauda on oodata külalist. Aga ka selle nõuga ta ei jõudnud kuigi kaugele. Sai astuda ainult mõne sammu luugi poole, kui ta pilk sattus Vidriku riinetele ja pampudele, mida ta varem ei olnud märganudki, kuna need seisid räästa-aluse hämaras varjus. Tiitu vägagi huvitas vaadata ligemalt neid asju, seda enam, et siis, kui härra ise ärkab, ei oleks tal sugugi kerge end alandada ja nende vastu huvi tunda.

Pidades teraselt kõrvus Vidriku norskamist, läks Tiit räästaaluse ja põõningu otsaseina nurka, kuhu reisimees oli pannud maha kogu oma suvitusvara. Arvatavasti see vist ikka oligi kõik, sest kui ta midagi oleks jaama jätnud, poleks tal olnud mõtet hakata jala tassima neidki pakke, mis nüüd siin olid.

Tiit oli küll kohe näinud, et Vidrikul, magades seal kalt-sudel, oli seljas mingi punast-valgetkirju rüü, aga ta polnud märganud vaadata, kuhu on pandud ülikond. Siin see nüüd oligi — kuub vestiga pihtapidi vana lagunenenud voki rattal ja püksid sirgelt seatud sarika vahele pistetud pulgale. Tiit vaatas õige teraselt, katsus näpugagi poja ülikonda ja pidi tunnistama, et see oli tehtud kallist poeriidest — helehallist, mõnede roheliste ja punaste kirjalõngadega koes. Samuti kaabu, mis pandud vokilogu koonlalauale, paistis olevat kallimat sorti, kuigi veidralt laia äärega. Mis riistapuud need võisid olla, mis Vidrikul olid voki juurde maha pandud lahtiselt, sellest Tiit ei mõistnud

aru saada. Oli siin kimp pruuniks värvitud pulki mõnede kruvidega ja vaskliikmetega, selle ümber tükk võrku, mis tehtud jämedast nõorist ja oli nii suuresilmaline, et ei peaks puudastki purikat. Pealegi oli see võrk jökke viimiseks liiga väike — vaevalt ehk süllapikkune jupp, mõlemas otsas kaarjad puud ja rõngad nõoridega.

Edasi tõmbas uudishimu Tiitu poja kohvri poole. Miks ta ei võiks vaadata korraks ka sinna, kui see oli pealegi lahti — lukud ripakil ja kaas poekil. Õige huvitavaid asju ses leiduski! Muu peal oli kohe kolm uskumatult imelikku ülikonda — mingist naiste poeriidest püksid ja kuued, laiadest heledavärvilistest triipudest nii kirevad, et Tiit neid kuidagi ei mõistnud meesterahva ihukatteks arvata. Hoolega neid imelikke riideid uurides tuli Tiidul viimaks meelde küünla-laada külmades tuultes laterday telk, mille läve ees ta oli näinud mingil kõrgel pukil käte-jalgadega vehklevat veiderdajat, kes kähedaks kisendatud häälega lõugas üle laadarahva: astuge sisse... astuge sisse! Tiit mäletas, et sel mehel oli olnud keset siniseks vööbatud nägu vaksapikkune tulipunane nina ja seljas umbes samalaadi kirev-vöödilised riided nagu need, mis ta praegu Vidriku kohvrast oli endale vaadata võtnud. Ja ta mäletas veel sedagi, et selle tola kisendustest oli talle kõrvu jäänud sõna «kunstnikud» — «kuulsad kunstnikud... kuulsad kunstnikud»... Juba siis oli selle sõna kuulmine tal Vidriku meelde tuletanud ja nüüd kiskus see ammune mälestus pähe õige segaseid mõtteid... Kas viimaks ka Vidrik ei ole pidanud pildimaalimise vahel laadanarri armetut ametit?... Kas ehk temagi, nägu sinine ja nina punane, pole mõne telgi lävel samuti kõlistanud aisakella ja kisendanud hirmsa häälega: «Astuge sisse... kunstnikud... kuulsad kunstnikud...»

Sorides edasi kohvri korrutatut sisu, tuli Tiidul sülle tõsta mõningaid raamatuid, millede kohta ta prillita ei jõudnud mingile selgusele. Raamatute alt aga tuli nähtavale ajalehepaberisse pakitud kumer auguga laud, värvilaikudest kirju, ja kimp pintsleid, mis paistsid olevat Vidriku pildimaalimise riistad. Samuti kastid värvidega, mitmesuguste pulkadega ja väikeste tinapudelitega.

Kohvri teises otsas oli Vidriku pesu, millest ainult osa oli puhtaks pestud ja siledaks triigitud. Muist aga oli kortsus ja määrdinud ning kui Tiit seda silmitses ligemalt, siis lõi ta usk Vidriku jõukusse kõvasti kõikumata. Oli seal õige narmendavaid särke ja aluspükse sääraseid, millede harude-

vahe oli nõnda armetus korras, et oleks olnud õigem need ära visata, kui ei ole, kes lapiks ja kohendaks. Aga nende ripnevate räbalate ja katkiste kandadega sokkide all oli veel hulk edevusasju — kümmekond lipsu, üks kaharam ja kohevam kui teine, mitu pudelit hea haisuga õli, topsikud lõhnavaate võietega... Kui ka need nähtud, oli Tiidul poja seisus kõigiti selge. Tal õieti poleks enam vajagi olnud ajada käsi Vidriku kuue- ja püksitaskuisesse, kus ei leidunud muud kui pudel kollast viina, paar karpi kalleid paberosse ja rahakott, milles oli küll kõiksugu paberilipakaid, aga raha mitte rohkem kui kaks ainukest krooni... Vestitaskus tilises lisaks sellele ainult mõni üksik nikkelmünt.

Paikamata kaltsud sileda ülikonna all ja nälg upsaka uhkuse taga — eks seda võinud arvatagi...

Tiit toppis Vidriku varanduse tagasi kohvrisesse, seadis kaane umbes sama poekile, nagu see oli olnud enne, ja võttis korstna najalt püssi. Oli ju seal nurgas ta asjade juures veel kimp piltegi, aga nende ümbert ei viitsinud Tiit nõõri valla harutama hakata, sest ta nägi niigi, et seal ei olnud muud kui mõningaid kirjuks pintseldatud papi- ja riidetükke. Ja Tiit teadis juba näitusel käimisest saadik, et seda ta mõistab...

«Korr — — puuh... korr — — puuh,» norskas Vidrik.

«Suvitaja!» hakkasid Tiidu mõrud mõtted juba sosinal suud liigutama. «Härra... kahe krooniga taskus... on tulnud vaatama, misuke naine on nüüd ta isal ja kui palju lapsi... Et kas siin ei hakata juba surema ja pärandust ripakile jätma...»

Tagurpidi redelist alla ronima hakates jäi Tiit seisma samal pulgal, kust ta oli heitnud esimese pilgu Vidrikule. Mis ta nüüd enam peaks magama, kui päike juba talli kohal ja inimestel aeg istuda söögilauda! Ärgaku üles ja hakaku kõnelema, et saaks kord juba kuulda, milleks siia tulnud ja kauaks kavatsetakse jääda...

Tiit juba tõstis jalga, et minna tagasi üles ja haarata õige kõva kämblaga magajal õlast, aga siis tal tuli parem mõte, kuidas härrat äratada. Ei olnud ju keegi näinud tema viibimist pööningul — Vidrik kõige vähem. Kes ütleb, et Tiit praegu ei tulnud siia, et ta esimest korda ei näe, et pööningul magab võõras mees. Ja kas ta peab siis tundma võõrast meest, kellest kaltsude varjust ei paista

siia rohkem kui peotäis valkjat näonahka?... Või kuidas ta võib mõttele tulla, et see võiks olla Vidrik, kui kirjas seisis selge sõnaga, et ta alles ootab, mis isa vastu kirjutab, kas kutsub või ei kutsu Taadermaale suvitama. Ei, miski ei takistanud Tiitu äratamast Vidrikut nii, nagu ta ei tunneks teda, ei oskaks aimatagi... See oli tore! Ärevamana kui tedrejahil või kalavetel saaki varitsetes otsis Tiit parajaid sõnu, mis ärataksid magaja ja teeksid isa südame jälle tahedaks, aitaksid üle sellest vastikust iiveldusest, mis oli hakanud tal oma mälestusi ja Vidriku kohvrit sorides rindu matma. Aga arupidamiseks ei olnud enam kaua aega, sest Linda murdis kõõgis suure raginaga kuivi kuuseoksi ja Vidriku norskamine juba muutuski katkendlikumaks.

«Hei, mis kuradi hulgas sa oled!» pörutas Tiit püssipäraga vastu luuki ja tõi kuuldavale kogu oma kõri jõu. «Mis mees sa oled, varas või õige?»

Küllalt hästi mäletas Tiit poja aeglust ja lodevust juba lapsepõlves ja küllalt teraselt oli ta ennist silmitsenud tema lihavat nägu ja pehmeid jõuetuid käsi, et tõsiselt üllatuda kärmusest, millega Vidrik nüüd otsekui visati kaltsudest.

Tiit, kui ta nii äkki häält tõstis, tundis endas päris ehtsat viha. Sõnad ta suust jooksid väga kärmesti, aga ometi ei jõudnud ta oma kärkimist veel lõpetadagi, kui Vidrik juba korstna juures püsti seisis, kumeral kõhul kõlkumas kirju ürbi kaharad vöötutid. Ent Vidrik oma imeliku ihukattega, unesegase näoga ja koguka kehaga oli küllalt võõras ning veider selleks, et Tiit ei olnud sugugi kohustatud teda kohe oma pojana ära tundma. Ja kuna näos, mida ta veelgi vahtis kui võhivõõrast, mokad löid küll lõdisema, aga sõnaga veel toime ei tulnud, siis jätkus Tiidul veel lusti vigurdamiseks ja ta kärkis endiselt päris ehtsalt kostva kurjusega:

«Kõõritamisest küll! Anna pass välja! Vaja vaadata, mis pasatski sa oled...»

Vidrik tahtis tulla Tiidu poole, aga jalg jäi kaltsudesse kinni ja ta komistas põlvili. Ja enam ta ei tõusnud, ei katsumudki tõusta. Sirutas vaid käed ja küsis kähedalt värisuva häälega:

«Isa, kas sa siis mind... enam sugugi ei tunne?...»

«Isaks ütled...» venitas Tiit imestades ja ronis redelilt pööningule. Seal — silmad ühtsoodu nagu üllatusest pärani — ulatas ta püssi küljelt kää, et poega teretada.

«Võib olla küll, et ongi Vidrik... Ja mina arvan, et mõni tuleagent või hobusejõhvi otsija. Tegi viha, et võõras inimene tükib sedaviisi küsimata öömajale.»

«Sa ütled — «võõras inimene», võttis Vidrik viivitades isa käe. ««Võõras inimene»...» kordas ta nagu ägades ja tema unine nägu tõmbus veelgi virilamaks. Lõugki juba lausa lõdises ja suu kiskus kõveraks nagu nutval lapsel.

«Nojah. Ju ma ütlesin, nagu ma ütlesin. Haige oled või?» küsis Tiit vaikselt, isegi kohmetult, et ta oma valju sõnaga oli Vidriku nii armetuks hirmutanud.

««Võõras inimene»...» kordas Vidrik veelgi ja juba päris nuuksudes. Näis, nagu tahaks ta vägisi end nende sõnade teravusega nutma torkida. «Mina mõtlesin... et ma tulen koju... Ma ei teadnud, et ma olen siin... võõras inimene...»

Ja samas ta nägu murdus põlvedele. Vidrik nuttis. Ta lai, pisut kühmakas piht rappus ägedas tõmbluses. Kramplikult kokkupigistatud rusikad surusid meeleskohti ja kogu mehe keha käänles kord üht-, kord teistpidi kallakile nagu tõesti ränga valuga.

Tiit ei mõistnud seda nähes midagi teha ega lausuda. Ta oli rabatud nõutuks ja sõnatuks nähes, et täis mees — tema poeg! — võib sedaviisi nutta turtsuda... Ja kui ta hakkas otsima rahustavat lohutust, siis jällegi viha ajas segi kõik head kavatsused. Viha, mida Vidriku nutt valas Tiidu südamesse, oli talle tuttav juba ammusest ajast. Kuigi ta polnud seda kogenud enam paarkümmend aastat, tundis ta selle ometi selgesti ära. See oli sama viha, mille torgete eest omal ajal oli hoolt kandnud Kadri. Täpselt samal kombel, nagu seda nüüd tegi ta poeg. Eks Kadri kogu nende aastate kestel, mis nad elasid külge külje kõrval mehena ja naisena, olnud niisama varmas otsima nutus varju iga Tiidu karmima sõna eest... Eks temagi kõnelnud alati ainult seni, kuni uskus, et ta sõna midagi suudab, ning niipea kui nägi, et mõte, mille vastu ta võidelda püüab, on temast ometi nii oma õiguse kui ka jõu poolest üle, heitis näoli põlvile ja turtsus ja tatistas, nagu oleks kogu maailma valud ja vaevad ta õnnetu südame kallale lahti lastud...

Mis muud kui viha võisid valada Tiidu südamesse niisugused nutuhood. Aga nüüd oli ta nendest ju nii kaua puhata saanud, ja praegu Vidriku vähkremist vaadates ta siiski mitte ei kaotanud enesevalitsemist, vaid võttis end

kokku, et otsida lohutussõnu. Ta kummardus poja poole ja hakkas kõnelema tasa nagu haigele lapsele:

«Kuule . . . kuule nüüd, inimene! Ära ole ometi nõnda loll oma tujuga. Katsu ikka mõelda kah, et mis sul nüüd häda peaks olema! Mis ma sulle teinud olen, et sa sedaviisi töinad . . .»

««Võõras inimene . . .»» kordas Vidrik otse oiates, aga oli siiski juba seevõrra toibunud, et märkas oma nina tühjaks nuusata. See andis Tiidule julgust jätkata:

«Mis sa nüüd ometi peaks väänama seda «võõrast inimest» oma suus edasi-tagasi! Sedaviisi sa ju ainult kisud endale vägisi vaeva sisse, muud midagi. Kas see on minu süü, et ma sind kohe ära ei tundnud? . . . Päris selge asi, et kui sa kahekümne aasta eest poleks siit läbi öö tädi juurde pagenud, vaid elanud kodus nagu kord ja komme, et siis poleks mul vaja olnud seda «võõra inimese» sõna mõelda ega ütelda. Ja kas ma nüüdki ütlesin selle sõna sinu kohta? Ole nii unine ja segane kui sa oled, aga niipalju oleks sa pidanud ikka kuulma, et «võõras inimene» käis selle kohta, kelleks ma sind pidasin enne äratundmist . . . mõneks tuleagendiks või hobusejõhvi ostjaks. Nüüdsel ajal on sihukseid hulguseid maa täis. Ja leht veel kirjutab varastest, kes kohe selge päeva ajal murravad tabasid ja lõhuvad aknaid. Egas ma ometi sinu pärast püssiga ei tulnud . . .»

«Vargad ja agendid . . .» tõstis Vidrik oma väriseva näo punetav-märgade silmadega. «Aga mind sul ei tule meeldegi! Kas ma sulle ei kirjutanud, et tahan suveks tulla . . . koju . . .»

«Kirjutasid küll, miks sa ei kirjutanud,» möönis Tiit jaheda rahuga. «Kirjutasid jah, et tahad tulla Taadermaale suvitama . . . mu lapsi ja naisi üle vaatama . . . Aga ju ses kirjas seisis ka seda lugeda, et ootad vastust, mis mina sellest asjast arvan. Ja mina, näe, olin nõnda laisk vastama, et pole seda jõudnud teha veel tänapäevani. Ega see minusugusel mehel nõnda kähku ei käi, kui tindipott juba ammust ajast kuiva täis ja . . . mõttel ka ikka omajagu murdmist, kui äkki tuleb tarvis kirjutada kiri oma pojale, kellest kakskümmend aastat ei ole kuulda olnud muud kui küla segast kõma ja kellest ma siiaajani ei teadnud sedagi, kas ta elab või on jõudnud juba ära surra nagu kõik mu muugi pere . . .»

Tiit tundis, et ta rahu hakkab tagasi tulema. Ta pani südame tahestuseks piibu põlema.

Ka Vidrik hakkas vähehaaval selgemaks saama. Ainult silmad tal veel punetasid ja vesitsesid nagu kibedas vingus. Häälgi hakkas olema juba natuke rahulikum, kui küsis:

«Mu teist kirja ei ole sa siis veel kätte saanudki või?»

«Misukest teist?»

«Seda, mille ma kirjutasin sulle oma matkalt,» seletas Vidrik. «Kui olin saatnud esimese, haaras mind äkki kevad. Rahutus lõi esialgsed kavad segi, süda kiskus maale ja ma ei võinud... ma lihtsalt ei võinud enam linna jääda. Kevadnäituselt osteti mu «Loojang Pühajärvel». Kakssada krooni. Ja ma pidin minema. Korteri andsin ära, oma asjad andsin ühe sõbra ateljeesse hoiule ja maailm oli lahti! Kui ma paar nädalat olin ringi rännanud, siis saatsin sulle teise kirja, kus teatasin, et tulen. Sest vastust sinult ma ei teadnud oodata. Arvasin, et oled selle muidugi juba saatnud esimeses kirjas antud aadressil.»

«Või nõnda,» ütles Tiit. «See teine kiri on siis tõesti alles tulemata. Mul ei ole kombeks kuigi tihti postitalu vahet jõlkuda, sest lehte ma viimasel ajal enam ei loe. Võib-olla oleks mul esimenegi alles saamata, aga selle tõi Altmaja Mall ära.»

«Kui nõnda, siis sa muidugi ei ole seda teist veel kätte saanud,» ütles Vidrik vaikuse täiteks nagu andestavalt.

«Ei ole jah,» kinnitas Tiit. «Ainult ühe, nagu ma juba ütlesin, olen saanud. Ühe kahekümne aasta kohta... Ega seda pole palju meeles pidada, ei ole kartagi, et arvepidamisega võib segi minna.»

Vidrik mugis vaikides huuli. Siis võttis oma kirju rüü taskust tulipunase karbi — samasuguse nagu Tiit ühe tühjana oli leidnud õuevärava juurest — ja läitis paberossi.

«Ole siin suitsetamisega ettevaatlik,» ütles Tiit, «kuiv, heinaribune pööning...»

«Sa ise ju suitsetad kah,» ütles Vidrik nagu haavunudlt.

«Seda nüüd küll...» tunnistas Tiit. «Aga mul on piip... Piip, tema nagu sihuke kindla põhjaga asi... ei kaota nõnda kergesti sädet...»

Ja jälle oli isa ning poja vahel ainult vaikimist ja päiksepaistes helendavat suitsu, mida mõlemad mehed pahvisid õige suurte suutäite kaupa, Vidrik kollase pitsi otsa pistetud paberossist, Tiit omakasvatatud tubakaga täidetud piibust. Aga uut jutujärge ei soetanud ka suits, kuigi iga silmapilk, mis nad sõnatult luugiavast välja vahtisid, oli raske ja väsitav mõlemale mehele. Ei olnud kerge olla nii

midagi ütlemata, aga veel raskem oli leida sõnu uueks jutu-
järguks, liiatigi, kui see juba nõnda kaua oli katki olnud.

Kas Vidrik pidi hakkama seletama kogu oma elu, kui isa
ainsagi küsimusega ei avaldanud oma huvi selle kohta?

Kas pidi Tiit veel midagi pärima hakkama, kui ta oli
juba näinud poja nõnda tasakaaluta olekut, et õrnemgi
sõna, kas või kogemata lausutud, võib teda pista nagu väit-
suga, panna nutta turtsudes vingerdama ja vähkrema?

Ei saanud neist kummastki kahekümne aasta uudiste
jutustajat ja järjest raskem vaikimine oleks vist võinud
kesta veel väga kaua, kui väljastpoolt luugiläve poleks tul-
nud hõlbendust. Natuke kergendas nende sõnatute silma-
pilkude raskust juba kuldnokki, kes hommikusest lennu-
keerult laskus lahtilükatud luugi servale ja hakkas seal
laulu laskma. Kuna laulvat kuldnokka näeb harva nõnda
ligidalt, et linnu terav keelgi paistab sillerdava noka vahelt
selgesti ära, siis — seda ju võis nüüd vaadata. Ja seda
pidigi vaatama vaikides, sest kindlasti oleks iga pööningul
lausutud sõna lauliku luugilt lendu peletanud. Kuldnokk
jõudis siristada pikad lood, enne kui ta lendu heidutati.

«Vana! Hei, Vana, kus sa oled?» hakati õues äkki hõi-
kuma ja kuldnokk läskki lendu.

See oli Linda, kes otsis peremeest taga. Ja Tiit vastas
talle luugil:

«Mis sa must kisad?»

«Mis sa seal pööningul muned. Tule alla, saad süüa...»

Tiit nagu segaduses vaatas korraks õues ootava Linda ja
siis jälle korstna kõrval kükitava Vidriku poole, sest siiani
ei olnud tal veel aega olnud aru pidada, kuidas oma vap-
rale virtinale seletada kadunud poja tagasitulekut. Aga kui
Linda juba tagasi maja poole pöördus, hüüdis Tiit ta tagasi
ja hakkas järsku seletama nagu paisult pääsnud õhinaga:

«Me tuleme varsti, oota raasuke aega. Mul on külaline.
Vaata, mis sa seal veel lauale paned! Kūpseta liha ja lõõ
mune. Kohvi peale võta koort ja... leib ka kõva — kooke
võiks teha, kui leiad soodat...»

Aga Linda ainult naeris ja läks.

«Vaja ise vaadata. See, paistis, ei jäänud uskumagi,»
pomises Tiit rohkem endale kui Vidrikule. Laskus siis üle
luugiläve redelile ja hakkas alla ronima.

M E E S M A A I L M A S T

Kuna Tiit nädala kestes oli Lindat naljaks eksitanud mitmete viguritega, siis nüüd tal ei olnud sugugi hõlbus tüdrukut uskuma saada, et pööninguluugilt kuulutatud külalisega on siiski tõi taga. Ta pidi koguni ägedaks saama, näo kurjalt kipra tõmbama ja välgutama vihaseid silmi, enne kui Linda jättis oma narriva vastulõõpimise ja küsis:

«Eks sa siis ütle, mis ma pean talle ette andma. Minul on toit lauale pandud ja oma käega pole mul paremat võtta.»

«On juba üteldud,» kurjustas Tiit. «Koogid, liha ja munad.»

«Anna kätte, ma teen.»

Tuli pliidi all oli juba lõppenud. Linda pani nüüd uusi oksid ja hakkas söekõbusid leegile puhuma. Tiit läks välja, ronis tallilakka ja tõi sealt kaabutäie mune. Siis aidast nisujahu ja virna soolaliha lõike. Varsti tuli ragises ja pann särises, levitades kööki rasvalõhnast suitsu. Ja Tiit hakkas Lindaga lepitust otsima.

«Sina kah... noor inimene, aga äge,» manitses ta tuld kohendades. «Tahaksin sinuga vahest õige ühes nõus olla, aga kuidas sa saad, kui iga tühja asja pärast pistad kohe kärisea nagu kuiv kadakas heledatel sütel... Peaksid ikka kah ise aru saama, misuke sõna naljane ja misuke tõsine. Ilma pahanduseta peaksid aru saama...»

«Ära aja nii palju alla!» tõmbas Linda pliidirõngaid kuivade kuusehagude kõrgele leegile.

«Sa nagu ei kuulekski, mis ma kõnelen... Sa kohe nagu vihane, et mul poeg on!» jätkas Tiit pliidi ees piipu urgitsedes. «Võta mõistus pähe ja ära põrnitse! Ära kardada, et sul selle saksa pärast hakkab rohkem tegemist olema... Sina oled Taadermaa tüdruk ja pead teadma, et ajagu see antsakas end nii kohevile kui ajab, Taadermaa teda ei kummarda! See olgu ainult täna esimest päeva sedaviisi külalise

kombe järgi, et koogid, munad ja lihad... Eks see ole endalgi hea võtta, sest kala mul jäi muidugi tema pärast saamata! Aga homsest pihta, ma ütlen, mitte üks tinks muud ega rohkem kui seda, mis meil ikka laual on olnud. Ärgu söögu, kui sisse ei lähe. Mingu sinna, kus paremat antakse. Sest ega mina, kas tead, ei ole teda kutsunud siia. Olin, õigust ütelda, hoopis unustanud, et sihuke vördjas mul üleüldse on veel elama ja olema jäänud...»

Siiani Linda oli suutnud nootsaga nihutada ja keerata pannil küpsevat liha vähemagi osavõtu ilmutuseta, aga nüüd ta puhkes naerma ja naeris nõnda, et kaua ei saanud sõnagi lausuda.

«Mis sa nüüd peaksid lõkerdama!» hakkas Tiidu nägu uuesti tusaseks tõmbuma.

«Või veel mida!» turtsus Linda läbi naeru, silmadki pisarais. «Kas siin peaks siis veel naljast puudus olema, kui Vana äkki nagu tite-ema... Üle öö isaks saanud... Poeg kohe nagu maast leitud!»

«Ära, kuram, kisa sedaviisi! Kostab viimaks veel üles ära...»

«Mis siin siis saladust on? Kas see seal üleval ise ei teagi, et ta su poeg on?» küsis Linda teeseldud tõsidusega.

«Ära jälle hullu aja, miks ta ei tea!» jätkas Tiit peaaegu sosinal. «Aga peab ta siis kohe kõik kuulma, mis meie siin... omavahel...»

«Ühtlugu hullemaks!» imestas Linda. «Omal sul ainuke vanade päevade tugi ja varapärija pööningul ja... meie siin omavahel...»

«No kuule aga kuule...» pomises Tiit jälle pahurama näoga. «Või viimaks ikka ütlesid ära kah, mis su südames sügeleb ja sedaviisi lõkerdama ajab... Varapärija pööningul! Vaata kuramust, kustpoolt Lindal äkki need nõnda heitlikud tuuled tujus...»

Nõnda ütelnud, pingutas Tiit küll õige terase pilgu Lindale otse näkku, aga siiski jäi talle segaseks, mis mõtteid seal tuksatavad tõmblused varjasid. Ja kuigivõrd selgemad ei olnud tüdruku sõnadki, mis ta lausus koogitainaks mune kaussi lüües:

«Sa, Vana, oled oma aruga täna hommikul vist päris segamini läinud. Liiga äkiline isaks-saamise rõõm... nojah, mis seal imestada...»

«Olgu,» ütles Tiit vaikse rahuga. «Olgu jah sul õigus, et ma olen täna hommikul lolliks läinud. Ja kui ma täna hom-

mikul läksin, ju ma siis pidin eile õhtul ikka veel mõistuse juures olema, sest loll ei saagi ju lolliks minna... Ja eile õhtul, Linda, ma nägin küll sinu rändamist! Eile õhtul saunast tulles ja selge aruga tegin mina ka õue varjus veel väikesed ringid ja nägin küll sinu käimisi...»

«Mis sul seal siis näha oli, et ma laupäeva õhtul mõne lilleõie tuppä tõin! Kas seda siis ka ei tohi või?» küsis Linda õige ägedalt koogitainast kloppides.

«Miks ei tohi...» naeratas Tiit. «Kes sulle lilleõit keelab. Neid jääb kevadisel ajal noorele inimesele ikka mõni näppu, kui muu asja pärast on metsamail käimist. Ükskord tõi Manjka kah neid lumesiniseid...»

«Ja mina ei võinud tuua? Ma ei saa aru, mis muu asja pärast käimisest sa kõneled...»

«Sellesama asja pärast käimisest ma kõnelen, mispärast sa just käisidki. Ega see sul ju hõlpus aru saada ei ole, et kuidas mina seda kohe teada võin... Aga näe, tuleb välja, et võib ikka olla küll vanainimese silmas nõndapalju tarkust, et muudkui vaata, kui teine õhtuhämaruses hulgub ja... loe ta mõtteid nagu raamatust. Tema käis lilli toomas!... Mulle sa tuled seda ütleva, mina uskugu!... Eks su lilled ole toas topsikus näha — hellerheinad ja ülased. Neid kogu karjamaa-äär täis, see põllualune põndak ja võsaveer. Ei nende pärast olnud sul vaja söödil sõtkuda! Nende pärast, jah, ei olnud sul küll vaja Taadermaa põllu piirirauanale välja marssida, kivide otsa ronida ja tükk aega üksisilmi vahtida selle vana paju poole, millest sa eile ise küsisid, et kas see on veel Taadermaa heinamaas või juba võõral krundil... Ja mina vastasin, et see on just piiripuu.»

«Paistab, et sa kahtlustad mind nagu viimast varast!» viskas Linda pahuralt potikaant. «Kuhu sa iganes jala tõstatad, seal su silmad põlevad järel nagu vanal kassil...»

«Silmad ei põle igakord midagi...» võttis Tiit koldelt heleda söe piibuläiteks pihku. «Silmad... nemad vaatavad... Vaadata, see ju silmade amet ja õigus. Iga inimese silmad vaatavad, ikka ja alati, kui nad just unega kinni ei ole. Ja nõnda meiegi eile pärast sauna: sina vaatasid Taadermaa piire... ja mina jälle sinu vaatamist...»

Tiit viipas suitsu silmade eest ära, et näha, mis Linda nägu ta jutust arvab. Aga seal ei paistnud midagi muud kui ainult punetavat õhetust, nagu see oli kuuma pliidi paistes

päris loomulik. Midagi ta ei lausunud. Oli näha, et ta ei kavatsegi midagi lausuda. Ja Tiit jätkas:

«Oleks kena kuulda,» küsis ta, pilk tüdruku näol terane, «oleks kena kuulda, kuidas su silmamõõt on kah: mitu v a k a m a a d s a ütled?...»

«Mis asja?» löikas Linda terava sõnaga.

«Seda maad, mis sa eile õhtul silmadega mõõtsid,» rõhutas Tiit tõsiselt. «Seda maad, mille emandaks sul tuleb hakata, kui sa mu õnge saad.»

Need sõnad ei jätnud Lindale enam vaikimise võimalust ja jaheda ükskõiksuse ilme, mida ta kogu aeg oli hoolega hoidnud, murdus ta näos nähtavaks rahutuseks. Aga niisama võimatu kui vaikida oli tal midagi üteldagi — ärevalt, aga saamatult otsis ta vastuseks kohast sõna. Ja kui ta seda ei leidnud ega leidnudki, siis haaras äkki pannilt palava koogi ja hakkas seda väevõimuga Tiidule suhu toppima.

«Säh, näri seda... Ehk siis su hambad saavad minust rahu... Säh võta!... Võta, kui suu muidu ei seisa...»

Ta haaras Tiidul vastutõrjuvatest kätest kinni ja surus vanamehe pliidi ette hagudele kõssi. Tiit esiti võitles pilava pealetungija vastu õige kerge käega, aga kui kuum kook juba surutigi vurrudesse, siis ta tegi järsku vastulükete asemel tugeva tõmbe ja nad mõlemad langesid murdudes ragisevaile hagudele. Kook oli küll juba maha pudistunud, aga Tiit ei mõtelnudki sülle langenud tüdrukut nii hõlpsasti lahti lasta, kuna oli õige mõnuski teda nii kimbutuse karistuseks kinni hoida ja kobada.

«Lase, hullvaim!» hädaldas Linda, kui ei suutnud vanamehe käsi lahti murda, mis olid ta rindadel sitkelt kokku klammerdunud. «Lase lahti, koogid põlevad!»

«Ise sa põled...» ähkis Tiit ega andnud järele. Tore oli tunda, kuidas ta sitked käed tüdruku väänleva keha kõigist pingutustest üle olid, ja ta hoidis teda aina kõvemini ja kõvemini. Ta ei hoolinud okslike hagude teravaist torkeist ega sellest, et tulele jäänud koogipannilt tõusis juba paksu kõrbesuitsu. Nad maadlesid seni, kuni välislävelt kööki langev vari nad lahutas.

«Jõudu!» ütles Vidrik, nägu muigest muhevil.

«Jõudu vaja jah,» vastas Tiit. «Kohe hädapärast vaja, sest hakkan, näe, vist vanaks jääma, et võtab kohe highi otsale, kui lähed natuke näitsikut näpistama.»

«Ära hakka jälle oma jama ajama!» ütles Linda teravalt.

«Vii parem külaline kambrisse, siin suits sööb silmad peast ära.»

Ja ta võttis tulelt panni ja viskas koogid, mis olid kõrbenud täiesti söele, seasööginõusse.

Tiit siis kutsuski Vidrikut kambrisse, aga see ei tahtnud tulla.

«Lollus,» ütles ta, «nii ilusa ilmaga konutada kambris, kui õues õhk täis päikest ja kevadet nagu kulda!»

Ja Vidrik läks kohe lävelt tagasi.

Tiit, saanud enda hagdelt üles, istus köögitrepile ja jäi sealt vaatama, mis Vidrikut pärast nii pikka aega Taadermaa õues kõige esiti huvitas. Ta oleks ju võinud seni, kui Linda lõpetab koogiküpsetamise ja lauakatmise, pojaga veidi ring kõndida, aga kuna need sõnad, milledega siit mindi, ei kostnud sugugi kutsumise moodi, siis ta parem juba istus köögilävel. Aga Vidrik ei jäänud kauaks ta nähtavale — keeras tagasi vaatamata maja otsa ja siis Tiit kuulis, et ta redeli nagisesedes läks tagasi põõningule. Tiit arvas, et ta läks end riietama, kuna köögilävel jõudu andmas ta oli käinud samas kirjus, tuttudega vöö varal kõhule kokkuseotud rüüs, milles ta magaski, aga kui Vidrik õige varsti jälle tuli tagasi, ei olnud tal siiski midagi muud seljas. Ta oli käinud ainult oma asju alla toomas — pildirulli ja seda pruunide pulkade ümber mähitud võrgukimpu, mille otstarvet Tiit ei olnud mõistnud ära arvata. Aga nüüd tehti sellest ta oma silmade all asi. Pildikimbu Vidrik viis aidaatrepile ja sinna ta jättis kõik need pulgadki, mis tulid välja, kui ta võrgu lahti võttis. Ja võrguga Vidrik läks aida otsa vahtrate alla, laotas selle pikuti lahti, otsis paraja puude vahe ja sidus selle siis tüvest teise. Alles siis, kui ta ise ronis võrku, sai Tiit aru, et see asi ei olnudki midagi imelikumat kui laisa inimese küljese. Säärases võis ju olla tõesti päris mõnus vedelda, ühtlaselt õõtsudes vahtida vahtralehtede vahelt taevasse, kuhu nüüd Tiit korraks tõstis silmad ja märkas seal selle kevade esimesi pääsukesti.

— — —

Kui Taadermaa üle öö kolmeliikmeliseks kasvanud pere istus hommikueinele, oli Tiidul endal kõige rohkem imestamist, kuidas Linda oli mõistnud katta nii pidulikult toreda laua. Valge lina, mille ta oli laotanud nõude alla, pidi kindlasti olema mõni ta oma poeriidest palakaist, sest Taader-

maa varanduse hulgas küll ei võinud leiduda nõnda heledat riidetükki. Ja ka nõusid Tiit nägi laual sääraseid, millede olemasolugi oli tal endal ammu meelest läinud, kuigi need olid ta omad. Ta mäletas päris selgesti, et see särav suhkrukoos, väljastpoolt hõbe- ja seespoolt kullaläikeline, samuti nagu roosalilleline koorekann ja rohelisest klaasist kanakujuline võinõu olid olnud viimati laual siis, kui pühitseti ta viimaseid pulmi Anuga. Kui need asjad tal kunagi varem oleksid tulnud meelde, siis ta küll ei oleks mõistnud mõtelda muud, kui et Anu oma hilpe kotti ajades on kohmitsenud need kokku ja majast välja varastanud... Aga nüüd oli Linda need siiski kustki leidnud ja lauale toonud. Mõistlikult tehtud.

Ka rooga oli rohkesti ja isust ei paistnud kellelgi puudus olevat, kuna söömine oligi juba küllalt hiljaks jäänud. Tiidul, kui ta oli rüübanud tubli sõõmu kolme tärniga kollast viina, mille Vidrik oli lauale toonud, maitstes iseäranis hästi praetud lihaga muna. Ja samast algas ka Vidrik. Poja viinasõõmu pani Tiit õige teraselt tähele ja nägi, et see, õige mehine mõõt, rüübatu suure mõnuga ning ilmse vilumusega põhjani. Ja ka toidu kallal oli Vidrik mehe eest. Taadermaa jõulueel tapetud orika paks pekk ei paistnud talle sugugi liiga soolane ega ka liiga rasvane olevat, kuna ta selle kõrvale hammustatavale leivale määris veel võidki. Kannikas läks kannika ja lihalõik teise järele ning lõuapärad ta lihavas näos käisid õige kähku — seda silmapaistvama rutuga, et kõik tema muud liigutused olid väga aeglased. Ainult Linda näis söövat nagu isutult. Otsekui argleva aeglusega liigutas ta väist ja kahvli oma taldrikul, kuhu ta oli tõstnud kõige väiksema lihakillu poole munaga ammu enne seda, kui Tiit ja Vidrik olid võtnud juba teist ja kolmandat korda. Näis, nagu võõristaks ta Vidrikut või tunneks ta ees piinlikkust pliidi ees aset leidnud jamelemise pärast.

Agas jutt oli õige visa siginema, sest kõigil kolmel oli oma kida keeles. Tiit arvas end aimavat Vidriku olekus midagi salakavalat ja ta mõtete sekka kippus kartust, et kas poeg põõningule viimaks siiski ei kuulnud, mis nad Lindaga köögis omavahel kõnelesid, või kas ta oma asju vaadates, oma vedelemisvõrku ja pärast viinapudelit toomas käies koguni ei märganud, et on tuhnitud ta taskuis ja kohvri kallal... Vidrik muidugi tundis end selles lauas liiga võõrana, ei mõistnud seletada isa vaikimisse kätketud mõtteid ega tead-

nud sedagi, kes oli ta vastas istuv tüdruk — isa teenija, naine või armuke. Ja samuti ei teadnud ta ka seda, kas see teadis või ei teadnud, et Tiit tema hella ent uhke meele oli kohe esimeste teretussõnadega nutuks murdnud. Ja kui isal ja pojalt, kes olid saanud kokku üle nii pika aja, ei olnud isekeskis kõnelda muud, kui vahetada suutäite vahel üksikuid, kõige tühisemaid sõnu, siis Lindal juba ammugi ei kõlvanud jutu juhtijaks hakata, vaid selgemini kui kunagi varem tundis ta end teenijana pererahva lauas.

Kui oldi ametis söömisega, siis see sõnaahtus oli kuidagi veel talutav, aga varsti said liuad tühjaks ning kõhud täis ja siis ainult Lindal, kes kohe hakkas koristama lauda, jätkus vaikimise katteks sobivat tegevust. Meestel aga polnud nüüd enam teha muud kui suitsud põlema panna. Seekord võttis Tiitki paberossi Vidriku punasest karbist. Aga suitsu pahvides hakkas nende vahel võõristeleva vaikimise sobimatus veelgi enam tunduvaks saama. Viimaks, kui paberossidki näpuvahel olid juba lõpukorral, juhtus Tiidu pilk Vidriku viinapudelile, mille sisust oli tublisti üle poole järele, ja kohe ta tõusis, võttis selle pihku ning poega järele viibates läks tagakambrisse.

«Hea viin,» kiitis ta, «tule, võtame ta ära. Sedasi tilgaviisi läheb huupi raisku.»

Vidrik järgnes isa kutsele ja nad istusid tagakambris teine teispoole lauda. Siiagi oli Linda leidnud lina, vana, kohati juba katki kulunud heegeldatud lina, mida Tiit samuti kui tänaseid lauanõusid ei olnud näinud palju aastaid. Aga nüüd see kulunud lauakate pidi Tiidu ja Vidriku veel jutulegi aitama. Vidrik kohe, kui oli istunud lauda, haaras selle narmad pihku ja ütles ärevalt:

«Kas sa ka tead, isa, et see on veel minu ema heegeldatud lina...»

Tiit vaatas Vidrikule otsa ja ta kohmetus kartusest, et poja lõdisevad lõpmed võivad tähendada uue nutuhoo algust.

«Miks ma ei peaks teadma, see on tõesti veel Kadri jaost asi...» ütles Tiit ettevaatlikult.

«Ometi midagi, mis laseb mul Taadermaas tunda oma kodu...» ohkas Vidrik nagu ainult endale.

Tiidul ei olnud küll kuigi mahe kuulda, et see vana lauavari on ainus asi, mis teeb Taadermaa Vidrikule koduks, aga kuna ta praegu ei kartnud midagi rohkem kui poja uut haledushoogu, siis ta tegi, nagu ei kuulnukski seda ohet. Ta

jättis Vidrikule paraja aja Kadri heegeldatud lina narmaid näpitseda, pani siis pudeli ta ette ja ütles:

«Küllap Taadermaa on sinu kodu! Seda asja kinnitavad kõik valla- ja kirikukirjad samuti nagu see linagi. Ja et sa nii kaua aja takka oled oma kodu jälle kätte leidnud, siis . . . viska terviseks!»

«Ega valla- ja kirikukirjad minu südame häälest küll üle ei käi, aga . . . olgu terviseks!» ütles Vidrik, tõstis pudeli näkku ja tunnistas kolme tugeva lonksuga Taadermaa oma koduks.

Tiit sai seda nähes hoopis julgemaks. Ta ei kartnud enam sugugi Vidriku nuttu, kui võttis pudeli ja rüüpas suure suutäie.

«Aga kõva viin, peab ütlema . . .»

«See on konjak,» seletas Vidrik. «Välismaa oma . . . kaldis ja kange. Harilikult seda ei joodagi päris paljalt.»

«Võiks tuua heeringat peale haugata,» oli Tiit kohe tõusmas ja minemas.

«Heeringat konjakile . . .» naeris Vidrik. «On sul aga maitse!»

«Aga no millega siis?» küsis Tiit veidi kohmetult.

«Näiteks kohviga,» vastas Vidrik.

«Kohviga, sa arvad? Seda ju jäi meil kannu veel küll, võiks panna väheks pliidiraudadele, kui kuumalt on parem.»

«Lase juba olla!» viipas Vidrik Tiidu tagasi. «Kui konjak kohviga, siis see peab olema ka kohv . . . Mina olen kogu Eesti riigis leidnud ainult kolm maja, kus mõistetakse keeta kohvi, ja Taadermaa, võid uskuda, ei ole mitte üks nendest . . .»

Tiit vaatas Vidrikule korraks teraselt otsa ja muhelev muigevine, milles ta leidis poja näo, veel lisas ta südamesse tärgranud kibedust. Ta mäletas selgesti, et Vidrik oli kolm tassi Taadermaa kohvi, head koorega kohvi, kookidele peale rüüpinud. Ja nüüd — kogu maal ainult kolm maja, kus mõistetakse kohvi keeta. Kolm maja, aga ei Taadermaa . . . Ja seda Vidrik võis ütelda nüüd, kus Taadermaal kohvijahuks enam pajapõhjas ei kõrvetatudki jahusid, vaid jahvatati jälle pannidel pruunistatud vilja, kuna Linda oli osanud kohviveski murdunud vända nii ära parandada, et oli sidunud selle terveks jäänud otsa külge paraja puujupi. Vidriku mõnitus Taadermaa kohvi kohta ei olnud Tiidul kerge kuulda. Eriti veel pojalt, kes nii kaua aja tagant oma isa vaatama tulles ei olnud jõudnud võtta kaasa rohkem

külakosti kui ainult pudelikese viina, millest ta pealegi ise jõi rohkem kui poole. Ja taskuis — kaks krooni ja näputäis niklit. Aga Tiit jäi siiski rahulikuks. Neelas vaid korraks õhku, aga ei lausunud sõnagi sellest, mis ta mõtles. Ütles vaid vaikselt, otsekui alandliku imetlusega:

«Peab vist arvama, et sul oma elus on nähtud ainult rikkust ja külla, kui käidud kõik majad ja joodud need kõige kallimad kohvid ja kangemad konjakud...»

«Rikkust ja külla, sa ütled...» kordas Vidrik põlgliku muigega, silmad kisis suitsuviirust, mis tõusis käega rinnal hoitava paberossi otsast. «Rikkust ja külla... nagu peaks see ka minu arust olema elu kõige tähtsam sisu ja hind! Nagu oleks inimene ainult see, kes kummardab rahamärke ja roomab leiva järel nagu sitikas halva haisu poole... Eksid, Vana! Meie vahel ei ole mitte kakskümmend aastat tühja aega. Ei. Selle aja kestes, mis me pole teineteist näinud, ei ole mina mitte seisnud nagu loom lõas, vaid olen tagasi vaatamata rännanud ikka kaugemale ja kaugemale sinu elutõdedest. Kui ma poleks läinud seda teed nii julgelt, nagu ma läksin, siis ma ei oleks see, kes ma olen! Kui sina kõneled rikkusest ja küllast, siis sa, teadagi, ei mõista mõelda muud kui raha... Aga minu taskutest käib raha läbi nagu suits suust — puhh! Oli ja läks! Ning kui tahan, tuleb jälle. Rahu võib igatseda, aga mitte raha. Rahu selleks, et hingel ja vaimul oleks täiuslik vabadus. Hinge ja vaimu rahu nimel võib igatseda küll midagi niisugustki, mida ka sina mõistaksid rikkuseks nimetada. Võib igatseda suurt ja valget maja, mille seinte taga kohisevad põlised puud ja akende all helgib vaikne vesi, kaldad põlemas lilledest... Aga mulle ei tähendaks ka see rikkust, vaid ainult väärilist raami, mille pildiks olen ikkagi ainult mina. Sest minu rikkus ei ole raha ega lossid, vaid minu talent, minu kunstniku-isiksus... Aru said?»

«Ega suuremat saanud...» tunnistas Tiit, mõtted sõnadest nagu hoopis eemal.

Vidrik võttis pudeli, rüüpas õige laheda lonksu, läitis siis uue paberossi ja jätkas nagu nukralt:

«Muidugi ei või sina mõista mind ega minu rikkust. Ja sulle seda seletada pole targem, kui Altmaja Mallele lugeda Nietzsche või Strindbergi. Kui mu ema veel elaks, siis tema jaoks ma leiaksin vist küll oma elu seletuseks niisuguseid sõnu, millest ta aru saaks. Ja kuigi ei saaks, ta usuks ikkagi. Aga sina, Vana!... Ennem lendab küll pääsuke läbi

kiviseina, kui minu sõna jõuab sinu südamesse. Kahju... Aga ei ole parata, et meie keeled on nõnda ära segatud. Ei ole parata, et me näeme elu suurt pilti teine teispoolt küljest: mina selle värvide igavest ilu ja sina ainult luitunud lõuendit... nagu tühja Verijõe sood...»

Nõnda ütelnud, kallutas Vidrik pea kuklasse ja jäi vaikides vahtima Taadermaa tagakambri musta ning madalat lage.

Ja Tiidul oli sõnakord:

«Kuule, Vidrik,» ütles ta, «sa lased nüüd oma jutuga paista, et meie kaks, isa ja poeg, oleme nagu kaks isetõugu looma, kellel ei kõlba samad söömad ette ja veel vähem samad mõtted pähe. Aga ütle mulle siis ometi üht... seda nimelt, et mis vaev või valu sulle seal pööningul peale tuli, kui mu suust juhtus sadama see... «võõras inimene»?...»

«Arvad, et seda on mul sulle kergem seletada kui kõike muud?» jäi Vidrik vastu Tiidu kartust endise rahuga endisse asendisse. «Või arvad, et kõik, mis minuga juhtub, peab olema ilmtingimata selge mulle endalegi?... Ei ole, Vana! Süda ei karjata seaduste järgi. Ja inimene, kes oma hinge on õige väga ära väsitanud, ei või kunagi teada, kunas ta mõneks silmapilguks kokku variseb. Aga seda ma tean sulle siiski ütelda, et ega sul nõnda küll ei maksa arvata, nagu oleks see «võõras inimene» mind löönud nagu valus ootamatus. Muidugi teadsin ma juba tulles, nagu tean praegugi, kui võõrad me teineteisele oleme, aga ma ju tulin siiski. Tulin sellepärast, et lootsin leida Taadermaal ka midagi tuttavat. Öösel tulles leidsingi...»

«Kas sa kohe linnast jala tulema hakkasid või?» küsis Tiit vahele.

«Miks sa arvad, et linnast? Muidugi tulin ma juba Verijõel rongilt maha, ei olnud mul tarvis mingit linna... Ma astusin rongilt maha mõni minut enne südaööd. Oli täiesti pime, kui ma sealt tulema hakkasin.»

«Ega seal vaksali juures öösisel ajal vist kedagi küüdimest ka võtta ei ole...» kahjatses Tiit.

«Küüdimest? Mis ma sellega pidin tegema! Ei olnud mul vaja mingit küüdimest ja kui keegi oleks mind vankrisse palunud, ma lihtsalt ei oleks läinud,» kinnitas Vidrik. «Ma oleksin pidanud olema iseenda vaenlane, kui ma oleksin lasknud end loksutada vankris, selle asemel et hingata õist avarust ja näha nii palju tähistaevast, mida ühestki veerest ei näri elektritulede külm kuma... Ma tean küll, et mu kõht

on pingutuste vastu väga õrn, aga ma ei hoolinud ka sellest! Kohver käe otsas ja veel kaks pampu kokkuseotult üle öla... Nii tulin ma jala kogu tee. Ja ma olen õnnelik selle teekonna elamustest. Elamused ongi minu rikkus, Vana... Aru said? ... Mina nagu korjan kulda, kui käin üksinda niisugust teed, et pea peal on tähine taevas ja igal pool ümber pilkane lõpmatus. Niisugusel teel on mu hingel küllalt ruumi ja ma võin tunda end sellena, kes ma olen. Ainult öö, taevas ja mina... ning sume kohin kevadistes metsades... Ei võõraid pilke ega hääli, ei labaste sõnade liga nagu siis, kui hulgud linnas või kuski kuurordis. Elada aastast aastasse linnas, see tähendab tundma õppida, kui valus võib olla hingele ruuminälg! Seal mine öösel või päeval, aga kuhugi sa ei pääse uulitsatest täis võõrast elu, täis viha ja kadeduse räpast armetust. Raske, lihtsalt võimatu on seal vaimupingutuste vahelduseks leida hingele niisugust avaruse-tunnetuse pidulikkust, nagu ma tundsin seda eile öösel. Meie Tallinn ei ole ju küll kuigi suur. Pariisi kõrval, näiteks, lihtsalt küla. Aga kui sa tahad selle kannaklõbinast kõndida tõelisse üksindusse, siis ometi on ta suur küllalt. Võid kõndida enda väsinuks, aga ikka jälle vilguvad sulle vastu majade tuled, millest sa kunagi ei tea, kas selle valguses unistatakse õnnest või rakutakse lahti varastatud pükse. Kui säärases traagikas on ahastatud aastaid ühtsoodu, siis pole imestada, et ma oma eileöisel kojutulekul olin vaimustusest otsekui palavikus. Niikaua kui ma tulin mööda maanteed, olin õnnelik avarusest, mis kuulus ainult mulle ja ei kellelegi muule. Aga kui ma Ristlepa kohal keerasin külavahele, tundsin, kuidas maa mul kohe nagu jalgadest kinni haaras...»

«Seal ju, jah, tee õige rooplik ja sissemaetud hagasid täis. Pimedas väänab või maoli...» katkestas Tiit.

«Muidugi,» muigas Vidrik, «mis sul muud kui roopad ja haod! Oi sind, Taadermaa tarka agnostikut, kellel sõnniku-laotamine ei ole sugugi lihtsam inimese hingeliigutuse analüüsist...»

Ta ohkas lootusetult ja rüüpas jälle lonksu viina.

«Ega minu sõna muidugi jälle ei kõlvanud su jutu sekka?» küsis Tiit. «Aga ära siis sellepärast suud seisma jätta. Seleta aga edasi, mis sul seal Ristlepa kohal siis jalgu hakkas?»

«Mälestused!» oli Vidriku vastus nagu karm käsk. «Ristlepa kohal algasid minu lapsepõlvemälestused, sest seal ma

tulin teele, mida ma olen käinud nii palju kordi — Taadermaalt koolimajja. Ma olen käinud seda teed sajuste sügiste poris ja pakaste talvede tuisus... Sest paljudest sa mind hobusega viisid või töid... Aga ma olen käinud seda teed ka noore kevade ilmadega, kui päike on võtnud juba lume ja maa mu märgade jalgade all elama hakanud. Tõsi küll — nii suure kevadega nagu nüüd ei saanud ma seda teed vist enam käia, sest siis ma olin juba sinu sigade ja lehmade ori. Samuti ma ei ole käinud seda teed öösiti... Aga siin ei olegi tähtis kalendri täpsus ega valgus või pimedus. Tähtis on see, et samal teel õppisin ma juba poisikesena üksindusest tundma seda ülevat õndsust, mis on jäänudki mu elu kõige suuremaks varaks. Tee Ristlepalt küla otsa oli mu koolitee kõige armsam osa, sest just seal olid kodu karmid sõnad ja valusad malgad ning koolipoiste toore karja irvitused minust niisama kaugel... Ainult niipalju kui ma käisin seda teed, sain ma tunda, mida süda tahtis. Tohtisin vaadata, mis aga silma hakkas, ja võisin kuulata tuulekohinat kuusesaludes, ilma et kellegi kuri röögatus oleks löönud mu kõrvu... Vaat need mälestused mu haarasidki Ristlepa teel, mitte roopad, haod või kivid. Pime oli, täiesti pime, aga ma nägin selgesti kogu seda teed! Nägin suurt, pikselöögist murtud ladvaga kuuske, mis kasvab...»

«Maha raiutud,» ütles Tiit. «Ei mäletagi enam. mitme aasta eest, aga igatahes juba ammu... Võib arvata, et kändki juba mäda.»

«Või maha raiutud...» kordas Vidrik nagu ootamatut surmasõna. «Siis ma võisin teda näha ainult selletõttu, et õõ oli täiesti pime... Seda suurt kivi seal karjamaa nurgas, teelahkme lähedal... Seda ma küll otsisin päris käsi-käudu, aga ei leidnud...»

«Pole sul leida enam sedagi...» ütles Tiit nagu varjatud kahjurõõmuga.

«Ära räägi, Vana!» kohkus Vidrik. «Kivi suur nagu saun. Mis nad sellele teha võisid?»

«Ega sihukesel suurel kivil, teadagi, ei ole mitut surma. Lõhki lastud ja muud midagi...»

«Või nii... Ja kuidas ma ootasin päeva, millal ma võiksin maalida seda kivi... oma rahu ja puhkuse kindlust...»

«Ei ole parata...» hakkas Tiit piipu toppima. «Kui sa just nimelt tahad seda maalida, siis tuleb sul küll Ristlepa

uus laut üles sehkendada. Sest selle müüris su kindluse kil-
lud nüüd seisavad . . . Või jälle teine nõu — maali pimedas!
Kui sul öösel see suur kuusk nii selgesti ära paistis, siis sa
peaksid ju pimedas oma kivi ka nägema . . .»

Nõnda ütelnud, pistis Tiit üle piipu läitva tikutule jälle
õige terase pilgu Vidriku poole, et näha, kuidas ta nõuan-
ded seal vastu kajavad . . . Paistis, et saadi kohe kurjaks . . .
Pea tõusis kuklakallakilt järsu nõksuga püsti, kuna kibe
vimm pühkis näolt nukruse. Ja Vidrik ütles vaikse ägami-
sega:

«Tunda kohe, et oled kodus . . . Iga sõna, mis sulle üteldakse, torgatakse nagu teibaga südamesse!»

«Kas nüüd maksab kohe jälle nõnda ütelda . . .» mahendas Tiit. «Ma kõnelen kah, nagu mõistan, kurja nõu ei ole mul ollagi. Ja seda sa võisid ju ise arvata, et mis mina parata sain, kui Ristlepa peremees oma kivi lõhki kõmmutas ja kuuse maha võttis. Kuhu see oleks kõlvanud, kui ma oleksin läinud ta juurde ja ütelnud, et ole hea mees, ära tee . . . et ehk Vidrik, mu kadunud poeg, juhtub veel elus olema, tuleb ehk kord veel koju, tahab neid näha . . . ja sehkendada. Sedaviisi oleksin ma ju enda püsti tolaks teinud . . . päris laadatolaks . . . Eks sul endal juba üteldud, et meie oleme teineteisele võõrad mis võõrad. Eks siis minagi pea selle asja õigeks võtma. Minu elu on otsast otsani siia Verisoo valda ära mahtunud — paljukest ma olen siit välja saanud! Sina jälle tuled suure maailma teedelt. Sul oma sehnungid, mul oma Taadermaa . . . Ja eks siis meie mõttedki pea seisma sedaviisi lahus, nagu kellegi elu ja amet nõuab. Aga olgu me nõnda võõrad, kui oleme . . . see on mul siiski vähe nagu imelik kuulda, et kõik . . . kõik kuused ja kivid, mida sa siitkandist mäletad, on Ristlepa lahkme juures ja mitte Taadermaa, su kodutalu, krundil . . . Kui Taadermaa ka nüüd enam ei peaks kõlbama su koduks, siis kunagi see ikka on seda olnud . . . Siis, kui sa olid veel laps ja poisike. Aga nüüd tuleb su jutust välja, et juba siis oli su kodu Ristlepa kuuse all ja kivi juures. Taadermaad nagu ei ole nähtudki . . .»

«Miks seda nähtud ei ole!» ütles Vidrik vahele. «Seda on nähtud küll, aga kas see on minu süü, et Taadermaa mälestused ei ole mul jäänud nõnda selgeks kui koolitee. Ja kui nad vahest ongi üsna selged, siis sama puhtad ja armsad ei ole nad ometi mitte . . . Nägin ma nüüd Taadermaadki juba öö pimedas, kui tulin. Mitte ainult

kaevukooku ja katuseid. Nägin palju kaugemale, kui ulatus silm tähtede kahvatus valguses. Nägin ka karjamaa kadakaid, kasejasse ja kuusesalusid ning sootusast lagedust. Aga neis nägemistes ei olnud enam seda soojust, mis liigutas mind Ristlepa teelahkme mail. Taadermaa õue ja karjamaad vaadeldes pidin ma ikka ja jälle mäletama kurje kärengat, mis on kostnud iga siinse puu ja puhma tagant, toonud hirmu ja vitsavalu... Sa tead, Vana, et öösine aeg oli ka siis, kui ma läksin... Ja kui ma nüüd kahekümne aasta pärast siiski siia tagasi tulin, oli jälle öö... Ainult kevad sügise asemel. Kui ma tookord poisikesena läksin siit sügisöö pimedusse, siis tundsin ma, et mu ees on lahti maailma avarus. Aga eile öösel siinsamas mu avarusetunne lõppeski. Ei olnud kerge tunda, et Taadermaa peab olema mulle võõras ja võõraks jäämaga... Istusin kaua õues värava kõrval ja mõtlesin, milleks ma õieti siia tulin. Oleks olnud vist loomulikum, kui ma kohe oleksin koputanud uksele, aga seda ma ei julgenud, kuigi ma olin kindel, et küllap sa oled juba vastanud mu kirjale. Vastanud ja kutsunud... Ma ronisin üksi pööningule, et oodata hommikut ja siis tulla sind teretama. Aga väsimus oli suur. Pidin seal kaltsudesse pugema ja magama jääma. Ja kui siis kõige raskemalt unelt äkki kistakse üles... «Varas ja hulgas!»... Püssitorud rindu sihitud...»

«Ära nüüd ometi hommikuselt järjelt jälle uuesti hakka!» püüdis Tiit poega rahustada, sest Vidriku lõug juba jälle värises ja laud silmil käisid õige kähku. «See lugu peaks ju igast kandist juba kõneldud olema, mis me nüüd sellest enam!... Kõnele parem midagi endast. Kõnele, mis sa oled teinud ja kuidas elanud. Sest mõtle ometi, kus selle aja ots, mis me üksteist pole silmagagi näinud.»

Tiit rüüpas lonksu konjakit ja ulatas siis pudeli lepitavalt Vidriku ette, kes kummutas selle tilgatumaks. Ta sai veel päris suure sõõmu ja kohe oli ka sõnadeski selle mõju märkata:

«Kuidas ma elanud olen, küsid sa. Muidugi võiksin ma sellest sulle kõnelda päevade viisi, aga mis oleks sellest kasu! On ju päris kindel, et kõik, mis mina oma elus pean tähtsaks, on sinule ka kõige lihtsamate sõnadega seletades arusaamatu nagu mõni võõras keel, millest sa varem pole kuulnud ühtki silpi. Mis ma olen teinud?... Olen teostanud oma isiksust õlis ja akvarellis!... Ütleb see sulle midagi?... Vaevalt... Aga oota! Oleks tõesti huvitav kuulda, mis sina

arvad minu teostest. Muidugi ei ole seda palju, mis mul orr kaasas. Ainult mõned visandid, mis tehtud matkal ja mis nõuavad veel viimistlemist. Aga ma toon nad siiski siia, et kuulda, mis sa oskad neist arvata...»

— — —

Vidrik tõusis ja läks. Ka Tiit ei jäänud istudes ootama ta tagasitulekut, vaid astus kontide liigutuseks mõne sammu edasi-tagasi. Õige ebamäärane tunne, lähedane raskeleväsimusele, roiutas teda ja ajas haigutama. Ainus mõte, mis ta nüüd viitsis mõtelda lõpuni, oli muigele ajav imestus, et Vidriku kojutulek oli jätnud ta nõnda ükskõikseks, et tahaks magada. Kui tal praegu ei oleks oodata jutujärge, küllap ta siis oleks heitnud pikali. Aga nüüd see ei sobinud, sest Vidrik ju pidi tulema talle näitama oma pilte. Ja Tiit astus ta tulekut oodates akna juurde ning heitis pilgu aeda. Aias, näe, õige uudist seal oligi! Tiit polnud lootnud seal näha muud kui ainult ilusat kevadilma, aga nüüd korruga ta nägi ka Lindat. Oli äkki päris üllatav näha, et tüdruk, kes nädal otsa tund tunni kõrval tõmmanud tööd teha, ei peagi pühapäeva ja puhkust, vaid kaevab sööti kasvanud õunapuid lahti. Pealegi säärase hooga, nagu oleks tal suur rutt selle tööga, millest Tiit ometi pole lausunud poolt sõnagi, millest ta pole mõtelnudki ja mida ta ka praegu ei mõistnud kuigi tarvilikuks pidada. Taadermaa vanad uibud olid kasvanud, õitsenud ja vahel õunugi kandnud segisonkimata söödis ja sõnnikut saamata sest saadik, kui nad istutati. Aga nüüd oli ühel, sellel mageda maiguga «vanal valgel», juba landam musta mulda tüve ümber. Ja Linda laskis labidal kähku käia järgmise all, kuhu kogunes ka kanakari usse saama. Milleks see töö, ja veel nii usina hooga? See küsimus huvitas Tiitu rohkem kui Vidriku kerglased jutukeerud. Kaua ei olnud tal selle asja arutamiseks aega, aga juba kippus Linda aiaharimine tal mõttes seosesse Vidriku majjatulekuga. Juba see arglevalt endasse tõmbunud olek, millega Linda hommikul istus söögilauas, näitas, et ta ei tundnud end täna sama vabana ja vaprana, kui oli tundnud senini. Eks ole ju temagi — mõlgutas Tiit — linna läinud inimene ja võib olla, et tal hakkas veidi segane olla, kui arvas Vidrikut kes teab kui suureks härraks, kes tema poole ei heida muud pilku, kui ainult et vaadata, mis nägu tüdruk Vanal seks suveks saadud. Ja nüüd ta ehk kaevas seal uibute all ainult selleks, et olla majast väljas... Aga kas tal eemal-

olekuks poleks küllalt muudki asja? Kes teab... Nägi ju Vidrik sedagi, kuidas kõõgis pliidi ees kabistati ja oldi... Ehk oli Lindal midagi sellest ja ehk ta tahab nüüd Vidrikule nimelt näidata, et ta on siin majas midagi teisematki kui tavaline tüdruk... Kohe nagu oma inimene, kes ei liigu ainult peremehe käsu, päeva ja tunni järgi, vaid otsib ja otsustab ise endale tööd.

«Noh, Vana, kas vaatame?»

Vidrik juba tuligi pildirulliga ja hakkas seda nõõridest lahti harutama.

Kaevaku! lõpetas Tiit mõtted Lindast. Sest küllap see talle ikka hea peab olema, kui ta pühapäeval päeval nõnda oma tahtmisest hakkas...

«Vaatame, vaatame,» ütles ta siis Vidrikule, nihutades end tooliga lagedamale ja valgemasse.

Ja kohe visatigi esimene lõuend tema ette põrandale.

Tiit pilutas silmi. Sinine... Hall... Nagu taevast... Ja nagu vett... Rand määndidega... Ja rannalt vette käsi-puuga laudsild, mille lõpus tühi paat üksiku aeruga.

«Kuidas nad sul käivad, kas kõik nime järgi või?» küsis Tiit pildi poole silmi pilutades.

«Nime järele ikka,» vastas Vidrik avala muigega.

«Ja kuidas sa seda kutsud?»

««Lauter udus.»»

«Või udus... Seepärast... need sihukesed segased jumed...»

Vidrik viskas maha uue maali. Uduse lautri kattis valgu-serikas rannapilt. Kaks pruuni alasti naisekeha helekollase päevavarjuga, mille kumer vari kattis lebajate näod ja rinnad tumedaks, kuna nende paljad kõhud, üsad ja reied olid jäetud heledasse päikesepaistesse.

Tiit nihutas sellele pildile oma tooli ligemale, vaatas kaua ja ilmse põnevusega.

«See on «Suvi»,» ütles Vidrik.

«Vaata ikka vaata, mis sul kõik nähtud ja tehtud...» imestas Tiit muheldes. «No kuidas sa sihukest sehkendad? Kas omast peast või jälle nõnda, et kõik see värk silma alla sihtida seatud?...»

«Mispärast omast peast! Ikka nii et... vaatan ja maalin...»

«Ja nad seisavad sul sedaviisi vaadata?» kahtles Tiit.

«Miks mitte...» muigas Vidrik. «Pihaga nii kivi najal lamada, see ei ole ju modellidele kuigi raske poos.»

«Muidu ehk usuks ka su ütlemist, aga ega siis ometi kaks korraga?» usutas Tiit edasi.

«Kui pildil on kaks figuuri, küllap siis kaks modelli pidid ka poseerima!»

Tiit silmitses veelgi pilti.

«Litsid vist?» küsis siis tasa, pinevil pilguga poja poole vaadates.

«Ära teota ausaid inimesi!» tusanes Vidrik. «Need daamid, kes mulle poseerisid selleks maaliks, on meie kunstilma kuulsamaid nimesid, meie kõige intelligentsemaid naisi. See siin on andekas draamanäitleja... ja see... otse jumalik noor viiulikunstnik, kes kahtlemata varsti vallutab kogu maailma... Aga mis ütleb see sulle? Midagi... Vaata parem seda — «Kündja»...»

Vidrik viskas «Suve» paljaile naistele eelmistest suurema lõuendi, mis kujutas kesakündjat valgeis rüngaspilvis taeva all. Ja Tiit hakkas kohe seda uurima eriti asjaliku huviga.

Kündja ise oli noor mees ja tal olid head rōngaskaelsed kōrvid punaste pāraudadega adra ees... Aga siin oli maalitud tööd, mida Tiit kindlasti tundis palju paremini kui Vidrik, ja juba esimesest pilgust sellele pildile Tiit taipas, et siin tema arvustav sõna võis olla vägagi asjakohane.

«Ei tea, miks ta peaks seda adrapāra nõnda ihust-hingest suruma oma kättega... Hobused ees veavad ju isegi nii et pead jalge vahel...» alustas ta ettevaatlikult. «Ja mis maa see on, mis ta künnab? No kesa vist... adratagune ju karikakardest puha kollane... Kevadel ja sügisel need ju ei õitse... Aga kui kesa... kuidas ta siis künnab seda nõnda, et maas ei ole sõnnikuraasugi. Mis rukist ta oma põllult sedaviisi lõigata loodab!»

«Ah seda siis nõuab sinu tarkus, et mina maaligu sõnnikut!» muigas Vidrik üleolevalt. «Seda sa näed, et sõnnikut sellel pildil ei ole, aga kas sa seda ka näed, mis seal on?»

Tiit kummardus pildile veelgi lähemale, et uurida seda, mis Vidrik seal nõnda tähtsalt rõhutas olevat. Ent ta ei saanudki kuigi kaua vaadata, kui pildilt hakkaski talle silma midagi, mis tegi ta ärevaks nagu mingi suur, ootamatult südamesse visatud rōm.

«No näen küll muud ikka kah... Nüüd näen jah... Kohe ei mõistnud tähelegi panna...» ütles ta õhinal, kuigi ta veel ei raatsinud oma leidu avaldada.

«Kas sa näed seda, kuidas künnimuld matab õitsvaid karikakraid? . . .» küsis Vidrik nagu soojunult.

«Seda kah . . .» hoidis Tiit muheldes oma saladust. «Miks ader karikakraid ei mata! Mulda puha, muud midagi . . .»

«Aga mis sa seal siis veel näed?» päris Vidrik.

«Küllap vist midagi sihukest, mida sa ise ei näegi,» ütles Tiit enesekindlalt. Ja siis ta tõusis toolilt, lükkas akna valla ja hüüdis aeda:

«Linda, õe, tule nüüd väheks ruttu tuppa!»

«Mis ma sinna?» küsiti uibu alt.

«Tule, küli sa siis näed . . .» lisas Tiit ja jätkas Vidrikule saladusliku muhelusega: «No näitame Lindale kah seda kunstniku tehtud kändjat . . .»

Vidrik näis sellega õige päri olevat, et vanamees tema «Kändja» pilti tahtis näidata ka tüdrukule ja nad jäid ootama Linda tulekut.

«Mis asja sa nüüd pühapäeval päeval peaks ennast seal aias vaevama!» ütles Tiit, kui Linda tuli tagakambri lävele. «Tule vaata parem kunstniku kunsti . . .»

Midagi lausumata jäi Linda käsi põlle pühkides vaatama Vidriku «Kändjat». Ta uuris pilti kaua aega, silmitsedes seda kord sammu kaugemale, kord jälle ligemale astudes, kuna Tiit kogu aeg vahtis talle teraselt otsa, nagu oleks iga avalduv muljejälg tüdruku ilmes talle eriti tähtis. Aga kui Linda näos ei selgunud midagi erilist, siis ta varsti kõhatas ja küsis:

«No ütle, mis sa seal näed? . . .»

«Eks vaata ise . . .» ei lasknud Linda ennast pilti silmitsesemast segada.

«Mul juba vaadatud ja see kõige imelikum vigur selle pildi peal ammu juba leitud . . .» ütles Tiit tähtsalt.

«Ei tea, mis vigureid siit leida?» heitis Linda nüüd põgusa pilgu Vidriku poole.

«Eks vaadake ise . . .» kehtis Vidrik kergelt õlgu. «Mina küll ei tea, mis vigurid need Vanal peas on?»

«Vanal ei ole peas midagi, aga sellel pildil on ikka sihukesed vigurid sees, et vaata ja imesta! Linda kah nagu pime . . . Ise ta mõistab küll hobust ette panna, aga nüüd seda sama asja ei näe . . .»

Linda vaatas korraks Tiidu, korraks Vidriku otsa ja hakkas siis uuesti pilti silmitsema. Ei kulunud kaua, kui ta leidiski kätte Tiidu saladusliku viguri.

«Peremees mõtleb vist looka?» küsis ta näo naerule tõmbudes.

«No looka jahi» läks nüüd Tiidu hääl äkki õige suureks ja ta jutt pääsis nagu paisult. «Minul, nii kui ma vaatasin, hakkas kohe silma, et kunstnik on maalinud kometiks kogu selle kündmise. Nägin jah, et ärgu inimene ikka võtku ette sihukest asja, mis ta mõistmisest nõnda kõrgelt üle käib... Sest ega maaküundmist maalida pole niisama lihtne asi kui alasti naisi üles teha. Neile kõik nidad ja nabad õigesse paika panna pole suur kunst kedagi, aga vaata, kui sa hobust hakkad adra ette rakendama — olgu pealegi, et ainult pintsliga — siis see juba nõuab omajagu asjatundmist. Kui aga pead päris ilma läbi ajama, siis pilt, näe, saab sihuke, et ajab karjalapse ka naerma...»

Siiani Vidrik oli püüdnud isa armutut arvustust kuulda ülbe ja külma rahuga, aga nüüd tema kannatus katkes.

«Sa, Vana, ära mõnita seda, mida sa ei suuda mõista!» ütles ta, nagu tõmblemas sügavast solvumisest. «Ja võta arvesse, et minu teosed ei ole nagu sinu rehavarred ja vikatilõed, et muudkui viska silm peale ja selge, mis asi see on. Igas minu pildis, ka selles lihtsas künnimaalis, hõõgub säde autori hingest... Ja kui ma neid asju sulle näitama hakkasin, siis teadsin ma muidugi ette, et nende tõeline sisu on sulle niisama kättesaamatu kui kurdile kontsert või sõgedale taevatähtede sära... Aga ma ei näinud ette, et sa niisuguseis asjus siiski end nägijaks pead ja arvad endal õiguse olevat mu teoseid lihtsalt teotada! Aga ütle, mis sa ütled — minu hing elab visalt! Mina olen varemgi küllalt kuulma pidanud, kuidas sõgedad sajatavad seda, mida nad ise ei näegi. Ja ka sina eksid hirmsal kombel, kui arvad oma mõnitamisega mind haavata suutvat. See ei tee mulle midagi... mitte kõige vähematki... Kogu maailmas ei ole niisugust jõudu, mis suudaks mind sundida oma loomingut mõne juhusliku möödamineja maitse järgi moonutama. Ja ka sina, Vana, ei või selleks midagi... Hiljaks oled jäänud! Olen siiski ära pääsnud su meelevaldalt ja ise kujundanud oma kunstnikuisiksuse niisuguseks, nagu see tahab olla ja on. Sellega ma nälgisin, kui leib peaks lõppema, ja hulgun metsas, kui ei ole ulualust. Aga müüa ei ole mul endas midagi... Aru said?...»

«Mis siin aru saada...» katkestas Tiit Vidriku ägeda sõnavalangu. «Mul pole siin aru saada muud midagi kui ainult seda, et su jutujärg on jälle ühegi aruta ilmas

laiali... Ja lõug juba jälle lõdises... Mis sa peaksid ennast sedaviisi ilma asjata ärritama! Eks Linda olnud ka siin ja kuulnud — kas mina olen pannud oma sõna sinu isiku külge? Kindel, et ei ole! Minupärast elagu sinu isik nii püsti pea peal, kui ise tahab... Aga see oli ju su oma tahtmine, et mina vaadaku neid pilte ja ütelgu, mis ma neist arvan. Eks ma siis vaadanudki. Ja peab ütleva, et omajagu oskust sul selles ametis on... Põhjalikumalt mina seda tööd ei tunne ja ei tükigi ütleva, et see peaks olema sedaviisi või teine teistviisi tehtud. Aga kui ma su pildil näen püsti hullusti sihukest asja, mida ma siiski tunnen, kui ma, näituseks, näen, et lehm on sehkendatud saba kuklasse ja sarved taha...»

«Sa räägid ju kogu aeg sellest pildist siin, minu «Kündjast»...» haaras nüüd Vidrik Tiidult sõna. «Näita siis, mis ma olen siin joonistanud valesti?»

«Ju me ütlesime juba,» lausus Tiit rahulikult. «Millest muust ma siin kogu aeg kõnelen kui sinu künnihobuse loogast...»

«Ja mis viga sa sel loogal näed? Sina oma aruga võid ju küll arvata, et kõik maailma loogad peavad olema täpselt samasugused kui Taadermaa omad — lamedalt kõveraks painutatud, värvimata roikad... Aga õnneks on ilmas veel ka niisuguseid inimesi, keda loogategemiselgi juhib mingi ilutunne ja kes mitte ainult kirikuteel, vaid ka künnil panevad peale nägusalt kaarutatud ja värvitud looga.

«Juba jälle sa vaidled ütlemata asja vastu!» lõi Tiit lootusetult käega. «Ole nüüd ikka aruga inimene ja usu vähemalt seda, et minuealisel mehel peaks siin ilmas ikka olema looki nähtud kohe mitmed laadatäied. Ja mul ei ole kõige vähematki ütlemist selle vastu, et su künnimehe hobusel on peal kõrge ja heledaks värvitud sõidulook. Aga asi läheb püsti hulluks alles siis, kui vaatame, k u i d a s see look on hobusele peale pandud! Tule nüüd ometi siia ja vaata ise oma silmaga: loogaots on väljaspool aisaotsa! Seleta mulle ära, kuidas on võimalik hobust niimoodi ette rakendada... Look, nagu paistab, on sul roomadega tõmmatud rangide külge nagu igal ristiinimesel, aga mis kuramuse krutskiga sa oled saanud a i s a d sinna pidama panna? Naelaga kinni löid või?...»

Vidrik korraks nagu kohmetus. Siis ta heitis aga pilgu korraks pildile ja ütles alistumatu enesekindlusega:

«Oi, Vana, ilmas on siiski rohkem kui üks viis, kuidas hobuseid ette rakendatakse...»

«Miks ei ole,» oli Tiit sellega rahulikult nõus. «Vahel lastakse päris ilma loogata nii et tolm taga. Aga jumala õige on see, et kui keegi peaks proovima sedaviisi, nagu sina oma pintsliga oled õiendanud selle asja, siis küll hobune kõnnib minema ja aisad jäävad maha. Või kui sa ikka veel arvad, et mina olen loll ja sina tark, eks tule siis talli juurde. Ma tõmban vankri kuuri alt välja, annan sulle ruuna ja riistad kätte — näita, kuidas see sedaviisi käib... Kui sa selle tüki läbi teed, et paned hobuse nõndaviisi ette, nagu see seisab siin sehnungis, no siis me Lindaga alles näeksime kunsti...»

Vidrik viskas pea jälle kuklasse ja jäi tõrksalt vaikides vahtima lakke, kuna ta kõvasti kokkupigistatud suud piirav muigering näis tahtvat ütelda, et Tiidu võidurõõmus jutt ei väärigi vastust.

«Sa nagu ei usu ikka selle asjaga lagedale tulla või?» küsis Tiit nagu kahjatsevalt, et ta terane ettepanek nii vähe vaidlemist välja annab.

«Pole vaja,» vastas Vidrik ükskõikselt. «Täna austava kutse eest, aga kahjuks pean siiski tähendama, et ma ei ole mingi tallitarkuse instruktor ega kavatsegi edendada hakata hobuserakendamise kõrget kunsti.»

Linda sai aru, et isa ja poja vahel valitsev vimmakus muutub järjest kibedamaks, ja temal kui võõral inimesel ei kõlbagi juures olla, kui seda arutatakse ja õiendatakse. Vaikselt, sõnagi lausumata nihutas ta enda uksest välja, läks aeda jätkama poolelijäänud tööd.

Kamber jäi tükiks ajaks tusaselt vaikseks. Vidrik vahtis lakke, liikumatus näos nagu mingi suure ülekohtu kibedad jäljed, ja Tiit, lõuga toetava käe küünarnukk põlvel, nihutas vaevalt märgatavalt muigevinest pilku Vidrikult aknasse ja aknalt Vidrikule. Ei olnud küll kahtlustki, et õigus looga asjus oli jäänud selgelt tema poole, aga see vaikne vimmakus tundus temalegi kuidagi ebamugavana. Et juttu jälle järjele aidata, tõusis ta viimaks toolilt, astus Vidriku juurde ja tahtis võtta pilti, mida Vidrik viimasena hoidis veel käes. Aga Vidrik pigistas sõrmed kõvasti pildiveerde ja küsis kurjustavalt:

«Mis sa sellega tahad teha?»

«No see ju alles vaatamata...» lausub Tiit lepitavalt.

«See jääbki vaatamata!» viskas Vidrik tooni leevendamata vastu.

«Ära nüüd jälle kohe nõnda!» — mahendas Tiit oma sõnu järjest pehmemaks. «Ära siis seepärast viha kandma hakka, et ma sulle selle loogavea ära näitasin...»

«Mulle näitasid jah!» lausus Vidrik läbi hammaste. «Mulle ei olnud sul midagi näidata, aga kui sa arvasid midagi leidnud olevat, mis kõlbab irvitada, siis pidid aga kohe tüdruku kohale kutsuma...»

Nende sõnadega hakkas Vidriku suu ümber jälle liikuma nutuhooga ähvardavat värisemist. Aga kui ta käed kukla taha tõstis, siis Tiit kasutas silmapilku ja võttis poja sülest viimase pildi endale vaadata.

«Ole ikka mees, ära nalja pärast norima hakka,» ütles ta ja sirutas pildi oma silmade all nii kaugele, kui käsi ulatas.

Sellelt lõuendilt Tiit leidiski õige huvitavat vaatamist. Pilt kujutas pukkidele seatud lauda, mis üleni oli täis kuhjatud plekk- ja klaaspurke lõigatud lilledega. Ja laua taga, erisuguste ja mitmevärviliste õiekuhilate vahel, istus kollases pearätis vanamoor, kellest ei paistnud palju rohkem kui suur, tavatult inetu nägu ja päikesest tumepruuniks põlenud käed, mis lugesid vaskmünte peost teise.

«No see alles on pilt!» kiitis Tiit Vidriku tusase tuju mahenduseks. «Mis nime all sul sihuke peaks käima?»

«Lilleturul,» vastas Vidrik ainsa sõnaga.

«No turul jah, kohe näha ju...» oli Tiit pildi nimegagi nõus. «Ja peenikeselt tehtud, peab ütleva. Kui vaatad terasemalt, siis näed küll, et niisama niuh-näuh tõmmatud, pintsli jäljedki paistavad. Aga kui pigistad silmad piluli, siis kohe lilled nagu lilled kunagi. Igal oma tõug ja tegu, nagu oleks teised praegu peenralt põimitud...»

Tiit kergitas nüüd pilgu pildilt poja vaikivasse näkku, et näha, kas ta kiidusõnad ei hakka juba mahendama poja tusatsemist. Aga seal ei olnud märgata vähimaidki mahes-tumismärke ja Tiit pidi Vidriku kiusujää sulatamiseks uusi abinõusid otsima. Ta võttis taskust võtme, avas kapi ja tõi sealt lauale viinapudeli, mille selge sisu oli kunagi ainult ühe lonksuga kahandatud allapoole monopolimõõtu.

«Maal nüüd rahad napid,» algas ta uut juttu. «Ega mul sihukest kallist ja kollast küll kodus ei ole, nagu sul oli linnast ligi võetud. Mul ainult see väike nohvka... Aga ei tea, kas sa lihtvalget võtadki?...»

«Kõige puhtam...» nihutas Vidrik apla pilgu laest pude-
file.

«Eks siis võtame veidikese veel!»

Tiit rõõmustas, et ta pudeliga pojale siiski sõnad suhu sai ning läks sahvrist lihataldrikut tooma. Ja kui nad siis mõned lonksud olid rüübanud, hakkas Vidrikulgi varsti jälle juttu olema.

«Ah see pilt meeldib sulle siis kõige rohkem?» küsis ta juba teist suupistet närides.

«See on toredasti tehtud jah,» jätkas Tiit oma tunnustust. «Juba need lilled... nagu ma rääkisin. Ja siis veel see eit oma punnis lõugadega seal laua taga! Hirmsa näoga küll, aga just nagu elaks saatan... Silmad sikku peas ja mokad kohe nagu pobiseks raha lugedes... Tõesti, peab ütleva: tore turupilt...»

Tiit pistis veel kord pudeli kergeks suukasteks näkku ja istus siis nagu väsinult voodiveerele.

«Sa ütled, et turupilt...» Vidrik tarvitas pudelikorda õige ohtraks sõõmuks ja jätkas siis nagu uut jõudu saanud häälega: «Aga mina, kas tead, ütlen, et see on elupilt! Kui sina, Vana, vaatad niisugust teost, siis sa näed muidugi ainult selle kesta ja koort. Näed ainult purke ja lilli ja turunaise jöhkrat nägu... Sa ei näe seda, kuidas see kõik liitub mõtestatud tervikuks. Sa ei näe selle pildi sisutuma, sa ei näe seda ränka kontrasti, mis valitseb vanamoori ja ta kauba vahel. Aga selles kontrastis ongi mu lilleturu-kompositsiooni hing ja elu. Selle teose nägija peab nägema korruga moori searasvast läikivaid mokki ja punaste nelkide jahedat tuld... Peab korruga nägema kollase sitsiräti alt ripnevaid paklaseid juuksesalke ja lillherneste lõhnavat haprust... Samuti peab nägema korruga nende kibras käte rahalugemist ja valgete hiina astrite imelist õrnust... Ja siis, Vana, peab nägema veel ka seda, et kõik need lillekuhilad on selle jubeda moori jaod, tema omandus, tema kaup, mille eest saadud sente ta praegu loeb... Kui seda pilti on nähtud nii, siis seda alles on nähtud, nagu nägema peab... Ja siis see pilt saab võtmeks, mis laseb näha ilu armutat märtrisaatust. Siis see lihtne nägemus iga päev nähtavalt lilleturult ei ole enam pilt, mis kujutab turunaist müümas lõikeõisi, vaid peegel, mis valgustab kogu elu olemust... Sellele, kes nõnda näeb, ei ole minu teose sisu enam ainult eit ja lilled, vaid see, mis siin maalitud, saab igas südamega vaatajas uue ja omakohase

sisu. Ühtedele mu teose sisutuum võib-olla Vaim ja Võim, teistele Hing ja Elu, kolmandaile Süda ja Isand . . . Aga mis ta võiks olla sulle? Kuna sa ise ütlesid, et see asi meeldib sulle kõige rohkem, siis tuleb arvata, et küllap siit vilksatas vastu ka sinu elutõe peegeldust. Teadlikult sa muidugi ei mõistnud endale seletada selle teose sisu, aga küllap sa kuidagi kogemata ja kaudselt sealt midagi leidsid . . . Võib-olla, et vanamoori vapras vaates tundus sulle midagi tuttavat? . . . Või hakkas sulle südamesse hool, millega ta loeb oma raha? . . .»

Vidrik sai voodist vastuseks valju lartsatuse rasket norskamist, millele järgnes ühtlaselt rahulik unekorin. Ta ei olnud oma jutuhoos märganudki, kunas voodiveerel istuv isa oli küljeli vajunud, ja nüüd vanamees magas juba täies, sügavas unes, jalad ripendamas üle aseme ääre, suu hallis habemetüükas ammuli ja liikumatus näos täielik ükskõikus.

Vidrik selles olukorras ei mõistnud leida targemat nõu kui rüüpas pudeli põhjani ja kõndis siis oma soojaks kõetud südamega kevadise karjamaa päikesepaisteliste ja tuulevarjuliste radadele.

— — —

Taadermaa Tiidu pühapäevaste unede raskus põhjenes eluaegsel harjumusel ja kuna ta täna oli tõusnud veel varem kui argipäeviti, siis seda sügavamal unes ta nüüd põõnas. Ei ta kuulnud Vidriku väljaminekut ega sedagi, kui ruskevöödiline Inti, kelle Linda külast oli kaevu uppunud Intsu asemel hiirtele hirmuks majja toonud, tuli tagakambrisse, kepsas lauale ja ajas sealt lihataldriku maha ja kolinal katki. Kell eeskambris oli löönud juba mitu raginat, aga Tiit aina magas — niisama ripakil jalgadega ja ammuli suuga, nagu ta oli uinunud.

Kui Linda viimaks peremeest otsima hakkas, leidis ta tema valju norskamise järgi. Aga väsimus ja viinasuutäied olid magaja une nõnda tinaraskeks teinud, et tüdruk ei saanud tal silmi lahti muidu, kui õige tugevasti rinnust raputades. Aga ka lahtiste silmadega oli Tiit väga visa aru saama Linda mitmeti korratud küsimusest, et mida täna lõunaks tuleks teha söögipooliseks. Kui ta viimaks ometi vastata taipas, siis rohkem nagu selleks, et une segajast lahti saada. «Mis imet seal ikka, eks keeda kartuleid ja kärista kastust!» Nõnda ütelnud, keeras ta silmad seina

poole ja juba esimene hingetõmme uues asendis tuli läbi raske norskamise. Ent Linda ei saanud teda veel rahule jätta. Uuesti õlast väntsutades pidi ta peremehele meelde tuletama, et talle ei ole niigi lihtsa lõuna valmistamiseks liha välja antud ning et joodikud ja kass on ära söönud ka selle, mis hommikul üle jäi. «Võti ju varnas, eks sa võta ise,» urises Tiit läbi une ja magas järjelt edasi.

Linda korjas laua alt taldrikutükid ja kassi näritud lihakamarad kokku, silmitses korraks kõik Vidriku pildidki läbi ja läks siis lõunat valmistama. Köögis oli kuusehagade tuli käre; toit oli varsti valmis ja kui ta läks uuesti Tiitu üles kangutama, siis oli see jõudnud enda siiski juba üsna erguks magada. Ei olnud vaja raputadagi, aitas ainult hõikamisest, kui vanamees kargaski jalule ja nähes, et laud kaetud, hakkas Vidrikut otsima. Teda aga ei teadnud Linda talle juhatada ja ka õues ei olnud mehest mingit märki. Tiit käis küll läbi kõik lakad ja kõlgused, aga otsitavat ei kusagil. Söödi külaliseta. Ja kui söönuks saadi, siis Linda jättis ühed nõud lauale ja pani toidu ülejäägi lõõrikappi sooja, kuni kadunu nähtavale ilmub.

Nii söögi juures kui ka pärast seda oli jutt Tiidu ja Linda vahel napp ning asjalik. Lindal oli peremehele teatada, et Ristlepalt olevat Altmaja Malle kaudu Taadermaale sõna saadetud, et põrsapere olevat seal nüüd just niisuguses eas, et Taadermaa peremees, kui ta tahab mõne sealt endale saada, muudkuu sõitku järele. See uudis andis Tiidule tükiks ajaks arupidamist, misjuures ta usaldavalt laskis ka Lindal üle kaaluda kõik oma kaksipidimõtted. Viimaks nad jõudsid üksmeelselt otsusele, et kõige kallima hinna saab ikkagi sellest viljast, mis on käinud läbi seakere, et kolm-neli põrsast võiks laudas lähedasti rohkem olla, kasvagu nad siis peekoniks või pekiks... Ja Tiit läks talli juurde, rakendas hobuse ette, pani põhuga kasti vankripärä ja sõitis värvast välja küla poole.

Linda pistis kambriuksele lahtise taba ette ja läks aeda, kus ta jätkas oma tööd õunapuude all. Ainult harva jäi ta hetkeks hinge tagasi tõmbama, aga näis, et ka siis ta mõte ei lahkunud nendest vanadest puudest, millede juuri ta avas õhu ja sadude kosutusele. Kaevamisest puhates püüdis ta maha kiskuda sammalt vanade tüvede sügavaist koorekurdudest. Ja pilk käis mööda võrasid nagu aru pidades, kui palju oleks seal tööd kirvel ja käsisael, et kõik oksad suve valgusest oma õiglast osa saaksid.

Õunapuude varjud hakkasid latvadega aiast juba välja ronima, kui Tommi, kes ikka veel Tiidu püssihoopi pödes, õuest paar haigehäälset hauku karjamaa poole kähvis. See oli Vidrik, kes sealt tuli. Teenijale kohase vaikimisega pani Linda talle toidu lauale, läks tagasi aeda ning kaevas seni, kui päike oli juba vajunud naabrite suitsudesse. Siis oligi tal töö aias tehtud. Kõik Taadermaa uibuhiiglased olid kauges ringis ümbert valla kaevatud, nii et nende juured võisid kergemalt hingata ja kõik vihmahood rõõmsalt vastu võtta.

Lauda juures õhtusi talitusi talitades heitis Linda pilke kord küla, kord karjamaa poole. Tiit ei olnud pörsastega ikka veel tulnud ja ka Vidrik oli kõhutäiega tagasi metsa läinud. Aeg aina kulus, kuid mehi ei paistnud kumbagi. Lindal oli piim-leib juba lauale pandud ja õhtu oli suure hämaraga õues, kui Tiit viimaks tuli, pörsad kastiga vankripäras ja viinalehk suus jälle üsna värске. Ta lihtsalt ei olevat pääsenud varem tulema, kuna tal ju olnud kõnelda see suur Vidriku-uudis. Ja siis hakanud Ristlepa vanaga kaardilauas need poja ja pörsaste liigid...

Vidrik ei ilmunud veelgi nähtavale ja Tiit Lindaga sõid ka õhtuleiba temata. Süües nad pidasid nõu, kuhu maailma-mehe tuleks magama panna. Arvati, et kõige õigem aita, kus ei ole lutikaid jüramas ega lihtrahvast õhku rikkumas. Õige vanast ajast oli seal voodigi valmis, nagu ootamas kadunud. Lindal ei olnud nüüd vaja sinna viia muud kui linad, padi ja vaibaks lambanahkne saanitekk.

«Muu nüüd jutis puha, aga no kus magaja?» ütles Tiit, kui Linda oli Vidrikule aseme valmis teinud ja õhtuleivagi talle aita viinud.

«Vist karjamaal suvitab,» lausus Linda nagu väsinult. «Seal kuusetuka taga kumas õige heledat tuld.»

«Vidrik tulega karjamaal... Ei tea, kas mõtleb sinna ööseks jääda või?...» See asi huvitas Tiitu seevõrd, et ta tõmbas kuue selga ja läks vaatama. Tõesti — Taadermaa soise karjamaa kõige kõrgemal ning kuivemal kühmul, kus kasvas salguke õige lihavaid kuuski, vilkus läbi hämara ja udu tule heledat kuma.

«Kas sa veel kõndida viitsid, tule, vaatame korraks...» kutsus Tiit salavaikse naerukõhinaga Lindat.

«Mine, kui tahad. Mis minuga seal tehakse!» ütles Linda ükskõikselt.

Aga kui Tiit oma kareda käega tal randmest kinni võttis,

siis ta ometi ei tõrkunud vastu, vaid läks kuulekalt pere-mehega kaasa.

Lirtsuval soo-karjamaal kuivemat jalgealust otsides läksid nad läbi kadakarädi sinna poole, kus ühel kõrgemal künkal kasvavate kuuskede teravatelt latvadelt helkis vastu maas põleva tule heledat valgust. Nad läksid kogu aeg üsna jututa ja õige ettevaatlikult astudes, nagu mõnda arga metslooma tabama. Linda oli oma randme Tiidu sõrmede haardest vabastanud küll juba karjavärvavas, aga siiski nad läksid külg külje kõrval ja see minek tundus neile mõlemaile mingi sõnatu leppena usalduslikuks ühteoiuks, mis oli alanud juba hommikul köögis, kui Tiit manitses Lindat kõnelema tasem, et Vidrik ei kuuleks nende omavahelist juttu. Siis oli Linda küll selle Tiidu usalduseavalduse naljaks naernud, aga õhtule jõudnud pühapäev oli nende üttehoidu mitmeti kinnitanud. Juba seegi silmapilk kui Tiit, Vidriku loogaviga südames rõõmuks, kutsus ka Lindat vaatama seda kündja-pilti, oli selge märk, et vanamees kokkupõrgete korral pojaga tahab Lindat oma liitlaseks pidada. Ja kui ta lõuna eel liha kätteandmise asemel juhatas ainult aidavõtme ja pörsaste võtmise asjus pidas temaga aru nagu oma inimesega kunagi, siis see näitas lausa, et Tiit on oma tänavuse tüdruku ülendanud peaaegu perenaise õigustesse.

«No näe!» haaras Tiit peatuseks jälle tal käest kinni.

Nad olid jõudnud kuuskede ja kadakate vahelt lagedamale, kuhu paistis selgesti Vidrik ühes oma tulega. Ta oli oma võrkkiiige siia toonud ja riputanud selle kahe kuuse vahele üles. Siin ta nüüd poolküljeli lebas, käes mingi lauaga suur tükk valget paberit, kuhu ta näis midagi märkivat, vahtides vahetevahel tulle, mille kõrged ja heledad leegid tõusid ühest neist kännuhunnikuist, mis Tiit oli kandnud kokku selleks, et nendega sügisel terade kuivatamiseks taret kütta . . .

Tiit laskis Linda käsivarre lahti ja ütles:

«Oota sa siin üks silmapilk, ma ise lähen, ütlen talle paar sõna . . .»

Ja Linda jäi oodates vaatama, kuis Tiidu kühmakas kogu hakkas astuma otse heleda tule poole. Ta samme pehmel samblal ei olnud läbi leekide ragina sugugi kuulda ja Vidrik tulepaistest hämarasse muidugi ka ei näinud vanamehe tulekut, vaid aina eksitamatult vahtis tuld ja kriipseldas paberit. Ta ei märganud tulijat enne, kui Tiit jäi juba seisma üsna ta juures ja ütles:

«No jõudu...»

Siis võrgus lamaja kohe kohkus sellest vaikselt lausunud sõnast. Paber, mida ta hoidis lauaga põlvede toekil, tõmbus järsku nagu kaitsekiilbiks rinnale ja kogu lihav keha võppus nii väga, et pani kõikuma ka võrgu, mille laialivalgunud ja väljaveninud vari kulusel põndakul ja kuusetüvedel hakkas veidralt edasi-tagasi võnkuma. Aga nähes, et tuleja oli isa, kogus Vidrik end siiski varsti. Jahm ta näos tõmbus vimmakaks tusaks ja vastuseks suruti hammaste vahelt ainus sõna:

«Tarvis...»

«Sa niisama kuivatad ennast siin tule paistel...» ütles Tiit silmitsedes poja olekut. «Sealt võsa veerest vaadates paistis, nagu oleks su märss tõmmatud risti üle tule... Paistis, nagu magaksid sa lausa leekides... ja mina kartsin, et oled meelepahaga endale sihukese pühamehe surma üles seadnud...»

«No ise ma ennast küll tapma ei hakka!» vastas Vidrik tooniga, millest kostis, nagu võiks küll kellelgi teisel olla nii kuri nõu.

«Ju ta lollus oleks, aga või nüüdses ilmas sedagi vähel Elektri traatidesse ronivad end küpsetama... Ja mõned jälle miinidega kärtsutavad oma ihuliikmed laiali... Raha otsas ja elutüdimus, mis sa muudki mõistad...»

«Ei puutu minusse!» vastas Vidrik üksisilmi tulle vahtides.

«Või see nüüd minussegi puutub...» mõnules Tiit oma rahust. «Aga ma tohtisin vist ikka tulla vaatama, kui oma maa pealt käib suur tuli üles... Sihuke asi ajab ju kartma, et mõni loll pannud ehk metsa põlema... Aga no õnneks pole häda suurem kui need head tõrvased kannud. Ega mul küll needki polnud siia ilmakütteks kokku kaalutud... Arvasin, et nendega sügisel vilja aeg tore tare kütta... Aga noh, mis neist ikka! Pealegi paistab, et sa vist sehkendad seda värki?»

Vidrik ei vastanud, vaid tõstis laua paberiga rinnale jälle põlvede toekile ja pööris pilgu tulelt sellele, lootes nõnda segajast ennem lahti saada. Aga Tiit astus nüüd veelgi ligemale, kummardus otse ta pea kohale ja küsis:

«Vaadata võib?»

«Ei või!» keelas Vidrik kurjustavalt ja tõmbas joonise jälle rinnale.

«Kas sa ikka veel hommikust kurjust täis oled . . . või mis sa õieti tahad?» võttis nüüd Tiitki veidi kõvema tooni.

«Tahan, et sa nüüd lähesid ja jätaksid mu rahule!» ütles Vidrik ägeda hooga. «Sa näed küll, et tuli põleb ja mina tahan seda joonistada . . . Ära siis seleta siin seni, kui kõik need kändud on põlenud tuhaks . . .»

«Süüa sa ei tahagi või?» küsis Tiit.

«Ei!» vastas Vidrik tulle.

«Aga no magada, kui tuli põlenud ja sehnungid valmis?»

«Eks ma roni siis jälle sinna kaltsudesse . . .»

«Ei ole vaja sinna ronida!» ütles Tiit kuidagi kõlatuks murdunud häälega. «Sul on säng aidas valmis seatud ja piim-leib on ka aseme ees ootamas. Aga vaata, et sa seal lohakalt ei suitseta. Ja uks pane seestpoolt haaki! Mul seal viljakotid ja kõik . . .»

«Tänan!» viskas Vidrik veel viimase sõna ja hakkas joonistama.

«Võta heaks!» ütles Tiit ja astus pikkamisi rinnakust alla.

Jõudnud sinna tihniku servale, kus Linda ootas, ei lausunud ta sõnagi. Kõhistas vaid vaikse puhu naerda ja siis nad hakkasid kodu poole minema. Läksid kogu tee sama sõnatult, nagu olid tulnudki. Tiidul kihas peas mõtteid, milledega ta tahtis olla üksi ja endamisi. Pärast karjamaa lagedamal aiaäärsel ta küll vaatas korraks üleõla tagasi, aga siis oli Linda hakanud minema teist rada ja oli temast juba tükk maad maha jäänud. Linda astus õige aeglaselt ja tihti peatuski, et vaadata üles uduvinessesse taevasse, kus tiirles partide vihisevat lendu ja helkis Vidriku kännutule nõrku kumahelke.

INDIA KÜLALISE LAUL

Vidrik jäi nüüd oma kodutallu suvitama ja koos temaga see rahutus ja pinevus, mida ta juba saabumise päeval hakkas iga sammuga ja sõnaga külma Taadermaa suletud eluringi. Enamasti liikusid küll kõik kolm eraldi, igaüks oma rada. Töö hoidis Tiidu ja Linda enamasti lahus, Vidrik aga armastas üksindust, näis lausa kartvat kellegi seltsi. Aga sellest hoolimata kestis majja tulnud pinevus edasi, päevast päeva ja nädalast nädalasse. Mida harvem, seda teravamalt pistsid jutu sekka niisugused sõnad, mille tagant kostis vaenu ja tigidust. Silmades välkus umbusklikke kõõrdpilke, mis tahtsid tungida vaikimisega varjatud mõtteni, andsid millestki märku ning otsisid — seda nimelt Tiidu ja Linda vahel — sidet salaliiduks. Kevad tõi ühtjärgi sooje ja selgeid päevi, aga inimesed elasid usaldamatuses nagu külma sügise rōsketes ududes.

Kõigest hoolimata võis Tiit endaga siiski rahul olla. Ta oli, kes ta oli, ja jäi selleks. Kõndides kevadises põllumullas vedru või äkke järel mõtles ta nüüd tihti Vidrikust, oma kadunud ja jälleleitud pojast, kelle sõnad ja mõtted olid ilmselt jäänud isa vastu sama ülekohtuselt vaenulikeks nagu see kunagine pilt, millel raiuti haljendama hakanud haga. Aga Tiit suutis rahulikuks jääda, veel kordagi ei olnud tema südame vimmad tülriginaks plahvatanud. Kui tema viha vana vägevus alles hiljuti Manjkat ja ta magatajat peletades poleks keenud täie jõuga, siis ta ehk oleks kaldunud arvama, et vanadus on ta vagaks teinud. Aga nüüd see mõte ei kõlvanud. Ei kõlvanud üldse mingi muu otsus kui ainult see, et hoolimata kõigest kõnede ja vaadete võõrusest, hoolimata vimmast ja vaenust, mis talle kibedalt nõelus vastu majja tulnud mehe silmist ja sõnadest, oli see siiski tema lihane poeg, tema esimene ning ammu juba ainuski. Selle pika aja kestes, mis Vidrikul elatud kodupao tundmatuul teedel, oli ta mõistnud küll oma mõtte ja eluviisi poolest oma isale võõraks jääda, aga siiski ta ei olnud mõistnud jääda

nõnda võõraks, et Tiidu süda oleks võinud vihastamiseks täit vabadust tunda. Tiit enda poolest oleks siiski vahest vähe ka vihastada võinud; kui mitte rohkem, siis ikka seevõrragi, et ta oleks võinud mõnele poja segasele seletusele järsku selja keerata ja minnes ukse kõigest jõust kinni virutada, aga sellekski tundis ta enda takistatud olevat, kuna Vidrik lisaks oma muudele veidrusele oli ju veel nii väga pudeva loomuga, et pooleldi naljatooniski lausunud vastusõna pani sageli ta lõua värisema ja silmad kilama nõnda haledalt, et tõsiselt oli karta pühapäevahommikuse pööningu-jandi kordumist. Seda aga Tiit ei tahtnud. Samuti mitte Vidriku lahkumist enne, kui ehk kord tema enda tahtmisest ja omal algatusel...

Nõnda need päevad läksid ja Tiit oli rahul oma rahuga. Elu oli siiski küllalt huvitav. Kevad andis häid külviilmu, majas oli hoolas tüdruk, keda võis kõiges usaldada kui oma inimest. Ja pealegi oli Taadermaal nüüd ka Vidrik, kelle veidruse torkimine mõne terava sõnaga pakkus Tiidule sageli ergutavat vaheldust. Tore oli tal hommikuti juba päikese tõusu ajal minna külimituga müristama aidaukse taha, kus seisis Taadermaa seemneviljad ja magas Vidrik. — «Hei öövaht, tee lahti, anna teomehele seemet!...»

Vidrik oli muidugi jälle poole ööni metsades ja põldudel luusinud, aga siiski ta polnud unustanud aidaust seespoolt haaki panna. Ta oli ehk vaevalt alles uinunud täide unne, kui Tiit aidatrepil juba hõikas ja müristas, kuni magaja kuulis avama tulla. Vahel ka sigines juba nii varajastel hommikutundidel isa ja poja vahel mõni sõna juttu. Esimest korda kaeraseemet võtmas käies, kui Vidrik oma kirjutriibulises öörüüs tuli avama aidaust, viis Tiit jutu ta mundrilt laadal nähtud narridele... Vidriku meele tegi see õige mõrudaks, kuigi ta ei lausunud midagi vastu, vaid lögistas aina hambaid viludas hommikutuules, mis lahtisest uksest otse aita puhus.

Ei Tiit paha pärast aidaust lahti hoidnud, pimedas ta poleks ju näinud viljaseemet kotti ajada. Aga hiljem Vidrik ometi puristas oma nohust nina just isa nähes ja niisuguse näoga, nagu oleks ta meelega tõbiseks külmetatud. Ent isa ei teinud sellest väljagi. Ja mida rohkem Vidrik ta nähes oma märga nina ja punetavaid silmi pühkis, seda sõnakamalt kiitis Tiit tänavuse kevade soojust, öeldes ilma juba hommikul päikese tõusu ajal nii sooja olevat, et niikui õue astud, kohe on higi otsal...

Tore oli Tiidul nõnda vana mehena tunda selget üleolekut oma härraspojast. Ja seda mitte ainult tervise, vaid ka jõu ja mõtte selguse poolest.

Vidriku jäksu oli Tiidul juhus proovida juba esmaspäeval. Vidrik juhtus parajasti aidast välja tulema, kui Tiit tuli põllult järele seemnekotile, mis oli aidatrepile valmis pandud. Ja ta ei hakanudki üles astuma, vaid ütles, et Vidrik koti talle vähe lähemale ulataks. Vidrik siis hakkaski õige vapralt kotisuust kinni, aga ta ei saanud seda õigel kombel nihkumagi. Ja taas oli Tiidul tore karata aidatrepile, haarata kott mingi abita maast selga ja minna sellega kindlal sammul põllule... Ja sedaviisi külvijärjele viidud kotist seemet mulda visates oli tal hea teritada mõtet ja sõnu selleks, et tarviduse korral jälle vastu astuda maailmast tulnud poja upsakusele ja ülbusele.

Vidrik neil kauneil kevadpäevil aga otsis aina üksindust. Kohe pärast hommikueinet, milleks ta otse aidast magamast üles aeti, võttis ta oma lamamisvõrgu, vahel ka joonistamis- tarbed ja mõne raamatu, ning siis nähti teda varsti kaduvat karjamaa kuuskede ja kadakate varju. Esiotsa lõi ta oma laagri üles samal rinnakul, kus ta pühapäeva õhtul tuld joonistas, aga kui Tiit söögitundidel oli seal ta olemist paar korda vaatamas käinud, siis kohe jättis ta koha maha nagu lind, kelle pesa on käperdamas käidud, ja pages ära karjamaa kaugemaile tagamaile, kus oli veel tihedamaid kuusesalusid ja kust isegi Tiit teda enam ei leidnud. Kuuse- tukkade ja kadakate varjus, päikese sõbralikus soojuses ja pehmete kevadtuulte mahedates paitustes lebas Vidrik Potaarik võrkkiiiges, vahtis taevas uitavaid pilvesagaraid, kuulatas puude kohinast linnulaulu ja nautis rahu ning unustas maailma. Siin ununesid varsti need tühised tuju- rikked, mis Vidriku hell süda tavaliselt tõi kaasa söögi- lauast, kus ta nälja kustutuseks oli sunnitud närima haput leiba ja soolast sealiha, mis kaugeltki ei olnud õige toit tema seedimisraskuste vastu eriti tundlikule kõhule. Siin unusid varsti ka isa teravad sõnad, kuigi need vahel het- keks said ta südames tuiklema tunde, mis selgesti tuletas meelde seda tuimteravat valu, mis kord ammuses lapse- põlves nädalate viisi põles ta sääremarjas, kuhu kurja küla- koera kihvad olid pigistanud sügavaid, visalt paranevaid haavu. Isa teravad sõnad, samuti kui ka ta teenijatüdruku solvavad muiged suutsid harva midagi rohkem, kui ainult korraks pigistada Vidriku südant. Ja kui nad vahest suut-

sidki rohkem, siis mitte oma otsese jõuga, vaid kaudselt — sel kombel, et nad oma väikese õelusega teinekord tuletasid Vidrikule meelde maailma suure õeluse. Siis oli juba raskem, kui mõni isa terav sõna hakkas äratama mineviku tuski. Sest ka siit ära oldud paljude aastate peidus, tema kitsal, konarlikul ja kõveral kunstnikuteel magas palju mõrudaid mälestusi, mida ta oleks tahtnud unustada, aga mitte meelde tuletada... Kui mõni neist ärkas, siis see äratas varsti ka teisi, ja Vidrikul oli tunne, nagu oleksid kurjad koerad mitte enam säärite, vaid juba südame kallal.

Aga siiski — Taadermaa sooäärse karjamaa rahu, mille kohal sinas selget kevadtaevast nii palju, nagu Vidrik seda kaua enam ei olnud näinud korraga, suutis ikka jälle pahast päästa. Tarvitses ainult «end taevasse sisse vaadata», nagu Vidrik seda mõistis, või suletud silmi kuulutada kuuskede vaevaltkuuldavat koha seni, kuni see avarus nagu lõpmatusse, sai nagu igaveseks, ja siis õnnis unustus juba varsti saabuski. Võis jälle avada silmad ja laotada puhkav pilk soo laiiale lagedale, kus karjudes tiirles laiatiivalisi koovitajaid ja lendles parte Verijõe kohal, mille suurveed olid tõmbunud juba kallaste vahele. Siin, kus ei olnud ühtki inimest, kus ei olnud muud, kui ainult maa, taevas ja linnud nende vahel, võis Vidrik päevade viisi olla suur ning vägev, ilma et mingi irvitus või muie oleks suutnud kõigutada tema üksinduse ülevat trooni. Lõpmata kaugel, otsekuu mingis muus maailmas käisid ringi verejanuline Kriitik ja mürgiste hammastega Kolleeg, kes Vidriku hella isiksust ning tema maailmanägemust olid aina kõõristanud sama õela kahjurõõmuga nagu Taadermaa Tiit loogaotsa tema «Kündja» aisal.

Esiotsa katsus Vidrik oma üksindustundidel maalidagi, aga kui ta kõigist katsetest hoolimata ei leidnud võtet, millega ilmestada nähtavaks kuusesalude rohelusest hõõguvat rahu, siis jättis ta varsti värvid aita, sest millekski muuks ta inspiratsioon praegu ei ärganud. Samuti ei tahtnud ka lugemine hästi edeneda, kuna Maupassant ja Strindberg, kelle üksindusluule kõiteid ta hardalt kaasas kandis, jäid seekord talle peaaegu niisama kaugele kui Vahemere veed või Skandinaavia skäärid Taadermaa karjamaa kuusikust. Siin Vidriku üksindus ei vajanudki teiste üksindusearmastajate seltsi. Ainult ta ise oli kogu oma nüüdse olemise tuum ning sisu. Ainult ta oma unistused ja nägemused täitsid tema vaikseid tunde.

Et äratada üles oma kaunimaid elamusi ja unistusi, mis pealegi olid veel üsna värsked, alles selgusele jõudmata, selleks ei olnud Vidrikul vaja muud, kui sulgeda silmad ja vaikselt vilistada või ümiseda «India külalise laulu». Nende helide kaudu tuli Loola Vellemaa tema juurde, jäi seisma kuusesalu rohelisel taustal samas mustas, punase roosiga garneeritud sametkleidis, milles Vidrik oli näinud teda ühel noorte kunstnike kontserdil. Ja siin — nagu tookord sealgi, kontserdisaali poodiumil — ta mängis jälle ja jälle seda imelise õrnusega ja haprusega võluv viisi, mis tundus kostvat lõpmata kaugelt ja oli Vidrikule seetõttu lähedane nagu tema omad igatsused...

Loola Vellemaa oli tema uus armastus, õieti küll ainult igatsus, kelle ilmumisest oli möödunud ainult mõni kuu. Vidrik oli teda esimest korda näinud kevadtalvisel kunstinäitusel, kus ta ise, nagu alati, istus tundide viisi, et näha, kes peatub tema teoste ees ja missuguse muljega neid vaadatakse. Ühel päeval siis tuligi näitusesaali noor neiu lihtsas sinises mantlis ja viiulikastiga kaenlas. Ta käis võrdlemisi lühikese ajaga läbi kogu näituse, aga kui ta kõik maalid ja skulptuurid oli korraks ära silmanud, läks uuesti Vidriku «Lilleturu» juurde ja peatus selle ees teistkordselt tükk aega.

Samas Vidrik temasse armuski — selja tagant. Ja kui viiulikastiga näitusekülastaja viimaks lahkus, tõttas Vidrik talle silmnäolt järele, ilma et tal oleks jätkunud tragidust neiu juurde minna ja mõni sõna temaga kõnelda. Võib-olla oleks ta sellega saanudki hakkama, kui tal oleks olnud rohkem aega end koguda. Aga viiulineil ei olnud kuigi pikk tee jälgijat enda järel kõnnitada — ta läks konservatooriumi. Ja kuigi Vidrik samal päeval ja hiljemgi tundide viisi valvas ümber heliseva maja, ei õnnestunud tal ometi siiani näha unistust, kelle ta oli oma saamatuses silmist kaduda lasknud. Võib-olla oleks tema veetlev ilmutus juba unuma hakanud, aga siis korraga äratas temas uusi leidmislootusi kuulutus, mis teatas Rahvusliku Noorsooliidu poolt korraldatavast noorte kunstnike kevadkontserdist. Vidrik läks, ja jälgis kannatlikult noore helirahva paraadi, kuulates küll klaverit, küll laulu, orelit, tšellot ja flööti, kuni korraga kava teises osas saabus Loola Vellemaa. Vidrik tundis temas kindlasti ära oma kadunud igatsuse ja kuulas erutatult iga tema poognatõmmet. Kolm väikest pala, mis ta mängis kava järgi, ei olnud Vidrikule tuttavad ei nime

ega kõla poolest. Tema mäng meeldis paljudele ja võeti soojalt vastu. Vidrik, mäletades oma saamatust ja argust siis, kui ta nägi Loola Vellemaad esimest korda, püüdis seda nüüd heaks teha ja silmapaistva käteplaksutamisega tasuda selle heatahtliku tähelepanu eest, millega viiulineiu oli vaadelnud tema pilte näitusel. Ja talle paistiski, et mõned Loola kummardustest kuulusid nimelt temale. Ja mitte ainult kummardused, vaid ka soe, südamlük pilk, kui saatja tuli klaveri juurde tagasi ja solist ise teatas oma lisapala: Rimski-Korsakov — Kreisler — «Chant hindou» ...

Seda viisi kuulas Vidrik nagu mingi pühaduse ilmutust. See tungis talle hinge seda julgema otsekoheusega, et oli tuttav. Ta oli seda kuulnud lauldavat raadios ja grammofoonide kõhinas, aga Loola Vellemaa viiulilt kõlas see nüüd kaunimana kui kunagi varem. Ei olnud segamas sõnu taevavärvatena kaarduvatest kaljuvõlvidest ja ränikildude särast India mere rannal. Oli ainult meloodia, mis pudenes helilt helile haprana nagu igatsus õilsas hinges. Viisi esimesed laused, mis kordusid ka lõpus, jäid Vidrikule kohe nii selgesti meelde, et — kuigi ta pole eriti musikaalne — võis neid vilistada praegugi. Vahemine osa oma pooltoonide ebamäärase pudenemisega ei jäänud küll sama selgeks, aga ta mäletas seda siiski, oma hinges võis ta kanda «India külalise laulu» algusest kuni lõpuni.

Järgmisel päeval pärast kontserti helistas Vidrik korduvalt kohvikust konservatooriumi ja saigi Loola Vellemaa telefoni juurde. Ägeda avameelsusega puistas Vidrik talle oma südant kunstinäitusest saadik ja juhatas kohaseks kohutamiseks laua, kus ta parajasti istus — ükski nagu enamasti alati. Aga Loola Vellemaa ütles end niigi kunstnik Potarikut tundvat, mitte ainult teoste, vaid ka välimuse järgi. Aga kahjuks ei olevat tal kuidagi võimalik kohvikusse tulla, kuna tal olevat konservatooriumis mõningaid väga pakilisi õiendusi, et siis kohe ära maale sõita. Vidrik lõi kohmetama ja tema vaprus varises kokku, kui ta kuulis, et teda siiski tuntakse ka välimuse järgi, mis kaugeltki polnud tema tugevamaid külgi. Aga ometi püüdis ta katkema kippuvat juttu jätkata sellega, et haaras kokku kõik õilsad sõnad eile kuulnud esinemise, eriti «Chant hindou» ettekande ülistuseks. Viiulineiu vastas, et kui ta kunagi veel mängib seda lihtsat asja, siis pühendab ta iga poognatõmbe «Suve» ja «Lilleturu» autorile, ning sulges telefoni enne, kui Vidrik

jõudis küsida tema suvist aadressi või sedagi, millise rongiga ta lahkub linnast.

Nii katkes nende ainus otsene side, külm traatside. Jäi jälle ainult igatsus, mis elas lootusest, et kunagi nad saavad veel suurteks sõpradeks. Ja selle lootusega Vidrik nüüd vahtis aina taevasse ja vilistas. Vahel andis see helisev mälestus ta unelmaile määratu lennujõu, viis nad kahekesi valgepurjelisel jahil Vahemere sinavaile vetele või Skandinaavia skääridesse . . . Vahel jälle ehitas ta kuskile kõrgete kuuskede varju valge maja, mille sügavat rahu ei ulatanud häirima ükski võõras. Aga mõnikord see vileviis langes oma lendudelt maha kui väsinud lind ja mattis Vidriku nõnda raskesse nukrusse, et hambad pidid haarama huule ja härdus läks nohuga segi, sundides ikka ja jälle nuuskama nina ning pühkima vesistena sügelevaid silmi. Niisugustel korradel paratamatult varises kokku Vidriku seesmine suurus-tunne ja ta nägi sood soona, kuuski kuuskedena, kuulis vareste kraaksumist ja kodu poolt kostvat laulukõõritust.

See oli Linda, kes nüüd aina lauluga talitas oma talitusi Taadermaa õuel, sest tema tuju näis viimaseil päevil vähemagi lahkõlata sobivat neisse kauneisse kevadpäevadesse, mis olid juba käodki karjamaale kukkuma kutsunud.

— — —

Uhel neist selgetest ja soojadest õhtutest, mis mahedas vaikuses ja heleda valguskumaga üle kogu taeva saatsid punetava päikese küla taha, näis Tiit kärsitult ootavat Vidriku kojutulekut. Tal näis mingi tähtis uudis keelel kihelemas olevat. Parajasti põllult tulnud ja hobused talli pannud, istus ta kõõgi künnisel ja, harutades pastlaist-rättidest mul-laseid jalgu valla, küsis ta mitu korda Lindalt, kes temast lauda vahet joostes mööda käis, et kas Vidrikut ei ole veel näha olnud, et kas pole märgatud, kuspool ta võrk täna kõigub.

«Ei ole minul aega olnud selle jälgi ajada! Aga ära karda, ega ta sul kuhugi ei jää,» ütles Linda läbi kardnõude kolina ja jätkas talitusi.

Tiit seda ei kartnudki, et ta kuhugi jääda võiks! Tahtku või tahtmata, aga kuhu tal pääseda, kui sellest kasinasti kolmest kroonist, mis Tiit teadis olevat kogu ta rahavara, oli juba poeski käidud tubakat toomas. Tiit ainult ootas Vidrikut, vahtides üksisilmi piki aiaääri karjamaa poole,

sest oli tal ju viimane aeg juba ilmuda nähtavale, et jõuda õigeaks ajaks õhtulauda, nagu Tiit selle nõude oli talle juba mitme päeva eest teatavaks teinud — et tööinimestel ei oleks ootamist ja ajaviitmist!

Ei kestnudki enam kaua, kui mulguroovikud tanumasuus korraks kolisesid ja Vidrik oma heledas rüüs, kokkukeritud võrk kaenla all, hakkas vajuma õue poole. Ta samm oli küll õige raske, maas kinni nagu alati, aga tuju näis tal olevat lahedam kui tavaliselt. Ja kohe, kui oli pannud oma asjad aidatrepile, tuli ta köögikünnisele isa juurde juttu ajama.

«Noh, Vana...» lausus ta sõbralikult ja istus kummuli-keeratud vanni veerele, pakkudes isale suitsugi.

«Lase olla! Küll need kuluvad ära sulle endalegi... Mul oma,» ütles Tiit ja hakkas piipu toppima.

Mõlemast suust mõned suitsud künnisel suruvasse sääseparve puhutud, küsis Vidrik asjaliku tooniga:

«Kuidas siis on, kuidas töö läheb kah, kas küli hakkab juba maha saama?»

Tiidu silmad seda küsimust kuuldes avanesid terasemaks ja lahtisemaks murdus ka tema sõnade väsinud toon:

«Või seda sa küsid... Ja mina ise just pidingi sinuga algama sedasama juttu. Sama juttu jah, et küli, näe, ei hakka veel maha saama midagi. Väheks ma olen küll jätnud need maad, mis seemet nõuavad, aga eks iga asi võta oma aja ikkagi ja praegu, peab ütlema, on nõnda, et muist kaera ja nisunatuke on küll mullas, aga odraseeme alles üleni aidas. Ja aeg, nagu isegi näed, lükkab edasi õige kõva hooga... Ega siin soos niipea õiget haljendust ei näe, aga vaata, külamail on arukased omaga juba nõnda kaugel, et varsti võta vihta... Aja poolest jah võiks ikka kõik nurmed juba rulli all olla, aga kuidas sa üksinda jõuad nõnda äkki, kui omajagu vanadustki juba vaevaks jalus. See teeb pika-peale tuimaks, kui pead aga kõik külimaad oma neli-viis korda samm-sammult läbi sõtkuma... Nojah, kõigepealt küli, siis seemendus, äglid ja rull... Et ei tea, mis sina, Vidrik, arvad sellest asjast?...»

«No muidugi... Selge asi... Kindlasti ei ole see töö nõnda üksinda kuigi kerge...»

Tiit pahvis piipu ja vaatas läbi suitsu teraselt poja poole. Näis, nagu oleks ta oodanud oma jutule vähe rohkemat vastust, aga kui Vidrik nagu kohmetult imes oma paberossi, ilma et oleks öeldule midagi lisaks lausunud, siis nihutas Tiit ise juttu edasi:

«Mis sa siis arvad, et kuidas jääb... Kas astud homme mulle appi või?»

«Mina, sa mõtled?» küsis Vidrik nagu üllatunud.

«Keda kolmandat mul siin mõtelda...» jätkas Tiit endiselt, nagu väsinu rahuga. «Nii need nõud mul täna äglide järel kõndides hakkasid pähe käima, et hea ta ju oleks, kui sa neil kõige kiiremail päevil paar söögivahet mu jalavaeva vähendada viitsiksid... Mõtlesin jah, et sul endal praegu ei paista midagi pakilist pooleli olevat, kõnnid nõndasama mööda metsi ja pead oma plaani. Arvasin, et seesama passiks hästi põllulegi... Sest põllul veel parem luhvt suvitada, kui soos ongi. Põllul kõnnid niisama kui sealgi, aga kõnnid asjaette. Ohjad käes või olemata, ega siis neist mingit raskust ei ole! Ainult, et mis su oma tahtmine arvab sest asjast?»

«Muidugi ma võin sind aidata... iseendast mõista...»

Vähe kohmetult alustas Vidrik oma nõusoleku avaldust. Aga mitte sellepärast, et ta oleks tundnud end selleks sunnitud olevat, vaid ta sõnad takerdusid kiirelt hargnevatesse kujutlustesse sellest, kuidas tegelik põllutöö Taadermaa nurmil võib talle isegi uusi, inspireerivaid elamusi anda.

«... Sa ju oleks võinud mulle juba ammu ütelda, et vajad mu abi. Mulle oleks äestus või vedrutamine vahelduseks väga huvitav...»

Väga huvitav... Neilt sõnadelt jooksis Vidriku mõte korraga väga kaugemale tulevikku... komistas korraks isa puusärgile ja... nägi siis oma kunstnikukutse liituvat põllumehe omaga... siinsamas soise kodutalu maailmakauguses.

«... Ise ma selle peale ei tulnud...» jätkas ta ärevakssoojunud häälega. «Ei mõistnud ennast nagu pakkuma hakata. Aga see on ju päris loomulik, kui ma juba homme tulen sulle appi. Teeme viljad maha, muud midagi...»

Tiit kõhatas, et nüüd ka omalt poolt veel midagi ütelda. Aga Linda ei märganud oodata nende jutu lõpetust, vaid tuli neid sööma kutsuma. Mehed tõusid, et kambrisse minna. Tiit koputas piibu vastu uksepiita tühjaks ja ei lausunud asjast enam sõnagi. Aga Vidrik sai aru küll, et Tiit talle midagi veel ütelda tahtis ja et see oli isal esimene kord talle midagi ütlemata jätta sellepärast, et Linda oli kuulmas...

Õhtulauas olid kõik kolm õige kasina jutuga, nagu oleks igal omaette rohkesti mõtlemist või nagu oleks lauas istu-

jate vahekordades sündinud mingi muudatus või ümberhinnang, millega ei olnud veel harjunud. Tiit, nagu alati, heitis kohe pärast söömist magama, Linda hakkas koristama lauda, aga Vidrik ei läinud veel aita, vaid istus kuuri juures raiepakule, kus jäi vaatama õhtu mahedat ilu ja vähehaaval jätkama mõtteid, mis köögikünnisel ennist olid pooleli jäänud.

Kui mitte inimeste vahekordades, siis vähemalt Vidriku vahekorras Taadermaaga oli muudatus sündinud. Ainult korraks oli vilksatanud talle pähe tema ja Taadermaa ühtekuuluvuse võimalus ja nüüd ta ei läinud oma õhtuste mõlgutustega kuhugi kaugemale, vaid jälle õue, kus vaatas läbi tiheneva hämaruse oma kodutalu hooneid, nagu nad olid... aga varsti ka nõnda, nagu nad tema arust oleksid pidanud olema.

Pehkinud palkide ja sammaldunud katuste asemele tõusid valged seinad suurte, kergeid kardinaid lehvitatavate aken-dega.

Ümber õue löi haljendama sirgeis ridades kõrgeid ilupuid.

Kõik põllud loksasid sinavalt lihavas viljas ja all karjamaa alul peegeldas ovaalne tiik suurte hõbepajude helepehmeid kroone...

Nii maalis Vidrik mõttes Taadermaad ja jäi kuuri juurde seni, kui soost õue roomanud udu pani ta liikmed kergeis külmavärinais lõdisema. Aeg võis olla juba üle kesköö, kui ta aidaukse haaki pani ja kasuka alla puges.

— — —
Üpris lühikeseks jäi seekord Vidriku öö ja uni. Punetav päikesetera oli soost vaevalt üles nihkunud, kui Tiit juba tühistas rusikaga aidaust.

«Vidrik! ... Kuule õe, Vidrik! ...»

Seekord äratati magajat vaiksemate sõnadega kui tavaliselt. Õige vähehaaval lisati uksepõrutustele ja hõigetele valjust niring kestis kaua, enne kui süng aidas nagisema hakkas.

Oheldes ja äheldes ajas Vidrik enda üles ust avama ja ta silmad olid veel nõnda rasked, et une jätkamine oleks seekord maitsnud talle vist magusamini, kui oli maitsnud kunagi varem. Aga niipea kui üks tõmmati valla ja jahe hommikuvalgus langes aita, nägi Vidrik jahmudes, et talle ei kavatsenud enam und anda.

«Noh, lähme siis platsil!» ütles Tiit kohe lävelt.

Tal oli käsivarrel paar oma pesu, mingi narmendav ülikond ja vana luitunud õlgkübar. Teises käes tühjade seemnekottide vahel ripendas paar paigatud pastlaid ja katki-kulunud kotist rebitud jalakaltsud.

«Säh, pista need vanemad vatid peale, siis hea hooletu mulda mööda lasta...»

Vidrik ei saanud sõnagi suust. Hambaid lõgistades vajus ta viljakotile istuma ja hakkas kätteantud kaltsudepundart harutama kui paratamatust. Õhtune abilubadus oli tal küll meeles, aga siiski ta ei mõistnud aru saada, kuidas see võis nii äkki tulla... Kui ta oli lubanud isale appi minna, siis ta endamisi oli küll mõtelnud ainult õhtust söögivahet... Olgu ka veel, et ennelõunast, aga seda ta küll ei olnud mõistnud arvata, et ta kistakse üles poolelt unelt... juba öösel...

«Tee kähku, muidu hakkab külm!» ütles Tiit kaeraseemet kotti kühveldades.

Ja Vidrik juba vedaski isa paigatud aluspükse jalga. Parata ei olnud midagi, sest pärast õhtust kõnelust oli nüüd igas isa vaiksemaski sõnas nagu lõvitaltsutaja pilgu jõud, mis sundis täitma kõik käsud tahes või tahtmata.

Aluspüksid jalga saadud, heitis Vidrik ült sooja pidžaama-kuue ja tõmbas vilust lõdisevale ülakehale Tiidu linase särgi, mille laiad, narmendavate suudega varrukad tal vaevalt ulatusid üle poole käsivarre. Ent pükstega jäi Vidrik üsna häтта. Kirjuks paigatud põlvedega harud mahutasid õige pinevile tõmbudes uue mehe lihavamad reied küll kuidagi ära, aga värvlist need siiski ei andnud kokku.

«Püksid on kitsad...» kurtis Vidrik hädise häälega nagu oleks küsimus teab mis õnnetusest.

«Tohoh!» ütles Tiit nagu kahtlevalt, astus siis juurde ja uuris ise asja nii eest kui tagant. «Paistab jah... Muidu päris head, aga värvel ei taha su vatsa vastu võtta...»

Vidriku südames vilksatas lootus, et nüüd ta neist räbalaist pääsebki. Aga midagi! Tiit päästis tagant räätša lahti ja kui seegi ei aidanud veel päriselt, võttis ukse kõrvalt naelast näputäie kotikohenduse linu ja tegi neist haagiaasale paraja jätku.

«No, vaata... käivad küll...»

Kui juba sedaviisi kõhule kinnitatud pükse nii väga heakskiideti, siis muidugi polnud mõtetki kõnelda midagi kuue vastu, mille rābaldunud hōlmad olid küll niisama napid nagu püksivärvelgi. Aga milleks oleksid pidanudki nad avaramad

olema, sest nõobid niikuinii puudusid täiesti ... Aga Tiidul ei jäänud märkamata ka see, kui Vidrik oma ümmaral kõhul kuuehõlmu kokku kiskus ja neile hoolega mingit pidet näis otsivat.

«Kuub kah kitsavõitu või?» küsis ta osavõtlikult. Ja vastust ootamata tõi kustki kirstu tagant paraja tüki paklast lonti ning tõmbas selle üle Vidriku kõhu hõlmuhoidvaks vööks.

«Sedaviisi ... hoiab südame nagu rohkem sooja ...»

Varsti olid Tiidul ka seemnekotid täidetud ja nähes poja hädist abitust enda töömundrisse munsterdamisel, võttis ta nüüd ise käsile ta jalad. Sõna lausumata põlvitas ta Vidriku ette, võttis tema valged ja pehmed jalad kordamööda põlvele ja mässis need aja kallidust rõhutava kärmusega kaltsudesse ja pani pasteldesse. See kõik sündis säärase kivi-kindla paratamatusega, et Vidrik nüüd ei mõistnud enam muud, kui tõusta ja pähe tõmmata veel ripendav õlgkaabugi.

Vidrik oli mõnigi kord endamisi mõtelnud, et ta näeb ainult päevi ja õhtuid, aga varahommikusi tunde üldse mitte. Ta oli mitu korda kavatsenud hästi vara tõusta, et vaadata, kuidas päike tõuseb ja maa ning metsad sädelevad kastest. Olgu ta nüüd lahke ...

Hommik õues oli valge ja rõõmus, aga Vidrik tundis juba aiatrepilt alla astudes valusa survega südames, et tema neis röskeis ja ligastes kaltsudes ei või saada algava päeva säradest ja sillerdustest vähematki osa. Tundus, nagu oleksid räbalad, mis tal seljas olid, lämmatanud kogu ta isiku otsekuu olematuks ja ta pidas hoolega silmas talli poole tõttavat isa ning peremeest, kes täna näis hakkavat mitte ainult ta tegude, vaid ka mõtete juhiks ...

Kui Vidrik nagu unes astudes möödus köögikünniselt, pesi Linda seal silmi. Vidrik seda märgates püüdis küll kõigest jõust oma pilku otse ja kõrvale kaldumata talli poole pingutada, aga siiski ta silmad korraks veidi väärdusid ja ta pidi nägema, kuidas tüdruku imestusest pärani vaade saatis tema raskeid samme ... Ja kui ta enam ei näinud Linda kapa kohal tilkuvat nägu, mis vaatas teda kui maailma kõige veidramat peletist, siis pidi ta oma selja taga kuulma veel valju naeruturtsatusegi. See ei kestnud küll kaua, sest tüdruk kuuldi kohe endale jälle vett näkku laanima hakavat, aga küllap ta sedagi tegi ainult selleks, et nõnda puristades oleks vabam irvitada.

Pikkamisi tatsutas Vidrik talli poole ja ta tummalt ahas-
tavat südant torkisid kaks uut, õige kibedat teravat okast:
esiteks juba see Linda irvitus, mille eest ta oleks vajunud
ükskõik millisesse Verisoo laukasse, ja teiseks see niigi
ränka orjastustunnet süvendav tähelepanek, et tüdrukul oli
mahti vee ja seebiga silmi pesta, aga tema oli voodist välja
kistud ja kaltsudesse mütsutatud, ilma et oleks sellekski
aega antud.

Talli juures, kus Tiit rakendas hobuseid vedru ette, jäi
Vidrik sõnatult seisma. Ta oleks küll mõistnud ruuna ren-
gid kolgitsa otsa pista või ohjaharu valjaste külge kinni-
tada, aga ta ei teinud seda siiski mitte, sest kord juba oli
ta uneraskusest huumavas peas kinnistunud mõte, et täna-
sest päevast on ta alandatud selle talu orjaks ja nüüd ta
otsustas endamisi, et orjal ei kõlba käskimata kätt töö külge
ajada. Aga Tiit rakendas hobuseid ja ei käskinud Vidrikul
midagi teha. Ka Linda, kes käis peremehelt midagi küsimas
naerikülvi kohta, ei teinud temast enam väljagi, ei vaada-
nud ega naernudki... Ainult Vanamära raudjas varsake
tuli korraks ta juurde, et otsekui lohutavalt oma puhta koo-
nuga nuusutada Vidriku kopitanud hõlmu. Ja see tegi Vid-
riku raske orjasüdame veelgi härdamaks.

«No vaata nüüd aisu ja loogaotsi!» ütles Tiit rinnuse-
rihma kinni tõmmates.

See piste pani Vidriku põlvist võppuma, aga siiski ta ei
lausunud midagi — orja osa oli kannatada vaikides kõik
alandused. Ja vaikides ta astus isa kannul, kes võttis ohjad
ja ütles: «Lähmel!»

Tiit laskis hobused aida ette, viskas seal seemnekotid
vedrule ja vedas nad sedaviisi põllul laiali. Igasse nurme-
nurka pani ta maha ühe koti ja Vidrik kõndis mingi tegevu-
seta mööda mulda tema jälgedes nagu vari. Viimase koti
juures jättis Tiit hobused mullale seisma ja käskis Vidrikul
oodata, kuni ta ringi on külinud täis. See kestis tükk aega
ja Vidrik, ohjad käes, seisis ning ootas. Hommikune vilu
pani uuesti ta liikmed lõdisema, kuna isa kitsad kuue-
hõlmad võöks seotud paklalondi abilgi ei varjanud kuigi
hästi tema õrna kõhtu. Aga ta ei liikunud paigalt ja nagu
kiuste ei keeranud selgagi vastu kergelt puhuvat tuule-
õhku.

Viimaks siiski algas ka Vidriku töö.

«Pane seitsmendale hambasse ja lasel!» hüüdis Tiit üle
põllu, kui tal üks itsmevahe oli juba täis saamas.

Vidrik hakkas murdma tellimisrauda, aga ta ei saanud ega saanud seda lahti ja seitsmendasse hambasse. Ajas siis hobused niisama põllu nurka ja katsus uuesti, aga ikkagi ei tulnud tellimisraud lahti neilt hammastelt, mis hoidsid vedrud hoopis mulda riivamata. Tiit seda häda nähes tuli ise appi.

«Tohoh, mis siin's on?»

Midagi ei olnud — nii kui ta käe tellimisrauale külge pani, oli see kohe kerge kõlksatusega seitsmendas, ja siis ta ise laskis esimese ringi, Vidrik jällegi varjuna jälil.

«No nüüd järg käes ja muudkui lase!» andis Tiit ohjad Vidriku kätte ja läks ise tagasi oma külvijärjele.

«Näh!» ütles Vidrik häälega ja tooniga, nagu linnalaps ütleb oma papp- või puuhobustele. Loomad läksid õige pikkamisi küll liikvele, aga kohe nad vaatasid oma suurte valgete silmadega üle õla tagasi ja ruun hakkas uue isanda prooviks põllupeenralt kulusegast rohtu närima.

«Assa-miss!» proovis Vidrik nüüd isalt kuulnud kurjustust ja vihistas piitsaga. Aga hobused näisid nagu kahtlevat kõiges, mis Vidrik neile ütles — taarutasid jonnakalt kord paremale, kord pahemale, kuna iga ohjatõmme, mis oli mõeldud nende juhtimiseks, viis nad alati õigelt teelt veel enam kõrvale. Ja Vidrik pidi nad tihti peatama, et minna tagasi, et pastlaninaga terveks jäänud mullaribadel seeme mulda tõmmata.

Kogu see töö oli kõike muud kui säärane, nagu Vidrik oli seda kujutlenud eilse õhtu hämaras. Rahuliku ja mõtte-rikka uitmise asemel tundis ta valusat närvide närimist ja hirmsat enesealandust, mis pani keha värisema ja kiusas kurgus pakitsevate pisaratega. Mitte ainult hobused oma jonnaka lohakusega ja sõnakuulmatusega ei kiusanud Vidriku kannatust. Seda tegi ka Linda, kes samas seemendatava kaeranurme kõrval külis valmisaetud vagudele söödanaereid ja aina vahtis, käsi päikese varjuks silmil ja nägu naeru täis, kui Vidrik oma ringiga temast möödus... Ja mitte ainult Linda. Paar korda, kui hobused olid peatunud vett laskma, katsus Vidrik vaadata küla poole, et näha mõnda neist arukaskedest, mis isa eileõhtuse jutu järgi pidid olema juba nõnda haljad, et varsti võta või vihta, ja siis ta pidi haljaste kaskede asemel nägema, et tema kaera-seemendus oli pinnuks silmas kogu külale. Naabriperemees, külimit kaelas, oli roninud kõrge kivirauna otsa ja vahtis teda sealt kui ilmailmet... Teises talus üks sinises seelikus

naine oli roninud kuuri katusele ja sihtis Vidrikut sealt. Ja siis tuli Tiit, isa ning peremees, Vidriku tööd üle vaatama ja leidis selle väga laiduväärt olevat.

«Kuidas sa sedaviisi ometi vedrutada saad!» ütles ta läbi põlastavalt pahura naeru. «Mullaveer sul lastud juba kõveraks vedada kui kuserada ja nurgad pole enam nurga moodigi. Istu ja puhka jalgu, ma lasen sul veere sirgeks...»

Vidrik istus kuulekalt põllupeenrale, kui Tiit võttis ohjad ja läks mullaveert sirgeks laskma. Ta käis kaks ringi ja siis oligi vedrujälgi õige nagu püssiga lastud, sest hobused, kui ohjad olid Tiidu käes, astusid nagu nõõri mööda.

«Nõnda!» andis Tiit ohjad nüüd jälle Vidriku kätte. «Sa ainult vaata, et hobused ühtlaselt veaks ja et ruun astuks paraviisi vedrujälje veert mööda. Ära lase neil logelema hakata! Ja mis peaasi, anna loomale, kui sa ta'ga tööd teed, tunda, et sa tast targem oled...»

Vidrik nõõtas sõnalausumata hobused vaole, aga ometi ei jäänud tal kuulmata, kuidas Linda jätkas Tiidu juttu:

«Mis viga ütelda, et anna tunda, aga kas siis loom kõike jälle kohe usub...»

— — —

Uhtsoodu kaheks pikaks päevaks jäi Vidrik isa räbalaisse ja mullatallamise vastumeelsesesse orjusse, mis sõtkus maani maha tema uljad mõttelennud, nagu need varem karjamaa kuusesalude varjus olid teda nii tihti joovastanud. Vähehaaval ju kogemused küll tegid ta vedrutuse, äestamise ja rullimise pisut hõlpsamaks ning hobusedki hakkasid ajapikku harjuma uue ajaja kohmetu ohjahoiviuga ega tuigerdanud enam nii kõverat jälge jättes kui esimestel söögivaheidel, kuid Vidriku mõte ei saanud enam silmapilgukski päris vabaks, ja ta ei suutnud ega suutnud unustada oma orjatunnet. See rõhus teda ühtsoodu kuni hilja õhtuni, millal raske uni sulges silmad kasinaks puhkuseks. Ja järgmisel päeval juba päikese tõusu ajal äratati ta taas valju kolistamisega ukse taga. Silmad olid rasked nagu liiva täis. Jalad lausa valutasi väsimusest, aga kärmelt ringi kohmitseva isa vaiksed kiirustussõnad olid otsekui mingi nõiajõuga üle kõigist tema mõtetest ja tunnetest ning Vidrik ei suutnud ega võinud midagi muud, kui kiskuda jälle kaltsud ülle, panna pastlad jalga, tõmmata paklalont ümber kõhu ja võtta kiusakate hobuste juhtimiseks ohjad ja piits kätte. — Näh! . . .

Vidriku töölerakendamise ja tema välimuse nii järsu muudatusega muutus ka inimeste suhtumine temasse. Siiani ta oli olnud ikkagi härra, keda pidžaama, supelmantel ja võrkkiik küllalt selgesti eraldasid muust majarahvast. Kuidas Tiit oligi käitunud temaga, oma pojaga, Linda oli siiski olnud tema vastu teenijakohaselt tähelepanelik ja Altmaja rahvas liigagi aupaklik. Aga niipea kui talle anti siin hobusepoisi amet ja Tiidu vana töökuub paklalondiga ümber kõhu tõmmati, muutus ka kogu pere suhtumine temasse nii põhjalikult, nagu oleks nüüd tegemist hoopis uue inimesega. Isa oma sõnades muutus tema vastu märgatavalt otsekohesemaks ja veelgi hoolimatumaks. Oli kohe märgata, et ta ei näinud pojas nüüd enam mingit mõistatust, vaid ainult meest, kes hobustega ei oska korralikult ümber käia. Linda, kui Vidrik oma veidras töömundris esimest korda söögilauda istus, hakkas teda kohe kõhklemata sinatama ja laskis kogu oma olekuga paista, et nüüd ei istu lauas enam mingi võõras härrasmees-suvitaja, vaid et nad kõik kolm on üks pere, ühed Taadermaa orjad kõik. Ainult ehk selle vahega, et Vidrik, see kolmas, on kõige saamatum kõigis töödes ja tegemistes, et tema on nagu mehe ülesannetesse pandud poisike, kellega võib saada kõiksugu nalja ja kelle äkki veel õige aplaks muutunud söögiisu paneb vägisi muigama.

Kolmanda päeva hommikul pärast Vidriku orjuse algust — see oli laupäev — ei tulnudki Tiit aidauksele kolistama. Väsinud magaja sai oma une segamatult täis ja kui ta siis viimaks ärkas, kuulis kohe, et mitte isa, vaid jumal ise oli tema peale halastanud — aidakatus rabises tugevas sajus. Hommikueinel Tiitki sirutas oma uneriouseid konte ja ütles, et sadagu, sest «sihuke soe kaste on põllule kiiduväärt asi alati» ja «hea seegi, et hobused saavad puhata». Ta sõi kõhu täis ja heitis magama.

Vidrik samuti ei mõistnud muud, kui läks aita ja puges kasuka alla. Soe tihe kevadsadu kestis päeva läbi, jäi kestma veel õhtulgi ja tegi Vidriku orjusepäevade väsimusest niigi magusa une veelgi magusamaks. Ta ei saanud aidast välja rohkem kui lõunale ja õhtul sauna ning pärast seda olid unel jälle uued ja veelgi magusamad mõnud. Öösel oli aga sadu lakanud ja hommikuks oli ilm selgunud selle kevade kõige kaunimaks, kõige lõhnavamaks ja lõõritusrikkamaks.

Vidrik ärkas õige varakult. Ja juba aidatrepil hingas ta rinda selget headmeelt sellest nõnda ilusast pühapäevahommikust, millal sulaseidki ei aheldata ohjadega hobuste külge ja küllap ka temale antakse vabadus elada inimese kombel. Ta ei vaadanudki kaltsukuhila poole, mis seisis sängi jalutsis upakilelükatud viljakotil, vaid läks kambrisse härrana — uues, veelgi kirevamas pidžaamas, supelmantlis ja ruudulistes tuhvrites. Linda, kellelt ta kõõgis habemeajamiseks sooja vett küsis, ütles talle jälle endiselt «teie» ja ka Tiit kõhatas enne hääle kenasti lahedaks, kui tuli Vidrikule ilma kiitma ja küsima, kas ta oma väsimuse on nüüd hästi välja puhanud. Ei Vidrikul olnud täna midagi kurta. Ta ainult ruttas, et saaks enne hommikueinet lõua puhtaks habemetüükast, mis nädalasena punetas ta pruunistunud näos, ja võiks siis kohe pärast sööki võtta oma võrgu ja minna karjamaa salude varju vabana üle olema selle maailma viletsusest ja väiklusest...

Kohe, kui Vidrik oli saanud habeme maha, tõi Linda ka kohvi lauale ja nad kõik hakkasid sööma. Vidrikul oli hea isu. Ta lõuapärad naksisid erilise nobedusega pehmet sepi-
kut värske võiga ja ta sai esimesena söönuks. Aga et ta nagu ei julgenud isa pilgu all kohe tõusta ja lauast lahkuda, siis jäi väheseks veel istuma ja aknast välja vahtima. Aknalaual, näe, leidis täna isegi ajaleht — värske «Sakala». See ei kandnud küll Taadermaä Potaariku nime, vaid Linda, ainus inimene talus, kes käis vahel nõnda tühja asja pärast külaski, oli laenanud lehe naabertalust endale pühapäevaks vaadata.

Vidrikul ei olnud küll õieti mingit huvi selle vastu, mis see väike leheke võis teada maailma asjust, aga siiski ta võttis selle kätte ja heitis ajakuluks silma kõigile lehekülgedele. Ükskõikselt vedas ta pilku veerult veerule, kuna järsku, viimase leheküljeni jõudnud, võpatas kogu kehast nii väga, et see ei jäänud ka Tiidul ja Lindal märkamata. Mõlemal pooleli näritud pala suus, vaatasid nad, kuidas Vidrik käe värisedes ja midagi muud märkamata vahtis üksi-silmi lehele, ühte ja samasse kohta. Ta nägu, liikumatu nagu minestanul, kahvatas silmanähtavalt ja lõug juba jälle värises nagu lapsel, kes võib iga silmapilk nutma hakata.

«Vidrik, mis sa sealt lehest näed?» küsis Tiit viimaks vaikselt ja võimalikult osavõtliku tooniga.

Aga Vidrik ei vastanud — tõusis nüüd järsku lauast ja

tõstmata üles tooligi, mis kolinal kukkus ta alt, läks käsi rusikasse surudes uksest välja . . .

Samas ka Linda tõusis kähku ja läks talle lävelt järele vaatama.

«Mine, vaata, kuhu ta ometi jookseb . . .» ütles Tiit äreva häälega.

«Ära karda midagi!» lohutas Linda lävelt. «Tanumast alla nagu alati. Ja võrgu võttis ka aidatrepilt kaasa . . . Ega ta ennast metsa pooma või jõkke uputama ikka ei lähe . . .»

Tiit tõusis ja võttis mahakukkunud ajalehe, pani prillid ninale, tõstis lauanurga nõudest lagedaks ja hakkas otsima seda, mis Vidrikule nõnda raskelt pähe löi.

«Mis sa keskelt laotad! Ma nägin selgesti, et viimati ta vaatas viimast lehekülge . . .» tuli Lindagi nõusse.

«Viimast vist vaatas jah,» leppis ka Tiit sellega ja siis nad kummardusid kõrvu lehe kohale ja otsisid koos seda, mis Vidrikut nii väga kohutas.

«Surmakuulutusi pole ühtki . . .» ütles Linda.

«Ei ole jah. Ja midagi inimesetapmist ega muud suuremat õnnetust ka ei paista,» lisas Tiit.

Sõrmega järke ajades käisid nad läbi kogu lehekülje, kuid ei leidnud kõige vähematki, ei ainustki rida, millest oleks kõlvanud arvata, et nimelt see võis Vidriku nõnda segamini murda, nagu ta murti. Vaksavõrd kuulutusi lehe alaveerel ajasid väga asjalikku ärijuttu ja oli täiesti kindel, et Vidrikut ei võinud kohutada ei Põlluselts, kes soovitas oma uut kunstväetiste saadetist, ei Kaeramäe Kuigats, kes pakkus märade sugutuseks oma tembeldatud tõutäkku, ega ka keegi neist teistest kaupmeestest ja peremeestest, kes kiitsid oma kaupa või pakkusid talusid müüa või rendile. Ja lugemistükke kuulutuste kohal ei olnud kuigi palju. Peale nädalase raadiokava ja turuhindade ülevaate, mis samuti pidid jääma väljaspoole igasugust kahtlust, kõneldi seal pikalt ja laialt ainult Abessiinia maast ja selle mustast keisrist, kellega Vidrikul vaevalt võis midagi tegemist olla.

«Mis see küll ometi võis olla, mis talle just sellelt leheküljelt nõnda kõvasti südame külge kargas!» imestas Linda ja hakkas lauda koristama.

«Küllap see on jälle üks sihuke vigur, millest päris selge peaga inimene eluilmaski aru ei saa,» arvas Tiit.

Ta siiski võttis lehe ja heitis voodisse, et pikali edasi uurida poja kummalist saladust. Aga temasse see lehekülg, mis Vidriku oli pannud näost värisema ja toole pillama,

mõjus siiski otse vastupidi ja tagakambrist hakkas varsti kostma õige rahulikku norskamist.

Lindat aga jäi see seletamatu lugu väga kiusama ja, nõud pestud, tõmbas ta kähku helelillelise pühapäevakleidi selga ning jalutas Vidriku tavalist rada tanumast alla. Võis ju temagi oma napil jõudetunnil nii ilusa ilmaga karjamaale kondima minna, liiatigi kui kõik kõrvata tassid, kus tavaliselt oli olnud lilli, seisid täna eelse saju tõttu aknalau-dadel tühjadena. Ja pühapäevase laua iluks kevadlilli korjates võis ju temagi ring ulatuda sinna karjamaa kauge-mate salude vahele, kus mättad punetasid pääsusilmadest ja kus vist Vidrik ka oli rahustamas oma segikohutatud südant. Linda tahtis teda näha. Sest inimene ju läheb rahu-tuks, kui näeb nõnda imelikku lugu, nagu täna hommikul oli juhtunud Vidrikuga...

Siit kodu ligemalt Linda ei hakanudki lilli võtma. Ta läks aga tahapoole, läks karjamaa kõige kaugemate salu-deni ja seal alles hakkas noppima pikemate vartega pääsu-silmi, millede hulka võttis mõne üksiku ülasegi, mis kuskil põõsa põhjapoolses varjus oli hiljemalt õitsema jäänud. Esiti ta küll vaatas vahel ringi, aga kui Vidriku võrku ja ta heledaid ürpe ei paistnud ühestki põõsast, siis unustas ta varsti otsitava ja ilus ilm pani lillekorjaja veel laulmagi:

Vaikselt anuva-ad mu laulud
kalli kambrisse-e

kostis Linda selge sopran kevadise metsa kerges õhus jul-gelt ja täie kõlaga.

Aga vaevalt oli laulja teist salmi alustada jõudnud, kui tema pilk lilli noppides riivas Vidriku kirjuid sääri, mis rippusid võrkkiigest kahe kahara kadaka vahel. Linda jäi vait ja tõusis kohmetult püsti... Aga lausa hirmuks see kohmetus muutuski, kui ta vaid korra oli vaadanud Vid-rikule näkku, mis oli väga võõras, võõras nagu suure valu tõmblustest. Ja umbselt kostsid ka tema sõnad, kostsid nagu kinnipigistatud kurgust:

«Kas sul mujal ruumi ei ole, et pead tulema just siia... mind piinama!...»

«Issand halasta... või piinama!...» ütles Linda ja astus vaistlikult paar sammu tagasi.

«Aga miks sa siis solgid siin vaikust oma võõra joruga, kui Loola Vellemaa häälestab viiulit, et mängida mulle Chant hindoud... Aru said?»

«Jumala eest, ei saanud,» ütles Linda vaikse tõsidusega ja vaatas oma nutuseks solvatud silmadega Vidrikut nõnda, nagu võidakse vaadata inimest, kelle mõistus just praegu kustub...

«Muidugi sa ei saa minust aru... Sa ei võigi minust aru saada...»

Vidrik langetas pilgu ja hakkas näppima mulluste marjadega kadaka latva, mis kasvas ta kõrval. Ta viimased sõnad, võrreldes äsjaste turtsatustega, olid nukralt vaiksed ja näis, nagu oleks tal häbi, et ta rõõmsalt laulva lillenopija oli nii väga ära kohutanud, ja nii ta ei olnud sugugi enam nii hirmuäratav kui ennist. Linda sõandas talle jälle sammu võrra ligemale astuda ja unustatud uudishimu ärkas temas uuesti.

«Kas te hommikul lehest midagi halba sõnumit leidsite või... Mis teil viga on, Vidrik?» küsis ta tooniga, mille mahedus oli väga usaldustäratav.

«Lehest jah,» vastas Vidrik, tõstmata pilku kadakalt, mille ladvavõrusid ja musti marju ta näppis.

«Ärge pange pahaks,» jätkas Linda, «aga ma ise vaatasin selle lehekülje otsast otsani läbi ja ei leidnud seal kõige vähematki niisugust, mis oleks võinud teid nõnda kangesti kohutada...»

«Muidugi sa ei leidnud, ei võinudki leida,» ütles Vidrik, püüdes oma sõnade nukra tooniga heaks teha, mis ta Linda vastu nüüdsama oli ülekohtune olnud. «Jah, kuidas sa seda leida võisid. Minu kohutus oli seal peidetud raadio nädalakava peentesse ridadesse. Seal lugessin ma sõna-sõnalt: kell kaksteist null null pühapäevane hommikkontsert. Ringhäälingu orkester... ja solist Looli Vellemaa — viiul... Chant hindou... Muud ma enam ei vaadanud... Mulle oli küll juba sellestki...»

Vidriku sõnad sumbusid ummistuvasse kurku ja Linda, nagu lohutada tahtes, astus nüüd otse tema juurde.

«Ikka ei saa aru, mis sa mõtled ja ütled...» lausus ta kahjatsevalt, siiruse märgiks Vidrikut sinatama hakates.

«Aga kas sa tahaksid aru saada?» küsis Vidrik silmist selguma hakates.

«No miks ma ei tahaks!» kinnitas Linda lihtsa südamlikkusega.

«Tule istu mu võrku, Linda!» haaras Vidrik tüdruku randme pihku. «On mis on, aga ma näen, et sina siiski ei ole veel südame juurteni muutunud mullaks ja sõnnikuks...»

Sinuga, ma näen, saab siiski veel kõnelda päris südamlikku juttu. Ja ehk see ongi nõnda parem, kui ma räägin sulle ära selle loo... Aga olgu sul teada, et usaldus nõuab vaikimist...»

«Ära kohe kardagi! Kellele ma peaksin seletama su asja!» kinnitas Linda, ootusest õhevil.

Nad istusid kõrvu kui vanad sõbrad ja Linda, lillekimp käes, kuulab väga osavõtlikult Vidriku lennukat jutustust Loola Vellemaast kuni telefoni teel antud töotuseni, et mängides järgmine kord Chant hindoud ta pühendab ainult Vidrikule iga poognatõmbe...

«Aga kas sa üldse teadki, mis asi see raadio õieti on?» katkestas Vidrik oma hoogsa ilukõne äkki asjaliku küsimusega.

«Oi heldus, miks ma ei tea!» naeris Linda seda kahtlust. «Sa võib-olla pole kuulnudki, et ma olen küll maalaps, aga Taadermaale ma tuln linnast. Ei ole raadio mul kuulmata ja nägemata asi.»

«No nii... sa siis tead, et raadioaparaat kõik helid, mis ta toob kuuldavale, võtab lihtsalt õhust...» jätkas Vidrik. «Kõik õhk, ka see mets siin on täis helisid, vaikivaid helisid, ja aparaat — saad aru — valjendab ainult need helid inimkõrvale kuuldavaks... Ja mõistad sa nüüd minu traagikat?! Täna kell kaksteist tõuseb õhku Loola Vellemaa mäng, mis on pühendatud ainult minule... Ta muidugi on kindel, et ma suvitan kuski kuurordis — ta ei tea ju, kuidas ma vihkan neid paiku! — ja arvab, et ma võin kunastahes istuda valjuhääldaja ette. Ta kujutleb mind kuulamas kuski vaikselt avaras saalis, kus ei ole segamas ühtki võõrast, ja ta mängib kogu oma hingega, kogu südamega, pühendades iga poognatõmbe ainult minule... Kõikjal, kõikjal väriseb kuuldamatult ja kuuldavalt see imeilus viis, mis on mulle nagu mu oma igatsuse laul... Siinsamas Taadermaa karjamaalgi on kõik kuuseokkad, kõik lilled ja sammal, iga vari ja valgus täis vaikivaid helisid, mis kuuluvad ainuüksi mulle. Tuhanded kuulevad neid, aga just mina mitte, sest mul pole seda elutut karpi, seda peotäit surnud tehnikat, mis ulataks eestrist minu varanduse mulle kätte! Ma tean aega, millal see algab, aga ma ei või muud, kui kuuseoksi suruda oma kõrvadele ja ainult aimata, mis Loola Vellemaa viiul kõneleb mulle üle kevadiste kaugeuste...»

«Oleks võinud ju küllagi kuulama minna,» ütles Linda kaastundlikult, «aga mina küll ei ole märganud, et mõnes siitkandi talus traadid väljas oleksid...»

«Kas sa, Linda, tahad teha mulle suure, suure heateo?» küsis Vidrik nagu kuulmata, mis talle üteldi.

«Miks ma ei taha, aga kui ma ainult mõistan...»

«Mõistad...» ütles Vidrik kui unes. «Mine nüüd kohe koju ja kui kell on täpselt kaksteist, siis vilista...»

«Miks ma seda ei või! Ma vilistan sõrmedega... kindlasti kuuled...» ütles Linda ja küsis siis tasa, nagu tasu nõudes oma heateo eest: «Aga miks sa seda tahad? Kas selleks, et siis teaksid, kunas ta just hakkab või...»

«Jah, selleks, Linda... Aga mine nüüd juba, jäta mind üksi!»

— — —

Elevus südames tegi Linda sammud kergeks nagu lennul, kui ta nüüd karjamaa tagasaludest kodu poole ruttas. Ta ei mäletanud kindlasti, kas kell ta kodust tulles oli olnud veerand kümnest üle või puudus ja ta ei mõistnud arvata, kui kaua lillekorjamine ja Vidriku kummalised kõned olid kestnud, aga päikese järgi paistis aeg igatahes keskpäeva paiku olevat ning oli karta, et ta võib oma tähtsa vilemärguga Vidrikule veel hiljaks jääda. Jõudnud koju, jooksis ta kohe kella vaatama, aga õnneks see polnud veel poolgi kaksteist ja Lindal oli enne lepitud vilistamist veel aega kleiti vahetada ja köögis sigade söögid valmis segada. Seda tehes oli Taadermaa vana seinakella minutiosuti roosilisel numbrilaual siiski nihkunud juba nõnda kaugele, et ta enne märguannet ei usaldanud enam lauda juurde minna, vaid pesi seasöögised käed, et hetke saabudes oleksid puhtad sõrmed suhu pista, ja jäi eeskambris ootama keskpäeva tundi. Aga nõnda tegevuseta istudes ja üksisilmi kella vahtides oli kümme minuti õige tükk aega ja Linda ei kärsinud kambris Tiidu rasket norskamist kuulatada kauem kui seni, millal kell, viis minutit enne löömist, raginal tõmbas oma vasara vinna. Siis Linda läks juba valmis õue, jättis ukсед pärani valla, et löömine kindlasti õue ära kostaks. Ta läks aida juurde ja ronis viljaredelitele, mis seisid seal vana vahtra najal, ning ootas kannatlikult, kuni kell kambris hakkas keskpäeva kuulutama. Ja sedamaid pistis ta sõrmed suhu ning teravalt hele vile, mis lõi lukku vilistaja endagi kõrvad, lõikas teravalt ümbruskonnal lasuvasse vaikusse.

Võtnud sõrmed suust, kuulis Linda veel oma vile kajade veeremist karjamaa tagasalude vahel ja siis kohe jälle laskus endisest veel sügavam vaikus sinna nagu kõikjale. Aga ta ei roninud veel redelilt maha, vaid jäi liikumatult seisma, nagu kartes oma astumisega kedagi segada.

... Kui nüüd viia sigadele söök kohe kähku kätte ja minna õige tasa-vargsi põõsaste varjust piiluma, kui d a s just Vidrik seal oma võrgus kuulatab seda kuuldamatut viiulimängu, millest ta mõistis nii kenasti kõnelda...

Linda sai vaevalt selle õheville ajava mõtte lõpuni mõtelda, kui kõõgiuks kolksatas ja Tiit, äsja ärrganud silmad heledast päikesest kissakil, seisis harkjalu lähel.

«Kuule, õe!» hõikas ta lauda poole, kuna ei näinudki vahtra varjus redelil seisvat Lindat, kes sai sealt nüüd pere-mehe märkamata mahagi tulla.

«Mis sa tahad?» küsis tüdruk haoriida varjust lagedale tülles.

«Mis kuramuse vile see siin käis?»

«Ei mina kuulnud siin mingit vilet!» salgas Linda, mäletades Vidrikule antud vaikimislubadust.

«Ära sega selget asja!» muutus Tiidu toon juba karedamaks. «Vile oli nõnda kõva ja kõle, et kohe, kui lõikas läbi maja, ajas minugi üles. Kindlasti pidid sa kuulma seda.»

«Kui arvad, võid ise oma sooja peaga uskuda, et unes kuulnud viled peavad ka õue kostma, aga mulle sa küll sihukest asja seletama ära tule!»

«Või unes... sa arvad,» ütles Tiit oma kuulmises juba isegi kaheldes. Ringutas siis korraks uneroiuseid liikmeid ja hakkas meelde tuletama neid mõningaid väikseid asju, mis ta oli otsustanud täna une vahel ära õiendada.

Nähes Lindat seasööginõudega köögist väljuvat, andis ta kohe kõva käsu:

«Väikestele ära täna vii!»

«Mis need väikesed siis kurja on teinud, et peavad söömata seisma?» küsis Linda nagu pahuralt.

«Lõigata tahavad,» ütles Tiit ja läks kambrisse otsima oma vana habemeväist.

Linda seda kuuldes kohe kokkus mõttest, et nüüd veel aetakse põrsakisa täis see tähtis vaikus, milles Vidrik just praegu unistab oma viiulineiust, aga ta lootis siiski, et ettevalmistused võtavad unisel vanamehel tunni või vähemalt poolegi.

Aga asjata loodetud!

Vaevalt sai Linda suuremate põrsaste aidus künad puh-
taks ja söögi ette, kui Tiit, väits vestitaskus ja liuatäis
külma vett käes, juba kükitaski lauda ees murule.

«Too nad mulle ette!» käskis ta Lindat, proovides juustel
vältse vahedust.

«Too ise kui tahad, minu süda küll sihukest asja näha ei
kanna!» ütles Linda, lootes selgi kombel asja veel viivitada.

«Või nõnda närva südamega!» imestas Tiit ja astus roo-
vikuriidale. «Kinnihoidjat vaja, eks siis peab hõikama met-
sast Vidriku...»

Juba ta tõmbas õige rängaks röögatuseks kopsudesse
õhku, aga enne, kui sai hõigata, haaras Linda nagu hirmu-
nult tal hõlmast kinni ja hüüdis hädiselt:

«Ära hull ole! Kas sa ei näinud mihukese murega inimene
läks metsa meelt lahutama ja nüüd ta tulgu sulle põrsaid
lõikama!»

«Mis sa siis õige mõtled?... Kas sead sellepärast lastakse
kultideks kasvada või?!» küsis Tiit juba lausa pahuralt.

«Ennem ma juba ise...» alistas Linda ja istus maha.

Tiit siis tõi talle kordamööda põrsad põlvede vahele ning
vett solistades ja väist välgutades sooritas vajalised operat-
sioonid.

Ta tegi oma tegemised küll õige kärke käega, aga Linda
arvates oli see ometi väga kaua aega, millal põrsaste kisa,
valjem ta sõrmede vilest, pillutas laiali vaikuse ja kajas
vastu karjamaa kuusiku tagasaludest, kus Vidrik just praegu
oli kuulamas oma viulineu kuuldamatut mängu...

ÕUNAPUUD ÕITES

Tiidu tänavuse tragiduse, Linda tõhusa abi ja mõnevõrra ehk ka Vidriku osavõtu varal jõuti Taadermaal kevadiste töödega aegsasti lõpukorrale. Ja soovidagi ei oleks mõistetud paremaid ilmu idanemiseks viljaivadele, mis olid viimaseni mullas ja mõnel lapil isegi oraseks haljunud. Tugevad läänetuuled olid vaikinud; taevas oli kergeis kuivades pilvedes, õhk mahedalt sume ning soe.

Täna oli Tiidul ette võetud õuevärava põhjalik parandamine. Neil rahulikumail päevil pärast külvitööd armastas ta hoolega otsida ja leida niisugust toimetamist, mida keegi ei teadnud ette arvata. Linda täitis perenaise kohuseid nagu alati ja Vidrik oma võrguga oli hakanud käima riigimetsa kõrgemate kuuskede peidus, kuhu lehmad ja Altmaja Mall, kes olid nüüd karjamaa oma alla võtnud, ei pääsenud segama tema uuesti jaluleseatud rahu. Tiit aga vaatas ringi, kus vaja kätt külge panna, et Taadermaa nüüd mitte enam ainult ei laguneks, vaid näitaks ka paikamise ja paranemise märke.

Täna ta pani väravale uusi poste. Juba kohe pärast hommikusi talitusi, kui Vidrik veel magas, oli ta lõiganud Lindaga, kellel ka saag ei olnud päris võõras tööriist, õue varutud palkide otsast parajad tükid, oli need maapealse osa ulatuses siledaks tahunud ja vabastas nüüd auke pehkinud tüügastest. Ainult teine post oligi päris maha murdunud. Karjalaskmise päeval oli üks noor lehm toetanud sarved väravavarbade vahele ja siis see robin oli käinudki. Murdunud post oli maa sees ja iseäranis mullapinna kohal kobe kui kops, ei kannatanud kangiga katsudagi. See tuli õige hõlpsasti maa seest välja ja siis Tiit kiskus lagedale ka kivid, mis olid postile sinna toeks taotud. Aga teine, mis veel püsti püsis, oli maasse maetud tüvestki veel üsna tihe puu ja kannatas tervelt üles kangutada. Ainult maapinna kohal oli see pehastuma hakanud, aga siingi polnud mädanik veel jõudnud kuusetüvikut südameni närida.

Täpselt Tiit ei mäletanud nende postide iga, aga kui ta seda sitkemat välja kaaludes õige mõtles ja mõtles, siis viimaks jäi uskuma, et paarikümne aasta paiku see aeg peaks kõikuma — olgu ivake alla või pisut peale... Tiidu arust oli see siiski õige tükk aega puutükil porise maa sees püsti seista — umbkaudu kolmas osa neist päevist, mis tal endal siin peal-maa ringi liigutud.

Paraviisi tuli ka teine post välja ja langes pikali ja Tiit istus sellele väheks hinge tagasi tõmbama, kuna äsjane meeldetuletus ja mõte tegid nagu südame vesiseks ja ajasid suu suitsu tahtma. Istudes ja piipu pahvides ta ei saanud ega saanud mõtet ja pilku ära neilt vanadelt postidelt, mis nõnda pika osa tema elust olid seisnud siin teine teisel pool väravat. Aastate viisi olid nad siin kestnud kõik rattarummude ja reepärade külgepõrked, aga tugikivide vahele vajunud porimaa oma alatise rõskusega oli ometi närinud neid tüsedaid tükikaid seni, kuni aelev elajas lükkas ühe oma sarvedega pikali ja teine kangiga kaaluti välja oma asemest. Ja nüüd uued juba pikutasid siin õuesuus, kohe valmis asemele tõusma... Missugune jõud praegu murraks nende tüved, millel oma jalg ja veerand läbimõõtu? Aga las aastat paarkümmend lõgistavad nende kallal oma hambaid — küll siis juba murtakse! Kes seda ette arvata mõistaks, mil kombel need uued maha lükatakse, aga olgu rummu-põrge või jälle mõne tõpra sarved — tulemata ei jää ka nende langemine! Ja ajagu siis uued püsti kes tahes — Tiit ise vist kipub küll hiljaks jääma sellele tööle, sest küllap see nõnda näib olevat kindel mis kindel, et tema enda viimne väljasõit läheb nende postide vahelt, mis ta täna püstitab praegu tühjaks kistud aukudesse...

Ei Tiit mõistnud arvata, kes võiks olla see mees, kes nende uute postide asemele paneb kord jälle uued, ja see teadmatus hakkas vähehaaval tema südamesse suruma kibedat kitsustunnet, nagu loendamatuid kordi varemgi niisuguste tööde puhul, mis kiskusid mõtte liiga kaugele ette. Aga Tiit teadis juba ammu, et kui säärane kohmetus peale tuleb, et siis selle tõrjeks pole ühtki tõhusamat rohtu kui piip ja töö. Ta laadis uue tubaka kahasse, tõmbas sellele uue tule peale ja tõusis.

Uute postide okslikke tüveotsi silmitsedes tuli ta mõttele, et küllap need mõne aasta peaksid vastu kauem, kui neil maasse maetav osa tules söele põletada. Ja ta ei hakanudki vastu sellele mõttele, vaid tiris kohe ühe palgijupi teisele,

nõnda et selle ots jäi tõllakile, tõi siis riidast kuivad puud alla ja läitis tule... Ta oli Taadermaa tuleviku teadmatuse pärast juba aastaid küll mõndagi tegemata jätnud, suurema osa põllumaadki sööti uinutanud, aga kui ta miski töö oli võtnud juba käsile, siis ei kõlvanud ükski hea nõu selle juures raisku visata, vaid asi tuli õiendada nõnda, et see ajahammaste närimisele võimalikult kauem suudaks vastu panna. Kes seda ei tea, et söestunud kiht on maasse pandavale puule mädanemise vastu heaks kaitseks, ja kuna see töö oli tulnud nüüd kätte niisugusel ajal, millal väga kibedat kiiret polnud kannul, siis tulid ka tüved läbi põletada, kuigi sel kombel saavutatud vastupidavuse pikendus ei võinud tulla enam tema enda tuluks, vaid pidi jääma Taadermaa uue peremehe kasuks — kes ta ka ei oleks...

Nagu vastuseks neile Tiidu mõtetele ilmus tüve all praksuva tule suitsust järsku Vidrik nähtavale. Ta oli end tüki aja takka jälle täide mundrisse pannud — kollased kingad jalas, kirjukashall ülikond seljas, lühikese, lihava kaela ümber kõva püstnurkadega krae, mille ees oli lai ja kohev, kogu rinnaavaust täitev kaelaside, ning kepki käsivarrel. Ta jäi silmapilguks seisma, vaadates tuld, mille leegid käri- nal noolisid kuusetüve vaigust koort, kuna Tiit omakorda jälle vaatas teda ja taas pidi tahtmata muigama oma tuttavat, lootusetult kibedat muigamist, kui tuli mõte, et kas nüüd siinsamas ei seisagi, kes peaks need järgmised postid püsti panema.

«Mädand...» torkas Vidrik viimaks kepiotsaga lehma mahalükatud posti murdekohta.

«Mädand, sinder, jah...» hakkas Tiit sülitasi tüvest põlevat posti keerama.

«Ja no nüüd sa siis paned uued asemele?» püüdis Vidrik hoida jutujärge, kuna ta ootas, et isa ehk küsib, kuhu ta on minemas, sest teatamata ta nagu ei julgenud teele asuda...

«Peab panema,» vastas Tiit, tähelepanek tulel. «Ilma värvata on kuri karja koos hoida.»

«Needsamad, mis siin maas, panedki?...» viivitas Vidrik minekuga.

«Kas sinu arust need hästi ei passi või?» küsis Tiit vastu.

«Miks nad ei passi, aga need ju ilmatu rängad... Kuidas sa saad need üksinda püsti panna!»

«Mis mul viga, et ma ei saa? Võtan näpuvahele, pistan püsti, lõõn kividega kinni ja... käivad jälle see sitta paar-

kümmend aastat... Kauemat nad küll ei seisa. Aga üks ma või siis jälle uued panna...»

Tiit ütles need sõnad nagu kõige lihtsamast, endastmõistetavast asjast kõneldes. Aga Vidrikul ei jäänud taipamata nende vaiksete lausete otse kohutav jõud. Paarikümne aasta pärast võib uued panna... Vana naine kindel olevat, et selles talus peab samuti nagu kõik surelikud ka surm ise peremehe sõna kuulma — võib tulla, kui kutsutakse... jääb tulemata, kui väravat lahti ei tehta... Aga Vidrik tahtis nüüd siiski minna. Sellest kõigest võis külatelyel edasi mõelda.

«Siis on hea küll, kui sa arvad üksi valmis saavat...» ütles ta. «Mina pidin poodi minema.»

«Ah poodi pidid minema?» tõstis nüüd Tiit omakorda imestanud pilgu. See uudis oli talle tõesti suureks mõistatuseks, sest ta oli olnud täiesti kindel, et Vidrikul ei ole enam vestitaskus sinist sentigi, kuna ta ju oma paari-kolme krooniga oli juba kaks korda käinud tubaka ja kestade ostul ja pärast viimase satsi otsasaamist oli juba mitu päeva lehti laasinud Tiidu omakasvatatud vartelt, mis ripusid kõlguses kõrendeil. Aga Vidriku sõna ses asjas oli seda kindlam ja rahulikum, et tema vestitaskus liiklevad sõrmed puudutasid praegugi krõbisevat viiekroonilist, mille ta kellegi märkamata oli pigistanud pihku eile saabunud kirjast. See rahasedel — honorar joonistuste eest, mis ta juba ammu oli teinud mingi usulahu ajakirjale — oli suuresti tahestanud ta enesetunnet juba eile õhtust saadik ja praegugi andis see ta sõnadele kindlalt kaaluka tooni:

«Poodi pidin minema jah. Ei mõista ikka veel hästi harjuda selle su omakasvatatud suitsuga...»

«Eks ta võõras ole, kui suu on õrnemaga harjunud.»

Tiit hakkas jälle posti keerama ja Vidrik läks teele — läks koguni õige kergel sammul — nagu oleks ta lahti lastud ülekuulamiselt, mis oleks võinud lõppeda ka sunnitööga.

— — —

Tiit võttis kirve, lükkas sellega paar korda üle tules põleva tüve ja nägi, et see oli saanud juba küllalt — koor oli täiesti põlenud ja puudki kattis tihe, heledalt hõõguv söekord. Ja sedamaid sai palgijupp jalaga tugeva tõuke — leegitsev tüvi kustus veeredes ja jäi tükk maad eemal sinist vingu välja ajama. Nüüd tuli teine post tulele tõsta, aga seda oli siiski abita raske teha.

«Lin-daa!» hõikas Tiit oma rämeda häälega, aga õige pikalt, et kutse kõlaks sõbralikumalt kui ta tavaline järsk röögatus, millele ka tüdruk alati kuidagi pahuralt vastas.

«Mis sa taa-haad?» hõigati nüüd õige lahkesti vastu.

Aga kust tema hääel kostis — aiast uibute alt, mis valendasid nüüd täies õies? Tiidul ei olnud kiiret, ta võis ju vaadata minna. Läks üle õue aia äärde ja kummardus seal vanadele, halliks luitunud tarastele, sest õigus — seal Linda oligi.

Ta niitis aias lambaid. Ta oli seal oma laagri maha pannud noorele murule nende mullaringide vahele, mis ta ise oli kaevanud ümber puude.

«Mul oleks olnud sind silmapilguks appi vaja, aga sul omal paistab sihuke töö pooleli olevat, et ega sa vist ei pääse?» küsis Tiit üle aia.

«No kui sul see tuli, mis sa seal kärsutad, ei ole just maja külge hakanud, siis võiksid veidike oodata jah. Mul ei ole siin enam rohkem kui natuke siledat selga veel võtta,» vastas Linda ja pügas edasi.

«Pole mul seal tuld kurja peal midagi... Eks ma siis oota,» ütles Tiit ja jäi samas taraste toekile, kus tal oligi õige mõnus seista ja oodata, kuni Linda pügas veel seda natukest siledat selga, mis tal käsiloleva lamba juures oli pooleli.

Vaikus, mis valitses õues ja kauges ringis selle ümber, tundus kuidagi rahulikumana kui tavaliselt ja tuletas Tiidule meelde, et nüüd ainult tema ja Linda oma lammastega ongi kodus — Altmaja Mall muu karjaga metsas ja Vidrik ka vist juba üsna kaugel külavahel. See teadmine toetas ta tunnet, et rahu on majas, et ligemate tundide kestes ei või juhtuda midagi, mis võiks pahandada või rikkuda tuju. Lindaga ei olnud tal ju ammu mingit tõsisemat lahkkõla olnud ja näis, et seda pole enam kartagi. Kui see tüdruk, niisama taheda sõna kui teoga, muutiski vahest oma olemisega Tiidu tuju ühtlaselt rahulikku seisuga, siis ei iialgi viha ja vimma poole, vaid ennem ta sõnad küll soetasid hubast nalja või säärast mahedust, mis oli soe ja sume nagu tänane ilm. Niisugust leebet mahedust paistis ta olekust praegugi. Hõikas Tiidule vastu nii lahke häälega... ning oli kohe nõus tulema, kui lamma saab siledaks... Ja pealegi oli tal nüüd jällegi käsil sihuke töö, mis pani Tiidu tas nägema rohkem perenaist kui tüdrukut. Tiit ei olnud näinud aastaid, et mõni ta tüdrukuist oleks püganud lambaid. Alati oli Altmaja Mall

sellest tööst kinni haaranud, ise seejuures suure ja tähtsa häälega kätsatades, et tema on see ainus, kes oskab, aga ometi oli ta oma poolsõgedate silmade tõttu loomadele nii suured nähkamad sisse lõiganud, et andis päris imestada, kui nahk nülгимise ajaks siiski jälle oli umbe kasvanud. Ja kes võis teada, kui palju Mall nõnda omapäi pügades villu seeliku alla toppis ja koju toimetas!

Aga Linda tegi ka seda tööd meeldivaldvalt vaikse ja asjaliku rahuga. Istus murul — kirju sõidutekk alla laotatud, villade panipaigaks toodud suur sari, ja nõnda ta seal lõksutas rauaotstega lamba paksu valge kasuka veere all. Ja lamas, kellele pehme takuvõrge jalgu seotud, lamas rahulikult Linda laialisirutatud jalgade vahel. Mis tal pidigi olema viga seal vait olla, kui kõik nii kenasti seatud, põetud jälg täiesti sile — ei ühtki naksu nahka lõigatud, ja talleldi siinsamas ta juures löid rõõmsalt kepsu.

Juba veeresidki viimased villatordid üle lamba sileda selja Linda sülle. Ta tõstis need sealt sarja, päästis looma jalad võrkmekammitsast valla, nii et see oma talledega võis jälle karjamaale joosta, ja siis nad läksid värava juurde.

Siin oligi söele põlenud tüvi juba täiesti kustunud ja tuleasemeltki ei tõusnud enam leeke, vaid hõõgus ainult tuhjakaks tõmbunud süsi. Niisuguses olukorras oleks Tiit teise posti tulele tõstmisega küll isegi hakkama saanud, aga kuna Linda kord oli juba appi tulnud, siis nad õiendasid selle asja muidugi koos.

Kähku see käiski, ainult mõne asjaliku sõna saatel. Ja siis Linda läks laudast uut lammast pügamisele viima, kuna Tiit hakkas tuld tegema.

Aga mis see seal küla pool nüüd ometi nõnda surtsus ja surises? . . .

Tiit kuulis tuld tehes ja posti keerates juba tükk aega, et esiti kaugemal, siis ikka lähemal ja lähemal oli kuulda mingit säärast häält, nagu seda kostab vahel sügiseti, kui kuski mõni traktor peksumasinaga on ronimas üle kõrte talust teise. Aga mis see nüüd võis olla? Raske oli uskuda, et mõni auto oleks eksinud siia Verijõe kõrvalistele külateedele, kuna ühelgi ümbruskonna taludest ei olnud Tiidu teada nii suurt sorti sugulasi, kes võiksid masinaga sõita. Aga viimati ehk Vidrik . . . leidis Tiit endas järsku kiusliku kahtluse. Kes tema vigureid võib teada, sest üks ole ju nähtud, et kui ta kuhugi kanti kaob, siis seal varsti võib hakata arenema üsna imelikke uudiseid . . . Kes teab, kuhu voodri

vahele ta rahavarud võisid olla kätketud ja nüüd ehk sõidavad talle äkki kohe autod ette...

See saladuslik surtsumine kostiski nõnda ligidalt, et küllap see oli juba möödunud kõigist eespoolsete talude vära-vaist ja oligi tulemas just Taadermaale. Kindlasti oleks Tiidu terane kütisilm pidanud juba nägemagi seda suristajat, aga vaikne, peagu tundmatu tuulehingus oli nagu kiuste laotanud tulelt tõusva suitsujoa otse piki teed. Selle suitsukatte varjus lähestuv surin vaikus nüüd järsku ja seda suurema huviga pingutas Tiit vingust vesiseid silmi tee poole. Ja kui ta ka nii midagi ei seletanud, astus veidi maad teed mööda edasi ja siis mõne sammu kõrvale. Aga ometi ta ei näinud midagi enne, kui tuli ja jõudis järsule teekõverikule, mis tõi ta korraks suitsust selgesse ilma.

See oli konstaabel — mootorrattaga... Taadermaa õue-tee sügavad roopad olid nähtavasti ta masina kinni pigistanud ja nüüd aeti seda käekõrvale.

Seda nähes tõmbas Tiit suitsu varju ja läks tagasi tule juurde, kus oli tarvis tüve jälle korraks keerata, et see ühest küljest ei põleks liiga. Ja kuna ta käed käristasid palki, murdis mõte küsima, et mis politseil ometi võiks olla asja, kui ta tõesti peaks tulema Taadermaale ja mitte minema edasi, — ehk jälle riigimetsa salaküttide jälgi ajama...

Aga siiski näis nimelt Taadermaale tulevat see kutsu-mata külaline. Ta juba jõudis suitsust välja ja lükkas oma sõidumasina riida najale.

«Jõudu!» ütles. «Kas see siin on ikka Taadermaa talu?»

«Jõudu vaja,» ütles Tiit rahuga, mis varjas siiski kärsitust. «Olete oma ametiga siin nurgas vist õige uus olija, et ei tunne kõiki talusidki.»

«Varsti saab juba aasta täis,» äigas võimumees otsalt higi. «Aga kui ei ole just asja olnud...»

«Ega see pole majale häbiks, kui teietaoline võõras teed ei tunne,» ütles Tiit piipu põlema pannes. «Aga ei tea, mis asi teid siis viimati ikka siia pärapõrgusse välja ajas? Talu on Taadermaa küll...»

«Vaatame kirjast,» ütles konstaabel, toetas jala postipuule ja avas siis põlvel portfelli, kus hakkas sirvima oma paljusid pabereid. Aga juba enne otsitava kirja leidmist alustas ta küsimust:

«Kas siin elab...»

Nime ta nähtavasti ei mäletanud nimetada, vaid jätkas paberite sorimist.

Tiidu aga ajas see viivitus juba nõnda põneville, et ta ei suutnud enam pidada, vaid poetas kohmetu küsimuse:

«Vidrik Potaarik või? ...»

«Ei.» Nüüd leiti juba tarvilikud kirjad. «See on: Linda Koval?»

«Ah see jah... no tüdruk... Elab siin jah.»

«Kodumail või?» küsis konstaabel õues ringi vaadates.

«Nähti teine ennist seal aias uibute all lambaid niitvat,» näitas Tiit näpuga. «Ja küllap ta peaks olema sealsamas praegugi, kui ta mitte... kes teab... äkki metsa ei pistnud, kui nägi, et politsei tuleb...»

«Iga tühja asja pärast nüüd kohe metsa!» püüdis konstaabel naeratada ja läks aeda Lindat otsima.

Tiit jälle haaras postipalgi sülle ja keeras selle pealmise külje tulele kätte. See tehtud, tõusis ta peagu kikivarbaile ja pingutas silmi-kõrvu aia poole, kus õiendati asja, mis kiusas teda väga pinevalt. Aga aiatarased olid liiga tihedad, et näha, mis konstaabel ja Linda seal lamba juures õiendasid, ja leegitseva tüve all praksuv tuli ei lasknud kuulda nende kõnekõmagi, veel vähem sõnadest aru saada. Nähes, et siitmaalt ei või saada aimugi, mis konstaablil Lindaga võis asja olla, otsustas Tiit ise sinna minna. Ainult see post pidi enne tulelt maha saama, et ei põleks liiga. Korraldades tule kiirustuseks tukke, pidas ta endamisi nõu, mis ettekäändega oleks kõige kõlbulikum aeda minna. Aga peagi selgus otsus — kõige sirgemalt otsekohene. Ei mingit ettekäändet! Ta lihtsalt läheb, ja kui on tarvis midagi ütelda, siis ütleb, mis mõtleb. Ütleb, et peab ju peremees ometi teadma, mis inimesed ta majas elavad, et politsei käib neid küsimas, asjakohased paberid kaasas... Et on siin olnud varem kõiksugu purlakuid, aga niisugust asja ei ole veel nähtud, et tüdrukul käivad protokollid kannul...

Tüvi saigi juba viimasest küljest parajale sөөle — oli küll ehk veel pisut vähevõitu, aga olgu! Tiit veeretask ta tüminal maha ja hakkas minema. Aga just samal silmapilgul tuli Linda aiavärvast, konstaabel mõne sammu võrra järel... Viiakse vist kinni! kokkus Tiit. Kes teab, mis patud võivad linnast leitud tüdrukul hingel asuda...

Aga Linda tuli ta juurde sama selge näoga nagu alati.

«Peremees,» ütles ta rahulikult, «otsi mulle kähku pisut palgapoolist!»

«Minek või?» küsis Tiit jahmuselt.

«Minekut sedakorda midagi,» naeratas Linda kibedalt,

«aga konstaablil on peos sihukesed paberid, mis näitavad, et muudkui maksa!»

«Või nõnda . . .» ütles Tiit kergendatult. «Suuri summasid seal siis nõutakse?»

«No kui sa juba annad, anna ümmargune kümme,» vastas Linda ja hakkas huupi põlevaid tukke kustutama.

Tiit läks ja tuli varsti rahaga tagasi. Esiti ta pidi sedeli kohe konstaablile andma, aga tõmbas siis käe tagasi ja andis raha Linda kätte, et see läheks oma õiget ringi. Konstaabel siis sai raha Linda käest, andes talle tagasi ühe kroonise, näputäie niklit ja kviitungi, mille ta oli kirjutanud valmis seni, kui Tiit käis raha toomas. Asi õiendatud, jooksis Linda ruttu jälle aeda, sest lammas, kes seal pooleli põetuna ja seotud jalgadega maas lamas, oli teda kogu aeg haledalt määgides kutsunud. Aga konstaabel ei rutanud minekuga, vaid hakkas uuesti sorima portfellis. Vähe aega otsinud, võttis ta esile suure lehe ja seda vaadates küsis endamisi:

«Kus see Taadermaa siis siin ka peaks seisma? . . .»

Tiit kummardus vaatama seda paberit ja kuna kiri oli suur ja selge, siis ta nägi kohe, et siin seisid reas kõik Verijõe valla talude nimed, milledest suuremale jaole oli punase pliiaatsiga järele kirjutatud embkumb kas «on» või «käsk antud».

«Taadermaa, näe, siin,» pistis Tiit nõgise näpuga. «Ainult «Taadermaa» . . . punast kirja pole ollagi . . .»

«See'p see näitabki, et asi nõuab veel õiendamist,» ütles konstaabel. «Kas teil väljakäigu kohta on?»

«Et kohe selle asja jaoks seatud ulualust või?» päris Tiit täiendust.

«Muidugi, nimelt kinnist kohta.»

«No peab ütlema, et ei ole . . .» tunnistas Tiit nagu häbelikult. «Oleme jah seniajani lausa lahtise taeva all läbi ajanud. Metsased maad ja . . . suvel see nagu lusti asi . . . Ja sügisel sadudega või talvel tuisuga . . . no siis inimene hoiab kuskile hoone varju. Lautki mul õige laia räästaalusega . . .»

«Olgu nüüd lauda räästad nii laiad kui tahes,» katkestas konstaabel, «aga nüüd seadus nõuab, et igal talul peab olema ka see hoone.»

«Eks see nõnda ole, et kui juba seadus oma sõna on lausunud, siis inimesel endal on selles asjas arupidamise vaev kohe nagu peoga pühitud,» alistas Tiit. «Aga senini see

hoone on mul küll ehitamata seisnud, olgugi et naised seda üksvahe nõudsid ja nuiasid. Sai mõteldud, et omajagu tüli juba tühja tegemisega ja eks selle rookimine ole ka ikka üks ropp töö... Ja teine punkt on see, et loodus ise nagu vägisi takistaks selle tegemist. Sest vaata: sihukese ajaga, kui maa sula ja auk oleks hõlpus kaevata, on see võsas käiminegi õige väike vaev, ja kui jälle talvel mõnikord väga tuiskab ja tormab, nii et mõtled vahest isegi, et varjus oleks nagu vagusam, siis jälle maa külmanud ja hanged nõnda sügavad, et pole kohe mõteldagi niisuguse hoone ehitust...»

«Aga no nüüd, kas ühe kuu jooksul jõuate?» küsis konstaabel.

«Mis ta tühja juures jõuda!» naeratas Tiit. «Ettevõtmise asi...»

— Käsk antud, keerutas nüüd konstaabel «Taadermaa» kohal korraks oma punast pliiatsit ja lükkas siis ratta teele.

Tiit, olles jäänud üksi kustuva tule ja hõõguva tüve kergetesse suitsukeerdudesse, laskis juba pilgul mööda õueveeri ringi käia, et vaadata, kuhu hoone, mille ehituseks käsk oli antud, kõige paremini passiks. Aga järsku ta ringivaatlus peatus lauda otsas õitsvail uibuil, kuna talle tuli meelde Linda ja see maks, mis konstaabel oli temalt sisse nõudnud. Nüüd, arvas Tiit, kõlbab küll küsima minna, mis võlg see oli, ja kohe ta läkski aeda, kus lambarauad Linda käes jälle õige kärmesti lõksusid. Kärmed olid ka Tiidu sammud, aga olles jõudnud juba aia äärde ja heitnud pilgu üle taraste, jäi ta astumine nagu kahtlevalt aeglasemaks. Ta nimelt nägi, et Linda niitis nüüd musta lammast hoopis teise näoga, kui oli niitnud ennist valget — pearätt oli tal küll tõmmatud silmle, aga see siiski ei suutnud varjata, kui raskesti murene oli ta muutunud ilme.

Tiit avas värava, läks, laskus ühe põlvega lamba alla laotatud teki veerele ja küsis:

«Mis maks see oli, mis ta võttis?»

Ta ütles need sõnad Linda murese näo tõttu õige tasa ja ühtlasi ta küsimuse toon kinnitas, et Linda avaldustele on ette kindlustatud täielik saladuse pidamine.

«Kohtumaks,» vastas Linda, kergitamata pilku pügamisjärjelt.

«Mis maks see niisugune siis on?» tegi Tiit suured silmad.

«See on sihuke maks,» seletas Linda nagu vihaga, «et kui mõrtsukas inimese ära tapab, siis enne, kui ta üles puuakse, peab kohtule enda surmamõistmise kulud kinni maksma . . .»

«No ega siis sina pole ometi mõni sihuke võllarooq?» usutas Tiit nagu kohkunult.

«Kust sina tead, mis ma olen . . .»

«Eks sa siis ütle, kelle sa maha löid, et sulle sihukesed mõrtsukamaksud peale on pandud?»

«Mispärast ma siis just kellegi maha pidin lööma!» nihutas Linda lamba endale paremini sülle. «Olgu kuritegu mistahes, kohus võtab oma maksu ikka.»

«Kas see siis tõesti tõsi on, et sa oled kohtu süüpingis seisnud ja et sind on süüdi mõistetud?» nõudis Tiit juba kindlama sõnaga selget vastust.

«Kas sa siis seda ise ei mõista mõtelda, et ega siis nende käest, kes süüdi pole, maksu ei võeta. Need laseb kohus ilma rahata lahti.»

«Ja milles su süü siis seisis? . . .»

«Ega see pole sõnaga või paariga ütelda. See asi käib kogu mu elust nii risti ja rästi läbi, et kui seda ütelda tahad, siis hakka aga otsast kogu lugu. Ja pole see kerge endalgi mõtelda . . . veel vähem teistele kõnelda . . .»

Nõnda ütelnud, viskas Linda korraks nagu vargsi peaga, aga Tiit nägi küll, et see vise heitis selge tilga silmavett mustvalgesse villakuhilasse, mis seisis sarjas. See tähelepanek pani Tiidu uuesti kohmetama.

«Kui sa ei taha kõnelda . . . ega ma ei sunni.»

«Mis mul tahta või tahtmata olla!» ütles Linda. «Varjata pole mul midagi, sest kuidas sa niisugust asja varjad, mis niikuinii juba ilmal teada. Ja iseäranis häbeneda ma ka ei mõista . . .»

«Siis kõnele, noh!» anus Tiit. «Oleme ju nagu omad inimesed ja . . . eks kõik ole nagu selgem, kui teab . . .»

Linda vaikis viivuks. Keeras siis lamba ringi ja, alustades külje pügamist, hakkas ammuseid asju meenutava tooniga jutustama oma lugu.

«Kas sa Vastsema valda tead?» küsis ta alguseks.

«Kuuldud jah. Sinna käiakse ju õige laialt laadale,» teadis Tiit.

«See on siit päris kaugel. Umbes kakskümmend kilomeetrit teispool linna.»

«Nõnda need, kes on seal käinud, seda maad arvavad olevat jah.»

«Nojah, seal Vastsema vallas oligi minu vanematel Väljamäe nimeline talu... Krundi poolest see võis Taadermaast mõne vakamaa võrra väiksem olla, aga põldu oli kindlasti rohkem kui sinul kõigi söötidega kokku. Ja ilusad kõrged maad... Niidud käisid otse põllu alt jõkke kinni ja ka karjamaa oli kuiv ja kasvatas head heina. Õu... hoonete vahel vanad puud... oli keset krunti kõrgemal rinnakul ja selle lõunapoolsel kallakul oli meil suur viljapuuaed. Ennemalt see oli küll väiksem. Niisuguseid vanu puid, nagu need siin, ei olnud rohkem kui kaksteist tükki, aga sel kevadel, kui mina sain viieteistaastaseks, laiendas isa aia nõnda suureks, et istutas maha üle saja noore puu, kõige paremad sordid. See sündis niisugusel ajal, kui mina olin juba lapsest inimeseks sirgumas, ja kui ma seda kõike nüüd tagantjärele mõtlen, siis alles ma saan aru, kui väga ma hakkasin armastama neid noori puid, mis seisid sirgetes ridades, õitsesid ja näitasid juba vähehaaval oma viljagi. Teistel tüdrukutel olid aina pidud ja poisid meeles, aga mina mõtlesin kõige rohkem neist puudest. Talvisel ajal ma lugesin küll ka juturaamatuid, aga siiski ei olnud mul ühtki põnevamat lugemist kui kõik need aiatöö-raamatud ja ajakirjad, mis isa tellis ja kokku pookis. Ja järjest sitkemini juurduisid need noored puud minu südame külge. Nende puude kaudu sai kogu Väljamäe mulle ikka omasemaks ja armsamaks. Ma ei tahtnudki linna kooli minna... Isa oleks pannud küll, aga ma ise ei tahtnud, sest ma olin näinud, et teised minuealised, keda linnas koolitati, jäid varsti oma kodudele võõraks. Ja kuigi ma ei mõistnud mõtelda, et minuga võiks ka nõnda minna, ometi nagu kartsin ma seda. Nõnda jah ma jäingi päris omast tahtmisest koju ja muudkui rühkisin aga tööd teha, et Väljamäe saaks minust kord hästi kangeks karastatud perenaise. Mis muud minust pidi saama, kui olin oma vanemate ainus laps... Aga näe, mis sai! Taadermaa tüdruk, kellelt konstaabel käib kohtumaksu võlga sisse nõudmas...»

«Imelik su lugu küll!» nihutas Tiit enda põlvelt istukile. «Kuidas su elu sai siis ometi sedaviisi segamini minna? ...»

«Siis, kui olid need minemise ajad, ei mõistnud mina neist asjadest veel kaugeltki õigel kombel aru saada. Kui ma oma loomu poolest poleks nõnda üksik ja endamisi olnud, nagu ma olin, siis võib-olla oleks ehk külastki midagi kuulnud, aga isa-ema ei kõnelnud mulle kaua oma

muredest midagi. Isa sel viimasel talvel oli juba sügisest saadik raskesti haige, ööd ja päevad oma asemel. Ja kui emal ühtalati olid silmad nutused, siis minul muidugi samuti ja ma olin selles usus, et see kõik on mure isa pärast. Sellest ei lausunud keegi mulle sõnagi, et onu, isa vend, see kõhukas linnajõmm, kes Tallinnas pidas kõrtse ja ärbeldas äridega, oli Väljamäe kõigega, mis seal vähegi hinnaväärilist, meie käest lihtsalt ära röövinud... Minule neid kirju, mis käisid aina Tallinna vahet, keegi ei näidanud. Isa ja ema tahtsid mind hoida kõike seda kurja ja koledat kuulmast. Neil oli minust kahju. Aga kui nad siis viimaks enam midagi varjata ei saanud, siis tuli kõik see valu ja mure mulle korraga kaela. Ja siis ma sain teada ka seda, et isa juba oma haiguse ajal kõik ette teadis. Ainult mulle ei lausunud sellest sõnagi, ei antud mõistagi, et onu on isalt üle miljoni obligatsioone ja allkirju välja võtnud ja siis ise oma äridega nõnda põhja põlenud, et pole enam paari püksegi ausal viisil omaks nimetada. Mulle isa oma viimastel päevadel kõneles, kuidas terve inimese hoolsad käed võivad ilmas väga palju korda saata, kui tegijal ainult on üks niisugune mõte, mis ei kõigu sinna ja tänna, vaid käib sirgelt läbi terve elu. Kui mina tahtsin kõnelda Väljamäest ja noorest aiast, siis ta silmad tulid vett täis ja sõnad jäid kurku kinni... Sedagi ei mõistnud mu lapsik aru mõtelda muuks kui ta mureks omaenda tervise pärast. Mulle paisiis, et ta usub, et peab surema ja et tal on nii kahju lahkuda. Alles hiljem läksid mu silmad lahti, ma sain aru, et isa tundis nõnda rasket muret mitte enda, vaid Väljamäe pärast, et ta ei mõtelnud enda lahkumisest, vaid sellest, et mina pidin jääma maailma tuulte kätte, nagu ma nüüd olen... Küll mul on kahju, et ma ei saanud isaga nendest asjadest kõnelda nõnda, nagu nad olid! Nii mõndagi oleksin ma tahtnud küsida just temalt, aga mind, oma ainsat last hoida ja hellitada tahtes ei andnud ta mulle neis asjus tõtt teada ja olevat emalegi keelanud seda teha. Ema hiljem küll kõneles, et ta olevat ikka lootnud ja lootnud ei tea mis imet, kuni viimase hingetõmbeni... Aga mis tal enam loota võis olla... Isa suri just vastlapäeva õhtul ja kuna ka ema oli murest nõrk, siis mina oma saatuse sunnil pidin äkki suure sammu täisealisemaks saama. Võlgadest, neist võõrastest võlgadest, mis ähvardasid Väljamäed, ei kõnelnud mulle ka ema mitte, vaid varjas aga edasi neid kirju, mis ta saatis ja sai Tallinnast. Nagu ta hiljem seletas, salanud

ka tema neid lootuse pärast. Sest kui isa surnud, siis onu olevat ka emale hakanud jälle häid lootusi andma. Ja ema olevat uskumagi hakanud, et ehk pöördubki kõik veel hea poole. Seepärast ta ei olevat tahtnud mind nende juttudega erutada, vaid selle asemel, et tõtt kõnelda, rääkis ta minuga sageli Väljamäe tulevikust ja sellest, et mina pidavat nüüd talule ka peremehe leidma . . . Ma olin sellest isegi aru saanud, et peremehe ta ei suuda Väljamäe oma endist elu edasi elada, ja ennejaanistel aegadel, kui isa lein oli jäänud juba kaugemale, muutusin ma lahkemaks naabritalu noorema poja vastu, kes mind juba mitu aastat oli vahtinud silmanähtava himuga. See oli tore poiss, harjunud tüdrukute juures oma tahtmist saama . . . mina jälle olin sihuke koduvarjuline, kes ei teadnud ilma asjust kuigi palju. Ja kui ma siis läksin poisi vastu vähe lahkemaks, võttis see mind muidugi nii, et võetud oli! Suvi läks nagu unes . . . aga kui hakkas tulema sügis, siis iga uus päev virutas mulle nagu puuga pähe . . . Oli minusugusele küllalt südamevalu juba sellestki, kui mu poiss, kellega kõik märgid töötasid mulle last, hakkas jälle teistega ringi laskma ja ei teinud minust enam väljagi . . . Mis ta pidigi minust enam hoolima, kui küla neil päevil teadis Väljamäe asju juba ammu palju paremini kui mina ja ehk emagi. Ja küllap teadis ka minu kaval võrgutaja, et minult ei ole tal tahta rohkem, kui mis tal juba käes oligi. Mina kuulsin kindlasti Väljamäe asjust hiljem kui tema, mina kuulsin sellest alles siis, kui pristav juba sisse sõitis ja talu oli sundmüügile kuulutatud. Kõik see tuli korraga kui kohinal. Ja iseendast teada, et neist headest lootustest, mis onu pärast isa surma emale oli andnud, polnud meil kõige vähematki kasu. Kui neist kellelegi kasu oli, siis ainult temale endale, sest nende lootuste andmisega oli ta emalt veel viimase rahanatukese välja valeltanud . . .»

«Ma ei imestaks mitte põrmugi, kui sa nüüd ütleksid, et sa sellele onule kirvetera silmade vahele virutasid . . .» ütles Tiit tasa, aga sügav ärritus värahtas neis sõnades.

«Kirvega jah ma oma ahastuse küll välja valasin,» jätkas Linda pärast üht vaikitud silmapilku, «aga onu ei ole mu käest küll rohkem saanud kui ainult ühe korra kõigest jõust uksega makku. See oli alles mõne kuu eest, kui ta tahtis meile külla tulla . . . Aga neil aegadel, kui minu kodu ilma mööda laiali kanti, oli ta oma silmadevahega juba piiri taga. Ja ainult meie emaga kahekesi pidime nägema, kuidas

üks oksjon järgnes teisele. Olgu loomad või tööriistad, majakraam või mistahes — kõik läks sedasama teed. Oksjonihaamer muudkui kopsis. Isegi selle minu poisi vanem vend, naabritalu noorperemees, käis pakkumas ja tiris ära, mis talle passis ja mis ta hästi odavalt kätte sai. Ja kõik isa aiatööraamatud pidi just see tõbras mu oma silma all hobusetorka ajama ja ära viima... Kui kõik oli tühjaks tehtud, elasime emaga veel mõned päevad Väljamäe lagedates tubades. Kümnendal oktoobril oli see päev, mil Väljamäe ise pidi linnas kohtumajas maha müüdama. Olime juba mõlemad vihast ja valust tuimad, aga ometi mõisteti mind veel kord, õieti ainus kord elus, päris meeletult mässama ajada. See oli Väljamäe müügi eelpäeval. Veel õhtuhämaras komberdas majja üks popsieit, kes teadis kohe kindlasti seletada, et meie naabrivana minevat homme linna Väljamäed oma nooremale pojale pakkuma. Sel olevat nüüd päris tõsine pruut naabervallas, rikas, suure talu tütar, kes omalt poolt toovat Väljamäele kevadeks karja ja värgi sisse. Sel ööl ma ei saanud und silma. Ma ei olnud enam kaua mõtelnud Väljamäe tulevikust, aga nüüd pidin mõtlema... Ja iga mõte, mis meelde tuli, lõi nagu terava teibaga rindu. Ma ei saanud isegi aru, mis otsus mu viimati voodist välja viskas, aga kasuka ma lõõrikonksult selga tõmbasin, kõõgist kirve haarasin ja õue jooksin. Õuest aeda... ja seal ma hakkasin tapma oma noorj õunapuid... Hirmus ilm oli sel hirmsal ööl — kõva torm lõõtsus külma vihma, aga ma ei hoolinud millestki, vaid muudkui virutasin kirvest noorte puude tüvedesse... Seda tegu tehes ei olnud mul muud mõtet kui hool, et mõni viimati terveks ei jääks — õitsema ja vilja kandma sellele, kes homme pidi minema Väljamäed endale pakkuma... Kui ma viimati olin kindel, et kõik tüved on juba tera saanud, siis läksin tuppa ja, läbimärg ning väsinud, nagu ma olin, jäin varsti magama kui kivi. Aga torm kiunus ja lõõtsus edasi ja esimene sõna, mis ma hommikul ärgates kuulsin, oli ema imestuskisa, et vaadatagu jumala imet — tuul öösel kõik aia maha murdnud! Aga kui aeda vaatama mindi, siis nähti küll, mis torm see seal oli mässanud... Kui ma ise oma puid pikali maas nägin, siis tuli mulle endalegi mõistus pähe ja ma nutsin nagu meeletu, nutsin seni, kuni küla uudistekandjad õhtu eel jälle tulid ja teadsid, et naaber ongi Väljamäe oma noorema poja nimele kinni pakkunud... Kolisime linna. Ema ahastas enda seal varsti baptistiks ja

minul tuli minna vōōra varanduse hävitamise pärast kohtu ette. Teadagi, et mind seal süüdi leiti olevat...»

«Ja nad panid su kinni?» küsis Tiit nagu raske murega.

«Kinni ikka,» nihutas Linda lammast ja tõstis villad sülest sarja. «Kes siis sihukese mõrtsuka võib lahti jätta! Aasta otsa olin ära.»

«Aasta otsa...»

«Ja oleks see mul ainult vangis olemine olnud... Aga kus kõige selle muu valu ja vaeva ots, mis ma pidin seal nägema! Esiotsa ma oleks küll nagu kõige kurja eest nende aknaraudade taga varjul olnud, sest kunas inimene peaks olema veel tuimem ja taltsam kui siis, kui talt midagi ei ole enam võtta. Aga üks mure pidi ikka veel närima mu hinge, sest ega ju see kuhugi ei jäänud, mis Väljamäe uus peremees oli kodutalu eest mulle mälestuseks jätnud... see elas minus oma elukest edasi nagu midagi... Ja aeg, kui pikka ta ka ei veninud, tõi aina ligemale seda päeva, mil ta ilmale pidi tulema. Kui mu käest küsiti, millal see peab olema, siis ütlesin, et ma ei tea. Aga nad viisid mu vaksalisse, panid rautatud vagunisse ja saatsid Tallinna, kus olivat haigemajaga vangimaja. Imelik küll — ma olin oma vaevadest nõnda tuim olnud, et see mõte polnud kordagi veel pähe tulnud, et mu laps peab juba kohe sündima vangiks. Kui see mulle nüüd järsku selgeks sai, hakkasin ma nutma kui meeletu. Ei saanud sõnagi suust, kisendasin enda hingetuks, kukkusin maha ja kõik ilm läks mustaks... Ei mäletanud ega märganud enam midagi... Kui ma siis ükskord jälle hakkasin meelt mõistma, üteldi mind juba sünnitanud olevat. Aga oma last ma ei saanud näha silmagagi, sest ma olin nõnda nõrk, et ma ei suutnud peadki tõsta, kui naised koridoris laulsid ja üks noorevõitu kõster, kes istus oma hoonete põletamise pärast, suure häälega luges surnusaatmise sõnu... Aga ma ise, ime küll, jäin ellu. Istusin oma aasta täis ja hakkasin jälle ilmas ringi vaatama, mis oli nüüd kõik hoopis teine nagu ma isegi. Mõne päeva andsin endale aega toibumiseks ja siis panin käima oma kaks kätt, millest isa surma eel kõneles, et need võivad teha suuri asju, kui on ainult üks mõte, mis käib läbi terve elu... Polnud mul küll korruga leida sihukest mõtet, sest ega ma ometi seda uskuda ei võinud, et inimene kätetöoga võib oma puruksrebitud hinge terveks teha. Või kui ma sedagi oleks uskuda võinud, et kange usinusega on võimalik Väljamäe tagasi saada... Aga niisugust asja ei

kõlvanud mõteldagi! Pidin leppima oma käte jõuks hoopis väiksema mõttega ja hakkasin hauduma niisugust soovi, kui saaks veel kord päris omaks väikese lapi maad, mis elataks enda, paar loomahinge ja kuhu mahuks ka mõni õunapuu... See nõu nagu kõlbas mõtelda ja kõlbas uskudagi, et kui mõned aastad õige rühmata, päev päeva kõrval õige usin olla, et siis viimaks see ehk polegi päris võimatu. Aga varsti hakkas paistma, et ka sellest ei tule midagi välja. Ajad olid rasked ja ei olnud kerge kätele sedagi tegemist leida, et end täie kõhuga päevast teise kiskuda. Viimaks, kui aednikud minu tööst lugu pidama hakkasid, läks elu küll natuke kergemaks, aga need mõned kroonid, mis ma jõudsin koguda, maalappi ja majakest veel küll ei töota. Ja kui siis äkki tuli mu Taadermaale tulek, tegin ma endas maha, et selle suve palka ma ei puuduta. Oleks saanudki puudutamata olla, sest riidevara, mis Väljamäe päevilt kuidagi päästetud, lööb mõneks ajaks veel ette. Aga näe, nüüd see vana asi tõmbas veel mu tagavaraks mõeldud palgastki esimese tüki ära...»

Jutustuse kestes oli pügamine jõudnud musta lamba viimase koivakondini. Linda surus nüüd villad sarja ja päästis looma jalad võrkmetst valla. Ka see, määgis, mis määgis, mõistis viimaks karjamaale teiste juurde joosta.

Tiit aga ei taibanud kuhugi minna ega midagi ütelda. See oli tal kogu oma pika ea kohta esimene kord kellegi teise inimese elusündmustest nõnda haaratud olla, et ihu värises ärritusest ja südame all hakkas tundma säärast rõhuvat tühjust, nagu ta seda oli tundnud õige harva, ainult siis, kui teda ennast oli vihastanud ja alandanud nii ülivõimas või kauge ülekohus, et ta ei pääsenud sellele rinnutsi vastu minema...

Linda ise oli palju rahulikum. Ta oli oma jutustust küll alanud silmavett heitva peaviskega ja ka oma pika kõneluse kestes oli ta hääl mitu korda murdunud umbe, aga mõnede viimaste lausetega oli ta nagu värava kinni pannud oma ränga mineviku ja praeguse silmapilgu vahel. Tiidu arvates ei võinud Linda rasketest eluvintsutustest mitte üle paari aasta möödunud olla ja seda suuremat austust ta tundis tüdruku vastu, kes praegu korjas villaudemeid sarja ja raputas tekiveerelt pabulaid säärase rahuga, nagu oleks ta siin seletanud hoopis võõra inimese saatust või jutustanud mõnd raamatust loetud lugu.

Linda juba oligi kõigega valmis ja hakkas tõusma, kui Tiit äkki taipas, et ta ei võinud ometi jääda midagi ütlemata, kui teine inimene oli jutustanud talle ära kogu oma elu...

«Aga no seda ta ei saanud!» hüüdis ta järsku justkui vihaga.

Võib olla, et kui need sõnad poleks jäänud nii hiljaks, siis Linda ehk oleks neist aru saanud, aga nüüd ta jäi mõistmatuna peremehele otsa vahtima ja küsis:

«Kes ei saanud? ...»

«No eks see ikka ... see su vana asi ...»

«Ja mida ta siis ei saanud?»

«Nagu sa ise ütlesid: tükki su palga küljest ...»

«Aga no kuidas ta siis ei saanud! Eks sa ju näinud isegi, kuidas konstaabel selle oma kotti pistis,» sikutas Linda Tiidu istumise alt mahalaotatud sõidutekki.

«Kas sa siis aru ei saa,» tõusis Tiit. «Ma ütlen: see olgu minu poolt.»

«Mispärast siis sinu poolt?» küsis Linda kohmetult. «Ega ma siis ometi raha eest sulle oma elu seletama ei hakanud!»

«See on minu poolt ja muud midagi!» kordas Tiit nagu kindlat käsku.

«Kui mul oli õigus sinuga palga pärast tingida siis, kui ma ei olnud veel näinud su tööd, peab mul nüüd olema ka see õigus, et võin sulle palka juurde panna ja et ma võin anda kingitust oma teenijale. Sest kas ma ei näe, kuidas sa oled! Nagu oma inimene, nii et mul pole kogu koduse värgi pärast vähematki muret. Ja pole ma sind näinud puhkamas. Juba esimesel pühapäeval olid sa labidaga õhtuni siin aias, kaevasid puudealuseid. Ja nüüd, näe, kõik uibud kohe nagu rõõmsamalt õites.»

«Uibutel olid õied küll juba sügisel punga valmis tehtud, ammu enne, kui mina neile jaole sain,» naeratas Linda.

«Olgu. Aga sellega, mis ma ütlesin, jääb nõnda, nagu ma ütlesin. Mina seda raha palgakirja ei panel!»

«Kui sa nõnda kindlasti ... mis siis muud kui suured tänud! ...» ütles Linda ja tõttas villasarija aita viima.

Tiit läks jätkama oma poolikut väravatööd. Vahel küll mõte peatas kirve, mis pidi taguma uutesse postidesse vana-dest väljakistud hingeraudu ja rambiaasu, või jättis tükiks ajaks jala alla seisma labida, mis pidi viskama mulda juba püsti aetud postide tugikivide vahele, aga lõuna eel ta siiski jõudis lõpetada oma töö — tõsta värava uute valgete postide vahele, mis helkisid küla poole uudist, et ega Taader-

maagi ainult ei mädane ja kõdune, et sealgi võidakse tarvitud korrall mõni tükk päris tuluu puud ajahambale närida anda.

Kohe järgmisel päeval pärast seda sumedat õhtut, millal Vidrik, tubakas ostetud ja veel mitmed tunnid ringi matkad, esimese tulijana vastsete väravapostide vahelt koju jõudis, algas Taadermaal kesaväetuse haisev orjus, millest ka teda ei jäetud priiks. Tiit, nagu alati, ei tarvitanud selleks, et Vidrikut kutsuda tööst osa võtma, mingeid pikki seletusi ega keerukaid kõnelusi. Kui hobused olid juba ette rakedatud, läks ta endastmõistetava asjalikkusega aidatrepile, pööratas korraks rusikaga uksele, ja kui siis ramp loksatas valla ja Vidriku uneviril nägu nähtavale ilmus, ütles ta kergelt nagu ei tea mis tühja asja: «Astu nüüd jälle appi!» Nii vaikselt ja hooletult mõistis Tiit ütelda neid harilikke kutse-sõnu, aga ometi kostis see Vidrikule nagu kindrali käsk sõdurile. Iga vastu-sõna oli täiesti võimatu, ja kui tärkas mõtteid, mis tahtsid vaielda, seletada ja vastu hakata, siis need takerdusid tummaks ahastuseks, kangestusid kannatu-seks, mida keegi ei läbenud või ei mõistnud näha tema näoltki.

«Astu vähe appi!...»

Kui Vidrik oli kuulnud need kergelt lausunud sõnad, ei võinud ta midagi muud, kui tõmmata isa vanad vatid jälle selga, takuvõrge kõhule siduda ja minna õue tööjuhatust ootama. Kui ta siis esimese sõnnikuveopäeva hommikul sedaviisi kohale jõudis, tõstsid Tiit ja Linda laudas juba koormat ja temale seletati, et tuleb hakata vedama. Tiit, käies esimese koormaga põllul kaasas, et näidata hunnikute õiget suurust ja parajaid vahesid, mõistis muidugi jälle Vidriku tööst kõnelda nõnda, nagu poleks see üldse mingi töö — ainult vähe koorma kõrval kõndida... ja põllul konk-suga kiskuda — nalja-asi! See olevat nõnda määratud ainult selleks, et aga Vidrikul oleks hästi puhas ja kerge töö, kuna laudas olevat palju rängem ja ropem...

Puhas?... Esimese koorma ajal olid ohjad tõesti kuivad ja ka konk-suvars ei olnud veel virtsane, aga kui mõned ringid olid käidud, tuli varsti nõnda pikka ja sitket sõnnikut, et seda põllul maha kiskudes virtsased kõrred löid mööda konk-suvart ja Vidriku käeselgi. Varsti olid ohjadki koormat riivates sõnnikuleemest libedaks muutunud, ja kui esimene söögivahe täis sai, haises Vidrik mitte vähem kui koormad, millede kõrval ta oli kõndinud lauda ja kesa vahet.

Kerge? ... Vidrik hakkas varsti uskuma, et kergeks nimetati tema tööd ainult sellepärast, et teha juba ette võimatuks kurta selle raskust. Juba esimesel päeval venitas sõnnikusikutus ta piha- ja õlalihsed nõnda valusaks, et magadagi ei olnud sugugi kerge. Ja kui järgmisel päeval peos veel hellad verivillid üles ajasid, siis kõik tõmbed olid nõnda valusad, et Vidrik lausa oigamisega saatis iga sõnnikukamba mahalatsatust. Aga ta kannatas lõpuni ...

Siis tuli kuivi ilmu ja kuumi tuuli lagedalt soolt. Aga õhtuti pärast päikese loojumist jäi ilm alati jälle vaikseks ja Vidrik uitas pärast sõnnikuveo lõpetust kõik need vaiksed õhtud, kui kari oli koju lastud, karjamaal. Ööd olid soojad ja Vidrik, hoidudes vaid soolt laotuva üdu eest päevakuumast hõõgivate kuusesalude varju, suutis sageli oma hämarat armastavate üksindustunnetega uita kuni koidu punetuseni.

Vidrik kõndis need ööd metsades inspiratsiooni otsides, sest ta tahtis maalima hakata. Nimelt tahtis, sest kuigi tal oleks niisamagi mõnus olnud, arvas ta siiski, et teoksil olev töö võiks teda ehk kaitsta uute orjastuste vastu, uskus, et ega teda siis ometi värvide ja lõuendi juurest ei võida ajada jälle kuskile sõnniku või mulla manu!

Esimesena, kui Vidrik tahtis maalima hakata, tuli talle mõttesse Altmaja Siim, vana kühmuvajunud ja raske kuulmisega taat, kellest tal juba lapsepõlvest saadik oli mõnusaid mälestusi. Kunagi mööda minnes oli Vidrik näinud teda korvi punumas ja siis oli läiklevate pajuviitsade nõlke väänlus tema vanadusest kiprunud käte vahel tekitanud huvitavaid kompositsiooniideesid. Aga hiljem ta lükkas ometi selle kavatsuse tulevikku, kuna tal hakkas kahju oma kallitest üksindustundidest, mis tal Siimu maalides paratamatult kaotsi läheksid. Ja siis ta hakkas otsima loodusest oma tulevase teose ainet. Vaatles õhtu jumesid lageda soo madalail ududel, aga leidis need hämarate varjundite pehmed väljad olevat siiski liiga raamitud ja ilma mingi keskenduseeta selleks, et koondada maaliks nende mahedust. Ja kui midagi eriti kaasakiskuvat ei pakkunud ka karjamaa kuusesalude rühmad, siis varsti tõusis tema pilk maast hoopis valla ja hakkas jälgima kuud, seda igavest ja alati uut ... Juba kaks õhtut oli ta valvanud selle täiskera punakalt kumavat tõusu soo udustest kaugustest, oli vahtinud üksisilmi selle salapäraselt varitsevat nihkumist üle karjamaa-aiia teravate teivaste ja sakiliste kuusesalude, et jõuda

avala-ilmelisena ja apelsinikollasena taeva selgemaisse kõrgustesse, kus polnud enam udu ega eha vastukumasid. Kolmandal õhtul lootis Vidrik oma taevase kaaslase leida juba kindla kompositsiooni raamides ja ühtlasi tunnetada oma enese uut ning ainulaadset nägemust suveöö täiskuu kõrgest jahedusest.

Aga nagu kiuste pidid kolmandaks õhtuks päevased tuuled vaibuma pikkamisi taevarannale tõusnud pilvevinas. Muutunud ilm sel ööl ei jäänudki niipea vaikseks. Vidrik süvendas juba ammu aidas asemel oma kuumõtteid, kui vahtrate kahin vaikis. Ja siis kohe hakkas kerge sadu rabis-tama katust. Seda kuuldes jäi Vidrik varsti magama, olles veendunud, et küllap kuu on nüüd veelgi paksemais pilvedes ja ei näita ennast üldse.

KIRVES JA KUU

Neil harvadel hommikutel, kui sadas vihma, oli Vidrik harjunud rahulikult magama nii kaua, kui tahtis. Aga kui täna siiski kolistati aidaust, kuigi katus rabises sajust, siis ta arvas päris kindlasti, et isal on tarvis siit võtta mõnd tööriista või on ta otsustanud veskile minna ja tuleb teri kotti ajama. Kuid Tiit ei tulnud ei tööriista ega terade pärast, vaid tal oli siiski vaja Vidrikut, kes rahuliku südamega avas talle ukse.

«Astu väheks appi!» ütles ta veelgi hooletuma ükskõiksusega kui harilikult. Tema sõnade tooni järgi otsustades võis olla tal abi vaja kõige rohkem veerand tunniks.

«Mis töö siis täna jälle tuleb?» küsis Vidrik läbi vaikse ohke nagu haige häälega. «Ja mis ma selga pean panema?»

«Tööd ei ole seekord midagi!» ütles Tiit. «Siinsamas õues tuleb natuke õiendamist... Aga no ikka vanad vatid pista peale, kuhu sa's omadega!...»

Tiit läks aidalävelt minema rahulikult nagu ikka ja ta ei saanud aimugi Vidriku sissepoole pööratud pahurusest, mis oli seda tilegedam, et ta «vanad vatid» sõnnikuveost saadik veel õige pahasti haisesid ja pealegi tibas õues päris tihedat vihma.

Vidrik nagu kiuste riietas end seekord kauem kui kunagi varem, aga kui ta siis viimaks õues isa juures jäi sõnatult töökäsku ootama, tegi Tiit näo, nagu ta oleks tulnud veel liigagi vara:

«Oota, mul on siin veel plaanipidamist...»

Ta oli aida ja lauda vahelise kiviaia äärde kokku kandnud suure hunniku peenemaid ja jämedamaid palgijuppe, teibaid, laudu ja sületäie katuselaastegi. Seda kõike ta nüüd vahtis õige süvenenud arupidamises. Vidrik seisis ta selja taga vastu sadu kühmutõmmatud turjaga ja katsus arvata, mis töö siin sedaviisi on ette võetud. Näis, et kavatsetakse parandada mõnd hoonet, sest Tiidul, seistes kokkukantud

materjali juures, oli käes värskelt teravaks ihutud kirves, see mida ta tarvitas ainult tahumise ja muude meisterduste juures. Puid, mis lamasid kiviaia ääres reas, mõõtis ta silmaga ja veeretab jalaga. Siis järsku ta mõte näis selguvat otsuseks — ta lõi kirve terapidi palgijuppi, pöördus Vidriku poole ja küsis:

«Kas sa seda päeva mäletad, kui sa viimati käisid poes tubakat toomas?»

«Miks ma seda ei mäleta, mäletan küll...»

«Vaat just samal päeval käis Taadermaal konstaabel ja...»

«Mis ta tahtis?» küsis Vidrik nagu kohkunult.

«Ei tahtnud suurt midagi. Sind ta ei küsinud sõnagagi. Käis ainult meie tänase töö käsku andmas... Tuli teine jah, vaatas talu üle ja ütles, et üks hoone puudub — olgu kuu aja jooksul üles ehitatud!»

«Mis hoone?» küsis Vidrik turtsakalt, kartes, et teda narritakse.

«Vanaleiva ait,» ütles Tiit piibu täitmiseks pärivihma küüru tõmbudes. «Ma katsusin küll ääri-veeri vastu seletada, et maad on metsased ja hoonete taga tuulevarju... ütlesin jah, et siiaajani on ilma ilusasti läbi saadud, pole olnud kõhutõbe ega kedagi. Aga ta ei teinud mu protestist väljagi: muudkui vastu, et ajad on uued ja seadus sihuke, mis nõuab, et peab aga olema igas leibkonnas ka selle asja jaoks oma ulualune panipaik. Ja käsk pandi kirja, muud midagi...»

«Ega mina ehitustööd ei tunne,» ütles Vidrik külmalt. «Ja ega sellega vist nõnda hõlpsasti ei harju kui sõnnikuveoga...»

«Seda minagi arvasin, et ega sa, jah, ehitustööd tunne. Ja tõsi jutt, et ega sellega ikka nõnda hõlpsasti ei harju... see nõuab ikka osavat kätt ja mõistust kah, et terava kirvega puule õigesse paika pihta saada. Ja ju ma arvasingi, et tõmbame selle töö sedaviisi pooleks, et mina löön puuvärgi kokku ja sina jälle viskad augu maasse... Puuvärgi ma mõtlesin teha sihukese isepäinis terve tüki, et kui ta rajak täis saab, siis pole muud kui võta putka pihku ja tõsta jälle uue augu peale. Uut auku kaevata ja vana kinni visata on ju naline õiendus... ja mis peaasi — pole rookimist! Kui eluaeg pole teinud, siis, ma arvan, vanas eas minagi ei oskaks enam harjuda nii prostoi tööga...»

Tiit seletas veel kaua oma plaani üksikasju, aga Vidrik

ei süvenenud vähemalgi määral uue hoone tugivärgi ja katte kavadesse, vaid vahtis üksisilmi läbi tiheda pihusaju nii kaugele, kui hall ilm ta pilke päästis. Aga kui siis Tiit talle labida kätte tõi ja näitas koha, kuhu ehitus on määratud püstitada, siis ta ei mõistnud ega suutnud muud, kui hakkas tööle. Tiit nimelt tahtis, et uus hoone ei peaks jääma mitte hoopis lagedale, vaid tuleks lauda juurest aidani ulatuva kiviaia vahele. Ja nii Vidrik, enne, kui sai hakata kaevama, pidi suure hulga ränki kive tõstma augu kohalt kõrvale. Kogu töö oli talle äärmiselt vastik ning kui kivide karedad küljed ja teravad servad veel rebisid hellaks ta sõnnikuveost pihku saadud verivillide asemel, siis varsti hakkasid Vidriku hambad krigisema samuti nagu kivid, kui need üle teiste uude asemesse veeresid.

«Või peldikumeistrid juba platsis...» ütles Linda, tulles laudast lüpsilt.

«Me juba hakkasime jah,» vastas Tiit mõlema eest. «Praegu ju ilm sellele tööle jaoks nagu loodud ja katsume kähku teha, et juba tänase lõuna saaks varju alla...»

Lindal ja Tiidul olid need kerged, ainult möödaminnes lausunud sõnad, aga Vidriku alandustunde ahastust paisutasid need siiski nii väga, et ta järgmist kivi tõstes pidi lausa oigama. See ei jäänud Tiidulgi kuulmata.

«Teed ehk endale viimaks liiga, kui nõnda ähkima võtab... Venitad oma kõhu veel kombest ära, enne kui häda jaoks ulualust ongi...» ütles Tiit, tahudes tugivärgi alumist puud. «Sul pole ometi vaja kõiki kive, mis üle jõu käivad, kõhule käristada! Veereta suuremad mööda maad kõrvale, küll ma nad ise pärast näpu vahele võtan ja aia peale viskan.»

Aga Vidrik kiuste ei veeretanud ühtki kivi maad mööda, vaid tõstis nad kõik ise aiale, kuigi see võttis aega nõnda rohkesti, et auku kaevama sai ta hakata alles pärast keskhommikut.

Mulla viskamine oli kivide käristamisest küll mõnevõrra kergem töö, aga ometi mitte nõnda hõlpus, et see oleks parandanud tegija tusast tuju. Villiarmides peopesad olid teravalt valusad ka vastu karedat labidavart ja kuna maa sügavamal hakkas olema õige kõva ja kivirähane, siis varsti jälle hakkasid ühes labidaga krigisema ka kaevaja hambad.

Võib-olla et Vidrik siiski ka seekord oleks oma viha ilma mingi väljapursketa endasse ära mahutanud, kui ainult Tiit oleks taibanud olla segamata tema mõtete hetkelisi page-

misi ja meelde tuletamata, milleks nimelt seda auku kaevas. Aga Tiit oli tihti eksinud oma võõraks kasvanud poja järskude tujukäänakute suhtes ja eriti raskesti ta eksis seokord...

Sadu oli jäänud üle. Tiidul oli tugivärgi alumine raam juba valmis ning kaks lühemat ja kaks pikemat nurgapuudki selle tappides juba püsti. Ta oli kirve lühema püstpuu otsa sisse seisma löönud ja saagis nüüd põlvili maas titse ja vahepuud parajaks.

Vidrik aga augu põhjas oli labidavarre juba tükiks ajaks unustanud puusa toekile ja vahtis õige pinevil pilguga posti löödud kirvest, mis talle siit madalalt vaadates vastu tühjaks sadanud pilvi paistis ennenägematult uudsena ja maaliliselt väga huvitava nägemusena. Kirves oli ainult varrepoolset teranurka pidi postis... ja kuna see madalalt lööduna oli jäänud sinna õige põiki seisma, siis haljas tera peaaegu täies pikkuses lõikas pilvi, mis aeglaselt vajusid sookohalt küla poole. Vidrikus hakkas see nägemus iga silmapilguga ikka rohkem ja rohkem elama. Juba ta kujutles sedaviisi taeva taustal paistvat kirvest mujalgi — karjamaa kuusesalude vahel... õhtuses hämaruses...

Aga Tiit arvas, et Vidrik niisama vahib vaid pilvi, ja olles titse saagides märganud, et töö augus seisab juba tükk aega, leidis ta tarviliku olevat seda oma sõnaga jälle käima panna.

«No Vidrik, viska, ikka viska! Ma tahaks juba varsti oma värke paigale passima hakata ja... labidatäied sul tulevad seal kah nõnda väikesed, et iga viskamine teeb vaevalt üheainsa häda õiendusele ruumi...»

Tiit ütles oma arust selle meeldetuletuse küllalt laheda ja naljasegi tooniga, aga Vidriku virutasid tema sõnad august välja nagu vedruga.

«Kurat!» lendas ta veripunaseks vihastunud näost nii kuri karjatus, nagu seda ei olnud kuulnud varem ega teatud kartagi. «Kas sa arvad, et ma su peldiku ori olen või?...»

Samas viskas ta käest labida, mis paiskus valju tarakili-naga ja varrekolinaga vastu kive, ning jooksis siis tagasi vaatamata aita. Enne kui Tiit sai lausuda sõnagi, kolksatas seal ramp seespool ust haaki.

Linda oli parajasti tulnud hagu kööki viima ja nõnda temagi juhtus nägema seda sündmust, mis jättis Tiidu nõnda nõutuks, et ta ei mõistnud enam midagi teha ega sõnagi lausuda...

«Ma arvasin kohe, kui ma nägin ta nägu, et ega see asi teil täna hästi ei lõpe...» tuli Linda Tiitu nagu lohutama.

«Eks sa näinud ise ta tempu!» Tiidu häälest oli kuulda, et tal oli nüüd õige rasket võitlemist ka oma vihaga. «Nimepidi mees, aga hullem ise kui mõni eputs-eit... Tema minu peldiku ori! See igavene vana jutt, kurat... Kõik mis siin teised Potaarikud on teinud, ikka nagu ainult minule, surmalaupäevani ainult minule... Ja nüüd juba see kah... magab suve otsa oma märsis kui siga lombis ja äkki — tema minu peldiku ori! Viskab paar labidatäit mulda augu ääre hunnikusse ja juba see ka ikka ainult minule! Nagu ta enda kere leiba läbi ei laseks...»

«Ära siis kohe ennast ärritama hakka...» üritas Linda lepitust. «Tulist ei tule tühjagi, katsu ikka heaga...»

Tiit jäigi neist mahedaist sõnadest kohe rahulikumaks — istus oma tugivärgile ja hakkas laadima piipu. Et ka Linda ei rutanud hagudega kohe kööki, vaid jäi talle nagu seltsiks, siis varsti ta hakkas end tundma kogu sellest pahandusest hoopis üle olevat ja, mõne suitsuga suu tahedaks saanud, hüüdis ta päris lahkesti aida poole:

«Viid-riik... ära nüüd iga sõna pärast hakka jonnijama! Tule jälle... teeme ikka tühja valmis, kui kord on ette võetud.»

Hoolimata lepitavast toonist oli ses Tiidu hõikes jõudu küllalt, et kosta lukutatud aita, ja nad mõlemad jäid Lindaga põnevalt vahtima sinnapoole, et näha-kuulda, mis aidas niisugusest kutses arvatakse. Ei kestnudki kuigi kaua, kui üks loksatas riivist lahti. Aga Vidrik ei näidanud ennast ega ka ütelnud midagi, viskas vaid aidast välja riidedepambu, mis tuli sealt niisuguse hooga, et veeres ligemale poolde õue.

«Sina muudkui, et katsu ikka heaga!» torises Tiit Lindale. «Said nüüd kätte oma sahkama selle ilusa nõu eest...»

Linda astus mõne sammu õue paisatud pambu poole ja ütles:

«Sinu vanad vatid, muud midagi... Võrkmega puntrasse seotud...»

Kui Linda oli läinud hagudega kööki, võttis Tiit postilt kirve ja katsus jätkata tööd, aga ei see tahtnud kuidagi edeneda, sest ta tänane tegemine oli ju niisugune, et iga asi nõudis omajagu arupidamist ja mõõduvõtmist, aga ta mõtled ja pilk ei püsinud kuidagi kirveteral, vaid kippusid

vägisi aita vihase Vidriku manu. Enda poolest oli tal küll juba üsna rahulik olla... Mõned aastad tagasi oleks sihuke temp võinud ta kergesti kangiga aidaukse kallale saata, aga praegu ta ainult nagu kahjatsevalt mõtles Vidrikule ja, kui ta endamisi veel hakkas otsima selle põhjusi, siis hakkas tundma lausa muret. Oli ta ju küll kogu oma pere nutmata ja ohkamata mulda saatnud, aga siiski oli nüüd õige jube mõelda, et kas nüüd see tema viimne võsu tõesti on määratud Taadermaa väravast kustunud mõistusega välja jooksma... Kui see peaks sündima sedaviisi, kas siis Tiidu vanade päevade südamerahu suudaks jääda seniselt kindlale jalale?... Ja mis ütleksid inimesed! Aeg paneb unustama ja küllap nüüd juba külal tema naiste ja laste tööga äratapmise jutt ongi hammaste vahel ära kulunud, aga kui nüüd Vidrikuga tõesti midagi peaks juhtuma, siis kindlasti oleks jälle kõik nurgatagused närimist täis. Seda võib arvata... Ikka nõnda, et näe, hinge ta sellel kätte ei saanud, aga hulluks ajas ikkagi... oma enda lihase poja piinas peldiku tegemisega mõistusest lagedaks...

Mida rohkem Tiit mõtles, seda ärevamaks ta süda kuumus. Ja ta ei saanud rahu enne, kui pidi minema aidatrepile Vidrikuga läbi ukse lepitust otsima.

«Vidrik, õe, Vidrik!» koputas ta tasa sõrmekontidega uksele.

Aga aidast ei kostnud kõppugi.

«Vidrik!... No Vidrik, noh,» tõstis ta hääle veidi valjemaks ja tümistas korraks rusikaga.

Aga ei ikkagi mingit elumärki.

Tiit surus nüüd kõrva lukuaugule — kuulatas. Kuulatas tükki aega ja üsna hinge pidades, aga aidast ei kostnud ei nutunuuksu, ei ninanuuskamist, ei vist küll hingamistki... Ainult hiir kuski salvepõhjas nagistas midagi närida.

«Vidrik!» hüüdis Tiit veel korra ja päris täie häälega. Aga kui vastuseks ikkagi jäi endine surmavaikus, siis Tiit läks veel enam ärevile. Ta mõte käis korraks ringi mööda suletud aida seinu, kuni peatus suurel, viietollisel raudnaelal, mis oli löödud seinu just Vidriku voodi jalutsi kohal ja mille otsas rippus külimitu õlarihm... Ning uus hirmuhoog haaras ta südamest kinni kui küüntega.

«Kas sa mäletad, Linda, kuhu sai raudkang sealt väravapostide juurest?» jooksis ta kööki, kus Linda säristas lõunat.

«Mis sa sellega tahad teha?» küsis Linda nagu Tiidu mõtteid.

«Aidauks tuleb maha võtta, mis muud! Kutsu või koputa kuidas tahad, ei häält ega lõhna,» ärevles Tiit.

«No las inimene puhkab raasike aega! Miks sa siis kohe jälle kangiga uksi lõhkuma tahad hakata?»

«Ega muud...» sundis Tiit end rahulikumaks, «aga kui ta kurat viimaks riputas enda aidaseinale naela otsa...»

«Ära kardal!» naeratas Linda. «Oleks sellest enda poojat, siis oleks ta riputamised vist küll ammu juba riputatud.»

«Arvad?» tõstis Tiit Lindale selle kindlasõnalise lohutuse eest tänuliku pilgu.

«Selge asil!» lisas Linda veendunult. «Lõuna ongi valmis ja nüüd ma ise lähen teda sööma kutsuma. Kahtlane küll, kas ta tuleb, aga no hääled ma panen talle küll sisse...»

«Arvad?» küsis Tiit veelgi rõõmsamalt, sest kui Linda on milleski nõnda kindel, siis polnud kerge tal endalgi enam kahelda.

Nad läksid aida juurde — Linda ees ja Tiit hiilivalt mõned sammud järel, nagu kardaks, et ta liiga lähedale minek võib veel kõik head lootused tühja ajada. Astunud aidatrepile, koputas Linda uksele veelgi tasem kui Tiit esimest korda ja hüüdis siis võõraks moonutatud häälega imeliku sõna:

«Halloo!»

«Kes seal on?» küsis Vidrik aidast õige umbse häälega, aga küllalt kuuldavalt selleks, et ka eemal varitsev Tiit sai neist sõnadest oma südame hoopis kergemaks.

«Loola Vellemaa...» vastas Linda läbi tagasihoitud naeru.

Järgnes hetk vaikust. Ja siis järsku —

«Vait!» käis kõrgatus, kõvem kui labidat visates kirutud «kurat».

Linda aidauksel korraks võpatas, aga kui ta tagasi maja poole pöördus, siis oli ta nägu päris võidurõõmsas muiges.

«No kas nüüd kuulsid, et ta on alles elus?» küsis ta tasa. «Kui inimesel on nõnda selged ja suured hääled sees, ega tal siis hingki või väljas olla.»

«Elus teine kuulda jah,» kiitis Tiit. «Aga no miks sa teda sööma ei kutsunud?»

«Mina sain ta häält tegema, mine katsu sina ta sööma saada,» ütles Linda ja ruttas kööki.

Tiit läkski veel kord aidatrepile ja tühistas ust:

«Vidrik, söö-ma!»

Aga ait jäi vait nagu ennegi.

«No tuled juba või?»

Ei vähimatki nõksu ega nagingat, ei kõhatust ega aseme-
koti kõbinatki.

Sama surmavaikseks jäi Taadermaa ait kogu õhtupooli-
kuks. Tiit, olles lõpetanud Lindaga lõuna, läks oma töö-
juurde küll hoopis muretumalt tagasi, kui ta oli sealt tul-
nud; silm püsis jälle tarvilise terasusega kirve- või saeteral
ning kõik põikpuud said parajad ja tapid täpsed, aga siiski
ta pani mitu korda riistad käest ära ainult selleks, et jälle
korraks hiilida aidatrepile. Enam ta ei hüüdnud ega kopu-
tanud, sest mis mõte oli jonnija kiusu sedaviisi veel rohkem
hellitada. Ta ainult surus kõrva uksepraole ja kuulatas nii-
sama huvi pärast, et kas sealt viimaks ometi ei hakka
kostma mingit liikumist. Aga ei. Tiit oma mitmekordsel
varitsusel võis küll veenduda selles, et aidas on hiiri —
nende niuksumisi ja hambanagingat võis sealt tihti kuulda
päris selgesti — aga Vidrik mõistis olla nõnda vait, et
hakka või uuesti kahtlema, kas ta elab või on surnud.

Mida ligemale lõpule jõudis Tiidu ehitustöö, seda rohkem
ta sai mahti mõtelda Vidrikule. Kui polnud enam muud, kui
naelutada paika parajaks lõigatud vahelaudu ja katuse-
laaste, siis tema pea oli muudest plaanitsustest jälle vaba
pidama nõu, kuidas saaks Vidriku siiski aidast välja meeli-
tada... Ükskõik mis viguriga, aga peaasi, et see sünniks
enne, kui ta ise arvab heaks sealt lagedale tulla... Vähe
mõtelnud, veendus Tiit varsti, et ähvardused, hirmutused ja
petmised ei kõlba. Võiks ju ehk küll leida niisuguse viguri,
mis sünniks ta avama ukse, aga kui see sünniks ähvarduse
või pettuse läbi, siis vaevalt oleks sellest suuremat kasu —
kindlasti ta jookseks jälle kesteab kuhu pakku. Peaks meeli-
tama... arvas Tiit. Peaks meelitama nõnda, et ta avaks
ukse ja tuleks välja päris omast tahtmisest... ara ja häbise
näoga...

Tiit nagu hakkaski juba jõudma päris hea nõu otsale, aga
siis tuli Linda segama ta selguvaid mõtteid, võttis kiviaia
äärest labida ja ronis auku.

«Ma viskan ka ühe puhu,» ütles ta lõbusalt. «Muidu ehk
mulle ei antagi õigust astuda üle selle uue asutuse läve.»

«Õigus,» kiitis Tiit. «Kes tööd ei tee, ei pea ka...»

Ei olnud temast nüüd pikema jutu ajajat, sest Vidriku
meelitamisplaan tahtis pidada... Nagu mõne vööra maa-

koha tihedas metsarägas uitis ta mõte ümber poja segase tuju, ümber ta arusaamatute viha ja meelehea põhjuste. Aga viimaks, kui viimane nael oli löödud katusesse, leidis ta ometi nõu, mis pidi olema loodetavasti küllalt tõhus . . .

«Linda!» hüüdis ta rõõmsalt, aga samas tuli talle meelde, et kui hoida siiski see hea nõu esialgu vaid oma teada, siis kogu lugu saab kindlasti hoopis huvitavam.

«Mis sa tahad?» küsis tüdruk, kui nimehüüdele ei järgnenud midagi muud.

«Aitab juba august,» leidis Tiit ütelda muudki. «Tule välja ja tõstame putka peale.»

Hästi see passiski. Ja seisis paigal päris kindlasti, kui veel mõned kivid alusraami puudele toeks veeretati.

Hoone paigal, läks Linda lauta talitusele, kuna Tiit jäi veel üht-teist nokitsema oma uue hoone juures.

— — —

Tundi veerand hiljem askeldas Tiit õige kärmeil jalul talli juures. Ta oli ruuna koplust koju toonud, päitsmete asemele vahetanud valjad ja sidus nüüd hobusele sedelgarihmaga vana sõiduteki selga ja sõlmis teise rihma veel jalusteks. Nõnda oli ruuna terav turjaluu päris pehmeks kaetud ja Tiit kohe ronis tallipealse redeli kolmandalt pulgalt talle selga.

«No kuhu sa nüüd vastu õhtut veel kihutad?» küsis Linda laudalävelt.

«Tohtri juurde!» ütles Tiit. «Eks peab ju abi tooma, kui haige on majas.»

Virutas siis pastlakannaga ruunale kubemesse ja traavis väravast välja.

Ei Linda uskunud Tiidu tohtrijuttu, kuna see kuuldi üteldavatki nõnda kergelt, ilmselt rohkem naljaks kui uskumiseks.

Aga siiski ta jäi ära kaunis kauaks ajaks. Linda käis oma talituste vahel tihti kõõgilävel vaatamas uut musta pilve, mis kindlasti tõotas soost jälle sadu üles ajada, sest aeg oli juba üsna õhtul ja ta tahtis karja enne vihma koju hõigata. Aga Tiit ikka veel ei ilmunud tagasi oma saladuslikult sõidult. Kui tõusis tuul, hakates juba viskama üksikuid jämedaid piisku, läks Linda alla väravale ja hõikas karja õue. Lehmad jooksid rüsinal lauta, tulid nõnda suure hooga, et olid jätnud Altmaja Malle ja Tommi kaugele maha. Ja kui need jõudsid õue, oligi õige ränk hoog neil kohinal kannul.

Linda ja Mall jooksid saju eest kööki. Seal Mall, lävelt vihma vahtides, hakkas haletsevalt pärima, kus nüüd Tiit ja Vidrik võiksid olla selle uputusega, aga Linda lõpetas tema liiga jutukad pärimised paari põikleva vastusega ja andis talle siis supiliua ja leivaviilu kätte ning käskis tal kohe, kui on söönuks saanud, koju puhkama minna, sest kari oli enne õiget aega koju lastud ja tal endal aega küllalt seekord üksi lüpsata. Nõnda ta saigi Mallest varsti lahti, pääses pärimistest, millele ta ei teadnud ega tahtnud selgelt vastata. Ta võis nüüd üksi köögi ukselt vaadata sadu, mis oli pannud räästarennid ladinal jooksuma ja laotas laiu lompe läve ette.

Aga kui siis kell kambris lõi juba üheksa ja vihm ei jäänud ega jäänud vähemaks, siis võttis Linda lüpsiku ja jooksis üle õue lauda juurde. Alles siis, kui tal olid lüpsitud kõik lehmad, hakkas sadu jääma vähem hoogsamaks. Ja tulles piimaga nägi ta, et ka Tiit juba traavis ruunaga läbi tee-loikude kodu poole.

«No andis, kurat, vati mis vatt...» ütles Tiit vähe aja pärast läbimärjana kambrisse tulles, kus Linda juba kattis lauda.

«Olid siis kogu aeg selle hoo käes või?» vaatas Linda muigel vanameest, kes oma tilkivas rüüs oli nagu jõepõhjust välja roninud.

«No käes ikka...» kiskus Tiit läbimärga kuube seljast. «Nõnda käes, kui veel olla annab.»

«Ja kus sa siis õieti käisid nõnda kange kiiruga, et polnud enam aega ilmagi näha?» küsis Linda leiba lõigates.

«No näel!» pani Tiit liitriise viinapudeli lauale. «Ega sihukest kala ei saada värava tagant!»

«Või veel... Ja kust maalt sa ta siis ära tõid?»

«On seal Metsküla kandis üks sihuke hurtsik, mis päris kuiv pole kunagi. Seitsekond versta...»

«Ma ei teadnudki, et su viinaneelud võivad olla vahest nõnda kanged, et ajavad vastu vihma ja õhtu eel ratsa hobusega kohe seitsme versta taha!» naeris Linda nagu suurt nalja.

«Mina oma neelude pärast ei läheks küll kodust välja,» tõsines Tiit. «Aga vaat Vidriku me toome selle asjaga aidast välja...»

«Arvad?...»

«No kindel! Sama kindel kui see, et sina talle hääled sisse said,» jätkas Tiit Lindat häbenemata pükse vahetades.

«Kui ma seal peldiku juures pidasin seda plaani, siis varsti oli mul selge, et ega muu nüüd enam ei aita... Mul ju see asi teada juba esimesest päevast, mis ta siin on. Sina seda ei näinud, kaevasid aias uibualuseid, aga siis jah oli peagu sama lugu. Eks see aisaots seal kündmise pildil... Mees äkki nõnda viha täis, et ütle, mis mõistad, aga tema ei piuk-sagi sulle vastu... Mina mõtlen ja mõtlen, et mis nüüd teha... et kas katsuda korraks kääratada või... Aga siis mul korraga tuli nihuke nõu, et võtsin kapist oma viimase viinapisara. Ja seesama ta seekord jutti panigi. Nii kui pudelit nägi, kohe tuli inimese nägu ette ja varsti jutt jook-sis nii, et magama uinutas minu oma vadaga...»

«Kui sul proovid tehtud, siis võib olla küll, et viimaks ehk aitabki. Aga kahtlane siiski, kas seekord see asi nii lihtsalt läheb...»

«No näed...» ütles Tiit ja läks proovima.

Tema ettevõtte õnnestumine oli ootamatult hõlpus. Esime-seks üllatuseks nägi ta kohe aidatrepile astudes, et uks oligi poekil ja Vidrikust aidas ei muud märki kui äramaga-tud ase, mille Linda kindlasti keskhommikul oli korda kohendanud. Kus Vidrik võis olla? Vihm oli küll vähemaks jäänud, aga sadas siiski veel liiga tihedalt selleks, et ta oleks võinud metsa hulkuma minna. Aga ka õues ei olnud teda kuski näha. Tiit jäi ootama. Aeg kulus ja kulus, aga Vidrik jäi ikkagi kadunuks. Ligemale pool tundi oli Tiit enam midagi mõtelda mõistmata seisnud aidatrepil saju-varjus ja siis... korraga kolksatas talu kõige uuema hoone uks. Sealt nüüd Vidrik tuligi.

«Ma siin juba ammu vahin ja ootan sind,» astus Tiit talle äkki nurga tagant vastu ja lõi talle käe heatujuliselt õlale. «Kõik mõtted olid juba ära mõteldud, et kus sa ometi võik-sid olla selle sajuga, aga seda küll ei mõistnud mõtelda, et sul seal väikeses aidas võib nõnda kaua aega kuluda!»

«Nojah,» ütles Vidrik nagu umbunud kurgust, «mu haige kõht on sul ju alles jüramata... Hakka nüüd seda jah...»

«Ära ole kena inimesel!» naeris Tiit üle Vidriku sõnade. «Mis ma su kõhust ometi peaksin jürama! Seda ära kohe kardagi... Tule nüüd parem kambrisse, mul liiter laual ja... teeme liigud ilusasti üheskoos ära. Linda lubas kah võtta...»

«Mis liigud?» küsis Vidrik juba märksa selgema häälega.

«No eks peldiku liigud!» ütles Tiit. «Ja lepitame kenasti ära selle pahanduse. Ehk annad mulle veel andeks mu koge-

mata ütlemise . . . Maamehe suu, ta ju on küll vahest ülearu lodeva käimisega, aga mis nüüd enam parata! Mõtle järele jah, sest eks ma ole ju vanast ajast nagu su isagi . . . Nõnda pikka viha ei maksaks vist ikka pidada . . .»

«Ära räägi, Vana!» ütles Vidrik nagu nukralt. «Ära kohe räägigi niisuguseid asju, mida sa ei tunne ega tea . . . mida sa aimatagi ei oska . . .»

Ja päris leplikult läksid nad siis kambrisse ja pööramata vähematki tähelepanu Linda üllatanud pilgule, istusid valmis kaetud lauda.

«See vihm . . . no andis ikka sauna! peab ütleva . . .» proovis Tiit liitri punnilt lakki rakkudes rahulikult ja heatujuliselt juttu alustada.

«Oli õige ränk hoog jah,» ütles Linda, kuna Vidrik ei vastanud. «Lauda ette uhas nii sügava lombi, et virts oli poollest säärest, kui lüpsilt tulin. Seal peaks kuidagi täitma seda lohku . . .»

«Peaks sinna midagi matma jah . . . kive ja ehk ka selle mulla, mis Vidrik august välja ladus . . .» arvas Tiit viina valades.

Linda peaaegu kokkus neist Tiidu viimastest ettevaatamata sõnadest. Aga ei midagi. Vidrik, tõstes endale toitu taldrikule, ei teinud sellest väljagi. Rahu jäi majja.

Kuigi paksude pilvede ja sajuse ilma tõttu kambris valitses tihe hämarus, mis varjas lauas istujate nägudel kõik muiged ja kohmetused, ei saadud jutujärjele enne, kui hakkas ringi käima maja ainus teeklaas, mille Tiit valas meemeni viina täis. Esimese rüübu ta võttis ise ja, see neelatud, ütles pidulikult:

«No olgu, mis ta on . . . ja jäägu ta nimi söögilauas nime tamata . . . aga uus hoone on ikka uus hoone . . . Nõnda et: proosit!»

Rüüpas siis teise neelu veel ja ulatas klaasi üle laua Vidriku ette.

Vidrik viivitas võtmisega tükk aega. Tema väga tõsiseks tõmbunud ilmet oli hämaras küll raske aru saada, aga paistis siiski, et tal oli piinlik võtta klaasi, mille järele himu siiski näis olevat üsna suur. Küllap vist kiviaiale visatud labida kila-kola tuli talle nüüd kõrvu ja tegi silmad häbi-seks. Võib-olla ta mäletas ka koputusi aidauksele ja neid lahkeid lepituskatseid, milledele ta oli vastanud vihase vaikimisega.

«Võta, Vidrik, ja anna edasi. Linda tahab kah,» ütles Tiit heeringapala imedes.

«Proosit!» Vidriku hääl kostis nagu läbi rambis aidaukse. Aga viina vastu tal viha ei olnud — kui võttis klaasi suult, oli see jäänud päris kergeks Lindale ulatada. Hoopis maitse- mata ei jätnud Lindagi ja siis alustas Tiit ruttu uue ringiga, et Vidriku keelepaelu võimalikult rutem lahti sulata.

Aga see sündis alles kolmandal keerul, et Vidrik, sõõmu jälle võtnud, ütles päris laheda häälega, kuigi sõnade vaikes toonis oli kuulda nukruse võbinaid:

«Ma näen küll... miks ma ei näe!...»

Järgnes vaikus, sest Tiit ja Linda ei mõistnud seda ütle- mist lõpetatuks pidada, vaid ootasid tükk aega, mis edasi tuleb. Aga kui Vidrik, pea rinnal veidi longu vajunud, alt- kulmu vahtis kord ühe, kord teise lauakaaslase otsa ja ei lausunud enam midagi, siis Tiit viimaks küsis:

«Et mida?... Mida sa näed, Vidrik?»

Tiit lausus oma küsimuse väga tasa ja ettevaatlikult, aga siiski tõmbas see Vidriku pea järsku püsti, ja kui ta sõnad nüüd pääsesid paisult, siis kostsid need hoopis uue jõuga — vahest nagu kurja kärkimisena, siis taoti jälle umbseina ja ägavaina nagu mingi raske mure alt:

«Ma näen seda, kuidas te mind vahite... kuidas te oma silmi katsute mulle südamesse ajada!... Aga ei saa... Ega mul sellest poleks midagi, kui te ainult katsuks! Iga elav olevus katsub... Olete isegi näinud, kuidas koerakutsikas, keel hammaste vahel, jookseb lendavale pääsukesele järele, et kätte saada... või vähemalt näha, kuhu ta läheb... Teie kah — katsuge pealegi näha mu tunnete ja tujude lätet! Katsuge kas või selle põhja vaadata, mis mul sellest võiks olla külma või kuuma. Aga üht ma ütlen... olen nüüd hirmus otsekohene ja ütlen jah, et vaadake, see mind kahjuks siiski ärritab, kui te oma aruga arvate midagi nägevat! Mõnikord võivad võõrad olla nagu konnad soojas põues... Ja kui ma vahel järsku tunnen säärast ronimist oma südame kohal, siis... ärge siis pange pahaks, kui ma — karjatan...»

Viimase sõna Vidrik juba karjataski, laskis siis pea jälle raskelt, nagu väsinult, rinnale langeda ja lisas tasa:

«...või peldikuaugu kaevamise labida käest maha viskan...»

Kamber jäi jälle sõnatuks. Lindal oli alahuul millegi pärast hammaste vahele pigistatud ja Tiit ka ei sõandanud muud, kui vaid ulatas täidetud klaasi poja ette.

Kell lõi kümme. Ja kui selle lõgiseva vaskvõre kumin kustus, hakkas Vidrik järsku naerma... Ta naeris pika puhu, rüüpas siis viina ja ütles:

«No jumala eest, oleks tore kuulda, mis teie küll oma peadega arvate sellest, et ma nõnda järsku labida käest minema virutasin ja läksin... Ütelge siis nüüd, mispärast ma seda teie arust tegin?»

Taaski oli vaikus majas. Tiit vaid kõhatas — nagu järele mõteldes... Ja Lindal tuli vaja korraks nina pühkida, milleks ta tarvitas põllenurka. Nad kumbki ei tõtanud vastamisega. Tiit oli olnud viinavõtmisega targu õige ettevaatlik ja mäletas hästi, mis mõne silmapilgu eest tema- ja Linda- taolise mõtetest oli üteldud.

«No mis te ootate! Tooge juba lagedale oma targad otsused!» nõudis Vidrik.

Nüüd rüüpas Tiit ringiga tagasi jõudnud klaasist veidi suurema sõõmu kui seni ja siis ütleski:

«No kui just küsitakse ja kästakse, siis pistan mina oma konna sulle ikka põue küll... Kas või karjata... sest ega käsu täitmine pole süütegu.» Ta võttis viinale lihapala peale ja jätkas: «Mis ma muud ikka mõistan mõtelda kui kõigepealt seda, et eks sul ole sihuke uhke ja lendav loomus. Paljukest sa küll mulle paistad või paistnud oled... vahest ainult korraks vilksti — nagu pääsuke koerakutsikale... Ja no nüüd täna... Eks ta vist nõnda olnud, et see töö su tujuga seekord ei passinud, sest, õigust ütelda, ega ta kõige puhtama asja ehitus ei olnud... Maa ju puhas küll, kaeva kust tahad... Aga või ma tean, kuidas su mõte sel korral just kargas ja käis... Võib-olla oli nõnda, et sul tuli mu sõnadest ülearu selgesti ette just see asi, mis jaoks sa seda auku kaevasid ja... tundsid ehk enda äkki kohe nabani sees...»

«Või sedaviisi!» naeris Vidrik Tiidu sõnad kohe õige suure häälega tühja.

«No ja sina, Linda?»

«Ära kohe kardagi, et mina midagi mõtlen! Suu ammuli ja muud midagi... Ei saa aru...» ütles Linda ja ohkas.

«Ja sa ise?» küsis Tiit jälle ara ettevaatusega. «Ära pane pahaks, et ma seda pärida julgen, aga oleks ju hea, kui teaks...»

«Tähendab, sa arvad, et kui ma sulle ütlen, siis sa kohe ka tead...» — naeris Vidrik isa lihtsameelsust. «Olgu. Ma siis ütlen, et minu enesekaotuse silmapilgul ei olnud mingit tähtsust tööl, mis ma tegin. Kõik see tuli ainult mõtte pärast, mis ma mõtlesin, ja vaimu pärast, mille tulekut endasse ma tundsin. Veel ligemalt — sellepärast, et sina segasid mu mõtet ja vaimu... Sest vaata: kõik viimased päevad, õigemini õhtud ja ööd, on mu vaim varitsenud uut nägemust uueks suureks teoseks. Ja nimelt kaks viimast õhtut olin ma tundnud juba päris selgesti, et nüüd varsti see valgustus tuleb! Seal aia ääres seda auku kaevates ma küll ei mõistnud mõteldagi selle suure silmapilgu ootusele, aga nimelt seal see tuli... Just siis, kui sina oma peldikuaugu tarkuse mu peale lahti lasksid, olin ma leidnud enda ja maailma suhtest maalilise tõe, kõige geniaalsema, kõige sügavama ja suurema, mis olen üldse kunagi leidnud...»

«Sa leidsid tõe?...» sõandas Tiit segada. «Ja misuke see siis oli?»

«Kirves ja kuu...» rõhutas Vidrik kähinal, nagu oleks neis sõnades ta hinge viimne saladus.

«Kirves ja kuu...» kordas Tiit tasa. «Ei mina oleks mõistnud kaht nõnda kauget asja ühekorraga suhu võtta...»

«Aga vaata!» jätkas Vidrik, «selles mu nägemuse geniaalsus seisabki, et mina mõistsin need kaks nõnda kauget asja liita üheks nägemuseks, mis teravamini kui miski muu peegeldab suurt ja igavest tõe. Minu järgmine maal kujutab kirvest ja kuud ning selle nimigi on «Kirves ja Kuu». Sa kuuled sellest veel... Sest kui mina kord juba leian oma teoseks nõnda haaravalt hingelähedase aine kui seekord, siis see, mis niisugusest leiust sünnib, ei või jääda kuulmata kellelgi...»

«Kuidas ometi sihuke suur asi sulle just seal augus pidi pähe tulema!» imestas Tiit poolendamisi.

«Kuu oli mul juba enne...» kallutas Vidrik pea kuklasse ja lõi silmad lakke. «Seal ma nägin ainult kirve veel kuule kõrvale ja... siis see tuligi! Kuusse ma olin süvenenud juba eile ja üleile õhtul. Olin näinud, et see on minu igavesti üksiku hinge kõige selgem peegel, mu tundeilma kõige tõelisem kajastaja. Ööd otsa olin ma üksisilmi jälginud ta tõusu taevasse, aga veel ma polnud leidnud vaatekohta tema hapra olemuse maaliliseks kujutuseks. Võisin näha

küll seda, kuidas kuu olemus on võrratult ülevam ja kõrgemal maast ja soost, mille kohal ta kulgeb... võisin näha, et ta valgus oma jahedas säras on täis põhjatut rahu ja igaviku vaimu, aga mul puudus kontrast-ese, puudus see vastukoht, mis erilise selgusega suudaks esile tõsta ja keskendada mu kuunägemuse. Ja siis seal augus ma äkki jäin vaatama kirvest, mille sa laudu saagima hakates löid oma peldiku posti. Ma nägin sealt alt, kuidas kirves nagu hoopis üksinda seisis vastu taevast, lõigates oma halja teraga tasa liikuvaid pilvi... Ja siis kohe mu uinunud mõte ärkaski, aetas kirve samal kombel, nagu see seisis seal postis, kuskile karjamaa-aia teibasse ning sedamaid seisis mul selgelt silmade ees kogu mu maali kompositsioon: on öö... taevast ja kuuseladvad täis kuu kõikjalevalguvat, igavikuvaimulist valgust... ja keset seda aiateibasse löödud kirves, mille haljas ning vahe tera lõikab otse kuu enese näkku... Kujutlege nüüd seda pilti! Kas see on ainult kirves ja kuu või kahe vaimu kaks maailma, mis mõnel vaatekohal võivad küll riivata teineteist, kuid siiski igavesti jäävad teine teispoole lõpmatuse lahutust... Minul, tänu üksildusele aidas, on see nägemus täiesti selge, aga jälle ma pean ütleva: tore oleks kuulda, mis sina, Vana, arvad sellest asjast? Ole mees ja ütle! Võib olla, et mul kirve käsitluse juures tuleb veel su tarkust tarviski...»

Nüüd kallutas ka Tiit pea Vidriku moodi lakke, jäi mõtlema.

Nii Vidrik kui ka Linda vaatasid muiates vanamehe nõnda tõsist nõupidamist asja kohta, milleni ta tarkus vaevalt võis ulatuda, aga Tiitu see ei seganud. Ta nimelt ei mõtelnudki midagi rohkem, kui tuletas vaid meelde ühtainsat sõna, säärast võõrast, tundmata tähendusega sõna, nagu Vidrik neid alati mõistis visata oma jutu sekka... Üks niisugune pidi Tiidulgi tagavaraks olema. Ta oli jätnud selle endale meelde ajalehest, milles arutati ja hinnati pildinäitust, kus temagi oli käinud ja näinud Vidriku «Võrsega haga»... Selles kirjatükis, jah, oli üteldud nimelt Vidrik Potaariku teoste kohta, et need on, nagu ikka, ka seekord natuke liiga... liiga... Mitu aastat oli see tundmatu tähendusega sõna Tiidul selgesti meeles olnud, aga nüüd, kus seda oli hädasti vaja, see ei tahtnud ega tahtnud tulla keelele! Liiga... liiga lite...

«Noh, vana... kaua sa haud? Pane kord juba oma tarkus lagedale!» kiirustas Vidrik viina rüübates.

Ja samas Tiidule nagu pandi see kadunud sõna tagasi meelde — nüüd ta mäletas ütelda:

«Sellest võib ju tõesti päris kena pilt tulla, aga kas ta ei saa sul ehk jälle... liiga literatuurne?...»

Vidrik korraks võpatas. Ajas siis enda pikkamisi laua toekil püsti, vahtis tükk aega isa otsekui viirastust... ja küsis siis järsku:

«Kust sa selle sõna said?»

«No kuule ikka, Vidrik!» ütles Tiit pikkamisi, mõnuldes oma rahust ja äkki selgunud üleolekust. «Sa küsid ju seda mu käest nõnda, nagu ehk kõlbaks küsida kinnivõetud vargalt, et — kust sa selle kuue said?! Minu arust ei peaks sõnad olema kellegi eraomandus. Need, jah, peaks ikka igale inimesele priipärast pruukida olema... Aga sina äkki: kust sa selle sõna said?! Ja kohe sihukese häälega, nagu oleks mul käsi võõra taskus... Issake! Eks sa võiks ometigi arvata, et kui mul oli poeg... ja kui see siis korraga ühel ilusal ööl oma asemest oli ära karanud ja kunstnikuks läinud, et eks siis mul võis ka huvi hakata uurida ja lugeda sihukest kirja, mis kõneleb kunstist...»

«Muidugi... muidugi...» vajus Vidrik nagu ägades oma istmele tagasi ja jõi... «Muidugi võis sul hakata huvi uurida iga sõna, mis proovis minu talendi kallal oma nüridaid hambaid. Ja küllap need sõnad juba jäid sulle meelde... muidugi...»

«Kui sa vastust kardad, siis on õigem, et ära küsi...» ütles Tiit endise rahuga.

«Kardan?!» karjatas Vidrik. «No eksid, Vana! Hirmsal kombel eksid... Sest veel kunagi pole ükski kirves ulatunud ühtki kuud veriseks raiuma...»

Vidrik näis olevat lõplikult purjus. Ütelnud need viimased valjud sõnad, langes ta lohakalt tagasi toolile, hakkas tühja õhku peoga oma näo eest laua alla pilduma ja tõstis mitu korda suu juurde klaasi, mis oli sama tilgatult tühi nagu pudelgi.

Aga kui siis pilveserv vabastas kuu, mille kollane nägu ilmus otse kambri aknasse, siis järsku ta tõusis ja tuigerdas sõnagi lausumata uksest välja, nagu oleks mõni kõrge ülemus teda kutsuma tulnud...

Tiit lõi kämbla Linda pihale, ajas oma karvase näo tüdruku õlale ja nii nad, rinnuli laual, kõhistasid seal kaua oma vargselt vaikset naeru, mis tegi ülearuseks kõik sõnad ja seletused.

ANGERJAD

Õhtul enne hommikut, millal Taadermaa soisel heinamaal hakati nüpeldama sitket hõbeheina, pistis Tiit ühe vikati ja vastse reha aida räästa alla, torkas terava otsaga luisugi samas seinaprao vahele ja ütles Vidrikule:

«Me Lindaga läheme homme alla ja hakkame heinale väikselt pihta andma. Jätan sulle ka riistad siia käepärast võtta... kui tuju tuleb, astu appi... Kutsuma ma ei tea ju sind tulla, sest võib-olla et just siis, kui meil seal all mätaste vahel kõige kibedam kiire, juhtuvad sul omad mõtted kõige kõvemini peal olema. Ja taevas hoidku pahanduse eest! Seda peaks mul omas elus juba kuhjaga küllalt nähtud olema...»

Sel õhtul Vidrik oli peaaegu röömus vabadusest, mis isa nende sõnadega andis talle kogu heinaajaks. Oli ta ju päevade viisi kandnud südames kartust, et selle suvise suurtöö alates võidakse ta jällegi teha orjaks, kellel ei ole oma tahtmist enam ollagi. Ja ta oli kibedalt kahetsenud avameelsust, millega ta isale mõne päeva eest oli tunnistanud, et ta oma suurteose maalimise on lükanud edasi, kuna praegused ood on liiga lühikesed ja valged selleks, et tunnetada tühjendavalt kuukuma kõiki ilmeid... Aga õhtul, millal Tiit vikati ja reha riputas aida räästasse Vidriku enda võtta ja panna ning andis lubaduse teda kunagi mitte kutsuma tulla, ei olnud enam vähimatki põhjust seda avameelsust kahetseda. Ja kui Vidrik sel õhtul läks nagu tavaliselt ringi uitama, siis ta endamisi töötas antud vabadust mitte liiga ohtrasti tarvitada. Ta uskus kindlasti, et kui ta oma käega võtab vikati või reha ja läheb heinamaale, siis see on hoopis midagi muud, kui käsualuse orjana kesal sõnnikut kiskuda... Ja tal oli veel palju muidki häid mõtteid eelolevast heinaajast. Lapsena, kui isa õpetas teda niitma Taadermaa mätlikus soos, oli see küll väga ränk ja vaevarikas töö, aga eks ta ju nüüd ole kasvanud meheks, kelle käsivartes peaks

olema jõudu hoopis rohkem, juba mõneski katsumises karastatud jõudu. Ka see oli Vidrikul eriti meeldiv mõtelda, et heinatööd tehakse ju peamiselt ilusa ilmaga ja et see on puhas töö. Niitma või loogu võtma minnes ei saaks keegi teda sundida ajama selga isa vanu haisema ligastunud räbalaid, vaid kindlasti ta võiks minna heinamaale oma heledais pidžaamades, ja ta uskus, et neis end enesena tundes oleks tal jõudugi rohkem kui vöörais kaltsudes. Mis nõnda viga minna — mõlgutas Vidrik soojunud südamega — ja näidata, et ta ei karda ega põlga mõistlikku tööd ja et ta ka suudab, kui ainult tahab! Miks mitte minna vahel hoopis ootamata, kas või õhtuste uitmiste asemel asuda niidujärjele ja vehkida vikatiga läbi öö — seni, kui tõuseb päike ning tulevad Tiit ja Linda . . .

Aga nõnda rõõmsalt lennukaid kujutlusi jätkus Vidrikul ainult üheks, seks esimeseks õhtuks. Varsti ta vabadustunded varisesid õige raskelt kokku, sest nagu nii mõneski asjas, nii ka neis heinatöö enneaegsetes rõõmudes ei suutnud ta õised kavatsused argipäevade valgel püsima jääda.

Tõsi küll, Tiit pidas oma lubadust ja ei tulnud kordagi kolistama aidaust. Kordagi ta ei tulnud kutsuma ja käsku andma: «Astu nüüd appi!» Aga ometi hakkas Vidrik end varsti tundma nagu aheldatuna vikati ja reha külge. Näis päris selge olevat, et mis otsekoheste kutse kujul ütlemata jäeti, üteldi nüüd kaudsete kõnedega ja mõista-andmistega. Juba esimesel niidupäeval seletas Tiit lõunalauas, et Taadermaal tuleb heinaajal olla eriti hoolas, sest ega siin pole nõnda nagu teistes taludes, kus jõutakse üle niita kogu maa ja panna kokku kõik saak. Taadermaal olevat niidusood ilmatu laialt ja pere nõnda väike — ainult kaks inimest . . . mistõttu muist maad pidavat jääma niikuinii hoopis puutumata ja seepärast olevat siin iga heinaajal raisatud tund nagu valmis sao põlema pistmine . . . Nad sõid ruttu, võtsid lõunavahet ainult nii palju, kui Lindal kulus aega hädavajalisteks talitusteks, ja läksid siis kohe jälle alla. Vidrik tundis selgesti, et kui ta jääb nüüd koju, siis ta jääb siia kuivi heinu põletama. Aga seda ta ei suutnud, vaid võttis aida räästast vikati ja läks teistele silmnäolt järele. Polnud see kerge minek, kui tuli end jälle tunda orjana nagu ennegi. Ja nüüd pidi ta ise oma sundijagi olema, mistõttu vihakibedusel polnud enam õiget alust . . .

Kui ta siis jõudis heinamaale, võeti ta seal vastu nõnda hea tujuga, et kõik lahked sõnad, mis talle seal üteldi, olid

kõige kindlamad käsud järgmiseks päevaks. Aga töö ise oli ometi palju rängem, kui Vidrik oma öises vabadusrõõmus oli mõistnud mõelda. Ilus ilm tähendas lihtsalt tapvat põrgupalavust, kahekümne aasta eest omandatud niiduoskusest oli vaevalt midagi järele jäänud, ja jõud, mida ta arvas endal nüüd rohkem olevat, ei aidanud teda kuigi palju...

Küll aga pidi Vidrik hambaid kokku surudes tõdema, et heinatöö oli tema jaoks veel hullemaks piinaks, kui sõnnikuvedu oligi, sest ta võimed olid siin igal sammul võrreldavad teistega. Esimese kaare ta alustas küll siis, kui Tiit ja Linda olid omadega juba poolel, ta oli jäänud ju hiljemaks tulema ja nõnda oli tal õigus teistest tükk maad järel olla. Aga kui ta oma vikatiga, mida ta kunagi päris teravaks ei saanud, hakkas tampima mätlikul maal kasvavat raudheina, siis suurenes esialgne vahe iga sammuga ja varsti olid Tiit ja Linda oma järjega tal kannul ning läksid temast mööda, jättes ta uuesti sappa maha jääma. Ja Vidrik aina ägades tampis oma vikatiga raudkõva heina, niites kõrgemad mättaharjadki kaarde. Mõttes ta kirus oma kergemeelset otsust, mis kutseta ja käsuta oli ta toonud säärast piina nägema, aga järgmisel päeval ärgates ja märgates, et päike juba kõrgel ja teised ammu heinamaal, haaras ta värisevate kätega räästa alt vikati ja tõttas soole peaaegu joostes, et pisutki lühendada hilinemist, mis lasus tal südamel kui raske roim.

Nii need päevad läksid. Heinamaal võis Vidrik küll mõlgutada põgenemisplaane või kavatsusi simuleerida haigust, aga kui tuli minekutund, siis ikka jälle oli ta enda käsk endale mingi alateadliku, lapsepõlvest päritud hirmu tõttu kindlam ja karmim kui ükski isa rusikapõrutus aidauksele. Ja ta ei kartnud neil päevil midagi rohkem, kui oma hilinemisega Taadermaa heinu põletada.

Laupäeva lõunavaheajaks oli esimese päeva ja järgmise hommiku niit nõnda kuiv, et nõudis kibedalt kokkupanekut. Läpatav-kuum ilm oli raskelt väsitav, aga Tiit ja Linda tõttasid kohe hommikueinelt tõustes heinamaale nagu tulekahjule. Söödigi suure rutuga, anti siis Altmaja Mallele käsud talitusteks, lõuna võeti rätti seotud kaussidega kaasa ja mindi.

Muidugi ei võinud ka Vidrik ses rutuhoos oma nukrate mõtetega aidalävele istuma jääda või metsavillu hulkuma

minna, vaid juba enne teisi võttis ta reha ja läks alla. Hiljaks jäänud oli ta ju küllalt kordi ja täna ta tahtis esimesena kohal olla, et pisutki jälle heaks teha oma abi nigelust, mida töö juures oli võimatu varjata. Pealegi oli tal täna veidi vapram tunne uutele pingutustele vastu minna, kuna seekord ei olnud ju tööks niitmine, misjuures kehvema saamatuse on kõigile ja alati silmanähtav, ning homme ju oli siiski viimaks pühapäev — hommikust õhtuni mõnusat puhkust ja rahu.

Vidrik ei olnud oma riisumisjärjega piirikraavi mügerikul kaldal jõudnud veel kuigi kaugele, kui juba tuli ka Linda, kes õige tulise kiirusega hakkas välgutama rehavart. Vähe hiljem ilmus võsa varjust nähtavale Tiit, kes tuli sealt alla soo poole nagu liikuv lepapuhmas, kuna tal oli suur sületäis saohagu seljas. Ja siis hakkasid kolm reha nagu võidu kareldal heinajuurel rabisema. Vähemagi jututa, silmapilkugi aega raiskamata riisuti kokku purukuiva heina, tõsteti tihedad kandamid jalalt turjale ja kanti ligemalt küüni, kaugemal saosemeile.

Vidrik pingutas end, mis suutis, et hoida alal oma esimese kohalolija tähtsust. Ja oli maa edenemisega ning mättavahede puhtusega kuidas oli — eemalt vaadates paistis ikkagi, et ta töötas niisuguse hooga, nagu seda pole nähtud varem. Heinatordid ta reha alt lendasid saoseme poole nagu tugevate tuulehoogude heitel ja rehavarrega vehkiv mees isegi paistis oma kohmakail harkjalul nii hingega asja juures olevat, et eriti Lindale, kui ta vahel vaatas Vidriku poole, tõmbus lausa naer näkku.

Vahel vaatas Linda, aga vaadati ka kaugemalt soost seda Taadermaa kolmandat heinalist, kes niidupäevil samas heledalt kirevas rüüs oma kõige toekamast kogust hoolimata lausa karjalapse kombel sai vaevalt valmis kaarega, kui vanamehel ja tüdrukul, kes liikusid lahutamatult teineteise kannul, oli niidetud juba kaks, aga kes nüüd loovõtul näis vehkivat rehaga päris tükitöölise usinusega. Ent ei Vidrikul olnud aega näha oma nägijaid. Ta oli kord juba otsustanud tunda end täna täies tööhoos kuni õhtuni ja tal oli tegemist, et tarm ei raueks juba enne lõunat, sest ta heal tahtmisel oli küllaltki ja üsna raskeid kaikkaid kodarais. Kuumus hakkas juba südant nõrgestama ning liikmeid lõdvendama. Ja kui siis veel kõvad raudheina mättad ta tuliuuel rehal juba viienda pulga katki raksasid ning kui tal õlale tõstetud heinakandam juba kolmandat korda enne päralejõudmist

reha alt laiiali pudenes, siis ta tuju hakkaski langema ja langes seda kiiremini, et palavusest ja väsimusest närbunud süda ei leidnud enam karastust ka kardsest joogiväänõust, mille päike mätaste vahel oli paistnud päris palavaks.

Vidrik siiski ei nõrkenud, vaid püsis lõunani jalul, kuigi mitte endises tööhoos. Küünis värskel heintel söödi kaasa- toodud toitu. Siis jooksis Linda korraks jõeale, kus riietas end kähku lahti ja kargas suminal vette. Tiit pani seni Vidriku rehale puudevate asemele uued pulgad, õpetas teda mätlikul maal ettevaatlikumalt riisuma ja siis jätkus töö kohe jälle.

Umbes paar tundi pärast söömist hakkasid kõigi Taader- maa omade pilgud üle rehavarte käima kodu poole, kus äiksepilve tume rüngas oli ähvardavalt taevarannale tõus- nud. Kuni õhk oli veel täiesti tuuletu ja pilv paigalpäisivana salgas oma suunda, ei lausunud keegi sellest midagi, aga kui siis kerged tuulekeerised hakkasid kõhistama kuiva heina ja eemal metsaladvad lausa kohinal kõikumama löid, siis oli Tiit esimene, kes ütles:

«Ära tahab vist kasta käest needsamadki kehvad kõbud.»

«Ega, jah, tea hullu uskuda midagi, et vinnabki viimaks veel üles selle hoo...» lisis Linda suurt sülemit turjale tõstes.

«Ei tea midagi, kas tuleb! Läheb ehk ära linna poole...» kahtles Vidrik nagu kahjatsevalt.

Ja kui igaüks oli nõnda oma sõna pikka tõusva pilve kohta lausunud, siis välgatati jälle endisest kärmema käega rehavart ja kuiva heina ala kahanes jõudsasti. Aga pilv paisus, tumenes ning tõusis. Kostis järjest valjemaid kõue- kõminaid ja üha väledamalt jooksid kahinal üle kuiva loo tuulekeerised, sasisid saoharju, kiskusid üksikute sookas- kede ladvad looka ja lehed pahupidi...

Taadermaa kärmeil loolõpetajail olid haod juba viimase sao jaoks maha pandud, kui esimesed suured sajupisarad kukkusid kuiva heina. Sõnatu tõtuõhinaga tõmmati veel viimast. Tiit ja Linda vinnasid peaaegu korraga õige suured heinasülemid selga ja hakkasid nendega nagu võidu sao poole jooksmas. Vidrik tahtis teha samuti ja hakkas kohe kohmetu kärmusega jalal heinu kokku võtma. Ta oli jälle hoos nagu algul, kuna pilv ja tuul olid jahutanud ta kuumu- sest närbunud keha ning polnud enam kahtlustki, et iga silmapilk algab ränk sadu — tuleb nagu enneaegu saabuv õhtu ja puhkus...

Vidrik tõstis heinakandami õlale ja hakkas sellega päris jooksujalga tõttama pooliku sao poole. Aga ta ei jõudnud veel poolele teelegi, kui äkki otse pea kohal käis püsti maha jooksva välgu nii vali kärgatus, et ta järsust ehmust ühes heintega langes mätaste vahele maha. Samas hakkas pilv kohinal kallama ränka suurepiisalist sadu, ja kui Vidrik ajas enda jalule ja nägi Tiitu ja Lindat juba küüni poole jooksvat, siis temagi jättis heinad, viskas reha ja sörkis neile järele.

Küünis oli paari sao jagu heinu — kuivi ja päevasest päikesest veel üsna kuumigi. Need olid märgadel sajuvarjulistel heaks asemeks pikutada, sest vihm oli alanud nõnda järsku ja rängalt, et küüni jõudes ei olnud enam kellelgi kuiva kohta.

«No kuivad saime ikka kokku... vähe küll, mis ta käest ära sai kiskuda!» ütles Tiit lahtisest küüniuksest välja vaadates.

«See ainus saoke, mis pooleli jäi...» lisas Linda, püüdes end heinte varjus kuidagi kuivemaks kohendada.

Aga kõige jutukam nendest oli Vidrik. Märg nagu ta oli, vajutas ta enda sügavale kohevaisse heintesse, kust vahtis otse uksest välja ja seletas:

«Niisugust vihma! Linnas seda ei näe ilmaski... Seal majad varjavad hoo ära, rentslid ja katusetorud neelavad vee... Aga on tulek, peab ütleva! Näe... näe nüüd, kuidas valab! No hoidku küll inimest lagedal maal või teel niisugusele uputusele alla jäämast!... See oleks lihtsalt hirmus... kole mõteldagi...»

Tiit tõusis ja läks sõna lausumata välja, astus läbi saju päris parajat sammu kuni eelviimase sao juurde, kus mättal maas mustendas ta vana vesti. Võttis selle kätte ja tuli tagasi küüni niisama rahulikult ja mõõduka sammuga, kui oli läinudki.

«Kas sa nüüd käisid Vidriku sõnade kiuste oma vesti järel või?» küsis Linda heinte varjust naeruserelt.

«Ära kena juttu kõnele!» vastas Tiit. «Mina nüüd hakkan kellegi kiuste ennast jalule ajama, kui kontidel nõnda hea olla, nagu siin soojades heintes! Poleks ma end liigutanud siit kuhugi, kui ma ainult seal sao juures vesti ühes piibuga poleks seljast maha visanud.»

Nõnda ütelnud, võttis ta nagu oma sõnade tõenduseks vestitaskust piibu ja tubaka, mis tihedalt kokkukeeratud oinakotis oli jäänud päris tahedaks ja hakkas päris hästi põlema.

Sellest ägedast äikesehoost aga selgus veel haruldased ilus ja vaikne laupäevaõhtu. Kui Taadermaa heinalised soost koju jõudsid, säratas päike enne loojumist veel tükk aega märga maad ja tuuletu õhk oli lausa magus hingata.

Linda oli pistnud küünist jooksu juba siis, kui vihm alles hakkas harvemaks jääma. Nüüd oli ta enda juba ammu kuivaks riietanud ning tõttas juba mitmendat ringi kõõgi ja lauda vahet. Vidrik, istudes aidatrepil, ei saanud täna olla jälgimata ta käike ja õiendusi. Juba heinamaal oli ta pilk sageli peatunud Lindal ja ta oli tundma õppinud tugevalt kaasakiskuvat huvi tervest jõust, mis talle senitundmatu võluga end ilmutas igas selle tüdruku vikatikeerutuses ja rehatõmbes. Ja praegugi: toredalt tarmuka rühiga tõttas ta õhtustel talitustel ning kindel käsi ja kõhklematu samm viisid ka siin tööd jõudsasti edasi. Oli võimatu kujutada teda haigena, väsinuna või sügavalt kurvana. Temas paisis olevat nõnda palju tervist ja jõudu ning ta lihtsameelseis mõtetes nii varjatud selgust, et vaevalt ta vist üldse võis tunda oma olemasolust muud kui siirast ja selget rõõmu...

Kui Linda kööki läks ja sealt niipea enam nähtavale ei ilmunud, tõusis Vidrik aidatrepilt ja kõndis karjamaale. Ta tahtis minna ligemalt hingama sajus pestud kuuskede lõhna, mida tundus õueski, aga ta ei jõudnud kuigi kaugele, kui isa talle vastu tuli ja küsis:

«Kuhu nüüd? Kas sa midagi alla unustasid või?»

«Ei unustanud midagi,» vastas Vidrik. «Tulin vaatama, kuhu sina nii kauaks jäid.»

«Ah mina?» innustus Tiit. «Mina, kas tead, käisin võsas jahil. Näe, vaata, mis sain.»

Ta avas puusal ripneva luisutasku irvakile ja Vidrik nägi, et selles sipleski peotäis konni.

«Mis sa nendega tegema mõtled hakata?» küsis Vidrik üllatunult.

«No ei ole paremat ilma ega aega angerjaundi jökke pista kui praegu!» kiitis Tiit. «Need loomad, kas tead, on pärast sihukest järsku piksevihma nõnda usinad rändama ja ahned sööma, et võib päris kindlasti homme hommikul kotiga alla minna, kui täna õhtul unnad sisse viia. Ja mis viga viia, kui kogu karjamaa kargab täis kõige parajamat söödakonna. Muudkui pista, näe, sihuke nolk tagumist kintsu pidi konksu otsa ja hommikul võta aga kala, kas lutsu või angerjat... Nõnda jah. Kuivi heinu see vihm muidugi leotas ühe saõ

päris läbi ja tooredki peksis mätaste vahele kinni, olgu tast siis setugi kasu, et homme riputame angerjad saunakerisel suitsu...»

Tuju oli Tiidul küll õige hea, aga aega tal pikemaks jutuks ei olnud. Ta läks kähku koju ja ronis aida peale, kust tõi alla oma angerjaunnad — kimbu pikki, teravate otsadega kuuse-teibaid, millede külge seotud lühikesed jupid tugevat kraavinööri parajate õngekonksudega. Enne jõe le minekut tahtis ta veel mõne pala süüagi, ja siis ta võttis teibad kimbust lahti ning kõigest jõust sikutades proovis kõigi nõõride ja konksude vastupidavust. See tehtud, võttis ta teibad õlale, konnakoti kätte ja läks kõrmeil sammel tanumast alla, kadus peagi madalasse, piimvalgesse uttu, mis soojana vihma saanud maalt oli täna juba päikese loojanguks üles tõusnud.

— — —

Nii istus muu pere ilma Tiiduta õhtulauda. Vidrikul ei olnud sellest küll erilist rõõmu, sest siiski nad polnud Lindaga kahekesi, vaid söömas oli ka Altmaja Mall ja temal oli palade vahelt vaja vahetpidamata seletada, kuidas ta karjaga oli jäänud selle hirmsa äikesehoo kätte.

Agas kui nad said söönud ja Mall läks koju, siis ei suutnud ilus õhtu täna Vidrikut kuhugi kaugemale uitma meelitada. Ta istus endiselt aidatrepile, kus, väsinuna raskest päevast, kuulatas vaid teraselt Linda talituse viimaseid kolistusi köögis ja ei mõelnud millelegi muule kui ainult sellele, et tüdruk ei maganud juba mitu päeva enam eeskambri suletud uste taga, vaid oli viinud oma aseme tallilakka. Ja Vidrik ootas nüüd kärsitult, et Linda kord juba sinna läheks. Ta küll õieti ei teadnud, milleks see oli talle nõnda tähtis oodata, aga kui Linda siis viimati köögist väljus, uksele taba ette pani ja võtme Tiidu jaoks aknapiida vahele pistis, siis Vidrik isegi üllatus vaprust, millega ta tüdrukule poolele õuetele vastu läks ja küsis:

«Noh, Linda, kuidas on? Kas sa täna küla pealt ehalisi ka ootad või?»

«Mis mu ootamine aitab! Oodata võin iga õhtu, aga keegi ei näita nägugi. Kes siia kaugemale viitsib tulla... igaüks vaatab, et saaks aga ligemalt kätte...» naeris Linda ja läks kähku redelist üles.

Vidrik jäi keset õue sambana seisma. Silmapilk oli äsja-sest ooteärevusest liiga järsku tühjaks varisenud ja täielik

üksindus, milles ta end leidis, kippus seekord imelikul kombel tunduma poolikuna või tühjana. Ta seisis siin tükk aega, kuuldes nagu läbi algava une kaugelt kostvat harmoonika häälightsust, mille sekka käis ehaliste kirglikke huikeid. Ja siis järsku — ilma et ta ise oleks endas märganud selleks otsust — läks Vidrik nagu lükatult liikvele, läks otse tallipealse redeli juurde, mille pulgad nagu iseenesest tulid talle pihku ja jalataldade alla. Loomukohane kohmetus haaras ta alles siis, kui ta oli juba põlvili lakalävel ja nägi eemal hämaras tüdruku lumivalget rinnakuju heintest pikkamisi üles tõusvat.

»Kes seal on?» küsis Linda peaaegu karmilt.

»Kuule, Linda...»

»Vidrik või?» imestas tüdruk teeseldult.

»Mina jah... Ega sa kurjaks ei saa, kui tulen sinuga veidikeseks veel juttu ajama?»

»Eks see ole sedamööda, kuidas jutt...» ütles Linda oma asemelt naeruse häälega.

Need lahkelt lausutud sõnad võttis Vidrik otsekohe nagu kutseks, läks Linda aseme kõrvale, kus laskus istukile heintesse ja hakkas õhinal seletama:

»Ära karda, Linda, mu tulekut ega mu juttu! Võid olla kindel, et ma millegagi ei haava sind! Ja ma ei taha sinult midagi muud kui ainult, et sa lubaksid mul endaga kõnelda, sest täna õhtul ma ei taha ega suuda olla üksi ja tumm. Ma ei suuda olla elava inimese läheduseta ja ainult selleks, usu! ma tulingi... Sõnatult mõtelnud olen nii palju... täna tahan kõnelda...»

»Aga kas sa seda ei mõtle kah, et mis su viiulipreili arvaks, kui ta teaks, kuidas sul täna teenijatüdrukute seltsi nii väga vaja hakkas olema?» küsis Linda kelmika tooniga.

»Sa arvad Loola Vellemaad?» nihkus Vidrik Lindale veidi ligemale ja naeris siis ta sõnu nagu lapse rumalust. »Kas sa tõesti arvad, et ta oleks kade?!»

»Kas nüüd just kade aga... kes teab...»

»Mina tean, Linda! Tean kindlasti, kuigi tunnen teda vähe nagu viirastust. Ma tean, et ta ei ole ega võigi olla niisugune väikekodanlik plika, keda see segaks või pahan-daks, et ma tulin sinuga väheke juttu ajama. Sina, Linda, ja tema, Loola... milline määratu vahe! Kui sa vähegi tunneks kunstiajalugu, siis ma võrdleksin teid Rembrandti ja Rubensiga. Samuti nagu need kaks kuulsat maalijat seisid omas ajas nagu kaks isesugust maailma, samuti ka teie

kaks olete minu vaatekohalt nii diametraalselt teine teises ilmakaares, et vähemgi kokkupuude on täiesti võimatu... Õigus: Rembrandt ja Rubens... Loola ja Linda...»

«No kõnele, kuidas nad on,» jäi Linda oma asemel käsi-põsakil lamades huvitatult ootama.

«Kaks paari ühiseid algtähti nimedel, aga olemuste vahel — määratu kaugus... Ühel pool viirastuslik maapagu, nägemuste ja helide ülestõus igavikku... teisel aga komistamatult kindel seismine kahe jalaga maa peal, nii käte kui mõtte ürgne looduslik jõud... Rembrandt ja Loola — nemad on kõikjal ja ei kuski... Nende igavikku näinud vaim kätkeb end nägemuste salapärasesse sügavusse ja helide hapraste õrnusse. Ning nad lähevad oma eluga mitte l ä b i, vaid ü l e maise maailma, lähevad nagu üksikud päikesest säratatud pilverünkad siniselges taevas... Aga Rubens ja Linda — nemad on alati seal, kus nad on. Ja kogu nende maailm on teine maailm, kus jõudu ei kanta südames ja hinges, vaid ainult puusades, reites, rindades ja käsivartes... Kui ma vahel endamisi olen sind vaadanud, siis ikka on olnud mu esimene mulje, et su jalad astuvad raskelt maha ja jätavad sügavaid jälgi. Ja ma olen näinud, et su lihastes on palju jõudu ja et sa selle jõuga valitses sõnnikut, heina ja piimanõusid, nagu ise tahad. Ning kui kujutleda, et sa selle oma suure jõuga võid suruda enda vastu ka ihaldatud meest, sama tugevat ja tervet nagu sa ise, siis ma näen selgesti, et sa ei tõmba teda oma südame juurde, vaid ainult rindadele, sa ei haara teda hinge, vaid vere kuumal käsul...»

«Vaata, mis sa kõik ei mõista minust ütelda...» lausus Linda tasa ja järelemõtlevalt. «Aga misuke sa ise siis ka oled? Seleta mulle seda kah...»

Vidrik viivitas vastusega. Vaikus, mis tekkis laka hämarusse, laskis kuulda lähedastunud harmoonika lõbusat polkaviisi, ehaliste huikeid ja koerte haukumist külalt, millele Taadermaa vana Tommigi viskas nagu laisalt mõne suutäie oma kähedalt jämedat häält sekka.

«Endast ma ei tea kindlamini midagi muud kui vaid seda, et ma olen üks. Olen alati olnud ja küllap vist jäängi täiesti üks ja erakuks oma ümbruses ja ajas. Mitte ainult elus, vaid ka kunstis ma olen sama üks nagu praegu siin sinu juureski. Mu eneseavaldusi võidakse küll kuulda, aga mitte mõista, samuti nagu mu teoseid võidakse küll näha, aga kui üldse, siis väga harva suudetakse tungida nende sisimasse

vaimu. Kui ma olen teinud midagi õige tühist, maalinud midagi ainult puhkuseks ja ajakuluks, siis arvustus punnitab silmi ja ütleb, et Vidrik Potaarik on jätnud maha oma suured sügavusežestid, on end leidmas lihtsuse soojalt nähtud ilus ja kui ta edasine areng jätkub samas suunas, siis võib temalt tulevikus loota veel mõndagi nauditavat... Aga minu mõtte kõrgemate lendude tähis-teosed on enam kui üks kord jäänud näituse kolikambri poolele, sest žürii neid nähes on mõistnud ainult vangutada oma puupead ja suu ammuli kehitada õlgu oma tuimas totuses. Ja kui ma olen neilt nõudnud seletust säärase seletamatute otsuste kohta, siis nad ikka on mõistnud olla täies üksmeeles arvustusega: ärgu ma lennaku nõnda maast lahti... ärgu ma maaligu liiga kõrgelt ja sügavalt... ärgu ma katku lõuendeid filosoofiliste traktaatidega! Aga siiski ma ei ole lasknud neid kunsti koolmeistreid end ninali porri õpetada! Olen jäänud selleks, kes ma olen... üksi oma ajas ja ümbuses. Mul ei ole raske nende sakste poolt nii «kakskolmandikku tunnustatud» olla, sest ma tean kindlasti, et täielik tunnustus on mul saavutamata mitte mu ande ulatamatuse, vaid üleulatuse tõttu. Ja üldse ning igal kellaajal — mina sülitän nende tunnustusele nii suure lärtsu, kui suhu tuleb... Kui tarvis on, nälgin, aga tõusiku-naiste sealiha kallal minu pintsel küll kunagi ei hakka tegema kosmeetikat. Võin olla ainult kakskolmandikku või hoopiski tunnustamata, aga miski ei suuda mind sundida loobuma maaliliste tõdede otsingust kõrgema ja sügavama mõtte kaudu... Mis sellest, et üksi! See on võsa, mis karjas koos kohiseb, kõige kõrgemad ladvad on olnud alati üksi... Ja mis sellest, et ma pean end tundma kohatu võõrkehana oma ajas ja ümbuses! Vähe on neid geeniusi, keda nende oma aeg ja ümbus on kätel kandnud. Aeg on küll igavene, aga see, mida nimetatakse aja vaimuks ja aja tõeks, on igaviku vaatekohalt üpris üürike asi ja seepärast ma võin olla ainult uhkelt õnnelik oma üksindusest ja jätta oma loomingu suure rahuga aegade saatuse määrata. Mina oma üksinduses ei ole nii troostitu kui see valusa saatusega prantsuse poeet, vanglaise ja hullumajadesse lükatud luuletaja Paul Verlaine, kes ühel oma ahastustunnil ohkas, et: liiga hilja olen sündinud liiga vanasse maailma! Ei! Mina olen sündinud liiga vara liiga rumalasse maailma, liiga sõgedasse ja hingetusse aega, mis veel ei suuda näha ega mõista oma ärkavat südametunnistust...»

Kõneldes endast tõusid Vidriku mõtted jällegi nii kaugele ja kõrgele lendu, et varsti tal katkesid viimsedki sideniidid oma aja ja ümbrusega. Olles juba täies hoos, unustas ta hoopis, kus ja kellele ta kõneleb. Võib-olla et käsipõsakil vaikiv Linda oligi ta lennukas kujutluses muutunud juba Loola Vellemaaks ja Taadermaa pime tallilakk värskete põlluäärsete heintega võis kõlvata tema pehmete asemetega toaks seda paremini, et Vidrik seda kunagi ei olnud näinud. Ta rääkis veel kaua ega kuulnud üldse mitte, kuidas eahliste lõõtspill külavahel löi kerget polkat, ja veel vähem ulatus ta igavikus keerlevaid kujutlusi riivama mõte, et Taadermaa Tiit ehk on juba leidnud kõigile oma angerjandadele parajad käärugarjulised kohad, et ehk ta on juba lootsiku põõsasse tõmmanud, koju jõudnud ja ehk korraks peatunud ka tallilakka Linda juurde viiva redeli all...

— — —
«Tohoh... Lindal poisid või?» kostis nüüd järsku võhivõõraid sõnu Vidriku jutu sekka.

Mõlemad heintel külitajad võppusid istukile ning nägid, et see oli Tiidu karvane ja laias õlgkaabus pea, mis seisis vastu taeva nõrka helendust luugipiitade vahel kui pilt raamis.

«No poisid jah. Kes siis laupäeva õhtul ilma saab!» ütles Linda, kui Vidrik nagu abipaluvalt ja väriseva käega oli haaranud kinni ta käsivarrest.

«Või nõnda...» pahandas Tiit poolendamisi. «Või need siis need lutikad ja kärbsed olidki, mis sind kambris enam magada ei lasknud...»

«Needsamad jah, mis seal muud ikka...» nõustus Linda läbi naeruturtsatuse.

«Ära naera midagi!» jätkas Tiit oma nurisevat tooni. «Sest ega mina sihukest elu ei salli! Sama asja pärast on siin maru ennegi luuke murdnud ja kui ma peaks nägema, et siin suitsule tuld tõmmatakse, siis, olgu üteldud, et tulen jälle püssiga!»

Lakast ei vastatud midagi.

«No kes sa seal oled? Tee häält!» nõudis Tiit järsku õige kõva karmusega.

«Ei ole siin... võõrast kedagi...» vastasid Vidriku kõrgelt kukkunud sõnad.

«Vidrik või?!» imestas Tiit. «Ja mina mõtlen ja mõtlen, et kes kurat see seal sedasi ühtsoodu ja ühegi hoovaheta

peaks susistama oma suuvärki! Aga no seda ma poleks eluilmaski mõistnud mõtelda, et tänane heinatõmbamine tegi sinust nõnda tiheda poisi, et ajas kohe tüdruku juurde tük-kima.»

Ent samas muutus Tiidu sõnade toon asjalikult tõsiseks:

«Aga no aitab juba! Aeg on hiline, lase tööinimene puhata! Ega tema amet pole hommegi märsis magamine... kari mureks ja kõik...»

«Ma niisama silmapilguks tulingi juttu ajama... ja just praegu pidin ära aita minema...» vabandas Vidrik süüdlasena.

«Nüüd ära aita jah!» kinnitas Tiit veel kord ja tegi redeli allaronijale vabaks.

Vidrik astus õige aralt üle õue aida poole, sest ta arvas, et küllap isa nüüd alles leiab, kuidas teda hurjutada ja pilgata. Aga Tiit ei teinud temast väljagi, ei tõstnud Vidriku mööda hiilides pilkugi oma märgadelt, jõehaisustelt jalgadelt, mida ta köögikünnisel istudes pasteldest valla harutas.

Taevarandade nõrgad kumad ja vastukumad olid kahvatunud südasuvisel kesköö tihedaks hämaraks ja ehaliste pillidki külas olid jäänud juba vait, aga Tiit istus ikka veel köögikünnise niiskel lävepuul. Ta otsekui kartis kambri pimedust ja umbseid lõhnu ning natuke ehk sedagi, et kui ta nüüd heidab magama, siis uni võib tulla nõnda raske, et ärkab alles suure päevaga, kui kõige jämedamad angerjad on end unna otsast juba valla väänelnud.

Tiit oli igal kesksuvel mõneks ööks angerjaunnad jõkke pistnud, ja nagu ta mäletas, oli ta igal õhtul seda tööd tegemast koju jõudes jäänud mõneks ajaks künnisele istuma ja kärsitult mõtlema hommikusele saagile. Ta oli neil hilistel üksindusviivudel tuletanud veel kord mõttes meelde kõik kohad, kõik vaiksed kõrkjavahed ja varjulised käärusopid, kus ta oma unnateibad oli vajutanud Verijõe pehmesse põhja, ja siis ta oli sageli endamisi kaua kujutlenud, kuidas söödakonnad öise vee pimedas sügavuses koibadega sibades ja heledaid kõhte välgutades keerlevad ümber teiba, kuni varitseva angerja hambutu suu nad haarab ja imeb ühes õngega oma sitkesse sisikonda... Aga seekord Tiidu mõtted ei ulatunud uurima öise jõepõhja salapärast elu, vaid nüüd need kõikusid nagu nõõri otsas tallilaka lahtise luugi ja suletud aidaukse vahet. Ootamatus, et ta oli leidnud Vidriku Linda juurest, oli üllatanud Tiitu siiski märksa rohkem, kui seda oli kuulnud ta pilavalt imestavaist sõna-

dest. Ja see kiskus veelgi ta mõtteid ühest õueäärest teise. Aga varsti Vidrik, kes oligi ehk aidas juba uinunud, jäi nagu kõrvale ja Tiidu pilk ühes kogu mõttepingega kiindus pimeda laka luugiavause nelinurka, mis mustendas talli otsas sirgete redelipeelte kohal veel erutavamalt salapärasena kui öine jõepõhi seal roomavate angerjatega. Korraga ta tõusis, loputas räästa all vihmavees käed jõe porist ja konnade limast puhtaks ja ronis redelist üles. Ta ei peatunud laka lävel nagu Vidrik, vaid läks otse tüdruku aseme juurde, istus heintesse ja küsis asjalikult:

«Linda... magad või?»

«Pidin just jääma,» vastas tüdruk uniselt.

Tiit vaikis silmapilguks, nihutas enda siis mugavamalt istuma ja küsis siis järsu sosinaga:

«Mis ta tahtis?»

«Kes?»

«No Vidrik.»

«Kas mina tean, mis ta tahtis,» vastas Linda ja sirutas käed kukla alla. «Ise sa ju tulid vahele, enne kui teine sai aega oma tahtmist ütleva hakatagi.»

«Ja sina nüüd muidugi pahurust täis, et ma vahele tulin?» usutas Tiit ärevalt.

«Kust sa seda kuulsid?»

«Ju su enda häälest... kust mujalt...»

Linda ainult kõhistas korraks naerda — ei vastanudki. Ka Tiidul läks raskeks juttu edasi nihutada, kui kogu see Vidriku lakalugu jäeti tema eest nii saladusse. Ja pealegi ta ei võinud pimeduse tõttu näha, mis näoga Linda ütles oma põiklemaid sõnu.

«Kaua ta siin kükitas?» proovis Tiit veel siiski usutlust jätkata.

«Kus meil siin see kell oli! Aga umbes arvata võis seda aega ehk paari tunni võrra olla,» liialdas Linda meelega.

«Ja veel ta ei saanud aega ütelda, mis ta tahtis! No on aga jutud...»

Järjest sitkemalt tõmbus kokku Tiidu kiuslike kahtluste umbsõlm ja kui ta ärevlevad mõtted siiski veel katsusid seda valla harutada, siis see varsti hoopis nagu kivistus — sai raskelt rinda litsuvaks veendumuseks, et Linda on temalt võetud...

«Su rehnung on vale, Linda...» ütles ta siis nukralt vaikseks murdunud häälega.

«Mis rehnung?» küsis Linda mõistmata.

«Vidrikuga sa küll Taadermaad endale ei õngitse...»

Tiit ütles seda tõsiselt kui oma viimse tahtmise avaldust, aga Linda — tema puhkes naerma nii valjult ja heledalt, et... kostku või aita! Äge naeruhoo kiskus ta istukile ja kummargile, tõmbas põlved näole toeks ja ta ei saanud sõnagi suust.

«Ära siin tembuta midagi oma naeruga!» ütles Tiit vaikselt sumbutatud karmusega. «Ma tean küll, et sa õige hästi oskad irvitamise taha pageda, kui sõna sõnast enam jagu ei saa... Aga minu otsus on kindel kui kivi, seda sa ei murra ei naeruga ega nutuga. See peab olema tõsine inimene, kes siin minu jälgedesse astub. Eluilmaski ei jäta ma Taadermaad säärase hulguse omaks, kes ei taha siit muud kui koha hinda... et oleks, mida mööda ilma laiali pilduda. Ja ma ei taha, et Taadermaa peab sulle saama niisamasuguseks õnnetuste ja hukatuste auguks, nagu sulle kord juba oli... see Vastsema valla Väljamäe... Sest kindel see on, et ainult õnnetust ja hukatust sellest tuleks, kui sa peaks selle inimesega elama hakkama...»

«Kere sul veel käiks, Vana, aga pea on päris läbi...» ütles nüüd Linda linaveerega naerupisaraid pühkides. «See jutt on juurist saadik nõnda loll, et ma naeran enda surnuks, kui sa peaks seda veel samalt järjelt edasi ajama...»

«Mina, kas tead, kõnelen praegu väga tõsiseid sõnu!» rõhutas Tiit. «Ja kui mu jutt on siiski loll, siis oled sa ta ise oma puiklemisega lolliks ajanud... Ja kui sa nüüd tahad, et ma su elu siinsamas paigas otsani selgeks ütlen, siis vasta mulle ilma vigurdamiseta ja puhast tõtt, kui ma sult midagi küsin.»

«No olgu!» kinnitas Linda sama söakalt ja tõsiselt.

Tiit jäi väheks mõtlema, sest nii järsku ta ei mõistnud leida ega lausuda küsimust, mis korraga oleks tõstnud tõe jalule kõiges, mis oli veel kahtlane.

«No ütle siis, mis Vidrik siin õieti tegi?» küsis ta siis äkki ja ägedalt.

«Kõneles,» vastas Linda vannutatud tunnistaja asjalikkusega.

«Mida ta kõneles?»

«No eks ikka kunst ja... kõik maailma ja aegade asjad... Kena oli kuulata küll, aga või siis niisugusest jutust midagi meelde jääb, kui ei tunne seda põhja...»

«Kõneles ja muud ei midagi?»

«Muud ei midagi.»

«Ei katsunud ega ... ja nõnda päris juurde ka ei tahtnud tulla?»

«Polnud ta olek kohe seda moodigi!»

Tiit oligi tark — ta teadis nüüd kõik, sest kui Linda juba ütles midagi nõnda kindlasti, nagu olid öeldud need sõnakasinad vastused, siis ei võinud enam mingit kahtlust olla. Ja selge rõõm tuli Tiidu südamesse. Tal oli tunne, nagu oleks ta äkki kustki võõra soo laugaste vahel kõikuvalt kamaralt välja jõudnud kõvale maale ja tuttavale teele, mis viib otse koju — endisse rahulikku ellu. Ja ta ei mõistnud selle vabastava rõõmuga muud peale hakata, kui tarvitas selle vaprusiks, et haarata Linda paljad õlad oma vihma-vees pestud käte vahele ning sedaviisi hoida ammu ihatud tüdrukut kui oma. Linda ei rabelnudki vastu, vaid jäi päris rahulikult kuulama Tiidu innukat jutuhuugu:

«No kui see kõik on nõnda, nagu sa ütled, siis võis minu jutt ennist ikka tõepoolest püsti hull paista ja sul oli täis õigus naerda ja hakata mu peas vigu otsima. Aga olgu nüüd see, kus ta on! Praegu, ma pean ütleva, on mul süda selget rõõmu täis, et sa ikka ei ole ennast veel ära andnud mu käest ... No minu käest jah, sest kuule siis nüüd sõnaga seletamist, kui sa ise mu olekust pole seda mõista märganud, et mu mõte juba kevadest saadik on käinud su järel nagu koer jahilooma jälgedel ... Aga kes siis minu eas enam nõnda umbes jookseb! Ma teadsin küll ... mis mul viga teada oli ... et ega sa mind, vanameest, niisama tühjast himust ikka tahtma ei hakka ... Teadsin jah, et kui sa peaks mind sallima ja mulle nagu sõbraks saama need väheks jäänud aastad, mis ma ehk veel elan ja sind tahta suudan, et ega sa siis ilma Taadermaata ikkagi ... Aga enne, kui ma Taadermaa kohta võisin oma otsuse valmis panna, pidin ma nii mõnegi mõtte ja ka veel mõne mehe õige juurini läbi katsuma. Nüüd, ma ütlen, on see tehtud. Selged on mu mõtted ja selge on see mees, kellest mul oli mõtlemist. Ja see kah on selge, et minu elu ... olgugi visa kui angerjal ... iga päevaga vajub ikka ära õhtu kanti ... Mis ma siit ära viin, kui mind kord mulda veetakse! Sületäie laudu, uuema ülikonna ja paari säarikuid ... muud midagi. Muu jääb maha ... aga kellele, kurat?! Kaks pärijat mul on — Vidrik ja viimane naine, see Anu, kelle ma aiateibaga väravast välja kupatasin ja kes nüüd kirikukülas kellamehega armukest elab ... No kummale nendest ma pean Taadermaa jätma? Ütle! ...»

«Kuidas mina pean seda ütelda teadma...» lausus Linda kerge ärritusvärinaga vaikselt hääles.

«Aga vaata, mina tean. Tean jah juba tükk aega, et Taadermaa saab sulle, Linda...»

«Mulle?...»

«Sulle jah... Saab küll... Väljamäe asemele... ja selle väikese lapikese asemele, mida sa, nagu ütlesid, püüad korjata ja koguda oma kätetööga.»

«Aga no Vidrik?» küsis Linda. «Ta on ju su lihane poeg, esimene poeg veel pealegi...»

«Poeg küll jah, ja esimene kah, aga nurja läinud... Mis sa tema pärast peaks muretsema! Nagu sa ise poleks näinud ta elu ja olemist... Tema on maailma mees, kes läheb, nagu tuligi. Temale anname väikesed reisirahad ja asi tahe, sest temal on juba ükskord ükskõik, kus need kaks puud kasvavad, mille vahele ta oma magamise-märsi võib üles riputada... See nõu pole mul sugugi ainult praeguse silmapilgu mõte, vaid ma olen juba terve suve otsa pidanud seda plaani. Olen proovinud Vidrikut nõnda ja teisiti, aga selge mis selge, et ei sellest saa Taadermaa peremeest. Mis kuramuse kohapidaja see on, kes ühel ööl läheb kodust välja ja kõnnib ühtjuttu kakskümmend aastat mööda ilma ringi, nii et keegi ei tea, kus või mis! Ja vaata teda praegugi! Kui annad talle midagi tööd või toimetamist kätte, siis nägu inimesel ees nagu surmatõbisel... ähkimise asemel oigab nagu ei tea mis piinas... käed kohmetud kui surmavalmis raugal ja jalad veel raskemad järel vedada, kui mul endal ongi... No kindel kui aamen kirikus, et kui ma tõesti peaksin olema nõnda pime ja Taadermaa temale pärandama, siis tal oleks sellest ainult üks mure — kust ostjat leida. Ja minul jääks ikka nägemata ja teadmata, kes siin edasi rügab, kui mind enam ei ole... Aga sinust ma olen näinud ja tean, et sina juba ei karda Taadermaa soisi maid, sest sinu kätel ja mõttel on täisnimese jõud sees ja peale selle veel kange tahtmine saada uuesti oma elu emandaks. Rügamine siin üheskoos edasi, ja ole siis nüüdsest minuga kohe nagu päris oma, kuigi ma ei saa sind naiseks võtta, sest see Anu, kuram, seisab ju veel minu nimel kirjas... Ja kui mind ükskord ei peaks enam olema, siis võta endale mees, nagu sa ise kõlbuliku leiad olevat. Ma kohe ei kardagi, et sa võiksid siia sisse tuua mõne sihukese kuutõbise vurle, kes vahib taevast, aga elu ei näe... Küll sa juba leiad oma

kõrvale kõlbuliku inimese ja sedaviisi ei ole minul surses muretki, sest tean, et Taadermaa jääb elama...»

Tiit lõpetas ja jäi ootama Lindalt mingit vastust, aga tüdruk jäi midagi lausumata ja end liigutamata tema käte vahele. Oli ainult tunda tema rahutut hingamist ja juba heledamaks lõõnud öövalguse nõrgas kumas võis vaevalt aimata tema silmade vaadet, mis tõsiselt mõtlevana laotus laka katusealuse pimedusse. Tiit ootas tüki aega, aga kui tüdruk ikkagi ei lausunud midagi, siis ta kõhatas ja küsis:

«Miks sa nüüd järsku nõnda vait jäid? Paistab, nagu sa ei tahakski seda, mis ma sulle pakun... Taadermaad... No ütle!»

«Miks ma ei peaks seda tahtma...» kostis Linda otsekuu kustki kaugelt, muude mõtete tagant.

«No, ja kas sa mind sallid kah...» päris Tiit vaikse, aga äreva õhinaga.

«Miks ma ei peaks sind siis sallima...»

«Linda!... No mis me siis enam hoolime!» hüüdis Tiit ja surus tüdruku tugeva hooga endale veelgi ligemale, andes oma karedaile kämmaldele järjest rohkem voli. «Hakkame nagu uut elu, sest teame ju nüüd, mis saab meist ja sellest, mis meil on. Minul, kas tead, on sellest teadmatuses juba villand, aastate viisi ainult muret ja meelerasust tuntud. Ajapikku tegi see mõtted nõnda mõrudaks, et mitte ei võinud näha, kui inimesed ehitasid hooneid kümneteks aastateks ja... kaevasid kraave ning parandasid maid üsna igaveseks ajaks... Metsloomadki, kas tead, tegid viha oma kevadise eluga! Need tedred... ehk mäletad... mis mul olid soolaga sahvris naelas, kui sa tulid, need said paugu mu püssist just keset kannustamist... Jumala õige! Hommikul vara, mina seal varitsen puhmas, kui äkki tulevad... ja just minu silma all kargavad sedasi kohevil kokku... Aga nii kui ma partsu panin — maas mõlemad... ja kuum veri kulus laiali... Sedasi jah läks neil see asi... Aga näe nüüd ennast! Ei julge kohe mõteldagi... et see kõrgem püssimees võiks praegu... sihtida mind oma taevasse tuleriistaga...»

— — —

Kui Tiit tallilakast alla tuli, oli pühapäevase päikese tulipunane nägu tõusnud juba soo kohal ahetavasse uttu. Magama heitmisele ta nüüd ei mõtelnudki, sest uni sel tun-

nil oli temast väga kaugel ära ja pealegi oli igapidi paras aeg alla jõe le undi vaatama minna.

Palja jalu ja palja päi, nagu lakast tuldud, tõttas Tiit läbi tiheda udu ning ohtra ja raudkülma sookaste jõe le, lükkas lootsiku vette ja hakkas äre va pilguga auravalt jõe pinnalt otsima lühikeselt väljaulatuvaid teibaotsi. Jõudnud esimese juurde, haaras ta kare da puu kõvasti pihku ja tasa-kaalukalt jalgu paadipõhja toetades sikutas kõigest jõust, sest sügav põhjapori hoidis puud kinni kui sitke savi. Aga kui siis teivas tuli põhjast valla, ei tundnud Tiidu käed selles mingit muud võbinat ega tõmblust kui ainult vee ühtlase voolu kerget tudistust. Pettunult tõstis Tiit lootsikusse teiba, mille konksude otsas ei olnud midagi peale kangunud koibadega konnanolkide. Ja tühjad olid teine ja kolmaski und. Alles neljas, kui selle ots tuli põhjast lahti, rappus ja võbises, hakkas kiskuma kalda poole, aga veelgi ei saanud Tiit angerjat, vaid tõmbas lootsikusse nastuliselt rohekaspruuni turjaga lutsumaida. Täit rõõmu Tiidul küll sellest ei olnud, aga seda see libe saagipala siiski tegi, et pingutas püüdja põnevust. Kõik õõ muud ärevused olid tal juba ammu nagu õige kauge aja taha taandunud. Ja ta ei näinud muud kui jõe pinnal paistvaid teibaotsi, kuulis vaid vee pehmet solinat mõla all ja ka tema mõte oli sukeldunud jõe põhja — angerjate salapärasele radadele. Aga pärast lutsu pidi Tiit jälle üles tõstma ühtjärgi kaks elutult liikumatut unda ja alles siis jõudis ta selle laiade luhasalkade vahele torgatud teiba juurde, mille külge esimene angerjas oli enda kapla pannud. Juba kohe tõmmates oli tunda, et siin püüab end päästa sitkem elu kui laisk luts. Põhjast kerkides hakkas teivas kõva hooga kolta poole kiskuma, tahtis lootsiku luhta vedada. Aga võit jäi siiski sitkele kanepikablale ja Tiidu osavaile kätele: õige tore tükikas loom tuli üles — silmaga arvata nii naela neljane... Teise, umbes vaksavõrra lühema sai Tiit veel eelviimase unna otsast ja sellega ta saak jäigi — kolm kena kala, kui luts ka hulka arvata.

Aitab! Rõõmsana sõudis ta lootsiku tagasi, võttis tühjad teibad pahema käega selga, kaladega unnad teisipidi paremasse kaenlasse ja ise nõnda nende rippuvate maokehade vihast väänlemist vahtides hakkas ta kähku kodu poole astuma.

K A L M I S T U L

Täna oli Vidrikul juba kolmas õhtu varitsema minna, kuidas kirvetera kuule näkku lõikab.

Juba õhtulauas oli ta tähtsalt tõsine. Ainustki sõna lausumata sõi ära kaks võileiba rasvaga ja sibulatega praetud silkudega ja rüüpas sinna juurde kaks taldrikutäit odrakörti. See tehtud, tõusis ta lauast enne teisi ja läks niisama sõnatult, kui oli tulnud ja olnudki.

Ta läks õue, kus võttis kuurist Tiidu meisterduskirve, nagu oli võtnud eile ja üleilegi. Aga täna läks ta enne karjamaale minekut korraks ka veel aita ja võttis sealt kaasa visandite bloki ja pastellid, sest kuud oli juba nähtud küllalt ning ta valguse varjundid tunnetatud põhjani — täna tahtis Vidrik seni, kui täiskuu on taevas ühes ehavalgusega, joonistada mõne visandi oma kahe maailma mõttesügavast kokkupuutumisest.

Varsti ta oligi kohal — karjamaa rinnaku kallakul, mittekaugel tuleasemest, kus ta oma esimesel Taadermaa-õhtul oli joonistanud leekide lendu. Siin oli tal nüüd kirve jaoks post püsti pandud. Ta ise oma õlal oli toonud selle õuest ja tagunud maasse nõnda, et taamal kõrgemalt vaadates kirvetera saaks kuule pihta kohe, kui see on tõusnud.

Oma suurteosel kavatses ta küll kirve asetada nimelt aiateibasse, nagu see olekski kõigiti loomulikum, aga seda võis ju joonistada kus tahes, praegu see ei olnud tähtis. Praegu oli tähtis vaid kirve asend... ja see, kuidas ta puudutab kuud...

Kuu juba tõusiski — suur, selge näoga lõikuskuine täiskuu. Pikkamisi nihkus ta üles oma eelkuma ebamäärasest virvendusest ja hakkas tõusma — otse kirve halja tera alla...

Vidrik sõtkus teiba taga samme edasi ja tagasi, kükitas ja küürutas, otsides õiget vaatekohta. Kas nüüd?... Ei.

veel... Tõusku aga kõrgemale, tõusku veel tükk maad! Sest need noorte kuuskede sihvakad ladvad ei või jääda nõnda kõrgele. Kuu peab olema vaba oma taevasel teel — rohkem lahti maast ja kuuselatvadest, sest siis on ta kõikjalevalguvas kumaski rohkem igaviku rahulist valgust... Tõusku veel! Küllap kirves talle kõrgemalgi pihta saab. Kui ligemalt ja veidi madalamalt vaadata, siis kirve tera ulatub kas poole taevani.

Vidrik nihutas veel kirvest, määras oma vaatekoha kindlaks kadakapõõsa kõrval ja, blokk joonistamiseks käes, jäi siis kuud järele ootama. Aga olles suitsetanud ühe paberossi, sai talle selgeks, et tõusku nüüd kuu pealegi oma tõusmist — ta võib ju kuuseladvad, teiba kirvega ja muu maise enne paberile tõmmata, et siis, kui kuu kindlaksmääratud vaatekohalt on jõudnud parajasse paika, võiks kogu tähelepanuga süveneda sellesse kokkupuutumisse, sellesse sisselõikamise silmapilku. Ja pealegi oli näha, et õhtutaeval ei jätku enam kuigi kaua ehavalgust Vidriku paberipoognatele.

Ja nüüd hakkas Vidriku pilk kähku käima kirvelt paberile ja paberilt kirvele ning pastellpulgad jätsid järjest selgemat jälge. Varsti oli paberilgi teivas püsti ja suur, selge kirves seisis tera tagumist serva pidi selle tipus, kuna kumalegi poole kirvest tõmmati õige õrnalt kuuselatvu, mis maalil pidid vastu helkima kuuvalguse kõige hapramaid varjundeid.

Kui joonisel kõik maised märgid olid kohal, hakkas ka kuu pärale jõudma. Toll-tollilt nihkus ta ümmargune täisnägu kirve halja tera poole, mille Vidrik oma vaatekohta valides oli mõistnud jätta täpselt ta kaarjale teele.

Vaadates otse joonistamiskohalt, oli kuul veel natuke maad, see tähendab taevast, tulla, et jõuda kirveterale, aga Vidrik nihutas enda nüüd kadaka juurest pisut kõrvale ja, viies nõnda kirve kuule vastu, hakkas uurima, kui sügavale oleks kõige kohasem raiuda... Kallutades silma lükkas Vidrik kirvetera ülanurga korraks kuu südameni... aga see oli palju! Pisut väiksem teraskolmnurk kuu hõbekettal näis kindlasti kohasem olevat, aga otsides seda õiget mõõtu ei olnud ta jõudnud veel otsusele, kui järsku isa vali hõige hilisõhtuse karjamaa vaikusse kargas:

«Vidrik, kus sa oled?»

Hõigatu tõmbus hirmunult vaatekohta märkiva kadaka varju ja jäi vait. Aga huupi ta lootis sel kombel jääda rohkem häirimata. Sama hõige kostis järjest ligemal ja järjest

valjemini veel teist ja kolmandatki korda. Ja siis ei saanud Vidrik enam vastamata olla.

«Siin, noh!» . . . karjus ta isa hääle poole niisuguse tooniga, nagu oleks ta juba esimestelegi hõigetele vastu hüüdnud.

Nüüd Tiit ei lausunud enam midagi, tuli hääle järgi otse Vidriku juurde, vahtis nagu endastmõistetava õigusega natuke aega joonistust ja siis alles ütles ära oma asja:

«Tanuma suus on aed jälle maas. Peab siit kustki lööma paar kuuske maha, vanad roovikud on mädad kui puder . . .»

«Ja just nüüd on sul mind appi vaja või?» küsis Vidrik lausa meeleheitliku hirmuga.

«Ei ole!» naeratas Tiit rahustavalt. «Ainult kirvest on mul väheks vaja. Sa sehkenda seni kuud . . .»

Nõnda ütelnud, ei jäänud Tiit enam lubamist ootama, vaid tõstis käe, võttis kirve ja läks . . .

Kogu Vidriku tunne oli ainult hääletu karjatus. See hoop oli talle liiga ränk, et suuta häält tõsta. Nagu nõrkenult vajus ta põlvilt istukile. Üks käsi haaras teravaokkalise kadakaoksa, teine puuris sõrmed kastemärga mättasse ja nii ta seal seisis ning värises kogu kehast nagu raskes palavikus.

Ja kui siis mõne silmapilgu pärast hakkas kirves kuski eemal tümpsuma tumedaid hoope puujuurele, mispeale varsti üks kuusk tüve ragisedes ja okste sahvatades jalalt maha langes, siis ei jõudnud ka Vidriku pea enam püsti jääda. Järsku ja raskesti heitis ta silmili maha ning nuttis hääletult samblaste mätaste külma kastesse oma ohtra ja sooja silmavee.

Agaga kuu ei jäänud kindlaksmääratud vaatekohal ootama, kuni kirves töölt tagasi tuleb, vaid liikus rahulikult üle tühja teiba.

— — —

«Hei, Vidrik, tule võta nüüd kirves!» hõikas Tiit tanuma-suust.

«Ei ole tarvis!» karjatas Vidrik kõigest jõust vastu.

See karjatus vabastas ta pisaratest. Tõstnud pea jälle püsti, jäi ta kuulutama, kas isa siiski ei tule talle kirvest tagasi tooma ja paluma vabandust oma mõistmatuse pärast . . . Agaga karjamaal jäi kõik vaikseks. Ainult mõned valjust hüüdest lendu ehmunud varesed laterdasid kuuselat-

vades tiibu, otsides õrreks uut oksa, kus jätkata häiritud und. Ja natukese aja pärast hakkas Vidriku vaikusse teritatud kõrvu õuest kõnekõma kostma. Oli selge, et isa kõigiti kerge südamega oli läinud ja viinudki kirve ära...

Viigu! Vidriku vimma hakkas kuumuma tuliseks vihaks. Viigu — ei ole tarviski! Ega suurteos seepärast jää sündimata, sest kirveid on ka mujal ja kuu paistab kõikjale... Ning mujal on ka inimesi, on neid lihtsate mahedate talutaatide hulgaski, kes ei talla jalgade alla kõike seda, mis on kõrgem nende maadligi mõistusest... Nüüd aga ära siit — plehku jälle niipea kui võimalik! Maailm on lahti! Ja Vidriku lennuka vaimu vabadus on ometi kallim Taadermaa odrakõrdist ja silk-leivast... Minema, muud midagi! Pole tal ju midagi rohkem kanda, kui oli tulleski, ja minnes vabandusse suudaks ta selga võtta kas või kaks korda raskemad kopsud. Ei ole tarvis paluda hobust jaamasõiduks — kui kõlbas öösel tulla, kõlbab öösel minnagi...

See oli nüüd Vidrikul nii kindel otsus, et selle kokkuvarisemist ei olnud enam kartagi. Aga kui ta läks aita, sulges ukse ja läitis küünla, et selle valgel hakata pakkima oma asju, tuli tal järsku meelde, et — raha ei ole. Juba paari nädala eest, kui ta viimati käis jälle poes tubakat ja šokolaadi toomas, oli talle taskusse jäänud ainult natuke niklit ja mõni päev hiljem oli ta veel viimased kümnesendilised kulutanud kirjamarkide ostuks, et saata teele kaks kõige hädamatat raha-anumist. Aga neile polnud tulnud ega vist küll tulegi mingit vastust.

Vidrik puhus küünla ära ja heitis asemele. Aeg võis olla juba õige hiline, aga ta otsustas kindlasti enne mitte uinuda, kui on leitud mingi pääsemisnõu. Pead voodipäitsi najal üleval hoides hakkas ta hoolega kaaluma oma tulevikukava. Ta tegi seda niisuguse asjalikkusega, nagu ta oli seda suutnud vaid üksikuid kordi elus. Iga kord, kui mõtted tõusid lendu ja kadusid üle kõigi takistuste nõnda kaugele, et hakkasid juba otsima uut puhkepaika kusagil üksiku võõra talu rahus, tõmbas ta nad varsti karmilt tagasi, sest kõigepealt oli tarvis leida nõu, kuidas pääseda pealinna. Kui ta kord juba on seal, küllap siis juba pääseb ka kuidagi edasi. Kui ei aita muu, arvas Vidrik, siis ta võtab kimbu pilte kaasa ja hakkab käima majast majja kõige jultunuma kunstipäti kombel ja müüb oma teoseid kas või kümne krooniga tükk, et ainult pääseda veel sama täiskuu aegu maale, leida koht, kus ta võib kirve teibasse lüüa ja segamatult asuda oma

suurteose teostamisele. Aga nüüd oli tal mureks viis krooni sõidurahaks. Või olgu kolmgi, sest hädakorral ta ju võib suitsud kaasa toppida ja sõita kolmandas klassis...

Kuid kust ta pidi võtma selle tühise summa? Kas hakata nülgima konni, käia paar ööd kahvul, püüda kinni mõnisada Verijõe vähki ja müüa need maha mõnele Viljandi kõrtsimehele? ... Hirmus! — see nõu ei kõlvanud. Kõle palju alandavat sekeldamist ja pealegi ei ole sugugi võimatu, et jutt säärasest tehingust võib liikvele pääseda. Kindlasti oleks kõlbulikum kelleltki laenata ja kui võimalik, siis muidugi kohe jälle tagasi saata... Aga kes võiks olla see inimene, kelle juurde Vidrik võiks minna — ükskõik kas päris siira seletusega või väikese hädavalega? ... Linda oli esimene, kellele ta mõtte hetkeks peatuma jäi... aga liikus jälle edasi. Ei... temalt küll ei kõlvanud küsima minna. Selleks oli Vidrik liiga uhke... või arg. Ja kes teab, kui täpne ta suudab olla tagasimaksimisega — võib-olla kuluvad selleks nädalapäevad või ehk pisut veel rohkemgi...

Oli selge, et Lindalt laenamine ei kõlba kindlasti mitte. Aga kellelt? Võõrad olid Verijõe inimesed Vidrikule. Ei kõlvanud pimedaski mõtelda, et ta võiks minna näiteks Ristlepa vanamehelt kodust põgenemiseks sõiduraha laenama. Ennem juba võiks kõnelda Altmaja Siimuga... Aga tema ju on nõnda kõva kuulmisega, et peab iga sõna karjuma kõigest jõust... Võidakse kuulda! Ja vaevalt ta saakski Vidrikut aidata Malle teadmata... Selle suu aga juba ei suudaks pidada nii tähtsat saladust...

Nüüd hakkas Vidrik otsima rahalaenajat oma nooruse mälestuste mailt ja ei kulunud kaua, kui ta mõtte jäi peatuma köstrile. Nende kolme talve kestel, mis ta enne kodunt lahkumist oli käinud kihelkonnakoolis, oli Vidrik õppinud tundma seda vana heasüdamelist muusika- ja laulusõpra mehena, kes meelsasti kõneles kurbadega ning aina oli südamlikult lahke neile, kes usaldavalt läksid ta juurde oma väikeste muredega. Mida kauem Vidrik tuletas meelde vana Laideni lahket nägu ja sõbralikke silmi, ta taktikepi õrna hoiakut ja tundelist vibreerivat hääleandmist, seda kindlamiini ta hakkas uskuma, et kui ta läheb tema juurde ning siiralt seletab ära oma mure, siis kümme saab, kui viis küsib... Õnnelikuna sellest rahustavast mõttest võis Vidrik nüüd pea päitsi toekilt padjale nihutada ja magama jääda.

— — —

Tiit ja Linda istusid juba hommikueinel, kui Vidrik täies riietuses tuli aidast ja nagu arglikult asus oma kohale lauda.

«Sa nagu mineku mundris . . . Poodi jälle või?» küsis Tiit, nagu oleks ta süda õhtusest kirveröövist täiesti puhas.

«Ei,» vastas Vidrik kindlalt. «Ma lähen täna kiriku juurde.»

«Või kohe kiriku juurde . . . No mis sinna?» jäi Tiidul pala suhu seisma.

«Tuli tahtmine ema hauale minna . . .» ütles Vidrik tumevalt nagu värskes leinas.

«Ah soo . . . nojah . . .» jätkas Tiit närimist. «Aga eks niisugused käimised ole ju ikka rohkem pühapäeval kompleks . . .»

«Minul ei ole asja kommetega!» oli Vidrik paindumatu. «Olgu kas või kõigi kommete kiuste, aga ma tahan minna sinna tööpäeval, kui kalmistul pole võõra leina laata, vaid valitseb vaikus ja rahu. Mina tahan minna sinna nimelt täna.»

«Ära siis nüüd hakka jälle kohe häält tõstma!» naeratas Tiit. «Või ma sellepärast kõnelen, et mul midagi su mineku vastu oleks. Eks ta ju ole sinul üks pühapäev kõik . . . mine nagu tahad. Ja midagi kahehobuse tööd mul täna ka ei ole, ainult rukkikõrre riisumise puhtaks. Võin sulle kohe pärast sööki ruuna rakkesse pista.»

«Ruuna rakkesse, sa arvad?»

«No mis siis, jala mõtlesid minna või?» küsis Tiit.

«Mina mõtlesin jala jah. Sest kuidas ma teadsin omast peast hobust tahtma hakata . . . Kirve võtsin niikuinii ilma loata ja . . . sul oli seda kohe tarvis . . .»

«No mis sellest, et tarvis oli!» naeris Tiit neid Vidriku sõnu nagu lapse tarkust. «Kas ma seda sealt kätte ei saanud, kus ta sul oli? Aga jala Taadermaalt kiriku juurde küll ei minda. Niisugune asi käiks juba talule au pihta . . .»

Vidrik ei lausunud enam midagi, sest tal oli üsna meelejärgi, et see isa lubadus ta pika tee jalavaeva hooletuks vankrisistumiseks muudab. Ka Tiit pidas asja kõigiti kokkulepituks ja kohe, kui oli söödud, läks talli juurde, pani ruuna rakkesse ja korraldas vankrisse pühapäevaliku istmeaseme. Kui siis Vidrik oli roninud juba rattaile, tõi Tiit veel ka labida, pistis selle vankri veerde õlgede alla ja ütles:

«Need hauad jah . . . Ega mul pole õige mitmel heal aastal olnud aega neid seadimas ja silumas käia . . . Võib

arvata, et umbrohi seal õige lakkama läinud... Sellepärast pistan sulle siia labida ligi, lükka maa siledamaks, et paistaks meelespidamist...»

«Eks ma vaata, mis seal teha saab,» vastas Vidrik kalgilt ja nihutas ruuna liikvele.

Tiit hüüdis talle väravalt veel suure häälega järele:

«Aga ära sa siis ainult Kadri kääbast kohenda! Säge ikka Epu ja laste asemeid kah, et ei paistaks vahetegemist... Ja vaata, et sa hobusele heinamärsi ette annad!»

See Tiidu viimane õpetus, milles Vidrik kuulis oma ema nimetusele nii kergesti järgnevat hoolitsust võhivõõra Epu ja siis veel hobuse eest, jäi talle küll tükiks ajaks ohakterava torkena kõrvu, aga kui ruun vedas rattad külavahelt juba tasasemale teele, kus sõit jätkus kuumade kuusemet-sade varjus, hakkas ta siiski end varsti juba tundmagi peat-selt avaneva vabaduse teel. Kuna ta ei kahelnudki, et kõster Laiden laenab talle raha, siis see küsimus ei olnud nüüd tal üldse enam mingiks mureks.

Ja kuna kodu oli juba küllalt kaugel selleks, et ei tarvit-senud enam karta Tiidu järelehõigete või tagasikutse kost-mist, siis võis ta kogu tähelepanuga süveneda tühja kiriku-tee kaugustesse kutsuvaisse meeleoludesse ja lasta pilgul libiseda piki liikumatult seisvat noort kuusikut siin, kus tema ammuseil kodu- ja koolipäevil mõlemal pool teed oli laotonud lage raismik. Säärast vaikset metsateed, kus miski ei häirinud Vidriku rahu, oli ruunal uita üle viie kilomeetri, aga siis tuli laia ja igavalt sirget esimese klassi teed, mis väheste langude ja tõusudega lõikas tükeldatud mõisade nurmle tekkinud asundusi ja vanu vallatalusid, millede saagirikkail nurmil rukis juba kõikjal oli hakis ja luituma lõõnud odraväljad tuletasid meelde, et päev oma kuumusest hoolimata siiski kuulus juba sügise künnisele. Suurtee oli rahutum. Siin oli vastutulijaid ja möödakihutajaid, oli ka jalainimeste uudishimulikke silmi. Ja kui esimene mootor-sõiduk, nimelt kerekas omnibuss, lõputut tolmutpilve taha laotades kihutas eemalt vastu, siis pingutas Vidrik hirmuga ohje ja tundis end silm silma vastu ohuga olla hetke pärast surnuna või murtud luudega kraavis. Aga kui ruun kõrvagi liigutamata laskis omnibussi mööda ja täiesti endise rahuga astus teelejäänud tolmutpilve, siis võttis Vidrik rõõmust vaprana põlvede vahelt piitsa ja nähvis sellega laisa looma nii nobedale traavile, et pool teed nagu kadus rataste alt.

Jõudnud kirikukülla, ajas Vidrik hobuse kohe köstrimaja väravasse ja küsis juba lauda ees seasööma raiuvalt naiselt, kas köster on kodus.

«Ei tää . . . küske siist . . .» vastas vanaeit, kellel oli silmis umbusklik pilk ja suur kooljaluu kahe kulmu vahel keset laupa.

Vidrik läks kotta ja koputas. Kerged sammud, mis tulid pehmelt ja põranda vaikse naginaga üle paari toa, tõid ukseavajaks noore, suvest õhetava naise, keda Vidrik ei mõistnud kõnetada ei prouaks ega preiliks.

«Vabandage, kas härra Laiden on kodus?» küsis Vidrik kohmetult, sest ta märkas alles nüüd oma kättevõetud kaabul paksu korra teetolmu ja püksisäärel paar kõverat õlekõrt, mis tegid ta enesetunde korruga väga ebamugavaks. Ka lävel seisev ukseavaja kohmetus. Ta vaatas võörast tükk aega nagu viirastust, enne kui lausus oma väga imestava küsimuse:

«Kust te ometi tulete, et küsite härra Laidenit?»

«Ma tulen Verijõe vallast. Ma seal suvitan,» vastas Vidrik.

«Aga härra Laiden on ju surnud juba enam kui seitsme aasta eest . . .»

Seda kuuldes Vidrik punastas millegipärast paljavõitu pealaeni, pigistas siis kõrred säärelt pihku ja lausus süüdlasena:

«Vabandage, ma ei teadnud . . . ma olin nimelt tol ajal Pariisis . . . Head aega!»

Naine lävel, kes ei olnud keegi muu kui uue köstri noorikune emand, tahtnuks nagu midagi talt pärida, või koguni tuppä tutvuma paluda, kui inimene on nii kaugel käinud, aga Vidrik keeras kotalävelt kähku tagasi ja järgmisel silmapilgul ta kohmetud käed juba harutasid ohjasõlme. Aga ta uhke viide Pariisile ei jäänud ometi hoopis tagajärjeta. Vaevalt ta sai hakata jätkama sõitu kalmistu poole, kui köstrimaja lahtistest akendest hakkas kõlama klaveriakorde, millede leinamarsiline hardus õige erutavalt tungis Vidriku segimurtud meeleoludesse . . .

Raske oli tal harjuda teadmisega, et vana Laiden juba seitsme aasta eest on oma mahedad silmad kinni pannud. Vidrik taipas alles nüüd, kui rumalad olid olnud ta eileõhtused mõtted, kui ta oli arvanud end minevat reisuraha laenama just samasuguselt vanalt Laidenilt, nagu see ta viimasel kihelkonnakooli päeval tundlikult vibreeriva häälega

andis tooni ja õrna hoiakuga tõstis taktikepi lahkumislau-
luks: «Oh võta mind, mu Jumal, käe kõrvale . . .» Eks vana
Laiden olnud juba siis ammu üsna halli peaga ja Vidrik oleks
võinud isegi arvata, et kui niisugusele eale lisada kaksküm-
mend aastat, siis mees ammugi peab emb-kumb, kas olema
õige nõder rauk või magama juba mullas. Aga säärast arut-
lust polnud Vidrikul mõttesegi tulnud ja ta ei olnud sugugi
kahelnud, et vana Laiden kõigiti üsna endisena aitab ta
välja sõidukroonide kitsikusest. Nüüd aga — ta oli siiski
jõudnud juba siia . . .

Vidrik peatas ruuna kalmistu tühjade lasingute vahel,
istutas heinamärsi posti najale püsti ja astus raskeil sam-
mel kaarjast kivivärvast vanade puude vaiksesse villu, kus
igasse suunda hargnesid ristide ja kivisammaste sirged
read ning korraldatud kalmud õilmitsesid suvilillede värvi-
rikkas külluses. Vidrik, otsides teed ema hauale, pidi hoo-
lega meenutama radade käänakuid ja teraselt silmitsema
ümbrust, sest kakskümmend aastat, mis lahutasid praegust
silmapilku tema viimasest viibimisest ses paigas, olid ka
siin nii mõndagi muutnud. Ta nägi mitut kändu, millede
asemel mäletas vanu vahtraid või toekaid tammi, ja peatus
mitme uhke kiviristi kohal, mille aastaarvud tõendasid, et
nende all magajad olid heitnud siia hiljem, kui Vidrik oli
läinud maailma. Nagu see graniitsammaski . . . Vidrik pea-
tus ja luges:

«Jaak Laidenit . . . mälestab tänulik kogodus.

Jehoova on mu karjane ja mul ep ole ühtegi vaja . . .»

Kirja kohal kaunistas sammast reljeef — tammepärga
põimitud sõrmejämmeduste keeltega lüüra, mis reetis tavalise
kiviraiuja peitli.

Nagu higise pea jahutuseks võttis Vidrik oma tolmuse
kaabu kätte. Ja samas tulid talle kõrvu ta enda lausunud
sõnad: «Vabandage, kas härra Laiden on kodus?»

Sammast piirava raudaia värv oli poekil ja seal kibuvit-
sade vahel oli valge raudjalgadega pink, mis meelitas
istuma. Aga Vidriku jalad olid nagu kinni teeraja kivikal
sõmeral ja teadmine, et ta oma vana õpetajat vaatama tul-
les kogu aeg oli mõtelnud ainult oma väikseid omakasu-
püüdlikke mõtteid, ei lasknud ega lasknud teda värvast
sisse.

« . . . mul ep ole ühtegi vaja . . .»

Muidugi . . . Rahalaenajaid veel kõige vähem. Temal,

vanal laulumehel, oli oma lõplik rahu käes. Mis tal siin viga puhata...

Tundus, et see kivvi raiutud kirja kõige alumine rida oli nagu magaja enda vastus jalgteel kõhkleja argadele pilkudele.

Vidrik läks edasi.

Raudkivine kabelipüha jutlusepult juhtis ta õigele käänakule. Nüüd ta mõistis leida juba kindlasti õige ristide rea ja tal ei olnud raske leida ka õigeid kalme, sest Taadermaa päriseksostetud matusepaik oli siin ainus aiata ja korraldamata umbrohuhunnik, kus orasheina ja muu rädi hulgast eraldus vaid vilus hilinenud võilillede valgeid seemnenuppe ja kus ohakas oli ainus taim, mis haudade iluks oli avanud oma õied. Vidrikul tuli meelde labidas ja Tiidu käsk, mis ta oli saanud kaasa, aga ta nägi kohe, et tema kohendamiskatsed võiksid siin lokkavat metsikust ainult inetumaks muuta. Ja ta istus rahulikult maha äärmise kalmu jalutsis, mille pähitis oli madal raudrist roostesse kustunud kirjaga: Kadri Potaarik, Verijõe Taadermaalt...

Siin ei tundnud Vidrik hoopiski mitte säärast peletavat argust, nagu see kõstri kalmu väravas oli tema sammud seisma pannud. Ja ka metsikuks umbrohtunud matusepaiga väliste märkide vaatlus, mis ümbrusega võrreldes oli küll õigegegi masendav, ei suutnud kuigi kauaks paeluda tema tähelepanu. Ainult korraks Vidrik vaatas, et nii Kadri kui Epp olid saanud kalmu pähitsisse täiesti ühesugused madalad raudristid, mis olid kollase väävliga joodetud halli põllukivvi, kuna tema õdede-vendade ja ka Epu laste asemeid tähistasid vaid puusärgiga koos ostetud puuristid, mis olid kõik juba üsna pehastanud ja osalt juba hoopis lagunened. Nemad nähtavasti olid surnud liiga vara ja polnud veel jõudnud endile orjata hauamärke, mis maksavad rauda ja raha... Ka seda pani Vidrik tähele, et Epp oma lastega oli maetud õige hunnikusse kokku, kuna platsi teise äärde oli jäetud lahe ruum vähemalt kahele. Ja samas talle tuli meelde tädi teatud jutt, et juba Epu haiguse ajal olnud isal mehkeldused käimas Anuga, kelle ta siis varsti kosiski, kuigi hiljem teibaga majast välja kihutas.

Tsilik-tsilik — tsilik-tsilik... tilgutab üks väike laululind kõrge vahtra ladvast oma heledat häält, aga Vidriku pilk kui ka mõtted olid maas kinni. Üksisilmi ja nagu läbinähtavalt vahtis ta ema kalmul lokkava umbrohu tihedasse parmase ja puuris oma raskemeelse mõtte ühes ohaka- ja

orasheinajuurtega kõvaks paadunud pinda. Ja allpool seda — Vidrik praegu nägi otsekui ilmsi, kuidas kord ammu-ammu ähkvad mehed kolisevate labidatega täitsid siin sügavat hauaauku... allpool seda kuni ema läiketult musta puusärgi kaaneni oli raske süllasügavune kiht savisegast kruusa, nagu seda punetas kirikumäe sissekaevatud teekallastel ja kõrgemal nurmenukkadelgi. See kivika kruusa ränk ladem lasus nüüd igavesti suletud vaheseinana ema ja poja vahel, aga elava mälestusi see siiski ei suutnud vangistada. Kerge rutuga jooksis Vidriku elav kujutus minevikuradasid mööda kaugele tagasi. Tema mälestused jõudsid varsti mööda päevast, millal see haud siin oli veel lahti suure mullakuhila kõrval. Siis Vidrik, väike valkjapäine poiss, kellel alati oli arutu hulk tillukesi, kuid küllaltki raskeid muresid kanda, teadis alati oma südamevalude ja silmavete pelgupaika. Ema oli ju nii hea. Tema truudus, arm ja õnn olid tulnud nagu kustki teisest maailmast Taadermaa karmi ellu ja ta oli pärandanud Vidrikulegi selle teise maailma õrna ja hella südame. Ja selletõttu nad mõistsid teineteist alati; said aru teineteise mõtetest ja muredest sõnadeta sama hästi kui kõne kaudu.

Aga kuhu Vidrik pidi minema oma tänase murega, kui ema oli surnud ja samuti ka hea köster Laiden! Kus pidi ta leidma inimese, kes laenaks talle viis krooni sõiduraha, et ta pääseks Taadermaalt Tallinna enne, kui uued ahastused lämmatavad ta viimse vastupanujõu, enne kui ta peab oma uhkelt leegitseva elu laskma raginal kokku langeda nagu põleva maja, enne kui ta peab oma julma isa ees põlvili langema ja paluma pisarais silmadega: pai papa, ole nii hea, vii mind vaksalisse ja osta pilet, sest ma tahan olla uhke ja vaba, ma ei saa enam päevagi elada sinu katuse all...

Jah, mis teha... kuidas pääseda? Praegu oli tema ümber küll vaikus ja sügav rahu, milles muregi oli nagu südames seisma tardunud. Aga kauaks seda! Aeg ju ei seisnud — lehtede varjud muutsid oma kuju ja libisesid peatamata üle ristide, jalgradade, kruusa ja umbrohu. Tund võis olla juba üle keskpäeva. Varsti pidi saama päevast õhtu, kalmistust Taadermaa ja Vidriku raskemeelsest rahust uus lootusetus, uued ahastused...

— — —

Tsilk-tsilk... kõlahtas jälle vahtra ladvast heledat linnuhäält.

Ja siis Vidrik korruga kuulis, et tema enam ei olegi ainus elav siin magajate varjulises talus: tema taga teeraja kruusal rabises kellegi lähenevaid samme...

Vidrik jäi pilku tõstmata ootama võõra möödumist, aga selle sammud jäidki seisma tema kohal ja enne kui ta suutis midagi arvata, vaatas ta üles ja nägi enda juures seisvat mullases seelikus ja mullaste kätega eite, kellel oli käes labidas ja raudreha ning veel korv mingite lilletaimedega. Tundmatu naine vahtis teda õige pinevil pilguga ja niisama pingul kaelasoontega, mis ärevalt kõigutasid ta kollasesse sitsrätti seotud pead. Ka Vidrik vaatas teda teravalt ja ei leidnud ainust kaugeltki tuttavat joont ses luises punetavas näos, mis oli täis teeseldud ilmete imelikku segu. Aga võõras näis teda siiski tundvat.

«No tere ka, V i d r i k!» ütles ta, rõhutades erilise jõuga just nime.

«Kes te olete?» küsis Vidrik, ilma et ta oleks tarvilikuks pidanud teretusele vastata.

«Ju ma ütlesin t e r e!» korrati kõvasti. «Ja anna ikka kätt kah, sest ega ma võõras ei ole. Ma su kolmas mamma. Taa-dermaa Tiidu viimane naine... no see Anu, noh...»

«Tere,» ütles nüüd Vidrik nagu kartlikult ja ulataski koraks oma lodevad sõrmed naise karedasse kätte.

Vidriku käeand tegi niigi küllalt vapra eide veelgi julgemaks ja ta segastest ilmetest kadus sedamaid põnev selguse ootus selle kohta, kas teda üldse lastakse jutule või mitte. Kohe, kui ta oli saanud Vidriku käe, istus ta, mullast seelikusaba üles tõstes, Epu esimese lapse hauale, laskus rinnuli põlvil ristatatud kätele, andes mõista, et jutud, mis tal kõnelda, pole liiaks lühikesed ja sugugi mitte säärasead, mis võiksid kosta ka võõrastele kõrvadele, kui keegi peaks kõndima siin kalmistu puude varjus.

«No mis sa nüüd mõistad nõnda äkki ütelda!» algas ta tasa ja kõhinal oma ringikarglevat juttu.

«Või siis siin, Tiidu naiste ja laste haudadel, pidimegi meie kaks sama perekonna inimest esimest korda teineteist nägema! Sest eks meie ju ole ainsad elavad kogu ta maha-maetud perest. Ühed jah, igatepidi... ühed ja ainsad, kes enne pakku said, kui ta jõudis meid surnuks vaevata. Tahtis küll, aga, näe, ei saanud... kangemad olime! Mind ta tööga ei jõudnud tappa, olen juba sihuke sitket tõugu inimene,

aga no siis, nagu sa ehk isegi kuulnud oled, tahtis ta mind teibaga surnuks lüüa. Tahtis jah, aga sedagi ei saanud, sest sain pea kõrvale tõmmata ja ainult selga jäi sinine vorp... oksakohtadel verised augud... Olgu ta su isa... eks ta ole mu oma mees nõndasamuti... aga ei ma karda ütelda, et peab see olema ikka küll püsti kurat, kes selles elukas on endale inimese kuju ümber võtnud! Ma olen nüüd elanud juba mitu aastat siin kellamehe juures ja kogu selle aja olen suved otsa sõtkunud siin mööda surnuaeda. Olen näinud, kuidas inimesed seavad ja kohendavad oma kadunate asemeid, ja eks seesama kena komme aitab mind ennastki elada. Kaugemalt inimesed saadavad kirjas raha ja juhatust, kuidas isa-ema või naise-laste haua eest hoold kanda, teised jälle sõidavad siia ja annavad ise töö ja palga kätte. Ja kes ei lase minul teha, see tuleb ja teeb ise. Terve kellamehe aia teen igal kevadel lilli äärest ääreni täis, istutan taimi, laotan jorjeni juuri ja pujengipuhmaid, aga enne jaani on ikka puudus käes. Iga oksakese kannavad siia, kõik seavad, kuidas kellegi aeg ja jõud lubab... Aga vaata Taadermaa platsi! Surnuks ta, kurat, jõuab oma inimesi küll vaevata, aga seda ta ei jõua, et tuleks korra aastaski ja liigutaks haudadel mõne tunni labidat. Ei! Ta oma naised ja lihased lapsed vedelgu siin ohakate all nagu elajad augus. Võõralgi valu vaadata, aga ise ta tõbras ei tunne sellest häbi raasugi. Kaks aastat sellest nüüd vist suvel sai, kui nägin teda ennastki siin maas külitamas. See oli nimelt jaanipäeval, kallil surnuaia-jutluse pühal, kui kogu kihelkond kabelis koos. Tulen mina siit tuttavatega, sama rada, kust tänagi, ja näe — tema siin uurakil maas, sai ja sealiha süles, piimapudel põlvede vahel. Mul süda kohe ei lasknud mööda minna, jäin seisma ja ütlesin ära, et no nõnda palju aega sul või su orjadel ikka peaks olema, et su plats ka mingis korras või kombes võiks seista. Ja tema: näo tegi küll nihukese, et vaata, et hammastega külge ei karga, aga ütelda ei mõistnud muud kui et — mul põlludki söödis, jõuan ma siis veel siia seda krunti harima... Need aastad, mis mina ta tüdruk ja naine olin, seisid need platsid korras nagu iga teise inimese omad, aga seitsaadik, kui mind seal enam ei ole, pole siin keegi kõrtki kõigutanud. Kusta, tema on siit kellamees, ükskord küll ütles, et võtku ma ise kätte ja kaevaku see padrik korda, aga mis valu see mind seda ometi tegema ajab, kui ta ise jookseb mulle teibaga otsa kui hull koer. Kui ta Eppu mattis, siis jättis ta küll mullegi siia

asemekoha, aga, näe, misukseks ta läks siis, kui olin mõnda aega teda palgata ära orjanud... Aga mis ma huupi kõne- len! Eks sa tea isegi, palju selle looma südamesse on halas- tust ja armu pandud! Ei sellel veel aita sellest, et ta kogu oma pere on surnuks vaevanud ja ilma mööda laiali ajanud. Kes teab, mis ta enne surma veel välja mõtleb... Ma olen vähehaaval ikka kuulnud ja kuulnud kah tema elust ja asjust. Või ma sindki muidu oleksin tundnud, kui ma poleks teadnud, et sa juba kevadest saadik kodus oled. Mõtlesingi, et küllap sa tuled ehk korraks ka ema vaatama, sest ega sinul pole tema süda... Eks ma Alt-Malle käest ole kuulnud, mis ma tean. Temal, vanainimesel, igast kroonist, mis talle pihku pista, ilmatu rõõm. Ja see paneb suu seletama... Kõneleb ära kõik, mis ta vanad silmad vähegi näinud. Ja sellest, mis ma nõnda teada saanud, tahaksin nüüd sinuga siin isekeskis aru pidada... Sest vaata... Mallel on sihu- kese asja jaoks veel silma küllalt... vanamees olevat ju nüüd nii lahke ja mõnus ning seda uut tüdrukut, kelle ta linnast toonud, polevat ta veel sõimanud ühtki keretäit. See käivat ise aidas oma käega liha võtmas ja tõmbavat tööd teha nagu arust ära. See... ma ütlen sulle, pojake... see ei tähenda head... See ei tähenda muud midagi kui seda, et vana jäära kiimad jälle käärivad... Kui ta võtab nüüd veel ühe naise, siis selle ta ju peab võtma niisama armu- kese elule, kuna minul ju hing alles sees. Ja seda, ma arvan, ta enam maha tappa ka ei jõua... Sihuke noor kää, nagu ta kuulukse olevat, elab vanamehe kindlasti üle ja muidu ta juba Vanaga mesti ei hakkagi kui testament taskus... Vaata, seda on karta! Seda jah, et meie kaks õiget pärijat limpsaku moka puhtaks, kui vana kirjutab koha ja kõik varanduse sellele linnalitale. Aga mis sul endal oleks viga Taadermaale hakata? Võtaksid talu oma kätte, maksaksid mulle minu osa välja ja elaksid, näe, kui uss pähkliuu- mas... Ei ole õigus või? On küll. Sest mis sul viga hakata, kui oled alles poissmees ja linna näinud inime, võid võtta perenaise sihukse, et terve tee karja täis, kui kaasavaraga tuleb... Võin ise sulle kuulata kohase. Mul neid teada küll, leski ja tüdrukuid, ja või sul endalgi hoopis teadmata. Pea- asi, et võtad varandusega inimese, siis see väljamaks mulle pole kah mureks midagi... Aga enne, kui asjad sinnamaale saavad, et Vana oma järjega siia ohakate alla jõuab, tuleb meil selle linnalita kohta oma selge aru pidada. Ja ega siin vist muu nõu ei aita, kui pead ise tüdrukut toimetama hak-

kama. Hõlpsam see asi ehk ju oleks, kui saaks neile niisama sõnaga viha vahele visata, aga mina juba tunnen Tiitu ja kardan kangesti, et sellest midagi välja ei tule... Oleks ette teadnud ja ennemalt hakanud, siis teine asi, aga kui nüüd Vana on jõudnud ta järgi juba südamest sügema hakata, siis jah ei ole enam muust plaanist asja midagi, kui et katsu aga ise... Sa paistad sihukse vagusa olekuga olevat, aga ega sihukse tüdruku juures, kel Kelmiküla koolid läbi käidud, ei maksa asja aralt ajama hakata. Arupidamiseks pole enam aegagi, sellepärast kohe lakka ja lõõg kaela, muud midagi... Ja kui tüdruk juba kord hakkab sihukest siledat poissi saama, siis Tiit oma vana ja vähese väega...»

«Vait!» kärgatas Vidrik kui pikne pilvetust taevast.

Anul lause nagu lõigati pooleks ja kokkunult ning kähku tõusis ta Epu haualt ning taandus kogu Taadermaa platsilt kõigile kuuluvale teerajale.

«Issake!» imestas ta sealt. «Sul ju päris Tiidu lõuad peas, kui viha, asja ees teist takka, äkki peale kargab...»

«Kasi!» kisendas Vidrik veelgi vägevama häälega ja sulges põialdega kõrvad kuulmast Anu sajatavaid lahkumissõnu. Siis ta langes silmili ema kalmu karedasse umbrohtu.

Tükk aega seal lamades ta ainult värises vihast ja alandustundest ega mäletanudki, kus ta on või kuhu ta peaks minema. Siis aga tundis ta käsi ringutades enda all kõvaks vajunud käepakühma ja ema mullase aseme lähedus tuli talle jälle meelde. Ta nagu tardus hetkeks. Aga vaikne haredus, mida ta tahtis uuesti tunda oma südames, peletati siiski tagasi. Oli valus ja alandav teada, et nimelt siin, kus ta tahtis viibida kõige sügavamas rahus ja vaikuses, oli selle võõra vanamoori ilge sõnadeliga talle näkku pursanud ja et nimelt siin, ema ja tuhandete teiste viimase puhkuse rahus, ta ise oli pidanud karjatama oma elu kõige vihased karjatused.

Ta jäi ema kalmule seni, kuni madaldunud päike hakkas helkima juba puude tüvedel, aga ometi ei suutnud ta kokku korjata oma laialipillatud enesetunnet, vaid asus koduteele tühja südamega ja loidunud mõtetega, nagu ta oli seda tundnud vahel kõige rängema kehalise väsimusega.

Päevil pärast kalmistul käimist nähti Vidrikut ainult söögilauas. Muu aja ta hulkus metsades või magas aidas suletud ukse taga, oli süngelt sõnatu ja alati nii vaevase näoga, et Tiit juba enam kui ükskord oli pärinud tema terve järele. Aga Vidriku vastus jäi alati samaks: «Ei ole mul häda midagi!» Ja ta ütles seda mingi haavunud tige-dusega hääles ning nõnda vaevavirila näoga, et oli täiesti võimatu uskuda tema sõnade siirust. Uskuda võis vaid seda, et Vidrikul on kindlasti midagi viga, kuigi ta tahab seda varjata.

Tiit ja Linda jälgisid Vidriku käike ja vahetasid sageli oma arvamisi ning tähelepanekuid, aga kulus päevi, enne kui nad oma lihtsameelse uudishimu rahustuseks leidsid mõtte, mis kõlbas uskuda. Esiti Tiit püüdis end ja Lindat veenda selles, et kunstniku hädine olek kõige tõenäolisemalt võib tulla kõhust, mille kehva tervist ta ise oli korduvalt kurtnud ja mis nüüd võis tõesti tõsisemalt korrast ära olla, kuna rukkilõikuse lõpikust saadik käis Taadermaa lauale ahtra lamba rasvane liha. Lindal aga oli sellele seletusele kohe küllalt kaaluv vastuväide, nimelt Vidriku isu. Ja kui Tiit isegi hakkas seda terasemalt tähele panema, siis varsti ta pidi avalalt tunnistama, et vaevalt küll võib kõhust tõbine inimene rammusat lambaliha närida nii aplalt ja nii väledate hammastega. Uuesti otsast alates oletati üht ja teist, kuni Linda ühel õhtul toidunõusid pestes järsku töö katki jättis ja Tiidule seletama läks, et nüüd ta teab: Vidrikut ei vaeva miski muu häda kui ainult see, et ilm ei lase tal maalida kuud. Tõesti: kui nad siis samas seda asja hakkasid ligemalt arutama, siis paistis, et kõik, mis tuli aga meelde, kõlbas hästi selle oletuse tõenduseks. Mäletati selgesti, et just ühes taevaga oli Vidrik ju vimma läinudki. Ilm oli ühegi päris selge päevata kogu selle aja kestes olnud pilves ja iseäranis õhtuti sabistanud kergeid saju-

hooge. Raamile tõmmatud lõuend ühes pukiga, mille Vidrik oli seadnud kokku oma pruunide pulkade kimbust, oli kõik need päevad seisnud aidatrepil, ilma et seal oleks katsutud alatagi kuu ja kirve tegemist.

Aga muidugi nad eksisid. Kirve ja kuu maalimisest Taa-dermaal oli Vidrik juba ammu loobunud ja ta mureks, mida ta kõigist püüdmistest hoolimata ei suutnud varjata, polnud midagi muud kui raha sõidupiletiks — vabadusse. Kuna uusi lootusi polnud kustki leida, jäi ta ootama imet hilinenud vastuse näol oma kirjadele, aga kui seda ei tulnud ega tulnud, siis oligi Vidrik varsti juurini murtud mees, kelle silmi ja samme hakati vahtima kui surija omi. Pilve umbunud ilmal oli ta meeolule ainult seevõrd mõju, et hall taevas rõhutas sügise lähenemist ja kinnitas teadmist, et seegi suvi jälle jahtub enne, kui õigel kombel on saadud näha ta valgust ja tunda sooja.

Aga ka sügisesse linna oli tee kinni, kuna post ei toonud raha ja uute anumiste teeleläkitamiseks ei olnud tal enam sente kirjamargiksi.

Kui Vidrik juba nädalapäevad oli vaevelnud säärases ahastuste umbringis ja enam kõige kergemalgi silmapilkudel loota ei mõistnud, et vastus ammusaadetud kirjadele võiks päästa ta minema, siis varsti hakkasid tema mõtted uue hooga ründama takistusi ning ühel õhtul, kui rüngas-teks murdunud pilvitusest kumas jälle selget kuuvalgust, leidiski ta vabastava nõu. Ta lõi hilisõhtuse karjamaa kuuvalguses pea püsti ja otsustas sõita piletit. Muidugi mitte pingi all, vaid täiesti avalikult ning kindlasti teises klassis. Oma ringi karjamaa kuusikus varsti jälle jätkates, kujutles Vidrik oma sõitu umbes nii, et ta läheb koduvalla lähimas jaamas öisele rongile, esitleb kohe end ise konduktorile ja, ulatades sõidupileti asemel isikutunnistuse, seletab rahulikult, et ta on maalt suvitusest äkilise kutse tõttu rongile rutates unustanud maha oma rahatasku ja palub sellepärast oma isik kindlaks teha, et maksta sõidu eest ühes kõigi trahvilisadega Tallinnas, kuhu ta väga tähtsate asjade pärast peab jõudma nimelt juba hommikuks. Vidrik oli kindel, et nii esinedes ei võida teda ometi rongilt lahkuma sundida, vaid ta jõuab päralt, ilma et teda võidaks tülitada millegi muuga kui mõningate vormitäitmistega lähimas täisjaamas.

Ainult kodust ta pidi selle sõidukava tõttu lahkuma salaja, sest kui ta suudakski isa ees oma sõiduotsuse juurde kind-

laks jääda, siis ta ometi tuleks teda hobusega jaama saatma ja seal kindlasti tuletaks talle meelde ka sõidupileti ostmist. Aga mis viga salaja minna, kui rong läheb hommikupoole ööd. Minnes üle sooserva otse, ei ole need kümmekond kilomeetrit midagi võimatut, kui asjad õhtuks on kõik kokku pakitud ja pakid kuskile karjamaa kuusikusse või heinamaale kuhja varju valmis viidud. Ja lahkumissõna Vanale? Selle ju võib jätta kirja kujul, just nii nagu meelde juhtub tulema. Näe, äkki tuli tuju ärasõiduks... jalutasin öisele rongile... suur tänu suvituse eest!

Veel samal ööl läitis Vidrik aita minnes küünlajupi ja ei kustutanud seda enne, kui kõik asjad olid kohvis koos ja kimpu köidetud just samuti, kui need olid olnud tuleski, sest nõnda oli neid kõige kergem kanda. See toimetus tegi ta nii tarmukaks, et ta oleks tahtnud veel samal ööl teele asuda, aga hea nõu oli selgunud kahjuks liiga hilja, sest kui Vidrik pärast oma asjade kokkupakkimist käis kambri akna all kella kuulatamas, lõi see pika ootuse järel kaks. Ja kuna ühe tunniga jaama jõuda oli lausa lootusetu, siis ta läks tagasi aita ja heitis magama, et homme sama ajaga juba jaamas rongi oodata.

Järgmine päev koitis täiesti selgena ja kui Tiit ja Linda esimeselt odraniidult hommikueinele tulles leidsid Vidriku juba liikvel ning nii sõnade kui kogu oleku poolest hoopis ladusamaks muutunud olevat, siis see näis neile selgelt uue tõendusena selle kohta, et Linda arvamine tema tusase tuju põhjustest siiski täiesti õige pidi olema.

«No näed nüüd, et kunstnik ootas kuud ja muud ei midagi,» ütles Linda Tiidule, kui nad pärast sööki jälle põllule vilja juurde läksid.

«Paistab jah,» nõustus ka Tiit. «Nii kaua kui pilved läbi ei paistnud, oli mees nagu murehunnik, aga kui tuul taeva selgeks lükkas, siis kohe jälle inimesemoodi nägu ees ja sõnagi suus...»

«Kas sa teda tähele ei pannud, et tal need maalimise värgid, pukk ja raamile tõmmatud riie olidki vist juba ära metsa viidud, sest aidatrepil neid küll enam ei olnud?»

«Ei ma seda märganud vaadata, aga küllap ta siis nüüd vist hakkab juba pinteldama seda oma suurt tõeasja...»

Vidrik seisis väravas ja vahtis üksisilmi järele, kui Tiit ja Linda põllule oma tööjärjele läksid. Sõnadest, mis nad vahetasid, ei kuulnud ta vähematki — nägi ainult, kuis nende puusadeni kaera varjus astuvad kehad sammudel ker-

gelt õõtsudes liikusid kuni heleda odrani. Ja kui nad kaare alt vikati võtsid ja luiskama hakkasid, arvas Vidrik olevat kõige kohasema aja oma pakkide sohu toimetamiseks, et tema õhtune minek, kui seda peaks ka märgatama, ei ärataks mingit kahtlust.

Kuna ta söömast tulles oli näinud ka Altmaja Siimu metsa poole ronivat ja Mall karjaga oli söõdil, siis võis ta nüüd täie julgusega kõik oma pambud korruga kätte ja õlale võtta ning minna soos neile parajat pelgupaika otsima. Hoopis lageda taeva alla ta ei tahtnud oma asju jätta ja leidis kõige kohasema olevat oma vara peita ligema katusealuse kuhjalava heintesse. Kuhi oli heinaajast saadik tublisti vajunud ja Vidrik oli juba varem mööda käies vaadanud, et tal ei ole raske oma asju sinna üles upitada. Pealegi oli kuhjalava katus heaks varjuks, kui vahepeal peaks veel mõni hoog vihma tulema.

Nii oli tal aegsasti kõik minekuks korras, aga südamesse jäi siiski õige kärsitut ärevust. Oli küll päris kindel, et keegi ei võinud näha, et ta oma asjad sohu viis, aga tühi ait võis siiski kogu plaani reeta. Kui peaks juhtuma, et Vanal midagi äkki aidast vaja, mida otsides tuhnib läbi kõik nurgad ja voodialuse, mis siis! Kuidas Vidrik mõistaks seletada, et tema asjad ei olegi enam aidas, vaid heinamaal kuhjakatuse all...

Ja kui ta jõudiski lootma jääda, et seda ehk ometi ei juhtu, siis hakkas talle piletitä sõit paistma palju suurema sekeldusena, kui ta oli seda kujutlenud öösel. Öises kujutluses oli nimelt oma rahatasku unustamise äpardust seletanud kõigiti arusaavale ja küllaldase intelligentsiga konduktorile, aga nüüd talle tuli meelde, et niisuguseid ta oli näinud ainult laiaroopalise kiirrongidel, kuna kitsalt teelt ta mäletas vaid sääraseid vanamehi, kes, latern käes ja tangid teises, väga umbusklikult vahtisid isegi piletiga sõitjaid ja vähemagi arusaamatuse puhul tõstsid nõnda suurt häält, mis kostis üle kogu vaguni ja kiskus kõigil reisijatel kaelad õieli...

Selle kiusliku mõttega uitas Vidrik tükk aega karjamaal ringi ja kui ta mõttes jälle seisis tottralt range konduktori ja vagunitäie inimeste õelalt kahtlustavate pilkude märklauana, nägi ta korruga Siimu, kes tuli riigisoo padriku poolt, küürakal turjal kimp korvipajusid. Sedamaid valmis Vidriku rahutus peas otsus nüüd, viimsel silmapilgul, siiski üritada laenata sõiduraha temalt. Sest kui saab, võib ta

sõita muretult, aga kui ei, siis saagu, mis saab — enne õhtut ta laenamise üritus Vana kõrvu ikkagi ei jõua...

Ta jõudis Siimule vastu küüni kohal, haaras tal seal õhinal käsivarrest kinni ja tõmbas ta mättale istuma.

«Puhka jalga, Siimuke, sind ma just ootasingi!» hüüdis Vidrik Siimu karvasesse, raske kuulmisega kõrva.

«Või sina ootasid mind... no kas sa kuuled, või kohe mind!» muhenes Siimu habemik suu meelitatult muhedale naerule.

«Ootasin jah... pole saanud sinuga suuremat kõneldagi, vanad sõbrad nagu me olime...»

«No vanad sõbrad jah... Heldeke, miks meie ei ole... Ma ju mäletan küll, kui sa veel väike olid... Päevad otsa olid vahest sauna juures, ja kus nende juttude ots või aru, mis sai seal ajada. Oma isalt kuulnud lugusid rääkisin sulle ja siis veel neid, mis ma ise teadsin. Aga või siis nüüd see minuga kõnelemine enam nii hõlpus on... kõrvad on kõvaks jäänud. Kui vahest Mallelki juhtun midagi küsima talu või ilma asjust, siis rohkem midagi, kui pistab ainult korraks mokad kõrva ja hõikab, et: kes sulle kõike kisada jõuab!... Ja sina, näe, jääd mind vana mullarooma kohe ootama...»

«Mul oli päris asja kah!» hõikas Vidrik Siimu sõnade sekka.

«No kas sa kuuled! Või veel kohe asja kah...» — Siimu naerune nägu tõmbus asjalikult tõsisemaks. «Mis asi see küll ometigi võiks olla, sest korvi sul ju ometi vaja ei ole ja...»

Vidrik vaatas teraselt ringi, tõmbas siis Siimu pea sülle ja kätt hääle varjuks suul hoides ütles:

«Laena mulle natuke raha!»

Siim pööras silmad Vidrikule näkku ja vahtis teda tükk aega kavala pilguga, enne kui küsis:

«Nali või? ...»

«Ei ole nali!» lisas Vidrik ruttu ja ägedalt. «Päris tõsine jutt jah. Ega mul kauaks vaja ei ole, mõne päeva pärast saad tagasi... Ma pean väheks kuskile ära sõitma... üks preili, viiulikunstnik, ootab mind... Aga mul on eesti kroonid otsas, kõik, mis on, on ainult väljamaa raha... Ei jõua enam panka vahetama minna... ja oma Vanaga ma ei taha niisugust asja õiendada... Sa tead ju teda küll, misuke ta on...»

«Miks ma Tiitu ei tea...» sosistas Siim aralt. «Tema ju

sihuke kange jah, ega temale küll pole hea ütlemine minna, kui puudus või nõnda...»

«Ega mul siis puudust ei ole!» õiendas Vidrik teeseldult naeruse häälega. «Mul on väljamaa raha küll. Aga seda nad vaksalis ei mõista vahetada, linnas võtavad küll igal pool suure õnnega vastu, olgu pangas või mõnes peenemas poes...»

Vidrik võttis oma rahatasku, soris ärevate sõrmedega selle segases sisus, kuni leidis paberite vahelt suure toreda sedeli, mis ta umbes seitsme aasta eest suurte, ent tühja läinud õnnelootustega oli ostnud Pariisis.

«Näe... see siin ongi prantsuse raha...»

«No vaata ometi, või sihukused ongi need Punapardi margad...» keeras Siim sedelit oma silmade all. «Palju nad meil selle eest annavad?»

«Ega palju üle kümne krooni ei saa,» hüüdis Vidrik Siimule kõrva.

«Suur ilus raha...»

«Suur ilus maa kah...»

«Ja näe kui selged kirjad peale trükitud... ilma prillita saab lugeda. Ja tähed nagu meilgi, kõik on tunda...»

Vidrik võpatas. Nii võimatu, kui niisugune mõte ka näis, aga ta kartis tõsiselt, et Siim võib siiski seevõrra prantsuse keelest aru saada, et alatud juttu vägagi piinlikuks pöörata. Hoolega veerinud võõra sedeli kirja, ütleski Siim sealt välja-uuritid sõna kokku:

«L O-T E-RIE...» Ja ta küsis: «Kas see tähendabki prantslaste keeles raha?»

«Ei tähenda!» naeratas Vidrik kohmetult. «Kes siis rahale peale trükib, et raha...»

«Aga mis see loteriie neil siis on?»

«See on nende kuulus neitsi... kangelane... Kargas hobusele selga, tõmbas mõõga tupest ja raius vaenlasi maha kui loogu. Ja siis sai temast kuninganna...»

«Kui kuninganna, siis muidugi,» mõistis Siim. «Vene keisri ajal oli kahekümneviiesel Katariina piltil peal...»

Siim andis sedeli tagasi Vidriku kätte, tõusis mättal istumast põlvili ja hakkas pükse valla harutama. Ta pidi mõlemad värvlid lahti päästma, et saada kätte üsna ihu ligi riputatud riidekotikest, millest Vidrik juba siis, kui Siimu küüned alles rakkusid sõlme, kuulis müntide tilinat.

«Sa siis ikka saad mulle anda või?» küsis Vidrik rõõmsana.

«Ega mul palju küll ei ole...»

Siim tõmbas kotisuu rooklõngast lahti ja Vidrik nägi, et seal nikli ja vase hulgas oli üks väikeseks kokkukeeratud kümnekrooninegi. Selle Siim nüüd näppu võttiski, keeras lahti ja ulatas Vidrikule.

«Näe, mihuke väike ja vilets meie oma... aga omajao asja ikka õiendab ära kah...»

«No prantsuse oma kõrval õige väike ja vilets jah...» ulatas Vidrik oma sedeli võrdluseks Siimu raha kõrvale, kes toredat paberit veel kord õige huviga silmitsema hakkas.

«Sa saad mulle selle kümnese siis anda või?»

«Kui sul sellest aga aitab? Miks ma seda anda ei saa! Saan küll, sest seda mu pükste-alumist kotti ei tea mitte Mallgi... Olen hoidnud seda kirsturahaks.»

«Aitab küll, ole terve! Küll ma ta sulle õige varsti kirjaga tagasi saadan...»

«Ära kirjaga küll mitte hakka seda asja õiendama! Mis kirjad need mulle käivad! Kui äkki tuleb, mis ma siis Mal-lele mõistan ütelda? Anna parem ise, kui juhtud jälle tulema.»

«Ei tea ju seda tulemist nõnda kindlasti... Kuidas sa võid tulemist teada, kui preili ootab...»

«No kui nii, siis...» Ent järsku tuli Siim nagu uuele mõttele: «Aga eks sul ole need hinnad teada, palju peale läheb, kui sa annaksid selle prantslase?...»

«Tahad või?» küsis Vidrik.

«No tahan jah... Suure ja rikka maa raha... mis seda viga hoida, kui oleks...»

«Võta, Siim! Võta see niisama, minu poolt mälestuseks. Oma võla maksan ma sulle ikkagi ära, ei see jää kuhugi!»

«Mis sa kõneled! Kus meil see võlg enam, kui see välja-maa oma juba ise üle kümne...»

Siim pistis Vidrikult saadud sedeli kotti, sidus koti jälle värylile ja pani püksid kinni. Koju minema ta siiski veel ei hakanud, vaid pani piibu põlema ja jätkas juttu endiselt katkijäänud järjelt — sealt, kus tal hakkasid meelde tulema endiste aegade ammused asjad. Pikalt ja palju seletas ta kõigest sellest, mis ta mäletas Vidriku lapse- ja poisikesepõlv-vest.

Vidrikul oli neid lugusid aga õige raske kuulatada, sest ta südametunnistust pigistas visa piin selle prantsuse raha pärast, mille Siim haruldase aardena oli kätkinud oma sala-

kotti. Ja ta ei hakanud neist piinadest enne rahu saama, kui oli kindlasti otsustanud Siimule siiski kirjas saata vähemalt kakskümmend krooni . . .

— — —

Pärast lõunat hakkasid Tiit ja Linda niidetud otri kokku panema. Seni kui Linda koristas lauda ja pesi nõusid, viis Tiit mõned paarid redeleid nurmele ja asetask nad kõik ühte ritta, et saaks hästi suur ja vägev rõuk. Kui ta viimase paari oli kohale viinud, tuli ka Linda ja siis nad hakkasid vilja harkidega kaarilt parajaiks kannipuule võetavaiks kuhilaiks tõstma. Nende alati üksmeelne töönoo oli seekord nimelt niisugune, et esiti nad teevad üheskoos kõik kuhilad valmis ja kannavad need siis ühtsoodu redelite juurde kokku, et Linda õhtu eel võiks koju minna talitama, kuna Tiit üksi jääks suurt rõuku tegema. Vidrikut neil ammu polnud töö jaoks nagu olemaski — see võis hulkuda oma hulkumisi, kus ja kunas tahtis. Seni, kui nad veeretaskid kaari kuhilaiks, liikusid nad tööjärjega teineteisest ikka tükk maad eemal ja juttu ei siginud rohkem kui vaid üksikuid möödaminnes lausunud sõnu.

Viljakogujad olid virgalt töö juures ja nende kõrrel koogetavad varjud ei olnud neist endist veel kuigi palju pikemaks veninud, kui kogu niidetud oder oli juba kuhilais. Linda, jättes Tiidu veel viimaseid kaarejuppe kokku veeretama, jooksis redelite najalt tooma kannipuid ja läks siis, teine teisel õlal, kõige kaugemasse nurmenurka, kus kasvanud vägevast viljast Tiit oli teinud õige rängad kandamid. Kohe, kui Linda oli jõudnud puud kuhilale alla pista, tuli ka Tiit, lõi oma hargi hunnikusse ja võttis siis pihku kannipuude tagumised otsad, lastes Lindal minna ees. Üle kerge kõhinaga kõikuva odrakuhila tüdruku pinevil pihta vahtides tuli talle meelde, et vähemalt oma peremehepõlves ei olnud ta vist küll kordagi sedaviisi vilja kandnud, vaid oli ikka ise ees astudes redelite poole läinud ja oma naise, teenijaid või sulaseid puidpidi enda järel vedanud. Aga Lindaga oli lugu selleski asjas teisipidi. Tiidul oli hea vaadata seda sinilillelises sitskleidis pihta, mis nii kenasti sammudega kaasa õõtsus, neid pingule tõmmatud õlgu ja käsivarsi, kus oli näha jõudu ning head töötahet, ja ta otsustas kõik hunnikud nimelt sedaviisi redelite juurde kanda.

Aga mis nüüd — kas Linda hakkas väsima?

Juba poolel teel ta sammude ladus rüht hakkas aeglase-
maks jääma, rätikuta pea, mis siiani oli nii uljalt püsti
olnud, vajus korraga longu ja võpatavad tõmbused hakka-
sid raputama ta tugevat pihta.

«Paneme maha, kui sul raskeks läheb,» ütles Tiit.

Aga Lindast ei olnud veel vastajat... Ta astus vaid
veidi aeglasemaid ning lühemaid samme, aga läks siiski
kuni redelite juurde, kus vajus maha ühes viljakuhilaga.

Tiit jooksis kokkunult ta juurde.

«Linda, mis sul ometi on? Vaene olla või? ...»

Aga Lindast ei olnud ikkagi vastajat. Ta istus, põlved
püsti, odrakuhila najal kannipuude vahel, nagu oli sinna
vajunud, hoidis kõvasti laupa suruvate sõrmeotstega pead
ning ta vaevane nägu ja rinda raputavad tõmbused lausa
kohutasid Tiitu seda enam.

«Süda vaevab või?» päris ta ärevalt. «Kui ma jookseksin
koju, tooksin ehk piima või külma vett?»

«Ära hädalda!» ütles Linda tasa. «Ega see tõbi ei
tapa ...»

«Mis viga see sul siis on? Oled vahest ennem ka seda-
viisi nõrgaks jäänud või?»

«Ju ta mul seda häda juba teine ring jah ...» püüdis
Linda vaevaselt naerust nägu teha.

See vastus oli küll õige julgelt üteldud, aga Tiidu mure
Linda tervise pärast jäi üsna endiseks.

«Sa siis tead oma häda... oled tohtri juures käinud
või? ...»

«Mis siin tohtriga teha! Aitab ämmaemandastki, kui aeg
seal maal ...»

Uuesti hakkasid luksud Lindat rindade alt kiskuma. Ta
pidi jälle pea kõvasti käte vahele suruma ega näinudki,
mihukest rõõmu need sõnad viskasid Tiidu higist niiskesse
näkku. Esiti näis tema pilk suurest üllatusest nagu kokku-
nult pingule tõmbuvat, aga siis tema pärani silmad said
korraga säärase tulise läike, nagu seda seal keegi ei olnud
näinud varem. Kõvasti kokkusurutud käte vahele oli tal
jäänud peotäis vilja ning seda ta nüüd murdis ja sikutas,
kuna õlad võppusid ja rind tõmbles, nagu rabeleks seal
kari kärsituid sõnu, millede kuuldavalekargamiseks kurk
on kitsaks jäänud... Aga äkki, kui sitkete kõrte kimp käte
vahel tugevast tõmbest pooleks ropsatas, viskas ta peod
tühjaks, haaras tüdruku õlad käte vahele ja kähistas:

«Linda! Kas see on tõesti tõsi või?»

Linda raputas raskelt pead, aga see kuulus südamevaevale. Tõstis siis silmad ja ütles:

«Ega sihuke asi ju sinusugusest vanast kannust hõlpus uskuda ei ole, aga... mis seal ikka teha, kui juba õige mitmed märgid nõndaviisi näitavad...»

Tiit tundis vaid üht: ta rõõm oli liiga suur, et seda tasa-kaalustada sõnadega — oli tarvis tegu. Ta tõusis järsku püsti ja tõttas kodu poole.

Linda, kes omas vaevas ikka veel seisis sügavalt kummargil, ei märganudki tema järsku lahkumist. Ja veel niitmata vilja lausad kumerused varjasid ka küla pilkude eest tema väledat jooksu, millest, kui seda oleks nähtud, oleks vist arvatud, et Taadermaa Vana tahab jänest käsitsi kinni püüda. Ka kodus ei olnud ühtki hingelist nägemas, kuis Tiit lõhates õue tormas, köögist toobi haaras ja kaevule tõttas, kus võttis värsket vett, et siis kohe, läbemata kustutada oma janu, joosta sellega tagasi väljale. Raskelt lõõtsutades põlvitas ta uuesti Linda juurde, pani märjaks loksunud käe tüdruku kukla taha ja tõstis teisega toobi külma karra ta kahvatanud huultele.

«Joo... ehk see karastab...»

Linda jõi suure sõõmu, pühkis siis suu peoga kuivaks ja küsis:

«Kust sa selle vee nüüd ometi nõnda äkki välja tõmbasid?»

«Kauaks siis kaevule karatakse... kui sihuke rõõmusõnum jalgu pillub...» naeratas Tiit.

«Rõõmusõnum? ...»

«Nojah. Kas sa siis ise ei näe, mihuke tuju mind praegu puistab ja pillub... et karga kohe kas või kuhu? ... Või arvad sa, et mul selleks asja ei peaks olema, kui nõnda äkki sihuke elusõna teada antakse... Mõttele, kus nende aastate ots, mis ma olen selle ilma tuultes kõhelnud ja kõikunud nagu vana puu, kelle tüvi juba tõbe täis, aga juurte ümber ei ühtki õige eluga võrsast. Oota ainult tundi, kunas tuul su pikali paiskab. Ja tea teadmist, et kui sa kukud, siis ei jää sinult järgi muud kui lausa lage maa... Aastaid seda aega juba jah, kui paistis üsna selge olevat, et ainult kärvamise käsk veel oodata, ei mingit elusõna... Sest Anu ju kah... uras ja iras kõik selle aja, mis me ühes elasime, et ei minust saavat enam asja ega midagi. No tulgu ta, kuram, nüüd ainult küsima, kas sai või ei saanud! Ja siis mõtelgu järele, kes tal nüüd on see asja-saamata soss, kas kella-

mees või ehk Anu ise . . . Mina tunnen seda eite. Tean päris kindlasti, et kui ta oma viimasel ajal siin nägema hakkas, et jalgealune iga päevaga tulisemaks läheb, küllap ta siis oleks külast mõne asjamehe palganud omale õigust juurde õiendama, kui ainult tal endal oleks olnud vähekegi asja-
saamist . . .»

«Ah siis ainult selles su rõõm seisabki, et nüüd äkki sihuke ilmatu vägimehe tundmus?» küsis Linda, näost juba märksa parem.

«Ära ütle, et «a i n u l t!»!» jätkas Tiit järjest hoogsama õhinaga. «Ära kohe ütlegi sihukest sõna! Sest see vägimehe tundmus, kas tead, on üksainus pisuke punkt mu määratu suures rõõmus, mis jookseb mu elus ette ja taha . . . paneb kõik täis, mis seisis tühi, ja teeb kindlaks, mis kõikus kui laugas. Oli rõõmu küll juba selleski õös, kui ma su esimest korda oma nõusse sain, aga või siis see oli nõnda nagu nüüd! See oli ainult sihuke hädarõõm . . . et noh, leidsin inimese, kes nõus mind ja Taadermaad vastu võtma. Teadsin, et kui mul kord tuleb minek, siis sina vähemalt oled maha jäämas ja Taadermaa elu kuidagipidi edasi ajamas. Aga ega ma siis arutu pole . . . Küllap ma teadsin ka seda, et sina ei jää siia minu asemele, vaid täidad ainult seda kohta, mis Taadermaal seni oli hoopis tühi seisnud. Oma asemik oleks mul ikka teadmata jäänud, sest ega sa ometi siis, kui minu silmad alles lahti, poleks hakanud kosja kippuma. Aga kui nüüd üks väike rõõm sellele tänasele määratu suurele peaks veel otsa pandama . . . seesamune, et kui sa peaks saama nimelt poja . . . no siis ei oleks mul enam midagi ihata ja olla, sest siis ma ju näen Taadermaa uusi aegu nõndasama selgesti ja nõndasama kaugele ette, kui seda võib näha iga äramineja, kellal oma pere ja perijad on järgi jäämas. Sest vaata, nüüd sa ei ole mulle enam ainult võõras inimene, kes mu kord mulda saadab ja siis võtmed võtab, vaid nüüd sa oled see, kes jääb Taadermaal mu nime ja sugu edasi elatama. Sest olgu, mis on, aga nüüd, Linda, ma võtan su veel ära!»

«Ära räägi, Vana!» katkestas Linda Tiidu ägeda sõnadevoolu. «Olgu sa nii kange mees, kui oled, kaht naist korraga nad sulle ikka ei anna!»

«Ega kaht korraga pole mulle vajagi,» jäi Tiit endiselt tõsisesse vaimustusse. «Sest kui minul on juba üht asja jutti panna nõnda kange tahtmine, nagu ma seda praegu tunnen, siis, kas tead, ei pea mind ükski maa- ega mere-

pealne vägi! Lahutada lasen end Anust, vaat see on mu nõu! Ja selle asja õienduseks ei ole vaja kuigi palju seadusetundmist. Selge värk, sest mis mul viga kohtule tõeks teha, et ta on mu juurest ära jooksnud naine... Mitte keegi kurat ei näinud, kui ma teda teibaga väravas veidi taltsutasin! Aga kui mina liitri taskusse panen ja ühe õhtupooliku kirikukülas kõnnin, siis on mul kindlasti tosin tunnistajat, kes kohtule teavad kõnelda, kuidas nende elu kellamehega paistab, et kas Anu on seal ainult korteri-inimene või rohkem sedaviisi manulise moodi... Ja kui ma veel advokaadi kah ette võtan, siis on sula ja selge, et lüüakse lahku, nii et lahus on. Ja siis, Linda, pulmad, mis! Vägevamad pulmad kui kõik kolm endist kokku! Niisugused pulmad, ma ütlen, et kogu küla kolm päeva prassib ja lakub, nii et maoli maas, ja teist nõndakaua magab kodus ja oigab südamevaeva...»

«Ära ainult ise end üsna hingetuks võta!» naeris Linda juba üsna kerge kõhinaga.

«Ma ise hingetuks, sa arvad? Ära seda kohe kardagi. Mina olen jalul enne kui keegi teine, sest mul endal pole aega nii kaua magada, kui magab küla. Kes siis kõik selle määratu töö ära teeb, mis siin nüüd hakkab teha olema... Kes, jah, kõik need söödid üles künnab, kui mina magan! Ja hooned tahavad uuendamist... Iga asi, kuhu sa ainult silmad keerad, kisendab kätt ja kirvest, ajab tegijat taga... Pihta, muud midagi! Üks rõõm jälle rohkem... See noh, et töö järele oma tuum sees ja jume juures...»

«No toome siis odrad kokku, saad rõuku tegema,» ütles Linda ja tahtis tõusta.

Aga Tiit surus ta kindlalt tagasi, jättis käed tüdruku õlgadele ja hüüdis:

«Hull oled, kui tahad end sihukeses olekus tapma hakata! Olgu veel koduste talitustega, kuidas on, aga vilja juures, ma ütlen, ei liiguta sa tänasest päevast enam kõrtki! Saan, kuidas ma saan, kas tõmban Vidrikule jälle võrkme peale või võtan sulase, aga see on selge mis selge, et sina ei tohi ennast nüüd venitada ja vaevata ühegi rängema asjaga...»

«Ega mul ometi viljakandmise pärast paha ei hakanud!» vaidles Linda. «See südamevaev sihukse oleku ajal üsna harilik asi. Ja söömisega on viimasel ajal ka nii olnud, et isu mul nagu ei puuduks, aga alati need rasked ja rasvased lihad...»

«Ära kohe räägigi!» ägestus Tiit. «Selles asjas jääb mu sõna seisma kui kivi, et sinu viljavinnamistel on tänasest lõpp. Aga seda ma võiksin kohe, et kargaksin ruunale selga ja pistaksin poodi... No oleks tore tundmus praegu ratsa külavahelt läbi lasta!»

«Mis sul poest siis nõnda hädasti vaja?»

«Ega muud kui võtaks pärmi... ja riisitangu või midagi sihukest, kui sul kõht nüüd tahaks kergemat, kui liha liiga ränk ja rasvane...»

«Ära kena ole!» tõrjus Linda selle mõtte muigava naeruga. «Kas mul siis piima ja jahu puudub, keerutan kõrti, kui kergemat tahan. Aga kui sul nüüd sihuke juturaamatu kuninga heldus peal ja tahad mulle kangesti kuulutada, et üttele, mis sa soovid, ja see kõik saab sedamaid täidetud, eks siis hakkame kohe jälle tööle ja kui sul õhtul vähe valgemat aega järele jääb, siis ma võin ütelda küll ühe mõtte...»

«Ütle juba praegu!» nõudis Tiit suure õhinaga. «Ütle aga kohe, sest enne ma siit ei lähe ega lase ka sind paigast, kui tean seda asja.»

«No olgu,» nõustus Linda. «Mu mõte pole muud imelikumat midagi, kui et võiksid minna ja unnad ööks jökke viia, sest kui need rasvased road on mul südame peale ajanud, siis alati olen mõtelnud, et kui saaks üle hulga aja jälle värsket kala, küll sööks... Kui juhtuks mõni havi otsa tulema, keedaks piimaga suppi... küll see oleks hea lahe võtta...»

«Või kala sa tahad!» ütles Tiit nagu määratu rõõmuga. «Et ma, sõge, ka ise seda arvata ei mõistnud!... Aga mis supikala ma sulle unnaga saan! Purikas on praeguse ajaga tujukas neelama ja angerjas oleks veel rasvasem, kui lambaribid ongi. Ja teine punkt on see, et kui ma nüüd oma suure lustiga lähen sulle kala püüdma, siis ma kohe kuidagi ei taha saaki õnne varale jätta... et kas kalal on tuju otsa hakata või ei ole...»

«Ma niisama nimetasin... Ära siis mine, kui arvad, et ei saa.»

«Või ära mine, sa ütled!» tõrjus Tiit neid sõnu nagu täiesti võimatu mõtte avaldust. «Sina tahad kala ja mina ärgu mingi!... No nimelt lähen ka kohe praegu. Aga mitte unnaga, vaid liiviga, sest tänane saak ei tohi mitte õnne otsa rippuma jääda, vaid peab tulema patta minu oma töö ja tahtmise läbi... Liiviga, jah, nüüd minnakse ja antakse, kas tead, mütaga kolta alla nii, et kallas poole heinamaani

kõigub ja koriseb! Ja see supp, ma ütlen, on juba õhtuks laual... Lutsud ja ahvenad ja kõik...»

Tiidu tarmukus ei mahtunud enam sõnadesse; juba ta läks, et kohe tõtata jõe. Mõttes ta käed vehkisid juba mütavarrega Verijõe porisekspuistatud vees, kuna jalg hoidis liivi õõtsuva ja muliseva kalda all, mille sügavaist urgastest võis karata tema võrkpuuri kõiksuguseid elukaid...»

«Ära meeletuks minel!» jooksis Linda talle järele. «Mis mina siin üksi pean peale hakkama!»

«Lähed koju ja muud midagi!» käskis Tiit nõnda rangelt, et võõras oleks võinud tema sõnadest lausa kurjust kuulda.

«Ja odrahunnikud?»

«Jäävad, nagu on. Taevas selge kui peegel, mis neil viga väljal vahtida! Homme näeb, kas tõmbame Vidrikule rihma peale või leiab võõrast abi...»

Nende sõnadega oli Tiit jõudnud juba poolele koduteele ja kuna Linda kuulis ta tooni nii paindumatult kange olevat, siis ta enam ei tõtanudki talle järele, vaid jäi hääletult maheda naeruga vaatama, kuidas vanamees kodu poole jooksis.

Kui Tiit juba kadus hoonete varju, läks Linda uuesti ringiga rõugu kaudu, kust võttis hargid õlale ja hakkas siis pikkamisi kodu poole astuma.

— — —
Tiidul ei olnud kodus rohkem õiendada, kui võtta küüni-võti, vetteminamiseks vanu riidekaltse ja saagi jaoks kalatork kannetpidi kaela.

Kui ta pööningul jõeriided endale sülle ladus, tuli tal korraga meelde, et säärane vägev müttamine, nagu ta nüüd kavatses, oleks väga kohane ja saagi poolest märksa kindlam kahe mehega ette võtta...

«Vidrik!» hõikas ta korraks üle luugiläve.

Ta ei saanud küll mingit vastust, aga pükse ja kuue-räbalaid võttis ta siiski kaasa rohkem kui enda jaoks, sest võis ju võimalik olla, et ta kohtab Vidrikut metsas.

Kohtaski. Vidrik ei olnud sel silmapilgul kuski mujal, kui kükitas küüni lähedal heinamaal ja joonistas Siimu. Nende jutud olid siin kestnud veel tükk aega ja siis oli Vidriku paberosside tagavara otsa saanud. Aidast lisa toomas käies oli ta aga leidnud, et blokk ja pastellid olid jäänud pakki

panemata, ning samas ta oli tulnud mõttele joonistada mätal puhkavast Siimust mõni visand.

«Vidrik!» kuulis ta järsku karjamaa kuuskede varjust Tiidu karmi hõiget.

Siim seda ei kuulnud ja jäi liikumatult oma asendisse, aga Vidrikule viskasid need järjest lähestuvad hüüded nõnda kuuma judisevat hirmu näkku, nagu ta polnud seda tundnud enam lapsest saadik. Blokk langes tal käest ja sõrmed tungisid mätta sitkeisse rohujuurtesse. Ta ei võinud midagi selle kohutava mõtte vastu, et nüüd on mindud aita, nähtud ta asjad kadunud olevat ja leitud lahkumiskiri, mille Vidrik nüüdsama, paberosse toomas käies, oli kritseldanud punase pastelliga suurele blokilehele ja jätnud selle oma voodile... Kõik on otsas... mõtles ta kogu kehast värisedes ja sõrmi mättasse surudes, kuna Siim endise rahuga hoidis oma nägu jõe poole ja jätkas jutustust Taadermaa elust neil aastail, millal Vidrik ei olnud seda näinud...

Uus hõige pani kuusiku kõmama ja Vidrikul ei jäänud märkamata, et isa hääl oli seekord eriti jõuline, ruttav ja äge. Tagaajaja ägedus... põgenikupüüdja rutt... mõtles Vidrik südame kareldes ja ei puudunud palju, et ta oleks pistnud jooksma üle lageda soo.

Aga samas Tiit juba ilmuski Vidriku karjamaa poole pingutatud silmis nähtavale ja ta otse küüni poole rühkivate sammude rutt oli tõesti nõnda äge, nagu seda võis arvata juba hõigete hääle järgi. Nüüd ei kõlvanud Vidrikul ka põgenemisnõu enam kuhugi. Vaistlikult haaras ta bloki uuesti kätte ja, teeseldes süvenemist joonistusse, hakkas lähestuvaks kokkupõrkeks jõudu ja sõnu koguma.

Vastu! otsustas ta ruttu, sest muud võimalust nüüd enam ei olnudki! Vastu tingimusteta vabadusnõudega ja kõige kindlama kinnitusega, et ta ei ole karjapoiss, kelle mine misega või tulemisega kellelgi võib asja olla! Vastu sõnnikuveoga ja peldiku kaevamisega, vastu kirvega, mis võeti teibast just siis, kui see pidi kuuga kokku saama... vastu pörsaste lõikamisega sel vaikselt pühapäevatunnil, millal Vidriku kõrvus pidi helisema Loola Vellemaa viiul, vastu kõigega, mis on seganud ta tärkavaid mõtteid, kosutavat rahu ja õilsaid igatsusi!... Vastu!

«Sa siin... ja ma hõigun, nii et mets kõigub...»

Tiit jäi seisma Vidriku selja taga, kes praegu suure ärevusega Siimu piibule suitsu peale keerutas.

Nüüd Siimgi kuulis peremehe sõnu, pööris näo jõe poolt ära ja lausus nagu vabandavalt:

«Me siin... maalime... Vidrik, jah, ütleb, et ega sihukest vana mulda nagu mina kuskil mujal naljalt ei näe...»

«Vidrik,» ütles Tiit, «jätta nüüd Siim ja sehkendus kus seda ja teist, kargame vähe jõkke!»

«Jökke?» küsis Vidrik, lahkuv hirm algava rõõmuga segi, sest näis päris kindel olevat, et isa ei ole veel käinudki aidas ega tulnud teda taga ajama.

«Jökke jah,» seletas Tiit, avades juba küüniust. «Kange kalahimu tuli äkki peale ja... Esiti arvasin küll, et pistaks korraks unnad, aga eks nendega see saamine nagu rohkem õnneasi. Liiviga on sellepoolest teisem, et ei ole ootamist, mis kala arvab, vaid lähed talle kohe ise käsitsi kallale... muudkui teed aga tööd ja laod palka kotti...»

Tiit, jätkates veel kaua tõejälgi segavat seletust, tõi liivi ja mütrad küünist lagedale ning hakkas siis kaasatoodud kaltsuhunnikut jagama kaheks. Endale ta võttis kaks paari takuseid pükse, milledest teised vist lõõre puhastades olid määrdunud paksult nõega, katkise kuue ja narmendava vesti, mis ta kõik samas tõmbas kohe alasti ihule. Vidrikule jäid villased püksid, käisetukskulunud kampsun ja midagi palitutaolist, mis näis olevat kunagi naisterahva oma... Vidrik tahtis end riietama hakates aluspesu alla jätta, aga Tiit sundis teda kõik maha ajama, sest Verijõe muda ei võtvat valgest riidest välja enam ükski kurikas ega libedaga keetmine. Vidrik leppis ka sellega ja kiskus enda sedamaid alasti. Ta leppis kõigega, sest rõõm äsjase kartuse tühjumise pärast andis talle palju jõudu ja pealegi oli see kõik nüüd kindlasti viimane.

Tiidul liiv turjal ning kott kaelas ja Vidrikul käes kaks mütta, läksid nad oma ripendavais räbalais üle pastla all lirtsuva soo jõe poole. Sisseminekukohaks valis Tiit õige madala veega, kupulehtedest umbekasvanud kääru, aga kui Vidrik hambaid risti surudes ja kogu oma vaprust kokku võttes laskus kaldalt jõkke, vajusid tal jalad pehmes põhjaporis siiski nii sügavale, et pükstes vulisev külm vesi kastis kohe kõhtugi, mis oli palju hellem kui reied. Kuid ega veel sellega jäetud! Tiit käskis tal liivi otsapuust kinni võtta ja siis kaldast kaugemal ees minnes hakkas seda vedama järjest sügavamale ja sügavamale. Iga samm, mis Vidrik hambaid lõgistades astus edasi, tõstis tolli võrra vee külma kõikumist ta kõhul ja seljal... Ta oli juba tublisti

üle naba märg, kui Tiit liivi põhja surus ja käskis Vidrikul oma otsa kaldasse kinni viia. Nii järk-järgult edasi minnes hakkasid nad müttadega sumama kobrulehtede tihedat rädi ja soise kalda sügavaid urkaid, et siis järsku liiv jälle üles tõmmata ja vaadata, mis seal leidub kotti pista.

Saaki oli. Nad olid mööda kaldaäärt juba tüki maad edasi liikunud, aga kordagi polnud nad veel püünist päris tühjana üles tõstnud! Ikka ronis porilimasel võrgul mõni sinkja koorega mudavähk, siples sädelev särg või laksutas nastuline ahven oma kareda soomuse ja teravate oimudega. Ka paar purikanolki oli Tiit juba torka pannud, öeldes, et «vaat sihuke peab supikala just olema... kõige peenem maik, kui piimaga keeta...»

Päike oli juba metsaladvus ja Vidrik tahtis endamisi pidada veidi aru teeasumise kohta — kas üldse enam minnagi koju või hakata kohe, kui Tiit saagiga mäele läheb, pikkamisi üle sooveerte jaama poole astuma. Aga raske oli tal ses asjas selgusele jõuda, sest vaevalt said tema mõtted ühele poole hoidma hakata, kui Tiit ta liivipidi jälle edasi sikutas ja aina kõrgemale kerkiv vesi vastikute külmajudinatega raputas pea segi.

Paar korda said nad nüüd ainult vähki, aga siis laterdas võrgus korruga libe luts, mille kättesaamisega Tiidul oli kibe tegemine, sest limane elukas ei tahtnud ega tahtnud pihku hakata.

«Et ma, kuram võtaks, pidin ka unustama kahvli karmnisse pista!» kirus Tiit kala püüdes. «Kui juba lutsumaidaga sihukest kaamlemist, mis sa veel siis teed, kui äkki mõni angerjas peaks sisse kargama! Aja või hammastega otsa...»

Viimaks siiski ta sai pöidla lutsule lõpustesse suruda ja kala sedaviisi torka pista. Aga et kolta-alune nüüd jälle andis ainult vähki, siis ta hakkas varsti pilguga eemalt paremaid püügikohti otsima.

«Hoiame keskemate poole,» lükkas ta peaga ettepoole. «Seal häid luhavahelisi kohti ja vesi ka sügavam... Ega kaldas, nagu näha, nüüd suuremat kala ei ole.»

Koht, kus nad nüüd mööda porist põhja hakkasid edasi liikuma, oli Verijõe kõige laiemaid kääre. Lagedat hauavett ei olnud siin üldse, vaid jõgi oli kaldast kaldani kõrgest luhast ja kohati laiadest kobrulehtedest üsna umbe kasvanud. Võõrale võis vesi siin üsna madal paista, aga Tiit, kes tundis siinsete käärude põhja niisama hästi kui Taader-

maa krunti, teadis küll, et ainult nii- ja niisuguste ringidega võib pääseda jalgsi jõe keskele lageda veeni, mis ulatub õlgadeni, ja liiviga liikuda saab ainult siis, kui jalg põhjaporis leiab toeks sitkeid kobru- või luhajuuri. Aga kalu võis niisuguselt kohalt saada palju toekamaid kui kalda alt. Juba ammust ajast Tiit teadis, et siin pesitses aina õige suuri purikatümikaid ja ka angerjaundadele oli see käär üks kõige paremaid paiku. Küllap siin pidi ka liivi jaoks leiduma mõni tüsedam saagipala.

«Ära vea... ma vajun ära!» hädaldas Vidrik liivipäras, kui vesi kastis tal juba kaenlaaluseid.

«Ära kardata!» ütles Tiit tagasi vaatamata ja sikutas poja jälle edasi astuma. «Mina ju lähen ees ja võid kindel olla, et kui keegi siin ära vajub, siis ikka mina enne, sest lühem sa ju minust ei ole...»

Vidrik ronis mütaga põhja toetades ja juuri jala all kobades edasi, aga kui ta nägi, et ees liikuv isa juba üle õlgade vette vajus, nii et temast ainult vana kaabulott kobrulehtede vahelt paistma jäi, siis peatus ta uuesti ja hüüdis juba üsna surmahirmuse häälega:

«Uputad enda! Näed ju küll, et sealt ei pääse enam edasi...»

«Ära minu pärast muretse!» tiris Tiit liivi edasi. «Mina tunnen neid paiku nagu oma taskuid... Ja võid uskuda, et mul ei ole kõige vähematki tahtmist end uputama hakata... Tule!»

Varsti tõusidki Tiidu õlad veest jälle välja ja ka Vidrikut see kõige sügavam koht ei uputanud, vaid kastis ainult korraks kõrisõlme.

Siin sügavamais vetes Tiit vast alles läks täide tööhoogu. Olles Vidrikut liivipidi järele vedades jõudnud kahe tiheda luhapuhma vahele, kus oli umbes süllalaiune voot lagedamat vett, surus ta püünise ettevaatlikult põhja ja hakkas siis mütaga summama luhta. Vidrik omalt poolt ei saanud veel müttama hakatagi, kui liivi hoidvad käed tundsid järsku tugevat võpatust. Tiit tõmbas püünise kähku üles ning haaras peadpidi pihku ja pistis torka umbes paari-naelase ahvenaeluka.

«Ahven elab karjas...» ütles ta, nägu pinevil rõõmust ja põnevusest. «Proovime aga nüüd ruttu jälle edasi...»

Aga kuna vähki siin sügavas vees ei olnud ja kala ka päris ühtsoodu ei saadud, siis nad tõtsid nüüd mõne korra päris tühja liivi üles. Alles siis, kui nad tükk maad olid läi-

nud edasi ja vesi kippus jällegi õlgu kastma, lõi liivipuu-
desse pärast mõningaid mütalööke äkki jälle õige tugev
võbin...

! «Tõmba!» karjatas Tiit.

Liiv keerati üles küllalt järsku, nii et elukas, kes seal
mulistas mudast vett, polnud jõudnud veel põgeneda. Aga
mehed olid nõnda sügaval, et raske oli liivi niivõrd kõrgele
tõsta, et oleks nähtud, mis loom seal nõnda vihaselt viskles
ja väänles.

«Upita noh!» kamandas Tiit Vidrikut. Aga Vidrik laskis
omapoolse liivi otsapuu hoopis lahti ja ühe käega mütta
pehmesse jõepõhja toetades ja teisega kõvasti kinni hoides
pihku haaratud luhakõrsi, jäi õnnetult hädise näoga vah-
tima Tiidu ägedat ärevust.

«Ei saa.»

«No kuram... kui see nüüd veel plehku pääseb...»

Tiit ronis luhajuurikaile, kus sai liivipära veest välja
tõsta. Ja siis alles nähti, et seal rabelev elukas oligi anger-
jas, suur, käsivarrejämädune angerjas, kes oma karme ja
tugeva väänlemisega iga silmapilk ähvardas rebida võrgu.

Säärast looma siin sügava vee kohal palja käega püüdma
hakata polnud mõtetki ja kuna Vidrikust Tiidule ei olnud
enam mingit abi, siis oli nüüd ta ainsaks mureks liivi pea
kohal hoides kaldale jõuda.

«Ega siin teda kätte ei saa... pean kuramuse vist ühes
liiviga küüni viima,» ütles Tiit luhas sumades. «Katsu nüüd
ise kaldale jõuda...»

«Ära minust muretsel!» hüüdis Vidrik lõdisevate lõua-
pärade vahelt, pigistades nagu vihaga peos hoitavaid luha-
kõrsi. Ja samas need mehiselt lausunud sõnad andsid talle
otsuse, et nüüd kohe ta teele lähebki! Koju ei olnud tal ju
enam mingit asja, sest kõik ta vara oli toodud aidast ära
kuhjakatuse alla. Kõht oli küll tühi, aga õlgu, sest nii suure
vabadusrõõmuga, nagu ta seda nüüd tundis, ei suutnud
kalasupp teda enam Taadermaale meelitada. Pealegi jätkus
Siimult laenatud kümnekroonisest mitte ainult sõidupiletiks,
vaid ka korralikuks õhtueineks esimeses puhvetiga jaamas.

Tiit sumas ikka veel jões — üksi ränka liivi ülal hoides
ei olnud tal sugugi hõlpus kaldale pääseda, kuigi ta tundis
siin jõepõhja nagu oma taskuid. Pealvee hoitav liiv lisas ju
ta jalgadele mõnevõrra raskustki ja lagedamail kohtadel,
kus polnud luha- ega kobrujuuri toetamas ta kobavaid
samme, kiskus põhi ta sääred õige kõvasti sitkesse porri.

Samm-sammult ja suurte pingutustega, aga edasi ta jõudis, kuni viimaks rübeleski enda kaldale ja liivi endiselt kõrgel hoides hakkas pool-joostes küüni pole minema.

Loojangu punavad hõõged läänes olid kustunud õige kahvatuks ja tihe udu mässis juba sood, kui Tiit küünis märjad ja mudased liivitsemisriided vahetas kuivade vastu, angerja liivist kotti ajas ja siis seda kergemal sammel jätkas koduteed.

Kui ta õue jõudis, oli Linda veel laudas lüpsi lõpetamas, aga ei Tiit läbenud oodata ta õuetulekut, vaid läks lauta ja samas lehma külje all näitas talle veel elavat saaki.

«Noh... mis sa kostad selle kotitäie kohta... annab supi välja või ei anna?»

«Sind küll kah oma hullu jooksmisega! Ma nagu naljaks sõnakese lausun, ja tema kohe jätab vilja väljale laiali ja muudkui leegib...»

«Viljal pole viga midagi, aga näe, sain ikka teha sinu tahtmist...»

«No tee siis nii palju veel, et rapid nad ise ära kah. Muidu supp jääb väga hiljaks.»

Õndsas tundmusega, mis nende lauda hämaras vahetatud sõnade soe toon südamesse tõi, läks Tiit kööki, võttis väitse ja hakkas kalu harima. Nüüd, millal ta oma rõõmu esimese kärsituse oli saanud rabelda jõkke, oli tal nii hea ja rahulik olla, nagu oleks ta praegu tulnud sauna käredest leilist ning istuks puhtais pükstes ja valges hames südasuvises õhtu sumedas soojas. Kindla rahuga liikusid tema mõtted Taadermaa tuleviku selgeil teedel, ja kui ta siis rapitud kaladega kööki läks, ootas ta ainult üht, ootas seda, et Linda laudas juba lõpetaks lüpsi ja tuleks ära mäele.

Vidrikut soost üles oodata ei tulnud tal meeldegi.

TULUSEL

Õhtul ei mõistnud Tiit ega Linda veel aimatagi, et Vidrik võis olla nii järsku lahkunud. Nad ootasid teda küll tükk aega maitsevast õhturoast osa saama, mida süües Tiit Lindale kirjeldas iga kolgast ja luhakääru, kust üks või teine kala oli liivi karanud, aga kui siis aeg juba õige hiljale jõudis ja kolmandat sööjat veel ikka ei ilmunud nähtavale, siis nad ei hakanud teda hõikuma ja otsima, vaid arvasid ühel nõul, et küllap selgena kumav täiskuu on jätnud ta jällegi kuskile metsa kükitama ja luurama oma pildi jumesid.

Küllane kõht rojutas Tiidu varsti uniseks ja ta heitis magama, kuna Linda, olles koristanud laua ja pesnud nõud, viis enne tallilakka minemist aita liua ülejäänud kaladega ja peekritäie piima võileivaga, et öömehel kord magama minnes oleks eest leida sedagi külma kehakinnitust. Siis varsti jäi kogu talu koiduni öörahusse, mille vaikuses vaid suured rohuritsikad lasksid oma pikka sorru. Alles hommikul rabas ärkajaid üllatus, et Vidrik nende rahulikult magatud öö varjus on hoopis lahkunud Taadermaa leivalt.

Tiit oli seda uskumatut uudist kuuldes tare katusel. Ta seisis seal äsja tõusnud päikese punetuses harkjalu otse korstna kõrval, kuhu ta oli suitsu riputanud öö läbi soolvees ligunenud angerja, kui Linda, käes suur valge leht suurte tulipunaste kirjadega, jooksis aidast õue ja hüüdis ärevalt üles Tiidu poole:

«Vidrikut ei olegi aidas! Vidrik on läinud! Ainult kirja on ta jätnud oma asemesse...»

«Ära hullu aja!» vastas Tiit katuselt, suutmata uskuda Linda sõnu.

«No kuule, kui sa ei usu!» Linda tõstis paberipoogna ja luges valju häälega: «Mul tuli äkki õige kange tahtmine töö ja Tallinna järele, võtsin kätte ja kõndisin öisele rongile. Ela hästi, Vana. Ja Lindale palju tervit. Vidrik.»

Nendele kirjasõnadele ei mõistnud Tiit enam midagi vastata. Ta laskus kärmesti katuseharjalt kärbisele, ronis seda mööda redelile ja tuli alla. Läks siis nagu kohkunud ilmega Linda juurde ja võttis paberi oma kätte, et ka ise lugeda Vidriku punase pliiatsiga kirjutatud lahkumissõnu. Polnud tal siin vaja prille ega midagi, sest kirjatähed olid nõnda suured, et katsu või käega... Ja nad ütlesid just nõnda-sama, nagu Linda oli lugenud — sõna-sõnalt...

Tiit jäi vaikides vahtima selle suure kirja harvu ridu, kuigi sõnumiku sisu oli nõnda selge, et lugeda ei olnud seal enam midagi. Ta ei mõistnud, mida ütelda ja ei olnud, kellele ütelda. Tunne oli tal tõesti sant, kuna südames keerles jälle niisugune umbne iiveldus, mis õieti ei olnud vihagi. Aga mis ta nüüd mõistis ütelda või teha, kui ta teadis ju päris kindlasti, et sündinud asi ei lase end seada teisiti ja et vaidlus kirjutatud sõnade vastu ei tasu vaeva. Tiit ei mõistnud küll kahelda selles, et Vidrik eile õhtul oleks talle ütelnud, et täna öösel ma lähen jaama ja sõidan minema... et siis tal poleks kulunud küll kuigi palju sõnu selle veidra nõu õigele teele painutamiseks. Paarist kindlast lausest oleks aidanud, et määrata ta minek paari päeva võrra hiljemale, nii et oleks jõutud viimased jutud kõnelda nagu kord ja komme, aga nüüd pidi Tiit alla neelama kõik oma ütlemised. Sest paberile kirjutatud sõnadega ta tõesti ei mõistnud vaielda. Ta oleks võinud küll selle suure paksu lehe ribadeks rebida või kokku mütsutada ja tulle heita, aga polnud lootagi, et need sõnad võiksid muuta oma meelt. Ka tuhka jääks ikkagi seesama jutt, seesama torge Tiidu südamesse, et ei seegi kord võidud kodust minna mõistliku inimese kombel, vaid jälle pidi pagetama Taadermaalt nagu röövlipesast — läbi öö ja soo...

Korruga tuli Tiidule meelde vaadata, mis ta kaasa võtnud või maha jätnud. Ta läks aita — Lindagi järgnes talle aidatrepile — ja vaatas järele kõik nurgad, isegi voodialuse, aga ei leidnud kõige vähematki, mis põgenik oma asjadest oleks jätnud maha. Kastil, lõpuni põlenud küünlajupi kõrval, oli ainult liud õhtuste supikaladega, sinine peeker ja võileivad, millele ainult hiired olid teinud oma teravate hammaste jälgi.

«Pani ehk pahaks, et sa ta jõkke viisid...» üritas Linda juttu alustada, sest nõnda kauases vaikimises läks tal juba raskeks vaadata Tiidu näol tõmblevaid kibedate mõtete peegeldusi.

Need sõnad äratasid kohe Tiidu tummast ja tusasest tardumusest — järsu haardega mütsutas ta oma rusikais käte vahel kokku kirjalehe, mis siiani oli ikka veel rippunud ta sõrmede vahel.

«Hõ — kuradi kuutõbine oma tempudegal!»

Surunud hammaste vahelt need sõnad, virutas ta paberi vihaselt aidalävitsele ja sõnagi rohkem lausumata läks väravast välja — küla poole.

Linda jäi nõutult aida ette. Ta ei mõistnud Tiidule midagi järele hüüda, sest säärares tõi vihas ta nägi vanameest õieti esimest korda. Ta ei mõistnud ka mõelda, kuhu nüüd nõnda kurja hooga mindi, ja ta ei mõistnud isegi tuld pliidi alla teha, kuna ei teadnud, missugust suitsu korstnasse riputatud angerjale tahetakse anda.

Umbes tunni aja pärast tuli Tiit tagasi. Äsjasest vihast ei olnud ta näos ega sõnades enam jälgegi, vaid ta seletas lahkelt, et see sõnakasinalt nohisev, suure kondiga mees, kes tules kõndis ta kannul, on palgatud Taadermaale seniks päeviliseks, kui Koikva sulasel saab kuu täis. Sellega olevat Tiidul tehtud juba kindlad kaubad pikemaks ajaks.

Kui päeviline läks kambrisse ja istus lõõri äärde pesunuiamise pakule ootama kõhutäit ja tööd, siis viipas Linda Tiidu uksest eemale ja sosistas:

«Oli meil siis nüüd kohe vaja võõrast võtta ... seda päevilist ja siis veel kohe sulast! Paljukest meil Vidrikust abi on olnud, et me nüüd, kui ta ära läks, tööle enam oma jõuga vastu ei saa ...»

«Ära rumal seda arva, et mul vaja oli Vidriku asemest majja võtta! Täna hommikul oleks ma läinud tööinimest palkama kindlasti ka siis, kui see saks üsna endisel kombel oleks maganud aidas. Sest vili tahab ju kokku panna ja seda sa kohe ära arvagi, et ma nüüd sind lasen väljale tulla end venitama ja vaevama ...»

«No kui sa ei lasegi ...» naeratas Linda, «aga kauaks see viljakoristus siis ikka vastu lööb.»

«Tõsi jah,» võttis Tiit Linda küünarnuki pihku, «et ega meil nüüd viljaajamine kuigi pikka aega ei võta. Aga siis, ma ütlen, need päris tööd siin alles algavad! Kes seda abita jõuab, kui terve talu vaja surnuist üles äratada ... kui kõik aiad ja hooned ootavad kirvest ja söödid saha ... Ära arva, et Taadermaa nõnda oimetuks on uinunud, et ei suuda endale enam elu sisse võtta, kui vaja ... Kui ikka tarvidust ja tahtmist, võin siin veel õige mitmed paarid käsi käima

panna. Võib-olla et kividki veel nurmest rauna ronima ja ega kraavitöögi pole laita asi, kui maad muidu mustad ja mullased, aga põhjavesi viljajuurtes kinni. Vaata nõnda, Linda, on nüüd muutunud Taadermaa lood.»

Linda pidi tunnistama, et kui nüüd järsku kõik tööd ja tegemised on läinud siin nõnda mitmевõrdseks, siis tõesti ei tulda toime võõra abita.

Ja nõnda see päev lükkuski tavalise töökaigu radadele, see ja järgmisedki. Vikatid sähvisid valminud viljas. Tiit päevilisega oli päevad, koidust hämarani väljal, ja vahel liitus ka Linda neile kolmandaks kannule. Iga päev tegi rohkemaks kõrt ja lisas nurmile pikki, mitmele redelipaarile tehtud rōuke. Ilmad olid ilusad ja küla taga kõrgemal mail huikles ja undas juba masinaid, kui Taadermaal viimastele viljasardadele riismed otsa visati ja siis kõrged harjad tuule kaitseks malkadega kinni tõmmati.

Paar päeva pärast tõulõpetust sai ka Koikva sulasel kaubaaeg täis ja siis see väikese jutuga, aga suure jõuga poiss, kelle nimi oli Oskar, tõi oma kasinad kompsud Taadermaale, kus tal Tiiduga oli tehtud aastasulase kaup.

Samast alates nihkus Taadermaa üle hulga aja jälle küla päevahuvide tulipunktiks. Uudis, et Tiit on palganud endale vastu talve aastapoiisi, kuigi ta ise oma tervisega liigub jalul nagu ennegi, pani külas kihelema kõik keeled ja üle aedade ja lagedakskoristatud nurmede muudkui pingutati silmi, et näha, mis seal poolsurnud talus nüüd kahe mehe jõuga tegema hakatakse.

Seda nähti pea, kuigi see nägemine ei suutnud vähendada küla uudishimu kibedaid sügelemisi. Nähti ja peagi kanti suust suhu, et Taadermaa Vana on lasknud oma sulasel künnitööga alata kohe pärast tõulõikust ja et sahtera seal seekord ei lõika kõrt või vana ristikumaad, vaid hoopis tõmbab üles sööti, mis seal juba aastaid maganud maas elajate tallata... Ja vahiti ning nähti ka seda, et Tiit sulase kundes ei maganud tõbisena kodus, vaid tegi tööd temagi — kattis heledate rukkiõlgedega oma vanade hoonete läbi-mädanenud katuseid, paugutas kirvest või sõtkus savi, et sellega paigata ahju ja lõõri nõgisekstõmbunud pragusid.

Kellele kogu see uuesti ärganud hool? käis külas küsimus suust suhu ja õuest teise. Kellele vana Potaarik küll paikab oma pesa, kui poeg, nagu juba teati, oli tal jällegi karanud kodunt kui varas öösel, läinud tagasi Tallinna ja vaevalt kunagi veel näitas Taadermaal oma nägu. Leidus küll tead-

jaid, et Tiitu on nähtud kirikukülas, aga kindlasti mitte Anuga lepitust otsimas, sest selle eide keel, kui kuulis Taadermaa nimetust, oli endiselt või veel rohkemgi kiusu- ja vihamürgine. Kui küla uudishimu oli juba küllalt sedaviisi edasi-tagasi tammunud ja kaugelt ringi keerelnud ja kui küla agaramad jutusuud olid neist asjust Altmaja Mallega ligemalt vestlema pääsnud, siis järjest rohkem ja rohkem hakati Tiidu ärkamist ühendama Linda nimega. Viimaks hakkas neid jutte sõnahaaval ka Tiidu enda kõrvu ulatuma. Esimest korda kuulis ta niisuguste juttude ringihulkumisest oma sulase vana ema suust, kes ei elanud kaugemal kui Ristlepa mail ja tihti käis vaatamas poega. Aga Tiidu rahu need jutud ei seganud, sest tal ei olnud midagi selle vastu, et küla nõnda oma algatusel hangib vähehaaval eelteateid suurtest uudistest, millega ta juba jõuluks kavatses jahmatada kogu valda. Ja töö Taadermaal jätkus. Päevast-päeva käis siin nõnda hoogus tegemine, nagu oleks uus peremees tulnud tallu ja toonud kaasa uue pere, uue jõu ja uued tulevikukavad. Ja mis nädal edasi, seda rohkem nähti Taadermaa hoonete katusel uusi õlgi, seintel valgeid, vasttahatud puupaiku ning seda laiemad musta künnimulla vöödid laotusid luitunud söötidele.

— — —

Oli heitlikke sügisilmu tumedalt mähisevate tuultega, järskude vihmahoogudega ja raherabinatega ning päikesepaiste ja varjude väleda võidujooksuga nurmede ja soo lagedal. Septembri viimane tööpäev lõõtsus esimest ränka sügistormi. Terve päev ja siis veel öögi otsa lõgises Taadermaa lõõrisiiber kui lokulaud ja korsten oli täis kiunuvate iilide nii valjult huiklevaid oigeid, et Tiit ja Linda olid mitu puhku oma asemeis ärkvel ja nad mõlemad kuulsid seda tumedat murdmisraginat, mis ühes raske tümpsatusesga kostis õuest varsti pärast seda, kui kell eeskambris oli lõõnud kolm.

Siis ütles Linda, et küllap nüüd mõni katus vist läks.

Sedasama kartis ka Tiit, kui ta kohe pihiku õlale võttis ja läks. Aga väljas looja kalduva kuu valgel nägi ta varsti, et kõik hooned seisid nagu ennegi, ainult kaevuvinn ühes postiga oli murdunud maha.

Jälle tööd... kirvele jälle päevaks kibedat toksimist... mõtles Tiit tagasi voodisse minnes ja tuultest läbilõõtsatud liikmeid vaipa mässides.

Hommikul saadi päeva esimesed veed kaevust kätte sel kombel, et ämber kinnitati lõksupidi ohjade otsa ja siis kiskus Tiit ise täis karjaküna ja kõik tühjad nõud, mis olid kättesaadaval. See tehtud, tõi ta kangi ja kirve ning hakkas koristama murdunud vinnavärgi pehastunud risusid. Oli siin tükiks ajaks kandmist ja kangutamist, raudosade vallakiskumist ja mõõduvõtmist uue ehituseks. Kui Tiit viimaks rakete ümbruse lagedaks sai, oli torm enda juba vaikselt põõsaste alla lõõtsutama väsitanud ning ta õiste kiunumiste ja murdmiste asemele asus taltsalt tuuline, kõle-selge sügisilm.

Tiit käias kuuris kirvest: kõrra-kõrra-kõrra... Ja ta mõtles sellele keskelt kahte harru kasvanud kuusele, millest ta juba aastaid oli arvanud, et see on nagu loodud toredaks kaevupostiks. Samal karjamaa rinnakul ta mäletas ka muid kuuski, mõnes tihedamas salgas päris pikki ja sirgeid, ning Tiit oli kindel, et kui ta nüüd varsti õige terava kirvega läheb alla, siis saab seal kätte kogu pere — isa istuma, poja paistma ja ka tütre takka tõllitama.

Agaga ei saanud kirvega alla minna enne kui pärast lõunat, sest lõunaeelse karjatalituse juures ta pidi jälle ohjepidi vett kiskuma ja aitama Lindal ühtteist muudki raske mat kanda, et ei saaks viga see, kes oli paisutanud tüdruku üska juba seevõrd, et kes teadis, võis selgesti märgata, et seal on kaks elu sama seeliku all.

Just lõuna ajal tuli Ristlepalt sõnatooja, et traktor peksu-masinaga on seal roninud juba õue. Nii pidi ka Taadermaalt hobune ja inimene minema küla töödele — abi eest appi. Kes muu kui Oskar, sulane, pidi nüüd söödikünni katki jätma ja minema. Kohe lauast tõustes rakendas ta ruuna, viskas köie, koormapuu ja vigla vankrisse ja läks.

Kuna rehepeks juba järjega külas, siis Tiidul oli kaevu-parandamisega seda kiirem.

«Näed nüüd isegi, et kuidas me ometi oleks saanud ilma Oskarita,» ütles ta Lindale, võttis kirve ja sae ning kõndis tanumast alla.

Karjamaal ta küll varsti leidis teada olevale postikuusele lisaks parajad puud ka vinnaks ja kooguks, aga nende mahasaagimine (üksi suure saega) võttis omajao aega ja kui tal viimaks kõik kolm kuuske olid maha lastud, lagedaks laasitud ja valgeks kooritud, siis oligi õhtu juba käes — kollakana punetav päike tõmbus maa varju just seal, kus Ristlepa kaeru neelav peksuk ulus kui rahutu koer. Tiit,

olles töötanud hinge tõmbamata ja õige innukalt pika puhu, istus nüüd postipuu toekate harude vahele piipu panema ja higist jahtuma. Ta pidas nõu, kuidas puud kõige hõlpsamini mäele toimetada ja kas seda teha veel õhtul või jätta hommikuks. Esiti arvas, et jõuaks veel küll kodus mära aiste vahele pista ja selle väikese veo ära vedada, aga näis kahtlane, kas ta postipuu, päris toeka palgi, jõuab üksi rattaile vinnata. Aga et Linda appikutsumisele nõnda ränga asja juurde ei kõlvanud mõteldagi ja et Oskar oli lubanud ööks jääda oma ema juurde, kelle madal popsimaja oli Ristlepa krundil ja kohe tööjärje juures, siis pidi Tiit ikkagi ses asjas jääma ainult oma nõu ja oma jõu varale. Kavatses katseks proovida kohe, kui ainult veel veidi on hinge tõmmatud ja suitsu saadud. Arvas, et küllap ta poomi abil jäksab tüve tõllakile kännule kaaluda — otsa nõnda kõrgele, et muudkui taanda rattad alla. Kui see nõu oli peetud, siis tundus Tiidul istumine ja piibu pahvimine veelgi mõnusam ning peagi ta uskus päris kindlasti, et küllap ta nõu varal saab palgid omal jõul mäele. Saab kõik, mis tehakse rahuga ja tundega, et elu on jälle korras, nagu peabki olema: Oskar Ristlepal peksupäeviks abi teenimas ja Linda kodus perenaine mis perenaine.

Tiit laasis kooguks raiutud kuuskedelt mahalöödud ladvad parajaiks poomideks ja hakkas kaaluma palgi tüve kännule. Oli tegemist. Sitke heinakamar mahatoetatud poomiotsa all kärises nagu pehastunud kotiriie, aga Tiit ähkis ja lõõtsutas painduva ladva teise otsa all seni, kui ränk kuusetüvi oligi kännul ja jäi seal harulise ladvaotsa toekil nihkumatult kindlalt seisma. Umbes sülla võrra üle kännu ulatuv ots oli küllalt kõrgel selleks, et muudkui lükka vanker tagurpidi alla.

Aga veotöö otsustas Tiit siiski homseks jätta, sest sügisene eha ei valgusta kaua ja nüüd enne pimedat ta tahtis veel soos kõik kolm katusega kuhja läbi käia. Öine torm oli nimelt kõige jõeäärsema lava õlgse sajuvarju üht nurka pidi posti pulgast maha jõngutanud ja nüüd oli katus nii viltu ja ripakil, et nõudis hädasti korraldamist. Ja kui juba ühe kallal õiendada, siis samal teel ta tahtis ka teised alla lasta, sest heinad, kuigi neid tallas Vidrik oma tüseda kehaga, olid kõigis kuhjades vajunud katusest hulga maad madalemale.

Tiit läks; küüni juurest võttis ta ülesronimiseks kärbise õlale ja siis ei peatunud enne kui kõige kaugema kuhja juu-

res. Murtud kuhjakatuse korraldamine nõudis õige tükk aega, sest torm oli surunud selle äärepuud postide vahele kinni kui tina, andis kaua katkestada ja kangutada, enne kui see nihkus viimaks valla ja vajus siis Tiidu õla najal pulgalt pulgale, kuni laskus raskelt tihedaile heintele. Teise kuhja katuse allalaskmine läks küll märksa rutemini, aga kui Tiit siis jõudis kolmanda, selle pooliku ja õige madala juurde, mis seisis niidu kõige karjamaapoolsemas käärus, siis oli ilm tihedana laotuvus soodus juba üsna hämar.

Aga siin kuhjakatus jäigi, nagu ta oli — mitu jalga kokkuvajunud heintest kõrgemale.

Siin ei suutnud Tiit enam midagi, sest kogu ta jõud kulus selleks, et vastu võtta üks rängemaid hoope oma elus, mille ta oli arvanud olevat seatud juba lõplikule õhturahule...

Mõistmata aimata midagi paha, tõstis ta kärbise kuhja najale ja hakkas ronima üles, aga kui silmad tõusid üle luitunud heinte tihkja veere, siis kohe esimesest katusealuse hämarasse heidetud pilgust selgus see, mis lõi teda rängemini kui suutnuks lüüa raske kuhjakatuse luidmurdev kukumine ta turjale.

Kuhja otsas oli hunnikus koos kogu Vidriku vara — kõik pambud, nagu Tiit ta saabumishommikul oli neid näinud pööningul, ta ainus ülikond, kingad, kaabu ja kepp.

Kohe, kui Tiit nägi neid asju, laotus ta mõttekujutusse nähtavale Mädakäär, mille tumeda pinna kohal ta nägi end kõrgel hoidmas porilima tilkuvat liivi, kus väänles ja rabeles see... viie ja poole naelane angerjas...

Siiski ta põikles veel uskumast seda, mille märgiks ta leid oli küllaltki selge. Järsk mõttevõnk viskas ta kärbisepulka-delt maha ja jooksutas küüni juurde, kuhu ta liivitsemis-õhtust saadik polnud saanud kordagi. Ja kui seal tõmbas kokkulükatud ukсед pärani lahti, siis nägi kohe, et tema tõtt-kartvail mõtteil ei ole enam ühtki põgenemisteed: Vidriku kirju rüü ja lai tuttidega labruk, mis tal siin Siimu juures kükitades olid olnud seljas, vedelesid küüninurgas maas just niisama segi ja ripakil, nagu ta siis end alasti kiskudes oli need visanud. Ja samas olid ka ta värvipulgad ja Siimu poolik pilt... puudusid ainult need vanad räbalad, milledes ta oli sumanud jões ja jäänud siis Tiidust salakavala pori-põhjaga Mädakääru laia vette...

Tiit seisis tükk aega küünilävel, käsi pehastunud piidapu toekil. Ta ei mõistnud midagi, sest niisama liikumatuks nagu käed-jalad olid tardunud ta kohkunud mõttedki. Ei

olnud ju enam kustki võtta kahtlust, et Vidriku aitajäetud kirja sõnad siiski ei olnud pääsenud tõeks saama, sest neis poristes räbalates, mis olid kadunud ühes temaga, ei võinud ta jääda kuhugi mujale kui Verijõe põhja. Ja Tiit tundis selgesti, kuidas selle jubeda tõe paratamatu tundmine lõikas ta südamerahusse nagu saetera toore kuuse tüvve. Millega seda peatada... millega nüristada neid hambaid, et kaitsta oma noort rõõmu elust?...

Õnneks ta siiski suutis neile küsimustele leida vastuse. Nagu sõõm värsket vett janunevasse kurku mõjus temasse selge otsus, et kui ta nüüd üldse suudab veel jalule jääda, siis ei millegi muu kui kiire ja tarmuka teotsemise varal. Jalad liikvele, et mitte kokku variseda! Käed käima, et mõtted saaksid oma selguse ja süda rahu tagasi... Ilma selleta ta ei mõistaks ka Lindale Vidriku lahkumisest kõnelda nõnda, et see ei kohutaks teda südame juurteni ning selle teise, veel üsna väeti eluni, mida Tiit tahtis nüüd hoida kõige kurja eest nagu see iganes võimalik. Ja kindlasti ei suudaks Tiit oma endise rahu ja selguseta seista silm silma vastu ka külaga, mis pealegi nüüd varsti ühes Ristlepa undava peksukiga terves koosseisus tuleb Taadermaa õue, nagu see sünnib vaid kord aastas, viljapeksu päevil. Nad tulevad siis, kui sinne surmaudis on veel üsna värsked, ja üks see ole ette teada, mis jutud siis ninali kokkukobardunud eitede hulgas hakkavad susisema:

«... teised ta tappis põldude poris... viimase uputas Verijõkke...»

Tiit otsustas nüüd Vidriku oma armutust asemest üles otsida ja koju kanda.

Aga kuidas seda teha, kui iga silmapilk kustutab kasi-namaks läänes hõõguvat loojangukuma, teeb juba selgemaks taevasse tärgranud tähti, nii et varsti on juba päris pilkane pime käes?

Tulgu öö, aga teha see tuleb. Küllap leidub nõu, sest nüüd Tiidu mõte oli esimese kokkumise kammitsast jälle liikvele pääsenud. Tulgu jah öö, sest nimelt öö pimedas ta peabki Vidrikut otsima minema. Päev olgu kuitahes selge — Verijõe põhja ta valgus ometi ei ulata. Sinna näeb ainult suure pimedaga, kui lootsikuninasse kinnitatud raudvõrel panna lõõmama männitõrvikute ja kasetohtude tuli. Oli selge, et nõnda tal tulebki sõuda Mädakäärü.

Tiit teadis, kuidas seda teha, sest ta oli küllalt käinud Verijõel västraga kalu löömas. Aastate eest, kui ta oli veel

noorem ja saagivaritsemise põnevus kartis väsimust vähem kui nüüd, oli ta sageli vaiksete sügisöödega sõudnud jõel, kus suure tule valgel öiste vete põhi ka Mädakäärus oli alati nii hästi näha olnud, et isegi angerjate porikarva turjad olid vahel märklauaks saanud tema ahingu teravaile harudele. Aga nüüd ta ei olnud enam ammust aega tulusele saanud ja tal ei olnud tagavaraks ei tohte ega tõrvikuid. Kust ta pidi võtma lootsikuninna nõnda heleda tule, mis ulataks jõe põhja, hoolimata virvendustest, mida raugenud tormi nõrgad järellõõtsumised veel laotasid vetele.

Järsku jäi õhtu vait — peksuk Ristlepal lõpetas töö. Ja samast silmapilgust, kui masina vurisev undamine lakkas, hakkas Tiidul selguma nõu, kuidas saada Mädahaua põhja küllaldast valgust. Talle tuli nimelt meelde, et just sama masina juures, millelt praegu Ristlepal tõmmati rihm maha, peab olema väga heleda tulega latern. Mõne aasta eest — mäletas Tiit — kui see peksuk oli selgitamas Taadermaa tõusaaki, jäi töö lõpetus õige hilisele õhtule. Oli niisama pime ja hommikust-õise kuuga aeg nagu praegugi ja et võõras abirahvas samuti nagu masinist tahtsid tööd ühe järjega lõpetada, siis lasti käia ligemale poole ööni. Pime oli. Muidu küll poleks kuidagi nähtud, aga masinistil oli säärase heleda tulega latern... karbiidiga, nagu nad ütlesid... ja selle valgust jätkus traktori juurest, kuhu see oli kinnitatud, üle kogu õue — üle masina lahtisest lakaluugist veel laudapealegi, kus naised olid põhku vastu võtmas.

Kui saaks nüüd laenata selle laterna! mõtles Tiit.

Ehk saab. Nüüd peksutööga ju kõigil kiire, kuna päevad juba lühikesevõitu ja kuivade ilmade kestvust ei tea ükski kalender... (Nende mõtetega Tiit juba rühkis üle karjamaa küla poole.) Ehk saab jah, sest küllap masinistil see värk on nüüdki kaasas.

Ainult mida ütelda... milleks küsida?...

Tulusele — jõe kalu lööma... Sedaviisi jah, sest pole ju kartagi, et keegi masina juures olnud inimestest, kes pika õhtupooliku otsa teinud rasket tööd ja hommikul jälle peavad varakult hakkama, kipuks temaga kaasa tulema...

Tanumas Tiit jäi järsku seisma. Ta nagu ei julgenud õue minna, sest Linda ei olnud veel kambrisse läinud, vaid liikus veel lauldes lauda mail.

Mida ütelda talle... mida ja kuidas?...

Oli selge, et praegu ei ole tal aega selleks, et pikalt ja targu, õige õrnalt ja kaugete keerdudega jutustada Lindale

leiuist kuhjas ja küünis... See sündigu hiljem, kui kõik on viimseni selge ja aeg ainult selle päralt...

Tiit oli roninud üle aia kõrrele, et minna ümber õue ringi ja praegu end üldse mitte Lindaga kokku anda, aga olles mõne sammu astunud, tuli talle meelde, et Linda ometi ammu ootab teda juba koju ja kui ta nüüd õuest mööda hiilides tooks Ristlepalt laterna ja jääks jõe kesteab kui kauaks, siis oleks temal muret ja kärsitust kogu selleks pikaks ajaks. Tiit otsustas siiski otse läbi õue minna ja ronis aiaroiigaste ragisedes tanumasse tagasi. Ta tundis enda küllalt rahuliku olevat selleks, et kõnelda Lindaga, nagu oleks Verijõe põhjas praegu ainult magavaid kalu.

«Jäid sa ka nõnda hiljale nende kaevukuuskede kallal,» ütles Linda Tiitu nähes poolelt laulusõnalt.

«Eks see võta aega, kui üksi suure saega lõigata...» vastas Tiit ja äigas kaabulotiga üle higiseks tõtatud näo.

«No ja kuhu sa riistad jätsid, kui tulid nõnda tühjade kätega?»

«Ah riistad jah... Pistisin need küüni. Otsisin seal västart, sest tuli mõte korraks Ristlepale kõndida, masinistilt see karbiiditule latern laenuks võtta ja siis veidike jõkke vaadata, lüüa mõni supp kalu... Vesi hea madal ja purikad pärast tormi hästi ehk lagedal.»

«Või nõnda hilja veel jõe!»

«Mis ta hilja! Ega päevalgel pole tulusel käimist.»

«Aga västar ju polnudki küünis...»

«Ei olnud teist seal leida jah. Tuli endalegi viimati meelde, et vist pööningule jäänud,» kohmetusid Tiidu sõnad raskemaks ja ta tahtis väga juba sellest petujutust pääseda.

«Ei ole see västar sul paremini pööningul kui küüniski,» ütles Linda. «Alles mõne päeva eest nägin, et see oli tare-nurgas teivaste seas püsti. Panen selle sulle väravasse valmis võtta, kui tuled. Aga eks sa ju enne allaminekut tuled ikka sööma kah?»

«Ega enne küll mitte... Ei taha... Ehk pärast...»

Tiit läks edasi, väljus väravast ja rühkis siis nii ruttu, kui jalad kandsid, küla poole, sest sellest oli kulunud juba tükk aega, kui masin Ristlepal wait jäi, ja eks väsinud tööinimesed ole kärmed sööma, et aga puhkama saaks.

Tiit jõudis siiski õigel ajal kohale, kõige õigemal ajal, mis ta üldse oleks mõistnud soovida. Ta ei tarvitsenud kellegagi jääda juttu ajama ega rüüpama lõikuseliiku, sest õues oligi ainult masinist, kes kohmitses traktori juures.

Masinamees tundis tulija juba terest ja nii Tiit võis kohe asjast kinni haarata:

«Minul, kas tead, tuli äkki kange tuju tulusele minna, aga tohud ja tõrvikud pole jutis. Tulin vaatama, et ehk sa oled meheks ja laenad mulle väheks seda oma heleda tulega laternat? ...»

«Nojah... Aga napsid, kui järjega Taadermaale jõuan!»

«Kindel. Saad, nii et aitab. Pean meeles ...»

«Siis on asi selge. Võta! Siit nupust, näe, vähe keerata ja kohe lõõmab kui tulemeri... loe kas või hauapõhja viidika soomuseid... Olen isegi käinud, tean.»

Kauem nende laenukaup ei kestnudki. Tänuks tatsas Tiit andjale õlale ja läks:

«Ole terve... Homme saadan ta sulle sulasega jälle ausasti ära.»

— — —

Tiit rühkis tuldud teed tagasi, karbiidilatern ettevaatlikult käte vahel ja näpp nupul, millest masinist oli juhatanud tegema tule nõnda suureks, et loe või hauapõhja viidika soomuseid. Nüüd oli kõik nõnda hästi, kui olla võis — hele valgus hõlpsasti laenuks saadud ja kogu teel kuni jõeni ei olnud enam karta kellegi vastutulemist, ei ühtki sunnitud seisakut ega sõna lausumist. Sest küllap aeg oli juba nõnda hiline, et ka Linda juba kambris. Keegi ei kõneta ega küsi enam midagi ja tal endalgi ei ole enam kedagi vaja, vaid ta võib minna jõeale, nagu tahab ja jääda sinna seni, kui on leidnud Vidriku ning üksi ja endamisi kiilunud oma südame nõnda kindlaks, et mõistab Lindale jutustada, mis juhtunud, ja suudab ka kirstuga linnast koju sõita, kui kogu küla näod on aialattidel reas ja suust suhu veereb õel ohe, et näe, Taadermaa juba jälle matab... et nüüd on tal see viimnegi vagaks tehtud...

Koduväraval Tiit märkas, et Linda oligi västra ja kala-koti siia valmis toonud. Ta oli västra pika varre asetanud risti teele ette, et see oleks pimedas kohe leitaval, ja koti oli ta kannetpidi sidunud varre külge. Tiit võttiski need kätte. Miks mitte võtta, kui Linda oli need pannud siia nagu sama sooviga kui esimeste odrarõugu redelite juures — kui ehk saaks nüüd värsket kala... Miks mitte võtta need jõelegi kaasa, jätkas Tiit mõtet ja samme, sest lootsiku juurest Mädakäaru on tükk maad head, parajat västravett, kust võiks minnes tõesti lüüa mõne kala, kui juhtub nägema.

Vidriku asemest, kui ta tõesti peaks olema jäänud Mädahauda, on ju see minekumaa pealpool voolu ja nii ei võiks Lindal olla midagi homse kalasupi vastu, ehk ta küll kevaldel nõudis nii kurjalt ja kindlasti, et kaev tuleb põhjani tühjaks kiskuda, kui Ints oli seal otsa saanud . . .

Üks lehmadel väljasõtkutud kuusejuur haaras Tiitu jalust ja siis lõpetas ta kohe paari kuiva kõhatusega selle mõtte, mis nüüd äkki talle endalegi paistis kõlbmatuna. Ja pisut kokkunud tunne sundis teda ringi vaatama.

Taga küla pool ei olnud ehajumest enam kuigi selget jälge ja allpool tihedalt siravaid tähti ning eemal sellest piklikust valguskuma laigust, mis kõikus ta jalge ees laenatud laterna nõrgalt hingitsevalt leegilt, laotus juba öine pimedus. Tiit oli umbes keset karjamaad. Ta ees pidid seisma kõrged kuusesalud, millede varjus Vidrik oli pikutanud kevade ja suve otsa ning mõtelnud kesteab mis mõtteid . . . Millest see küll võis olla, aga Tiit hakkas end tundma nagu võõras kohas. Kuusesaludest, millede kuju ja asetust ta küll teadis, ei näinud ta muud kui vaid seda, et tähise taeva alaaärel oli tumedaid tühimikke, nagu tõuseks sealt sakilisi pilvesagaraid. Ja seegi piklik lapike maad, mis laterna valgel ta teraselt pinevil silmile oli nähtav, tundus talle nüüd hoopis võõramana kui selgete või umbsete päevade, kuitahe hiliste õhtute või varajaste hommikute valguses. Raske oli Tiidul harjuda eemalt järjest nähtavale nihkuva ja jalge all jälle pimedusse kustuva maaga. Nüri rohukonts oli nõnda tume, nagu oleks siin tõrva maha valatud . . . Kõik liikus ühes kõikuva valgusega . . . ja mustad mätastevahed samuti kui elajate sõrajäljed paistsid põhjate aukudena.

Need on varjud . . . Ei jah, midagi imelikumat kui ainult varjud nõnda madalal kõikuva valguse vahel . . . mõtles Tiit, astudes ettevaatliku aeglusega edasi. Ja talle tuli meelde, et see on tal esimene kord minna laternaga üle pimedada karjamaa. Täitsa esimene kord jah . . . Ja üks sellest see säärane võõras tunnegi. Seal, kus öisel ajal pole varem tulega käidud, on niisugune võõristus päris loomulik — jätkas Tiit rahustavat arutlust. Õues talitada on teine asi, sest seal ju iga jalatäis maad vaatamatagi tuttav ja laterna valgus langeb tihti õueaiale või hoonete seintele — on nagu miski piir . . . Seal on nagu iga nurk silme ees, alles sama õhtu valguses selgesti nähtud, ja ei tekigi tunnet nagu siin, et pimedus on piiritu, et sa ei näe midagi, et miski ega keegi

siin samuti ei näe midagi muud kui ainult sind ennast, kes sa kõnnid tulega . . . Tead küll, et ega siin ei ole kedagi sind ennastki nägemas, aga ometi iga jalalibistus ja sääri riivav puhmaoks viskab südamesse nagu midagi kokkumisetao-list, paneb mõtte komistama nagu sammud ja tekitab tahtmist, et see libisev valgusjuga ükskord ometi juba põrkaks millessegi, märgiks mingi piiri pimeduse päratus tühjuses.

Aga imelik: mida rahustavamale radadele Tiit oma mõt-teid karjatas, seda rohkem hakkas ta tundel miskit toetust tarvis tulema. Poolalateadlikult peatus ta, et viivuks kobada jalgu jäänud kuusejassi kastekülma latva. Aga see mehe reie pikkune kuuseke, mille Tiit võis valgustada sel-leks, mis ta oli, ja mida ta võis käega katsuda, oli ometi liiga väike ja liiga väeti selle põhjatu pimeduse keskel, mis lasus kõikjal mujal . . .

Aga — rohkem valgust!

Arevalt haarasid Tiidu sõrmed nupu, millest masinist oli õpetanud teda keerama. Ja ta keeraski. Vaikse kõhinaga hakkas latern helestuma ja varsti leegitses ta valgus kau-gele pimedusse nii heledana, nagu oleks Tiidul peotäis päi-kest kaenla all. Kohe juhtimata juhtus valgusejuga langema Tiidu värskelttanutud kaevupuule, mis valgeina pikutasid tumeda kuusesalu ääres. Siis võttis Tiit laterna kindlamini kätte ja keeras selle heleda kiirtekimbu korraks ringi. Ning ta nägi kaugele ja selgesti, et ei olnud siin midagi võorast. Ümberringi ainult tuttavad puud — üksikult ja saludes, tuttavad kivid ja kändud — täitsa samad, mis päevaval-gelgi . . . Ja kui ta oma laterna heleda valguse keeras kor-raks õige kõrgele, siis tähti ta karbiit küll ei kustutanud ega suutnud ka nende vahel mustendavat taevast siniseks ilmu-tada, aga kuuselatvades suikuvaid vareseid see äratas siiski ning Tiit kuulis, et ka need tõusid tiibu laterdades ja oksid sahistades lendu päris tuttava kisaga.

Märksa lahedama sammuga kui seni jätkas Tiit minekut, sest ta tunne oli leidnud tuge. Ja pealegi kiirustas ta samme teadmine, et nõnda heledat valgust (mida ta ometi ka väiksemaks ei tihanud keerata) ei või raisata asjatu viivitusega.

Jõudnud jõe äärde, päästis Tiit kohe lootsiku paju küljest valla ja ronis sisse. Västra ta pidigi kaasa võtma, sest min-git muud riista ta ei olnud varunud ja vaevalt oli usutav, et ta saaks palja käega jõepõhjast üles tõsta selle, keda ta oli tulnud otsima.

Seni, kui mõla lükkas lagedat hauavett, laskis Tiit loot-siku pärasse asetatud laternal raisata oma valgust taeva poole, aga kui siis tuli madalam käär, kus lootsik kitsamalt luha vahele surutud vooluses sõudmatagi aeglaselt edasi libises, võttis ta kõhiseva laterna kätte ja juhtis valguse põhja. Muidugi polnud tal siin veel mõtetki otsida Vidrikut, sest olgu inimene nii isepäine, kui ta on, jõgi teda ikkagi vastuvett üles ei veereta... Aga Tiit niisama tahtis proo-vida seda valgust ka vees, tahtis vaadata, kas masinistil oli õigus, kui ta ütles, et sellega kõik nii hästi ära paistab...

Oli õigus jah — tuli tegi õise jõevee selgemaks kui kõige selgem päev. Iga vähk, iga väiksemgi kalamaim, samuti nagu iga poripinnale ulatuv veetaime juur või vettinult põhja vajunud puuront paistis nagu peopeal. Kui hakkas juba silma puutama mõningaid parajaid õngeahvenaid, kes harali oimudega ja suud maigutades vahtisid vastuvett, tumeda seljaga särge, kes tegid oma uinakut kõrgemal ning lagedas vees, ja väiksemate hulgas mõningaid õige suuri värke, sääraseid, nagu neid liivi juhtub vaid harukordadel — sõrad laiaili kui kaks mehe sõrme... siis vahtis Tiit juba jõepõhja nõnda suure põnevusega, et kõik muud mõtted — nagu kunagi tulusel saaki varitsedes — taandusid ära kuhugi hoopis eemale.

Pahem käsi hoidis laternat, aga parem võttis juba västra. Kuid siiski... nõnda ei saanud. Tuli vabastada ka pahem käsi, et oleks kindlam sihtida märki ja tarviduse korral saaks ka lootsikunina luhast valla nihutada. Ta muutis oma asendit, proovis nii ja teisiti ning viimaks ta saigi seda-moodi pärivett alla liuelda, et valgus langes jõepõhja ja västar oli kindlalt käes. Ainult kui ta kogemata lootsikut kallutas, siis lõi vesi lainetama ja ta pidi jälle tükk maad edasi libisema, enne kui põhi endises selguses paistma hakkas. Ettevaatlikult, et mitte vett jälle lainetama loksutada, nihutas ta laterna nii, et valgus liiguks paraviisi luha veert mööda ja langeks põhja natuke eespool kui västra kidad, et oleks aega hoogu võtta, kui peaks nähtavale juhtuma mõni toekam kala.

Nii sooja sügisega, nagu nüüd oli, pole oktoobri esimene päev veel kaugeltki õige tuluseaeg — jõgi alles tihedalt rohtu täis ja kala magab varjus. Aga siin, kus vesi kahe-tiheda luhaparma vahelt läks nagu tallatud teerada mööda, ei jäänud Tiidu teraseil silmil küll midagi nägemata. Jällegi hakkas talle silma nii särge- kui ahvenapoolist, kuid need ei

olnud mingid västrakalad, vaid säärased nolgid, et vaevalt oleksid jäänudki kidade vahele pidama — ussiga parajad narrida.

Ent vaevalt võis västramehe põnevus kuidagi veel suurem olla kui nimelt nõnda, nagu nüüd Tiidul, et heinatu jõepõhi selgesti näha, aga ei veel ühtki löödavat kala. Mida pole, see võib veel tulla, ning tühjana läbivahitud maa ja saagita kulutatud aeg tundub ühtsoodu kaalukamaks muutuva tõotusena, et küllap viimaks ikka ...

Viimaks ikka ... nojah ...

Tiidu ettepoole pingutatud pilk nägi äkki, et luhast vahtis välja suur purikapea — lai nagu täismehes pastel. Samal hetkel tõmbasid ta käed västra hoovõtuks tagasi ja siis kohe sumahtas hoop vette. Kõvasti põhja surutud västravars võnkus ja vudises nii jõuliselt, et Tiit ei julgenud seda veel kergitada. Murrab ehk enda veel lahti ... olgu siis saak ta võimuses ainult senigi, kui västar seisab põhjas ja purikas rabeleb poris ...

Ta surus veelgi — nii kõvasti, kui kõikuv ja edasi kippuv lootsik laskis. Västravart suruvad käed nagu tundsid põhjas mingit robinat. Mis seal murdus — luhajuuri või suure kala luid? ...

Viimaks siiski pani Tiit laterna lootsikusse ja hakkas västart pikkamisi üles tõmbama. Ei pääsenud see kala kuhugi ... ei veelgi — västar võnkus endiselt raskena ja võbises, kuni tõstiski kala lootsikusse, otse laterna heleda valguse kätte. Ja ennäe — elukas oligi säärane, nagu võis arvata luhast paistva pea järgi — silmadega mõõta umbes seitsekond naela selget liha. Ja nõnda hästi löödud, et kindlamini teda ei saakski västra otsa võtta — neli haru otse põigiti turjas, kaks tumedal seljavöödil, teine teispool selgroogu, ja kaks veel kummalgi pool valkjamas küljelihas, mis oli nii paksult verrega ja kleepja põhjaporiga, et Tiit pidi ta korraks veel vette suplema pistma ja alles siis pani väänlevale turjale jala taha ning sikutas västra välja.

Kui juba niisugune elukas on lootsikus, nagu see siin nüüd laksutas hända ja ajas lõpuseid irevile, siis saagivahituse põnevus teadagi võib vaid tõusta. Ka lootsik oli sealt, kus Tiidu esimene löök sumahtas jõkke, juba küllalt eemale liuelnud ja jälle hakkas näha olema peitukohutamata kalu. Aga need olid jälle säärased väheldased õngenolgid, kelle pärast Tiit ei tihanud segada vete rahu, vaid jäi ootama paremat pala.

Varsti läks lootsik tihedalt kallaste ääres kasvavast luhast mööda ja liuglus jätkus lagedamas vees, mis kandis ka lootsikut märksa aeglasemalt edasi. Aga Tiidu varitsemispõnevus ei raugenud veelgi, kuigi põhi oli siin sogasem kui luhavahel — vees kõikus haljaid kobrulehti, kohati rusket poriheina ja teravalt lõhnavat münti. Ka nõrk tuuleõhk, mida luht siin enam ei varjanud, käis nüüd vabalt üle vee ja virvendav lainetus, hoolimata tugevast valgusest, ei lasknud näha põhja endises selguses. Aga Tiit pingutas seda suuremas põnevuses silmi, sest säärane põhi on hea angerjamaa...

— — —

Järsku löi Tiit västra tühja põhja, surus selle kõvasti porri, et peatada laial voolusel aeglaselt allapoole kanduvat lootsikut. Ja ühes lootsikuga jäi seisma ka ta tumedal jõepõhjal roomav pilk, katkes kalavaritsemise põnevus ja ta ihust käis üle jube külmavärin, nagu oleks ta järsku jõe jahedasse vette kastetud.

Tiit oli vaevalt märganud, et juba Mädakäärü veed veavad ta lootsikut. Vahtides saagiahnelt jõepõhja õist elu, oli ta peaaegu unustanud, kelle otsil ta sõudis, ja seda raske mini ootamatu leid teda nüüd kohutas. See oli Vidriku nägu, mis läbi lainetevirvenduse paistis talle otse vastu nagu suur, valkjaskoltunud ja põhjavajunud kobruleht.

Kui silm siin lainetava veega rohkem harjuma hakkas, siis nägi Tiit varsti uppunud poega üleni, kuigi ta kehakate, see Epu vana palitu, oli niisama pruunikasmust nagu Mädahaua porine põhigi.

Vidrik oli jões selili maas. Ta lebas seal üle pea sirutatud kätega, nagu ta tihti ka kuival oli vahtinud taevasse. Pikkamisi voolav vesi heilutas tasa tema hõlmanurki.

Kui Tiit tahtis oma jalgu kindlamalt seisma panna, siis korraks kaksipidi kõigahtuv lootsik lükkas tuulevirvendusse sügavamaid laineid, mis murdsid jõepõhjas valendava näo aeglaselt üles-alla kõikumata. Vette vahtivale Tiidule hakkas tunduma, et Vidrik nagu vastaks aeglase peanoogutusega tema kohkunud pilgule ja umbsele raskustundele, milles jälle mõtted ei leidnud enam teed. Tiit ei teadnud, ei kuulnud ega näinud nüüd muud, kui vahtis vaid üksisilmi Vidrikut, kes talle läbi lainete noogutas oma ühtlaselt aeglasi kummardusi, millest raske oli arvata, kas need pidid tähendama lepitust või põlastavat vaenu. Aga varsti ta märkas,

et ta ka ise kõikuva lootsiku äärelt vastas igale Vidriku noogutusele ja et kobrulehtede vahel vette peegelduvad taevatähedki kõikusid samas taktis. Kõikus vist udugi jõe kohal... Kõik kõikus... miski ei seisnud enam ja Tiit tundis, et tema jõud saab otsa, kui kohe ei leidu mingit kindlamat toetust.

Ta sikutas kõigest jõust, tõmbas lootsiku vastu västravart ja see aitaski. Kohe tundus, et vähemalt ta ise ei nooguta enam kaasa seda jubedat mõttetut noogutamist. Ja kui kindlalt seisev lootsik enam ei loksutanud uusi laineid, siis ka vesi rahunes varsti ja Vidriku näkku jäi vaid kerge värin, mida tekitas nõrgast tuulest jõe laotuv virvendus.

Tiit nihutas laternat ja pingutas pilku terasemaks, et näha nagu ligemalt Vidriku nägu. Aga vaevalt sai ta terasemalt vaatama hakata, kui tas tekkis kiirelt kihutava liugluse tunne.

Lootsik oli küll endiselt vastu västravart, aga see ei aidanud enam midagi, sest jõgi pistis jooksu ühes oma põhjaga, ühes Vidriku väriseva näoga ja ehk koguni ühes kallastega, mida varjas tihe öine udu...

Tiit teadis küll, et jõgi võib vettevahtijat vahel seda viisi lennutada, aga nüüd, kuna udune sügisöö ei pakkunud silmale ühtki pidet ja kogu see kihutus olematuksse kaugustesse läks nagu vee all lamava laiba juhtimisel, siis oli seda ometi raske ning jube tunda, veel jubedam kui äsjane noogutus läbi lootsiku kõikumisest liikvele lükatud lainete.

Ei Tiit mõistnud arvata, kus maal nad küll juba võiksid olla, kui see liuglus ei oleks ainult meeltepettus. Küllap vist varsti juba seal kuski teises maailmas, millest Vidrik oli vahel keerutanud oma segaseid seletusi ja ütelnud, et see olevat Taadermaast niisama kaugel kui kirves kuust...

Mida kauem kestis lootsiku lend, seda raskemaks Tiidu süda vajus. Ta küll teadis, et västar on põhjas ja selle vars tal kõvasti käes, ja ta küll ei uskunud, et jõepõhi võiks ühes lainetelibinaga kaasa kihutada, aga ometi ei suutnud ta tõrjuda tunnet, et iga silmapilk laotab aina uusi kaugusi tema ja Taadermaa vahele, et vees värisev Vidrik viib ta ära oma maa ja majade juurest — kuhugi võõraist võõramasse valda, kuhugi sinna, kus saadakse aru Vidriku pintsli ja sõnade seletustest ning Tiidu juttu kuulatakse nagu mõnd võõrast keelt, millest ei mõisteta ainustki sõna... Et kes, jah, teab... ehk ongi suures maailmas kuski ka säärane paik — Vidriku päris kodu, kus Tiidu keel jääb suulakke kinni ja

mõtted langevad maha nagu lastud linnud... Kus on tõsi, et Tiit on kogu oma pere tööga ära tapnud ja Vidrikul juba siis, kui ta oli veel laps, haoriida ees kirvega käed maha raiunud... Ja kus ehk künnihobustelgi on aisaotsad seespool looka...

«Hoidku pärale jõudmast!» mõtles Tiit.

Ja kohe tõstis ta laternavalguse veest üles, et ringi vaadata.

Karbiiditule heledad kiired ei lõiganud udu küll niisama hästi kui vett, aga siiski tundis ta Mädakäärü üksikud luhapuhmad selgesti ära. Ja ta hakkas ligemalt uurima kohta, kus Vidrik oli lasknud jalad ära vajuda. Olles keeranud mõne korra laterna kiirtekimpu sinna-tänna, leidis ta varsti selle koha, kust see suur angerjas oli liivi karanud. Ja kohe pidi Tiit terava kibedustundega mõtlema, et miks Vidrik, rumal inimene, hakkas sealt ronima ometi siia poole, kus põhi täis kõige petlikumaid keedikuid, mis tõesti võivad jalad nii äkki alt ära rabada, et ei anna aega kisagi tõsta! Miks ta ei läinud sealt, kust nad tulid tühja liiviga, või ka sealt, läbi luha, kust Tiit ise angerjaga kaldale läks? ... Isa jäljed vist siingi ei kõlvanud käia — ennem kas või upu...

Tiit mõtles veel kaua ja liikumatult seda asja, aga kui kuu soo tagant ajas oma punetava loperguse näo taevasse, siis tuli talle korraga meelde, et on juba aeg Vidrikut üles tõstma hakata. Ta juhtis valguse uuesti põhja, sikutas västra valla ja nihutas lootsiku pisut edasi, otse Vidriku kohale. Seal ta siis juhtis västraraua uppunu kangunud põlvede alla ja tõmbas nõnda õndlaid pidi tema jalad sitkest põhjaporist lahti.

Mida rohkem lootsik kõikus, seda sügavamalt Vidrik jälle noogutas, aga Tiidu mõtteid see enam ei seganud, sest nüüd ta tegutses. Jalad mudast valla saanud, ei võinud ta lootsikut jätta vete kanda, vaid pidi jälle põhjast toetust otsima. Ta surus västraharud uppunu palituhõlma ja lausa üllatus, kui kerge oli Vidrik pinnale tõmmata. Vesi viis neid küll veidikese edasi, aga tõstmisraskust ei olnud peaaegu tundagi. Alles siis, kui Tiit oli västra ära võtnud ja hakkas Vidrikut kaelustpidi lootsikusse sikutama, võttis see nagu kiuste jälle oma õige mehekaalu ja Tiidul andis õige tirida, enne kui poja kangened keha ristipidi paadipärasse vajus.

Siis võttis Tiit mõla ja hakkas vastuvett üles sõudma. Latern kustus. Kivipuru, mis masinist oli toppinud selle plekk-keresse tuleroaks, oli vist otsa saanud, aga kuu kumas

juba küllalt kõrgel ja Tiit leidis hõlpsasti pajutüve, kus kett ootas lootsikut.

Roninud kaldale, vinnas ta Vidriku pajutüve najale ja jäi siis piipu imedes ootama, et ta nõrguks natuke kuivemaks kukile võtta. Aga kauaks siin ikka oodata, kui kukk kodus hõikas juba hommikut. Tiit pani piibu taskusse, viis västra, laterna ja purika kuhja varju, võttis siis Vidriku selga ja läks. Kuuvalgus kuklas ja ilmatupikk vari ees, astus ta kärmelt kodu poole, tundes vaid, kuidas sookamar robises tema kahe mehe raskuste sammude all ja külm niiskus läbi rõivaste seljale imbus. See tekitas vastumeelselt võõrast kõhedustunnet, aga ainult seniks, kui karjamaa kuuskede vahelt hakkas vilkuma kodu kambriaken, mis hilisest ajast hoolimata täies valguses ootas teda koju.

1935/1957.

SISUKORD

Tedremäng	5
Leitud luud	23
Kass kaevus	43
Halja oksaga haga	63
Mees maailmast	81
India külalise laul	110
Õunapuud õites	134
Kirves ja kuu	155
Angerjad	172
Kalmistul	191
Elusõna	206
Tulusel	226

Март Рауд
ТОПОР И ЛУНА
На эстонском языке
Оформление Ф. Саннамеэса
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja Ü. Poots
Kunstiline toimetaja H. Vitsur
Tehniline toimetaja T. Mitt
Korrektorid E. Toots ja O. Sepp

Ladumisele antud 28. XI 1957. Trükkimisele antud 7. II 1958. Paber 54:84, 1/16. Trükipoognaid 15,5. Formaadile 60:92 kohaldatud trükipoognaid 12,71. Arvutuspoognaid 14,47. Trükiarv 14 000. MB-00774. Tellimise nr. 1918. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk tn. 54/58.

Hind rbl. 6.45

A-22001

Rbl. 6.45